

**STUDIA IURISPRUDENTIAE DOCTORANDORUM
MISKOLCIENSIVM**

**MISKOLCI DOKTORANDUSZOK
JOGTUDOMÁNYI TANULMÁNYAI**

20.

MISKOLCI EGYETEM
ÁLLAM-ÉS JOGTUDOMÁNYI KAR
DEÁK FERENC ÁLLAM-ÉS JOGTUDOMÁNYI DOKTORI ISKOLA

**STUDIA IURISPRUDENTIAE DOCTORANDORUM
MISKOLCIENSIMUM**

MISKOLCI DOKTORANDUSZOK JOGTUDOMÁNYI TANULMÁNYAI
2020. évi 2. szám

Tomus 20

Szerkesztő:
Prof. Dr. Róth Erika

Technikai szerkesztő:
Dr. Sápi Edit

Kiadja:
Bíbor Kiadó Bt.
Felelős kiadó: dr. Borkuti Eszter

A kötet borítóján *Albrecht Dürer: Erasmus portréja* című metszet részlete szerepel

ISSN 1588-7901

A kötet kiadását az Igazságügyi Minisztérium jogászképzés színvonalának emelését célzó programja támogatta.

MISKOLC, 2020

Előszó

Szokatlan keretek között éltük/éljük az életünket 2020-ban. Kevés lehetőség adódott a személyes találkozásra a szakmai közéletben is, elmaradtak a szokásos konferenciák. Az őszi folyamán azonban már gyakoribbá váltak az online térben szervezett tudományos rendezvények, így a doktoranduszoknak is lehetőségük nyílt elért eredményeik publikussá tételére, előadások tartására.

A Miskolci Egyetem Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Doktori Iskolája gondozásában megjelenő *Studia Iurisprudentiae Doctorandorum Miskolciensium* jelen kötete tizenkét tanulmányt tartalmaz, amelyek egy része a 2020 őszi megrendezett miskolci Doktorandusz Konferencián elhangzott előadások szerkesztett változata.

A feldolgozott témák jól tükrözik a doktori képzésben végzett kutatómunka sokszínűségét. Időben és térben is széles határok között mozognak a szerzők: a dualizmus korától napjainkig, hazánktól Szíriáig, a helyi jellegűtől a globális témáig terjed a kínálat.

Ha csak egy pillantást vetünk a tartalomjegyzékre, felfigyelhetünk rá, hogy a tanulmányok fele angol, fele magyar nyelvű. Az, hogy a doktoranduszok egyre gyakrabban vállalkoznak arra, hogy idegen nyelven publikáljanak, hozzájárul ahhoz, hogy magabiztosan mozogjanak a nemzetközi szakmai közéletben, gondolataikat, eredményeiket külföldi kutatók is megismerjék.

Ismételten köszönetet mondunk az Igazságügyi Minisztériumnak, hogy „A jogászképzés színvonalának emelését célzó programok” keretében már nem először teszi lehetővé a kiadvány megjelenését.

Prof. Dr. Róth Erika
a Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola Vezetője

Tartalomjegyzék

CERTICKY MÁRIO Kockázat és biztosítás.....	7
DEZSE TIVADAR Globális nyugdíjpolitika: a világbanki koncepció kritikája	19
RAED GHANEM The constitutional system in Syria.....	37
KOVÁCS SÁNDOR What is power?	55
LÉVAI ILDIKÓ A polgári jogi és büntetőjogi felelősség hasonlóságáról és különbségéről.....	73
MÁTÉ DÁVID ADRIÁN A munka világának rugalmassága.....	85
NOVÁK ISTVÁN A női különjogok a házasságkötés előtt a dualizmus korában.....	103
PONGRÁCZ ILDIKÓ Child in the labyrinth of the digital world – dangers and opportunities.....	115
RICZU ZSÓFIA Táv munka vagy home-office? Táv munka szabályozásának összehasonlító elemzése a magyar és a török munkajogban.....	133
STEFÁN IBOLYA Data protection aspects of artificial intelligence.....	149

TAKÁCS NIKOLETT

The development of the CEAS and its current reform.....167

ZÁMPORI ANNA

Admission of video- and voice recordings obtained without permission as a means of evidence.....179

CERTICKY MÁRIO*

Kockázat és biztosítás

Absztrakt: Az individuum számos, tőle függetlenül keletkező, külső hatásnak és egyben a magatartásának függvényében változó körülményeknek van kitéve, amelyek lehet pozitív és negatív következménye egyaránt. Ez utóbbiak bekövetkezésének lehetősége az egyénre nézve kockázatként jelentkezik. Az egyénre ható kockázatok kezelésének számos módszere alakult ki, amelyek közül az egyik a biztosítás intézménye. A tanulmány keretében a biztosítás szemüvegén keresztül megvizsgálom a kockázat fogalmát és jellemzőit, valamint elhatárolom azt a veszélytől, mindezt annak érdekében, hogy a biztosíthatóság tükrében feltárjam, melyek a biztosítható kockázatok. E mellett megvizsgálom a szűkebb és tágabb értelemben vett kockázatokot, illetve ennek a kockázatközösségre történő telepítését.

Kulcsszavak: kockázat, veszély, véletlen, biztosítás

Abstract: The individual is exposed to several external influences that arise independently of him or her, and at the same time to conditions that vary depending on his or her behaviour, which can have both positive and negative consequences. The possibility of the latter occurring as a risk to the individual. Many methods for managing risks to the individual have emerged, one of which is the insurance institution. In this study, I examine the concept and characteristics of risk through the glasses of insurance and distinguish it from danger, all to explore what risks can be insured in the light of insurability. Besides, I examine the risks in the narrower and broader sense and their deployment to the risk pool.

Keywords: risk, peril, fortuity, insurance

DOI: 10.46942/SIDM.2020.2.7-18

Bevezetés

Az egyén cselekedetei, tevékenysége – végezze azt egyénileg vagy kisebb-nagyobb közösségben – számos hatást válthat ki, amelyek lehetnek pozitív és negatív következményei. Előbbi az egyénnek, vagy annak a közösségnek, amelyben az egyén a cselekvést végezte előnyére válik, míg utóbbi – negatív következmények –

* dr. Certicky Mária, abszolutóriumot szerzett PhD hallgató, egyetemi tanársegéd. Miskolci Egyetem, Állam-és Jogtudományi Kar, Civilisztikai Tudományok Intézete, Kereskedelmi Jogi Intézeti Tanszék. Témavezető: Dr. habil. Barta Judit, egyetemi docens

hátrányt, veszteséget¹ okoznak. Az individuumok eredendő sokszínűsége és a magatartásuk különbözősége miatt sokféle és egyben komplex következmények következhetnek be, amelyeket szinte lehetetlen előre látni.² E mellett beszélhetünk az individuum magatartásától – általában véve³ – független eseményekről is, amelyek szintén okozhatnak pozitív és negatív következményeket. Gyakran ezek bekövetkezése is előreláthatatlan. A magatartás és a külső körülmény, valamint a következmények bekövetkezése között tehát két egymásra épülő, egymást feltételező kritérium megvalósulása szükséges:

- a) a magatartásnak vagy külső körülménynek legyen hatása,
- b) e hatásnak legyen értékelhető következménye.

Nyilvánvalóan mindezek posztulátuma, hogy legyen magatartás vagy külső körülmény, amely olyan hatást képes kiváltani, amely az egyénre nézve következményekkel jár. A negatív következmények bekövetkezésének *lehetősége* az egyénre nézve kockázatként jelentkezik.⁴ A kockázat a valószínűségét jelenti egy meghatározott nem várt esemény bekövetkezésének, amelynek bekövetkezése olyan eredménnyel jár, amelyet nem vártunk.⁵

Az egyénre – értve ez alatt az egyén által létrehozott szervezeteket (pl. gazdasági társaságot stb.) is, és bármely más közösséget – ható kockázatok kezelésére különböző módszerek alakultak ki.⁶ A kockázatok kezelésének, menedzselésének egyik módszere a biztosítás, amely intézményi szinten képes a kockázatok következményeit „elviselhetővé” tenni. A biztosítás iránti szükséglet megjelenése a biztosítási érdek felmerülését eredményezi, tehát az objektíven létező kockázat porlasztásának igényét, amelyet más módon az egyén már nem tud leküzdeni.⁷

A kockázat biztosíthatóságának előfeltételeként a következőket határozhatjuk meg:

- a) a kockázatot generáló esemény véletlen,
- b) a kockázat beazonosítható,

¹ Az előny és a hátrány fogalmát, tartalmát e helyütt nem feltétlenül kell pénzben kifejezhető anyagi veszteséggé érteni és értelmezni, bár kétségtelen, hogy az egyénre nézve ez jelentkezik a leg súlyosabbként.

² BUNNI, Nacl G.: *Risk and insurance in construction. Second edition.* London–New York: Spon Press, 2003, 27.

³ Nem kívánom azt vizsgálni, hogy egy „*vis maior*” esemény az egyének magatartásától mennyire befolyásolt pl. globális felmelegedés okozta árvizek milyen összefüggésben vannak az egyének globális felmelegedésre ható, azt okozó magatartásaival etc.

⁴ CHOVAN, Pavol: *Teória a prax poisťovní.* Bratislava: Súvaha, 2000, 25., ugyanígy BAUER Árpád: *A biztosítás elmélete és gyakorlata.* Révai Kiadó, Budapest, 1941, 53.

⁵ Chovan: i.m. 23.

⁶ Ehhez lásd pl. VASVÁRI Tamás: Kockázat, kockázátészlelés, kockázatkezelés – szakirodalmi áttekintés. *Pénzügyi Szemle*, 2015/1, pp.29–48.; VÉRTESY László: Kockázatkezelés és biztosítás. *Gazdaság & Társadalom*, 2013/1, pp. 27–42.

⁷ Chovan: i.m. 88

- c) a következménye lehatárolható legyen és
- d) a következmény nem kívánatos egyik fél részére sem.⁸

Nem minden kockázat terhe porlasztható azonban a biztosítással.⁹ Vannak ugyanis olyan kockázatok, amelyek természetüknél fogva nem biztosíthatóak, egyszerűen azért, mert a bekövetkezésük valószínűsége magas, így esetükben a véletlenségről nem beszélhetünk.¹⁰

A tanulmány első fejezetében a kockázat fogalmának, tartalmának és jellemzőinek meghatározására teszek kísérletet, mindezt a biztosítás szemüvegén keresztül. A biztosítási szempontú vizsgálat alatt azt értem, hogy az elemzés során vagy a biztosítható kockázatokat veszem górcső alá, vagy a biztosíthatóság szempontjából vizsgálódom. Ezt követően a biztosítás alapeszméjét, a kockázatközösséget, különösen annak fogalmát és jellemzőit elemzem, amelynek tartalmát a kockázat, illetve annak telepítése képezi.

A kockázat fogalma, tartalma és ezek jellemzője

Kockázat alatt a negatív következmények bekövetkezésének lehetőségét értjük. A jövővel szembeni azon aggályunkat, hogy egy váratlan esemény bekövetkezése rosszabb gazdasági helyzetet eredményezhet annál, mint amilyenben vagyunk.¹¹ A kockázat meghatározásának fontos eleme – amely, mint láttuk a biztosíthatóság egyik feltétele is – a bekövetkezés lehetősége. Semmiképpen sem lehet bizonyos valamely negatív hatás bekövetkezése, az ugyanis inkább a negatív következmények vakmerő vállalása, mintsem a véletlen műve. A kockázat fogalmának meghatározására közgazdasági és jogi szempontból, s ezen belül is több különböző aspektusból, számos szerző tett már kísérletet. Előbbi körébe többben tartoznak, s az tagadhatatlan, hogy a kockázat inkább gazdasági, mint jogi kategória. A fogalmak mindegyike a bizonytalanság és a véletlen fogalma köré összpontosulnak, amelyeket jellemzően eltérően magyaráznak.¹²

Ahogy utaltam rá a negatív következmények eredője – tehát a kockázat – több irányú, kapcsolódhat valamely emberi cselekvéshez, tevékenységhez, vagy lehet attól független külső körülmény. Ezt tekintjük együttesen a tágabb értelemben vett

⁸ Chovan: i.m. 98., ugyanígy MARTINOVIČOVÁ, D. – ČEJKOVÁ, V.: *Poistenie rizík malých a stredných podnikov*. Bratislava, Iura Edítor, 2013, 3., hasonlóképpen BUNNI: i.m. 195.

⁹ BUNNI: i.m. 194.

¹⁰ Példaként említi Birds az ételek természetes romlását, a gépjárművek rozsdállását vagy a lépcsőökön lévő csempe természetes kopását. Vö.: BIRDS, J.: *Modern Insurance law*. Sweet&Maxwell, London, 1997, 202.

¹¹ Chovan: i.m. 23.

¹² Vö.: VASVÁRI: i.m. 31–36.

kockázatnak. A kockázat fajtáinak eredője szerinti elhatárolás szerint elkülönítjük a *szűkebb értelemben vett kockázatot*, valamint a *veszélyt*. E két fogalom – bár az elméletben és a gyakorlatban is rendszerint egymás szinonimájaként használják¹³ – különbözik, amelynek ténye biztosítási szempontból jelentős. A kockázat fennállása azonban egyáltalán nem jelenti az esemény bekövetkezését, sőt azt sem, hogy amennyiben bekövetkezik, az hátrányt okoz.¹⁴

A kockázat etimológiai szempontú vizsgálatát tekintve több eredményre juthatunk. A kockázat fogalmának eredete ősidőig nyúlik vissza, és több ágra is visszavezethető. Elsősorban az arab „*risq*” vagy „*rizk*” szót kell megemlíteni, amely azt jelenti, hogy „*minden, ami megadatott, s amelyből nyereséged lehet*”, ez tehát pozitív tartalmú, a nyereség szempontjából közelít.¹⁵ A latin „*risum*” szó a tengeri biztosítások körében jelentette a hajóra a tengeren leselkedő objektív veszélyeket.¹⁶ Az ókori latinban a „*resicare*” szó a levágott meredek szirtet jelentette, amely az arra hajózókra jelentett veszélyt,¹⁷ így tehát alapvetően negatív tartalma volt. A görög „*rhizá*” a hajórakomány szállítás során történő elvesztésétől való félelmet jelenti.¹⁸ A kockázat tartalmát talán a Kínai „*wei-ji*” tükrözi a legjobban, amelynek két jelentése van, a lehetőség és a veszély. Ez magába foglalja a hátrány bekövetkezésének veszélyét és egyúttal annak a lehetőségét is, hogy a következmény negatív lesz.¹⁹ A kockázat jelentéstartalma az idők folyamán jelentősen változott, amelyre a legnagyobb hatással az industrializáció, a technika nagy ívű fejlődése volt. A XIX. századtól a kockázat nem kizárólag az egyéni leselkedő külső veszélyeket, hanem az emberek cselekvéséből eredő veszélyeket jelentette, jelenti.²⁰

A kockázat és a veszély szemantikai szempontból történő elhatárolása során is megfigyelhető a két fogalom különbözősége. A magyar nyelv értelmező szótára szerint a kockázat „*valamely cselekvéssel, vállalkozással járó veszély, kár, baj, kellemetlenség lehetőség*”, míg a veszély jogtudományi fogalma alatt az értelmezőszótár „*a véletlen kárból származható anyagi hátrányt*” érti.²¹ Mindkét meghatározás központi eleme a „*bekövetkezés lehetőség*”, a kockázat esetében ez szó szerint megjelenik, míg a veszély esetében a „*véletlen*” jelenti ezt, amelynek tartalmát a nem várt, ki nem számítható,

¹³ BUNNI: i.m. 28.

¹⁴ Chovan: i.m. 24.

¹⁵ MARTINOVIČOVÁ, D. – ČEJKOVÁ, V.: *Poistenie rizík malých a stredných podnikov*. Bratislava, Iura Edition, 2013, 32.

¹⁶ LUPTON, D.: *Risk*. London and New York, Routledge, 1999, 5.

¹⁷ Vö.: TÓTFALUSI István Magyar etimológiai szótár. Lásd: <https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-etimologiai-szotar-F14D3/>, megtekintve: 2020. március 29.

¹⁸ MARTINOVIČOVÁ – ČEJKOVÁ: i.m. 70.

¹⁹ BUNNI: i.m. 29.

²⁰ LUPTON: i.m. 6.

²¹ BÁRCZI – ORSZÁGH (szerk.): *A magyar nyelv értelmező szótára I–VIII. kötet*. Magyar Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézete. Budapest, 2016.

előre nem látható jellege képezi. Mindkettő esetében a lehetőség az így bekövetkező esemény által okozott hátrányra (kár, baj, kellemetlenség, anyagi hátrány) vonatkozik. A kettő közötti különbséget a kockázat többteleme jelenti, mégpedig, hogy az valamely vállalkozásból (értsd: cselekvésből, tevékenységből) ered. Ez azt jelenti, hogy az emberi cselekvés függvényében létezik és a nagysága is ettől függ (az növekszik vagy csökken), azt az egyén döntései befolyásolják. A szűkebb értelemben vett kockázat létezésének előfeltétele tehát az egyén által meghozott döntés.²² Az adott döntés leggyakrabban csak az adott egyénre nézve jár kockázattal,²³ elképzelhető, hogy ez egy másik személyre nézve veszélyt eredményez, így a cselekvő döntése és ezáltal saját kockázata, hogy az autópályán szemben halad a forgalommal, de ez a kockázat a helyesen közlekedők részére veszélyként jelentkezik, hiszen ez tőlük független, nem várt, előre nem látható eseményként jelentkezik.²⁴ S ez esetben is igaz, hogy az egyik oldalon a kockázat, s a másik oldalon a veszély fennállása valós, a negatív hátrány bekövetkezése azonban nem bizonyos (hiszen nem biztos, hogy a baleset bekövetkezik).

A kockázat biztosítási szempontból az ember életében bekövetkező valamilyen nem várt esemény.²⁵ A kockázat valójában nem kizárólag negatív, hanem pozitív következmény is lehet, tehát biztosítási aspektusból tekintve a kockázat semleges.²⁶ A biztosítási jog ezt az eseményt hívja „*biztosítási eseménynek*”, amelynek a pontos meghatározása, körülírása nélkülözhetetlen eleme a biztosítási szerződésnek, hiszen ez váltja ki biztosító helytállási kötelezettségét.

A veszély és biztosítás

A biztosítás intézményének kialakulását az egyént és a közösséget fenyegető veszélyek elleni harc, annak leküzdése iránti igény felmerülése eredményezte. Az egyént létezésétől fogva külső körülmények veszélyeztetik, amelyekkel szemben nem mindig tudott védekezni. Bernstein gondolatai nagyszerűen szemléltetik a kockázat észlelésének és kezelésének kialakulását: „*a modern idők és a múlt közötti határvonalat egy forradalmi jelentőségű eszme – a kockázat feletti uralom – képezi: az a gondolat, hogy a jövődő több az istenek szeszélyénél, s az ember már nem tehetetlen a természet erőivel szemben.*”²⁷ A középkorban az árukereskedelem, ezen belül is az áru mozgatásának legfontosabb eszköze a tengeri szállítványozás volt, így az egyik legnagyobb kockázatot a tenger és annak szeszélyei jelentették. Erre tekintettel a

²² BUNNI: i.m. 26.

²³ Chovan: i.m. 25.

²⁴ VASVÁRI: i.m. 35.

²⁵ Chovan: i.m. 25.

²⁶ LUPTON: i.m. 8.

²⁷ BERNSTEIN, Peter L.: *Szembeszállni az istenekkel. A kockázattalálás különös története.* Panem Kiadó, Budapest, 1998, 13.

biztosítás első szárnycsapásait a tengeri biztosítások körében fedezhetjük fel.²⁸ A tengeri kereskedelemmel együtt járó nagymértékű kockázat elhárításának kezdetleges módszere a magánbiztosítást végző egyének által történő átvállalás volt.²⁹ Ez a kockázat a későbbiekben az egyén számára már megterhelő volt, így azt az adott közösségre hártották, s végül kialakult a kockázatvállalás intézményesült formája.³⁰ Az első biztosító társaság, amely a tengeri biztosításokra alapozta működését az angol Lloyd 's volt.³¹ Az első biztosító társaságok azonban a középkorban nagyon gyakori tűzvészekkel szembeni védelem miatt alakultak, így pl. az 1666-os nagyon londoni tűzvész után.³² A XVIII. századra virágzó üzletág lett a biztosítás, amelyet követően Európa szerte számos biztosítótársaság alakult.³³ Fontos hangsúlyozni, hogy ezek a biztosítások kifejezetten egyféle veszély következményeinek elhárítását célozták.

A veszély által okozott következmények körében négy kategóriát különböztethetünk meg, ezek: i) elhanyagolható, ii) csekély jelentőségű vagy kontrollálható, iii) kritikus, valamint iv) katasztrofális, végzetes.³⁴ Az első kategóriába tartozó veszély bekövetkezése olyan kisebb hátrányt okoz, amely elhanyagolható, azt figyelmen kívül lehet hagyni. A második kategóriába tartozó veszély olyan negatív eredményt okozhat, amely kisebb erőfeszítéssel korrigálható. A kritikus eredményt okozó veszély olyan negatív következményeket okoz, amelyek azonnali figyelmet érdemelnek a további hátrányok elkerülése érdekében. A végzetes veszély bekövetkezése esetén az életben, egészségben, pénzügyi helyzetben stb. kárt, hátrányt okoz.³⁵

A modern biztosítások körében a veszély értékelése a vagyont érő kockázatok fedezetére kötött biztosítások körében történik.³⁶ Ez Magyarországon a kárbiztosítást, régebbi elnevezésén a vagyonbiztosítást jelenti, de ebbe a körbe

²⁸ Ennek fejlődéséről lásd bővebben: LEONARD, A. B. (szerk.): *Marine Insurance. Origins and Institutions 1300–1850*. Palgrave Studies in the History of Finance Series, 2016.

²⁹ TAMÁS Gábor: *A biztosításiügy története Magyarországon – a kezdetektől 1857-ig*. SanGrey Biztosításkutató Kft., Solymár, 2013, 14.

³⁰ NOVOINI Zoltán: *A biztosítási szerződések joga*. ELTE Jogi Továbbképző Intézet, Budapest, 1993, 10.

³¹ A Lloyd 's eredetileg egy kávézó volt, ahol a hajósok és üzletemberek találkoztak. Eredetileg nem biztosítótársaságként kezdte meg a működését, csupán az üzletek lebonyolításának helyeként szolgált. A XVII–XVIII. században, sőt még azt követően is, a kávézók jellemzően a szakmabeliek kedvelt találkozóhelyei voltak. A Lloyd 's csupán később kezdte el a biztosítást vállalkozás szintjén végezni. Vö.: BABADJANIAN, N.: *The history of Lloyd 's of London*. Lásd: <https://www.fsm.am/media/1964/42-the-history-of-lloyds-of-london.pdf>, megtekintve: 2020. március 29.

³² ABRAHAM, Kenneth S.: *Peril and fortuity in property and liability insurance. Tort & Insurance Law Journal*, 2001/3, 782–783.

³³ BERNSTEIN: i.m. 17.

³⁴ BUNNI: i.m. 27.

³⁵ BUNNI: i.m. 28.

³⁶ ABRAHAM: i.m.782.

soroljuk az összegbiztosítások köréből az élet- és balesetbiztosítást. A kárbiztosítás körébe tartozó biztosítások jellemzően többféle veszélyt jelölnek meg biztosítási eseményként. A két legpopulárisabb vagyonbiztosítás a lakásbiztosítás és a gépjármű (casco) biztosítás. Ezek a biztosítások olyan eseményekre nyújtanak fedezetet, mint lopás, betörés és a természet egyes szeszélyei, úgy, mint a vihar, tűz, földrengés stb. Az életbiztosítás esetében a nem várt esemény a halál, míg a balesetbiztosítás körében a biztosított személyét érő, tőle független baleset.

Ezen események bekövetkezésétől elvárt követelmény, hogy az objektív, a biztosított személyétől, magatartásától független legyen, értve ez alatt a bekövetkezés megelőzése érdekében tett magatartások megtartását is. Nem állhat helyt tehát a biztosító olyan hátrány bekövetkezéséért, amelyet olyan veszély bekövetkezése okozott, amelynek bekövetkezését a biztosított maga idézte elő vagy a bekövetkezésében közrehatott. Ebben az esetben ugyanis hiányzik a veszély fontos eleme, az abszolút véletlenség, az előre nem láthatóság, így tehát a biztosító nem állhat helyt olya esemény okozta következményekért, amelynek a bekövetkezése bizonyos.³⁷ Amennyiben a kockázatot az egyén cselekvése befolyásolja már nem veszélyről, hanem a szűkebb értelemben vett kockázatról beszélünk. Mielőtt átteveznénk a következő fejezet hullámainra egy szemléletes példát említenék, amelyben a veszély és a szűkebb értelemben vett kockázat jól elkülöníthető. Tétélezzük fel, hogy egy folyó viszonylag rendszeresen kiönt és elárasztja a medre környékét, kivéve a közelben lévő dombot. Mi mindenképpen a folyó közelében szeretnénk (vagy csak ott tudunk) építkezni. Ez önmagában véve kockázatos, hiszen tudjuk, hogy a folyó gyakran kiönt. Ha az építményt a folyótól távolabb lévő dombon építjük, úgy a kockázat veszély kategóriájáról beszélhetünk, hiszen joggal bízhatunk abban, hogy az árvíz legközelebb (vagy soha) nem éri majd el a házunkat. Amennyiben mégis, úgy az külső, nem várt körülmény eredménye lesz.³⁸

A szűkebb értelemben vett kockázat és biztosítás

A tágabb értelemben vett kockázatok között a veszélytől elkülönítettük azt a kockázatot, amelyeket a döntéseink befolyásolnak, cselekvéseink függvényében keletkezik, létezik. A szűkebb értelemben vett kockázat központi eleme a döntés, amelyhez egy a veszélynél nem létező jogi kategória tartozik, nevezetesen a felelősség. Így tehát a bizonytalanságra akkor lehet kockázatként tekinteni, ha ahhoz felelősség is kapcsolódik.³⁹ A meghozott döntéseinkből két irányban is keletkezhet hátrány, így érheti a döntést hozót és tőle független személyeket is.

³⁷ VÉRTESY: i.m. 32.

³⁸ MARTINOVICÓVÁ – ČEJKOVÁ: i.m. 32–33.

³⁹ VASVÁRI: i.m. 34.

A döntéshozót érő hátrányok kezelésére szintén van lehetőség a biztosítás segítségével. Ezekben az esetekben azonban sokkal szélesebben kell szabályozni a cselekvéstől elvárt követelményeket, hiszen ez az, amely nagy mértékben befolyásolja a kockázatot, különösen a kockázatvállalásunk mértékét. Az előző példát folytatva amennyiben a folyó áradásakor a dombot is eléri, akkor tisztán a jelen fejezetben tárgyalt kockázatról beszélhetünk. Feltételezzük, hogy az áradáskor a dombon lévő építményben sokkal kisebb kár keletkezik, mintha az a parton állna. Ha a folyó közelében építjük fel az építményt, úgy sokkal magasabb kockázatot vállalunk, hiszen szinte bizonyos, hogy áradás esetén kár keletkezik. A kockázat mégis biztosítható, hiszen a folyó áradása bizonytalan, illetve a biztosíthatóság fentebb említett követelményeinek megfelelő. A biztosítási igényünket természetesen más tényezők is befolyásolják, így pl. lehetséges, hogy a dombon lévő építményünk értéke sokkal nagyobb, mint a parton lévő épületé, így valószínű ezen épületben keletkező károk érintenének érzékenyebben. Ami viszont fontos, hogy a szerződésben rögzíteni kell, hogy milyen intézkedéseket kell megtennie a biztosítottnak annak érdekében, hogy a kockázatot csökkentse. Ezek a szerződési előírások a cselekvő döntési szabadságát körülhatárolják és magát a döntést befolyásolják. Amennyiben az előírások figyelmen kívül hagyásával hozzuk meg a döntést, úgy a biztosító nem köteles helytállni.

E kockázathoz kapcsolódó felelősség nemcsak a döntést hozó, hanem rajta kívül álló személyek részére is okozhat hátrányt, amely eredhet szerződéses és szerződésen kívüli jogviszonyból is. Az ezekhez kapcsolódó felelősségből eredő kockázat kezelésére a felelősségbiztosítás intézménye szolgál. A felelősségbiztosítás intézménye által fedezett kockázatot szintén a véletlennek és a bizonytalanságnak kell befolyásolnia, amely a felelősség esetén rendkívül érzékeny kérdés, különösen, ha annak kútfője szerződés.

Mindkét említett esetben nehezen jelölhető ki a döntést, a cselekvést befolyásoló akarat és a véletlen, a bizonytalanság határvonala. Ahogy az fentebb hangsúlyoztam a véletlentől elvárt követelmény a személytől való függetlenség. Értelemszerűen a szűkebb értelemben vett kockázat esetén ez másképpen valósul meg, hiszen ez a kockázat pont a cselekvés függvényében létezik. A határvonalat a döntésre irányuló akarat elhatározásának (vétkesség) foka képezi, amely a vétkességben nyilvánul meg, így annak szándékosságát vagy gondatlanságát kell vizsgálni. A gondatlanságnak is két fokát különböztethetjük meg, így az lehet súlyos vagy enyhe fokú gondatlanság. A biztosítási fedezetből kizárt a kockázat olyan következménye, amelyet a biztosított jogellenesen, szándékosan vagy súlyos gondatlansággal okozott.⁴⁰

⁴⁰ Vö.: Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény 6:464.§ (1) bekezdés.

A kockázatközösség, mint a biztosítás alapeszméje

A biztosítás feladatának meghatározásakor *Túry* úgy vélekedett, hogy a biztosítás alapja az emberek önfenntartási ösztöne, amely törekvés a mindennapi élet számtalan veszélye elleni biztonság megszerzésére. Ilyenformán a biztosítás intézményének feladata „*az ember szempontjából jelentőséggel bíró valamely értéknek előre nem látható – ebben az értelemben tehát véletlen – megsemmisülése ellen oltalmat nyújtani; a megsemmisülésben, vagy értékcsökkenésben megjelenő veszélyt az embertől elhárítani.*”⁴¹ A biztosítás által nyújtott védelem manifesztációja a biztosítási szerződés. A biztosítási szerződés a biztosító és a szerződő fél között jön létre. A biztosítás azonban annál sokkal több, mint a kockázatok biztosító általi átvállalása. A biztosítás intézményének lényege, hogy a biztosító által átvállalt kockázatokat diverzifikálja a kockázatközösséghez tartozó személyek között. A kockázatközösség meghatározásakor kiindulópontként a biztosítási tevékenység fogalmát kell szemügyre venni, amely „*biztosítási szerződésen alapuló kötelezettségvállalás, amely során a tevékenységet végző megszervezi az azonos vagy hasonló kockázatoknak kitett személyek közösségét (veszélyközösség), matematikai és statisztikai eszközökkel felméri a biztosítható kockázatokat, megállapítja és beszédi a kötelezettségvállalás ellenértékét (díját), meghatározott tartalékokat képez, a létrejött jogviszony alapján a kockázatot átvállalja és teljesíti a szolgáltatásokat, ideértve az üzletszerűen végzett járadék-szolgáltatás nyújtására irányuló tevékenységet is, függetlenül attól, hogy a kötelezettségvállalás ellenértéke meghatározott pénz fizetése (díj) vagy egyéb ellenszolgáltatás formájában valósul meg.*”⁴² A fogalom a kockázat és a veszély terminus technikusát azonosként használja, amely, mint láttuk nem ugyanaz, így ez a definíció kritikájaként rögzíthető. Célszerűnek tartanám a veszély fogalmának kerülését és kizárólag a kockázat használatát, amely alatt értelemszerűen a tág értelemben vett kockázatot kell érteni.

A biztosítás alapeszméje⁴³ tehát, hogy a biztosító az azonos kockázatnak kitett személyek között diverzifikálja, porlasztja a kockázatot.⁴⁴ A biztosítás a nagy számok törvénye és a kockázatfelosztás módszeren alapuló pénzalapképzés a hozzájárulást fizető veszélyközösséget érintő jövőbeni esetleges, felmérhető és meghatározott szükséglet(ek) kielégítése céljából.⁴⁵ A biztosítási szektor működésének sikeressége a kockázatok helyes kiszámításától és rendszeres megosztásától, vagyis azok kezelésétől függ. A biztosítás módszere a

⁴¹ TÚRY (1927): i.m. 169.

⁴² Vö.: a biztosítási tevékenységről szóló 2014. évi LXXXVIII. törvény 4.§ (1) bekezdés 11. pont.

⁴³ TÚRY Sándor Kornél: A biztosítás jogfilozófiai vonatkozásai. *Magyar Jogi Szemle*, 1927/8, 172.

⁴⁴ Ehhez lásd bővebben SZÜLE Borbála: A biztosítók kockázatdiverzifikációja. *Közgazdasági Szemle*, 2010/7-8, pp. 634–651.

⁴⁵ VÉRTESEY: i.m. 31.

kölcsönösségen alapuló kockázatfelosztás, a kollektív kockázatvállalás.⁴⁶ Megjegyzném azonban, hogy csak látszólagos kockázatátvállalásról, vagy veszélyviselésről beszélhetünk. A tényleges kockázat folyamatosan a biztosítottat terheli. A biztosítási szerződés keretében a biztosító a szolgáltatásnyújtással az esetleges jogkövetkezmények viselése alól – részben vagy egészben – szabadítja meg a biztosítottat. Nagy Ferenc e körben úgy fogalmazott, hogy *"a veszély viselése nem jelentkezik, mint önálló jogi kötelezettség, mely magában véve gyakorlati jelentőséggel bírna; hanem az csak a kártérítési kötelezettség bennrejlő lélektani eleme..."*⁴⁷

Záró gondolatok

A tanulmány soraiban elemzésre került a biztosítás magját képező kockázat tartalma, valamint annak legfőbb jellemzői. A tartalom tekintetében elkülönítésre került a szűk értelemben vett kockázat és a veszély fogalma és vázolásra kerültek ezek legfőbb jellemzői, valamint e két különböző intézmény biztosításban való megjelenése, értékelése. A kockázat biztosítással történő porlasztása, kezelése a kockázatközösség kialakításával, annak keretében történik, amelynek jellemzői szintén elemzésre kerültek.

Összességében megállapítható, hogy a kockázat egyes formáinak jelentősége van a biztosítás intézményében is, amelyek legfőképpen a biztosítási szerződés egyes rendelkezéseiben nyilvánulnak meg azáltal, hogy a biztosított magatartását eltérő fokban próbálják megregulázni.

⁴⁶ VÉRTESY: l.m. 32.

⁴⁷ NAGY Ferenc: *A magyar kereskedelmi jog kézikönyve*. Athenaeum Kiadó, Budapest, 1893, 765.

Felhasznált irodalmak és jogszabályok

- ABRAHAM, Kenneth S.: Peril and fortuity in property and liability insurance. *Tort & Insurance Law Journal*, 2001/3, 782–783.
- BABADJANIAN, Notrair: The history of Lloyd 's of London. Lásd: <https://www.fsm.am/media/1964/42-the-history-of-lloyds-of-london.pdf>,
- BÁRCZI Géza – ORSZÁGH László (szerk.): *A magyar nyelv értelmező szótára I–VIII. kötet*. Magyar Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézete. Budapest, 2016.
- BERNSTEIN, Peter L.: *Szembeszállni az istenekkel. A kockázatvállalás különös története*. Panem Kiadó, Budapest, 1998.
- BIRDS, John.: *Modern Insurance law*. Sweet&Maxwell, London, 1997.
- BUNNI, Nael G.: *Risk and insurance in construction. Second edition*. London–New York: Spon Press, 2003.
- CHOVAN, Pavel: *Teória a prax poistenia*. Bratislava: Súvaha, 2000, 25., ugyanígy
BAUER Árpád: *A biztosítás elmélete és gyakorlata*. Révai Kiadó, Budapest, 1941.
- LEONARD, Adrian (szerk.): *Marine Insurance. Origins and Institutions 1300–1850*. Palgrave Studies in the History of Finance Series, 2016.
- LUPTON, Deborah: *Risk*. London and New York, Routledge, 1999.
- MARTINOVIČOVÁ, Dana – ČEJKOVÁ, Viktória: *Poistenie rizík malých a stredných podnikov*. Bratislava, Iura Edition, 2013.
- NAGY Ferenc: *A magyar kereskedelmi jog kézikönyve*. Athenaeum Kiadó, Budapest, 1893.
- NOVOTNI Zoltán: *A biztosítási szerződések joga*. ELTE Jogi Továbbképző Intézet, Budapest, 1993.
- SZÜLE Borbála: A biztosítók kockázatdiverzifikációja. *Közgazdasági Szemle*, 2010/7–8.
- TAMÁS Gábor: *A biztosításügy története Magyarországon – a kezdetektől 1857-ig*. SanGrey Biztosításkutató Kft., Solymár, 2013, 14.
- TÚRY Sándor Kornél: A biztosítás jogfilozófiai vonatkozásai. *Magyar Jogi Szemle*, 1927/8, 172.
- VASVÁRI Tamás: Kockázat, kockázatészlelés, kockázatkezelés – szakirodalmi áttekintés. *Pénzügyi Szemle*, 2015/1.
- VÉRTESY László: Kockázatkezelés és biztosítás. *Gazdaság & Társadalom*, 2013/1.

2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről
2014. évi LXXXVIII a biztosítási tevékenységről

DEZSE TIVADAR*

*Globális nyugdíjpolitika:
a világbanki koncepció kritikája*

Absztrakt: Az 1990-es évektől kezdődően a világ harmincnál is több országában hajtottak végre a Világbank intenciói alapján nyugdíjreformokat. Főként Dél- és Közép-Amerikában, valamint Közép- és Kelet-Európában jöttek létre többpilléres nyugdíjrendszerek, és ekkor még úgy tűnt: a változás csak ezeket a régiókat érinti. A 2000-es évek első évtizedében azonban már Afrika, majd Ázsia egyes országaiban is hajtottak végre nyugdíjreformot, vagyis egyértelművé vált, hogy egy globális trendről van szó. Ez a tanulmány röviden összefoglalja a reformokat megelőző állapotokat, bemutatja a reformokhoz vezető utat és a Világbank koncepcióját, és annak kritikáját.

Kulcsszavak: Világbank, nyugdíjrendszerek, globális trendek, szociálpolitika

Abstract: Since the 1990's, more than 30 countries have executed pension reforms based on the World Bank's intentions. Multi-pillared pension systems have been established mostly in Central and South America as well as Central and Eastern Europe, and at this point it seemed that the change only affects these regions. In the first decade of the 21st century, however, certain countries in Africa and Asia performed similar pension reforms, so it became clear this was a global trend. This study briefly summarizes the situation before the reforms, presents the path towards the reforms, the World Bank's concept and its criticism.

Keywords: World Bank, pension systems, global trends, social policy

DOI: 10.46942/SIDM.2020.2.19-36

A tőkésített magánnyugdíjalapok mellett érvelő közgazdászok az állami felosztó-kirovó rendszerek leváltásától makroszinten a megtakarítások gyarapodását, a pénzügyi, illetve munkaerő-piacok hatékonyabbá válását, hosszú távon pedig a gazdaság növekedését várták, mikroszinten a nyugdíjjárulék (mintegy egyharmados) csökkenésével számoltak.¹

* Dezse Tivadar, III. évfolyamos PhD hallgató. Miskolci Egyetem, Állam-és Jogtudományi Kar, Civilisztikai Tudományok Intézete, Kereskedelmi Jogi Intézeti Tanszék. Témavezető: Dr. habil. Barta Judit, egyetemi docens

¹ SIEBERT, H.: Pay-as-You-Go vs. Capital-Funded Pension Systems: The Issues. In: SIEBERT, H. (szerk.): *Redesigning Social Security*. Mohr, Tübingen. 1998. 3–33., 23–24.

Előzmények és koncepciók

1989 novemberében az *Institute for International Economics* nevű amerikai kutatóintézet által szervezett washingtoni konferencia elsődleges célkitűzése az volt, hogy megoldást találjanak a dél-amerikai országok addigra kibontakozó súlyos adósságválságára. A washingtoni konszenzus – amely e célokat kétségkívül meghaladva, végül ma is érvényes megállapításokat tartalmazó globális stratégiává nőtte ki magát – eredetileg nem terjedt ki a nyugdíjbiztosítási rendszerek reformjára. A Világbank 1994-ben publikált kutatási beszámolója azonban már az „*Az időskori válság elkerülése*” (*Averting The Old Age Crisis*) címet viselte, és az „új nyugdíj-ortodoxia” néven ismeretes irányzat kifejtését jelentette. Miként azt az alcím – „*Az idősök támogatását és a növekedés előmozdítását szolgáló politika*” – is jelzi, a többpilléres nyugdíjbiztosítási modell bevezetését elsődlegesen a növekedés és a hatékonyság fokozása érdekében szorgalmazták, a nyugdíjas korúak biztonságának javítását valójában csak másodlagos célnak tekintették.²

A Világbank álláspontja szerint a felosztó-kirovó, vagyis a szociális biztonsági típusú nyugdíjrendszerek „*kezelhetlenné váltak a közepes és magas jövedelmű országokban*”.³ Ezeket a rendszereket akkor vezették be, amikor még optimálisabbak voltak a gazdasági és demográfiai viszonyok, idővel azonban – főként Európában – két oldalról is jelentkeztek a kedvezőtlen jelenségek: egyfelől drámaian csökkent a születésszám, másfelől az egészségügyi ellátások egyre magasabb színvonalának köszönhetően megnövekedett a várható élettartam, miközben ezzel együtt visszaesett a nyugdíjkiadások finanszírozására képes járulékfizető munkavállalók száma. A felosztó-kirovó rendszerek az éppen aktív dolgozók befizetéseiből folyósítják a nyugellátást a jelenlegi nyugdíjasok számára, azonban, ha egyre kevesebb gyermek születik, az emberek pedig egyre tovább élnek, az erős nyomásnak teszi ki az állami nyugdíjfinanszírozási rendszereket.⁴

A Világbank jelentése szerint egy ilyen helyzetben vagy emelni kell a nyugdíjkorhatárt és/vagy a járulékok mértékét, vagy csökkenteni a (relatív) nyugdíjszínvonalat. Ám mivel „*az állam által támogatott nyugdíjak nem tarthatók fenn, és ugyanakkor nagyon nehezen reformálhatók*”, ezért a megoldást egy negyedik lehetőség jelenti, éspedig egy többpilléres rendszer, amelyben az állami gondoskodást részben vagy egészben egyéni nyugdíj-megtakarítási számlákkal váltják fel. Ugyan a

² JAMES, E.: *New Systems for Old Age Security. Theory, Practice, and Empirical Evidence*. World Bank, Policy Research Working Paper 1766, Washington D. C. 1997. 16.

³ WORLD BANK: *Averting the Old Age Crisis. Policies to Protect the Old and Promote Growth*. Oxford University Press, Washington D. C. 1994. 1.

⁴ ORENSTEIN, Mitchell A.: Globális nyugdíjpolitika. *Esély* 2017/6. 27.

jelentés kifejezetten nem mondta ki, de elég nyilvánvaló módon a chilei megoldást tekintette mintának.⁵

Az egyéni számlák vezetése részint kötelező, részint pedig az állam által (például adókedvezményekkel) ösztönzött, az így létrehozott előzetes finanszírozás – magyarázza a világbanki jelentés – képes enyhíteni a tisztán állami felosztó-kirovó mechanizmus költségvetési válságát. A „*több pillér*” a gyakorlatban három pillért jelent, (1) az újraelosztásos állami nyugdíjpillért, amely vagy egyösszegű, vagy szociális megfontolásokból, rászorultsági alapon minimumnyugdíjat, esetleg egy csökkentett mértékű felosztó-kirovó ellátást folyósít; (2) egy fedezeti jellegű második pillért, amely piaci viszonyok között, magánvállalkozások által működtetett, nyugdíj-takarékossági számlákon alapul; (3) az önkéntes harmadik pillért, amely a vállalati nyugdíjakból áll. Ez a modell alapvetően két célt szolgál: egyrészt a lehető legtöbb időskorú személynek igyekszik biztonsági hálót nyújtani, másrészt olyan jövedelemarányos ellátást garantál, amely alkalmasnak mutatkozik az aktív évek alatt megszokott életszínvonal nyugdíjas korban történő megőrzésére. Ha a cél pusztán csak a jövedelemarányos ellátás nyújtása lenne, akkor a tökéletes megoldást az egyéni megtakarítási számlák jelentenék. Számolni kell ugyanakkor azzal is, hogy a lakosság egy részének munkakARRIERE korántsem ideális, mert például alacsony a jövedelmük, vagy idő előtt abba kell hagyniuk a munkát. Az állam nem hagyhatja őket ellátás nélkül, ezért az egyéni számlákkal operáló nyugdíjrendszert szükséges kombinálni valamilyen, a felosztó-kirovó rendszerekben alkalmazott módszerrel.⁶

A Világbank hangsúlyozta, hogy nyugdíjkonceptiója alkalmas a kockázatok megosztására az állam és a privát szféra között, azzal, hogy az állam szerepvállalása csökken, a piacé megerősödik. A tőkésített magánpillér szoros kapcsolatot hoz létre a befizetések és a majdani szolgáltatások között, ezáltal fokozódik a transzparencia, és gyengülnek azok az érdekek, amelyek korábban a járulékfizetés kikerülésére sarkalltak munkaadót és munkavállalót. A kötelezővé váló tőkésített magánpillér ráadásul kedvezően hat a megtakarítási kedvre, fellendíti a tőkepiacokat, hosszú távon pedig gazdasági növekedést eredményez. A Világbank álláspontja az volt, hogy ha a chilei modellt vezetnék be Kelet-Európában, az lélektani és konkrét politikai előnyökkel is járna: „*ezek a döntések jeleznek a kormány szándékát, hogy az egyéneknek adja át a felelősséget saját jólétiükért [...], és létrehozják a makrogazdasági stabilitást, a pénzügyi reformot és a vállalati privatizációt támogató tábor*”.⁷ A Világbank úgy tekintett nyugdíj-konceptiójára, mely a „*legtöbb ország számára legjobb*

⁵ MÜLLER, K.: A magyar nyugdíjreform politikai gazdaságtana. Összehasonlító megközelítés. In: AUGUSZTINOVICS M. (szerk.): *Körkép reform után. Tanulmányok a nyugdíjrendszerről*. Közgazdasági Szemle 2000. Elérhető: [http://www.keszemle.hu/kiadvany/Augusztinovics - Korkep_reform_utan/ch03.html](http://www.keszemle.hu/kiadvany/Augusztinovics_-_Korkep_reform_utan/ch03.html) (letöltés dátuma: 2020. 03. 05.)

⁶ ORENSTEIN i.m. 28.

⁷ MÜLLER i.m.

utat” jelenti, azon államok számára pedig, amelyekben egy ennyire gyökeres átalakítás egyelőre még nem valósítható meg, a fokozatos reformot, és annak első lépéseként az Argentínában bevált, vegyes nyugdíjmodell átvételét javasolta. Vagyis ebből arra lehet következtetni, hogy a Világbank az argentin modellt csak egy átmeneti, közbenső megoldásként tartotta elfogadhatónak, a teljes privatizálás felé vivő úton.⁸ Egy 1983-as dokumentum, az Amerikai Egyesült Államok nyugdíjrendszerének fokozatos átalakítására vonatkozó Butler–Germanis terv szerint első lépésként a társadalombiztosítás érintettjeit kell megnyerni a nyugdíjreform ügyének: a nyugdíjasokat meg kell nyugtatni, hogy megélhetésük az új rendszerben is biztosított lesz, meg fogják teljes egészében kapni a nyugdíjukat, minden más érdekcsoportot pedig „*meg kell osztani a semlegesítés, kívásárlás vagy legyőzés módszereivel*”.⁹ Másodsorban Butler és Germanis egy célzott és kellően agresszív marketingkampányt javasol, amelyben a felosztó-kirovó rendszert a lehető legrosszabb színben tüntetik fel, egyúttal pedig azt is javasolja, hogy el kell osztatni azt a mítoszt, amely szerint az állami társadalombiztosítás azért igazságos, mert az aktív évek alatt befizetett járulékokból fizeti a nyugdíjjáradékot. Harmadik lépésként pedig, azoknak a támogatását kell megszerezni, akik a nyugdíj-privatizáció közvetlen hasznélvezői lesznek, mint például a pénzintézetek, a biztosítók, az üzleti élet szereplői, vagy éppen azok a biztosítottak, akik önkéntes alapon korábban már csatlakoztak a magánbiztosításhoz. Ez a taktika azonban csak akkor vezethet sikerre – hangsúlyozza a Butler–Germanis szerzőpáros –, ha a felosztó-kirovó rendszer (valós vagy mesterségesen gerjesztett) pénzügyi válsága nyilvánvalóvá válik a szélesebb közvélemény számára is.

A világbanki koncepció lényege

A Világbank 1994-es koncepciójában tehát az első pillér az állam irányítása alá kerül, lényege szerint minden polgár (avagy minden biztosított) anyagi jogon tagjává válik e rendszernek. Az első pillér célja az újraelosztás, a megélhetéshez minimálisan szükséges összeg biztosítása valamennyi nyugdíjaskorú számára. Lényeges hangsúlyozni, hogy ebben a pillérben a nyugdíjváromány nem emelkedik a befizetésekkel egyenes arányban, sőt, egy bizonyos szint felett csak degresszív növekedéssel lehet számolni, de akár azzal is, hogy a befizetések nem növelik a jövőbeli nyugdíj összegét. Nem elképzelhetetlen ugyanakkor az sem, hogy ezt a pillért a megcímkezett munkavállalói járulékok helyett az általános adóbevételekből

⁸ MÜLLER i.m.; lásd még: WORLD BANK: *Averting the old age crisis*. Oxford University Press. 1994. Elérhető: <http://documents.worldbank.org/curated/en/973571468174557899/pdf/multi-page.pdf> (letöltés: 2020. 03. 05.)

⁹ MÜLLER i.m.

finanszírozzák. Az első pillér működtetésére egy folyó finanszírozású, szolgáltatással meghatározott rendszer a leginkább alkalmas, egy, a végletekig leegyszerűsített nyugdíjformulával kombinálva. A nyugdíjformula lehet akár olyanra szimpla is, ami – értelemszerűen csak ebben a pillérben – egy állampolgári jogon járó, a befizetésektől teljes mértékben független alapnyugdíj bevezetését is lehetővé teszi.¹⁰

A második pillér a befizetésekkel egyenesen arányos nyugdíjjáradékok biztosít; ez a pillér tehát a jövedelem nagyságához igazodóan differenciál. A Világbank ajánlása szerint az első pillérhez hasonlóan kötelező a második pillérben való részvétel is, ez azonban már nem a felosztó-kirovó, hanem a tőkefedezeti elv szerint működik, működtetéséért pedig nem állami szervezetek a felelősek. A világbanki ajánlás kitért arra is, hogy a második pillér létrehozása igazodhat az adott ország hagyományaihoz, és ezeknek megfelelően vagy munkáltatói nyugdíjterveket (tőkefedezeti elv szerinti DC- vagy DB-rendszerek) alakítanak ki, vagy kötelező magánpénztári (tőkefedezeti elv szerinti DC-) rendszert létesítenek. Elvileg a célnak megfelelne egy állami irányítás mellett működő folyó finanszírozású, befizetéssel meghatározott (NDC) nyugdíjrendszer is, amely aktuáriusi módszerekkel kalkulálja a nyugdíjakat. Ezt a megoldást azonban a Világbank szakemberei azért nem tartották optimálisnak, mert úgy vélték, az állami alapok alkalmasabbak a politikai kockázatok minimalizálására.¹¹

A harmadik pillér esetében a Világbank ugyancsak a tőkefedezeti finanszírozási elvet javasolta, a működési elvet tekintve megkötéssel nem éltek. Ebben a pillérben önkéntes a részvétel, miként a befizetés mértékét is a tag határozza meg saját belátása (lehetőségei) szerint; a pillér feladata így nem lehet más, mint az önkéntes nyugdíjcélú takarékoskodás átlátható és költséghatékony egybegyűjtése.¹²

Viszkievicz András ekként összegzi az 1994-es világbanki ajánlás lényegét: „a szervezet a folyó finanszírozási elv szerepének fokozatos csökkentését, a DC működési elv szélesebb körű alkalmazásával a nyugdíjszámítás aktuáriusi megalapozottságának javítását, valamint a nyugdíj egyes funkcióinak világos elkülönítését szorgalmazta a három pillér szétválasztásával”.¹³ Az első pillér tehát a redistribúciót szolgálja, a második a munkanyugdíj biztosítására jön létre, a harmadik pillér pedig az önkéntes nyugdíjmegtakarítások összegyűjtését szolgálja.

¹⁰ VISZKIEVICZ A.: Egyéni számlás öregségi nyugdíjrendszer Magyarországon. *Századvég Műhelytanulmányok*. 2011/1. 6.

¹¹ VISZKIEVICZ i.m. 6–7.

¹² VISZKIEVICZ i.m. 7.

¹³ VISZKIEVICZ i.m. 7.

Nyugdíjreformok a világ országaiban

Az 1990-es évektől kezdődően a világ harmincnál is több országában hajtottak végre a Világbank intenciói alapján nyugdíjreformokat. Főként Dél- és Közép-Amerikában, valamint Közép- és Kelet-Európában jöttek létre többpilléres nyugdíjrendszerek, és ekkor még úgy tűnt: a változás csak ezeket a régiókat érinti. A 2000-es évek első évtizedében azonban már Afrika, majd Ázsia egyes országaiban is hajtottak végre nyugdíjreformot, vagyis egyértelművé vált, hogy egy globális trendről van szó. A következő táblázat azt mutatja be, hogy 1981 és 2006 között mely államokban követték a chilei példát.¹⁴

Helyettesítő	Vegyes	Párhuzamos
Chile 1981	Svédország 1994	Egyesült Királyság 1986
Bolívia 1997	Kína 1998	Peru 1993
Mexikó 1997	Magyarország 1998	Argentína 1994
El Salvador 1998	Lengyelország 1999	Kolumbia 1994
Kazahsztán 1998	Costa Rica 2001	Uruguay 1996
Dominikai Köztársaság 2001	Lettország 2001	Észtország 2001
Nicaragua 2001	Bulgária 2002	Litvánia 2002
Koszovó 2001	Horvátország 2002	
Nigéria 2004	Oroszország 2002	
Tajvan 2004	Macedónia 2002	
	Szlovákia 2003	
	Románia 2004	
	Üzbegisztán 2004	

1.táblázat: Nyugdíjreformok a világ országaiban, típus (helyettesítő, vegyes, párhuzamos) szerint. Forrás: ORENSTEIN i.m. 32.

A táblázatban külön szerepelnek a helyettesítő, a párhuzamos, valamint a vegyes jellegű reformot bevezető országok. A helyettesítő reformok sajátossága, hogy biztonsági típusú rendszerelemeket egyáltalán nem tartalmaznak, azok helyett kizárólag egyéni nyugdíj-megtakarítási számlás fedezeti rendszert alkalmaznak. Mindazok, akik újonnan lépnek be a munkaerőpiacra, egyéni nyugdíjtakarékosági számlát kötelesek nyitni, a járulékot arra fizetik be; a régebb óta foglalkoztatottak – a más befizetett járulékok beszámítása mellett – átléphetnek az új rendszerbe, vagy dönthetnek úgy is, hogy maradnak a felosztó-kirovó rendszerben. A párhuzamos reform érintetlenül hagyja a felosztó-kirovó rendszert, és azzal párhuzamosan működteti az újonnan bevezetett tőkefedezeti rendszert. A járulékfizetők mindenféle megkötés nélkül választhatják bármelyik nyugdíjrendszert: maradhatnak az állami irányítású nyugdíjbiztosítási rendszerben, de dönthetnek

¹⁴ ORENSTEIN i.m. 31.

ügy is, hogy a járulékaik meghatározott részét az egyéni megtakarítási számlára utalják. A vegyes rendszerben is megmarad a felosztó-kirovó rendszer, emellett létezik a magánbiztosítás rendszere is, a foglalkoztatottak pedig kötelező jelleggel mindkettőbe fizetnek járulékot, és majd a nyugdíjukat is mindkettőből kapják.

Orenstein arra a kérdésre kereste a választ, hogy a kezdetben csak Latin-Amerikára korlátozódó nyugdíjreform miként vált világméretű mozgalommá, illetve hogy ebben milyen szerepet játszottak a globális politika szereplői úgy, hogy az egyes országok törvényhozására közvetlen ráhatással nem bírtak. *Orenstein* arra mutatott rá, hogy a Világbank és az USAID a közvetett befolyásolás módszerével voltak kénytelenek élni, ami jellemzően vagy meggyőzést, vagy kényszerítést jelentett. A kényszerítés tipikus módszerének számított az, amikor egy ország úgy kapott kölcsönt, vagy úgy válhatott egy nemzetközi szervezet tagjává, ha teljesít bizonyos előfeltételeket, *in concreto*, végrehajtja a nyugdíjreformot.¹⁵

Azt, hogy a kényszerítés e vonatkozásban nem pusztán elméleti lehetőség, leginkább Kazahsztán esete példázza: az USAID és a Világbank ugyanis azzal a feltétellel folyósítottak kölcsönt, hogy a kazah kormány végigviszi a világbanki ajánlások szerinti nyugdíjreformot. Kazahsztánban az 1990-es évek közepén vetődött fel a nyugdíjreform szükségessége, de alapvetően csak a meglévő felosztó-kirovó rendszer modernizálásában gondolkodtak. A kazah központi bank elnöke, *Grigori Marbenko* 1996-ban részt vett egy, a Világbank által szervezett, a chilei reform tapasztalatait bemutató szemináriumon, hazatérése után pedig azonnal leállította az általa korábban már elindított reform előkészítő munkálatait, és rábeszélte az ország elnökét arra, hogy állítsanak fel egy, a chilei modell kazahsztáni adaptálását megtervező munkacsoportot. A csoport munkáját a Világbank és az USAID szakmailag és anyagi eszközökkel is támogatták, és segítséget nyújtottak a tőkefedezeti nyugdíjrendszer népszerűsítését szolgáló reklámkampány kidolgozásához. Hamarosan elkészült a törvényjavaslat is, amelyet a kazah törvényhozás lényegében fenyegetés hatása alatt fogadott el: kilátásba helyezték ugyanis azt, hogy ha nem sikerül elfogadni a reformtörvényt, akkor az elnök feloszlítja a parlamentet és új választásokat ír ki. A törvényt tehát elfogadták, a Világbank 300 millió dollár összegű kölcsönt folyósított az országnak az új nyugdíjrendszerre való átállás támogatása címén, az USAID pedig technikai segítséget nyújtott (például szakemberek küldésével) ahhoz, hogy megtörténjen az új rendszerre való átállás.¹⁶

A világbanki befolyásra végrehajtott nyugdíjreformra példa az is, ami Magyarországon történt: itt – magyarázza *Orenstein* – az USAID és a Világbank „*az új nyugdíjreform napirendre kerülésében és a jelentős hazai ellenállással szembeni*

¹⁵ ORENSTEIN i.m. 33.; lásd még ugyanerről: CHWIEROTH, J.: Neoliberal economists and capital account liberalization in emerging markets, *International Organization*, vol 61, no 2, 2007. 443-463.

¹⁶ ORENSTEIN i.m. 34–35.

megvalósításában” játszott szerepet.¹⁷ Tény, hogy már 1989-re nyilvánvalóvá vált szakmai körökben a magyar nyugdíjbiztosítási rendszer reformjának szükségessége. Hosszú távon fenntarthatatlannak ítélték a felosztó-kirovó rendszert, és az is egyértelmű volt, hogy a gazdasági átalakulás csak még jobban felerősíti a problémákat. A rendszerváltozást követően azonban a nyugdíjpolitika még évekig nem volt képes elmozdulni a holtpontról, egyes elemzők (például Götting, 1998) szerint a biztosítási elv megerősítése költségvetési okok miatt nem vezetett eredményre, a legalacsonyabb és a legmagasabb nyugdíjak között már így is hatalmas volt a különbség, a további differenciálás túlzottan költséges lett volna.¹⁸ A nyugdíjasok egy jelentős hányada kénytelen volt nap mint nap szembesülni azzal, hogy az ellátási színvonal távolról sem megfelelő, sokuk számára pedig a munka folytatása egész egyszerűen azért nem jöhetett szóba, mert nem voltak megfelelő egészségi állapotban. Az sem javított a kilátásokon, hogy egyre inkább romlottak az idősek foglalkoztatási lehetőségei. Az 1980-as évek derekán felvett háztartás-statisztikai vizsgálatok arra mutattak rá, hogy a nyugdíjasok több mint egyharmada (35,7 százaléka) jóval a szegénységi küszöb alatt él.¹⁹

1991-ben készült el a rendszerváltozás utáni Magyarország első átfogó nyugdíjreform-koncepciója, az országgyűlési határozatba foglalt elképzelés egy hárompilléres modell volt. Az első pillért a központi költségvetésből fizetett állampolgári alapnyugdíj jelentette, a második pillért a kereset után fizetett járulékból finanszírozott járadék; e két pillért állami igazgatásúnak tervezték. A harmadik pillér a magánigazgatású, önkéntesen vállalt, kiegészítő pillér lett volna. Ez a hárompilléres modell a gyakorlatban végül nem valósult meg, kivéve egyetlen elemét, mégpedig a harmadik pillért: idővel ugyanis sikerült a gyakorlatba átültetni az önkéntes nyugdíjpénztárakra vonatkozó elképzeléseket.²⁰

1994 decemberében a Kormány felállította és azt az államháztartási reformbizottságot, melynek egyik albizottsága – a jóléti albizottság – foglalkozott a nyugdíjreform kidolgozásával. Bokros Lajos pénzügyminisztersége alatt, 1995 nyarán el is készült egy javaslat, mely az állami felosztó-kirovó rendszer átalakítását, és egyetlen kötelező pillérként történő fenntartását irányozta elő. Ennek az albizottságnak a munkájához nyújtott a Világbank és az USAID jelentős anyagi és szellemi támogatást. A Világbank az anyagi segítség mellett még két nyugdíjszakértőjét is Magyarországra küldte, akik közreműködtek a latin-amerikai modell szerinti nyugdíj-privatizáció népszerűsítésében, a reklámkampányok

¹⁷ ORENSTEIN i.m. 35.

¹⁸ MÜLLER i.m.; lásd még: GÖTTING, U.: *Transformation der Wohlfahrtsstaaten in Mittel- und Osteuropa. Eine Zwischenbilanz*; Leske Budrich, Opladen. 1998.

¹⁹ MÜLLER i.m.; lásd még: GROOTAERT, Ch.: *Poverty and Social Transfers in Hungary*. World Working Paper 1770, Washington D. C. 1997.

²⁰ MÜLLER i.m.

felépítésében, a törvény megszövegezésében.²¹ 1995-ben és 1996-ban – magyarázza *Ferge Zsuzsa* – két nyugdíjreform-tervezet volt versenyben, ezek azonban nemcsak a koncepciót tekintve különböztek egymástól, hanem abban is, hogy mennyire voltak közismertek a szélesebb nyilvánosság előtt. Az említett nemzetközi szervezetek hozzájárulásának köszönhetően, a pénzügyminisztériumi tervezet vált közismertté, és ezt úgy tálták, mint „*egyetlen lehetséges megoldást*”; ugyanakkor a hazai társadalombiztosítási szakma által támogatott, bismarcki-beveridge-i hagyományokat követő elképzelés nem kapta meg a megérdemelt figyelmet.²²

A Pénzügyminisztérium által preferált nyugdíjreform tervezete latin-amerikai minta szerint készült, első változata – a chilei modellt követve – a teljes nyugdíjprivatizációt tartalmazta. Erre hivatkozni azonban a közvélemény előtt nem lett volna szerencsés, az átlagpolgár ugyanis Chiléet Pinochet bukott diktatúrájával azonosította, és – közép-európai sajátosságként – Latin-Amerikára hajlamos volt elmaradott kontinensként tekinteni. Feltehetően ez a magyarázata annak – mutat rá Rocha –, hogy mind a világbanki tanácsadók, mind a teljes nyugdíjprivatizációt szorgalmazó hazai szakemberek kerülték a chilei példa, és általában a latin-párhuzam említését.²³ Egy későbbi verzióban ugyanakkor a nyugdíj privatizáció alá eső hányadát a járulékok felére redukálták, és mindeközben azt kommunikálták, hogy az új rendszerben változatlan marad az állami szerepvállalás, csak éppen a magánszektor lehetőségei is bővülnek. A koncepciót tekintve a nyugdíjreform 1996-os tervezete már inkább a vegyes argentin rendszerrel, és nem az állami rendszert teljes egészében felváltó chilei megoldással mutatott hasonlóságot.²⁴

A meglévő állami felosztó-kirovó rendszer átalakítását a Nyugdíjbiztosítási Önkormányzat, a Népjóléti Minisztérium, és a már említett jóléti albizottság szorgalmazta, ellenjavaslatok ugyan egyes részletkérdéseket tekintve eltértek egymástól, ám abban megegyeztek, hogy a teljes nyugdíj-privatizáció szükségtelennek ítélték. A latin-amerikai megoldások helyett a nyugat-európai utat tartották követendőnek, azt szorgalmazták, hogy „saját történelmi hagyományainkra támaszkodó, európai típusú válaszokat adjunk azokra a

²¹ ORENSTEIN i.m. 35.

²² FERGE Zs.: The Politics of the Hungarian Pension Reform. In: MÜLLER, K.–RYLL, A.–WAGENER, H.-J. (szerk.): *Transformation of Social Security: Pensions in Central-Eastern Europe*. Physica, Heidelberg, 1999. 231–246. 237.

²³ ROCHA, R.: The Hungarian Public Must Be Better Informed about the Available Options. *Transition, 1996/7 (1)*. 15.

²⁴ CHARLTON, R.–MCKINNON, R.–KONOPIELKO, L.: Pensions Reform, Privatisation and Restructuring in the Transition: Unfinished Business or Inappropriate Agendas? *Europe-Asia Studies, 1998/50 (8)*. 1413–1446. 1423.

kihívásokra, amelyek a magyar nyugdíjrendszer reformját kívánják”.²⁵ A közös reformtervezetet végül a Nyugdíjbiztosítási Önkormányzat és a Magyar Tudományos Akadémia szakemberei dolgozták ki. A tervezet szerint az állami felosztó-kirovó rendszeren belül el kell választani a támogatástípusú juttatásokat a biztosítási feladatoktól, előbbieket az első pillérbe, utóbbiakat a második pillérbe utalva. Az első pillért az adóbevételekből kellene finanszírozni, ebből lehetne folyósítani az egyszegű (univerzális) alapnyugdíjt. A második pillér összekapcsolná a biztosított által fizetett járulékot és a majdan folyósítandó nyugdíjjáradékot, ennek érdekében német mintára pontrendszer kellene bevezetni. A tervezet kollektív tőkésítés bevezetésére tett javaslatot, abból a célból, hogy a társadalom előregedéséből eredő problémák ezáltal kezelhetővé váljanak. A megvalósítható szükséges lenne a nyugdíjkorhatár felemelése, ezt követően már lehetne átmeneti tartalékot képezni a Nyugdíjbiztosítási Alap többleteinek felhasználásával. Az ellentervezet kidolgozói részletes számításokkal és szimulációkkal szemléltették azt, hogy a meglévő állami felosztó-kirovó rendszer reformja megvalósítható, és a XXI. század demográfiai kihívásaira a teljes nyugdíj-privatizáció nélkül is létezik legítím válasz.²⁶

A Pénzügyminisztérium és a Népjóléti Minisztérium egymástól gyökeresen eltérő álláspontot képviselt: a megoldást végül az jelentette, hogy a népjóléti tárca vezetője lemondott, az új miniszter pedig 1996 tavaszán egy közös nyugdíjreformtervezetet nyújtott be. A közös tervezet alapját a korábbi pénzügyminisztériumi álláspont képezte, azzal az eltéréssel, hogy tovább csökkentették a tőkésített pillér részesedési arányát. Végül 1997 májusában került az Országgyűlés elé a két minisztérium közös reformjavaslata, mely öt törvénytervezetet tartalmazott: a kötelező egészségbiztosításról, a társadalombiztosítás finanszírozásáról, az állami nyugdíjrendszerről, az időskorúak szociális támogatásáról és a magánnyugdíjpénztárakról. A reform alapelve az volt, hogy megmarad ugyan a korosztályok közötti kockázatmegosztás, ezt ugyanakkor kiegészíti az egyéni öngondoskodás. Törekedtek a járulék és a nyugdíj közötti kapcsolat erősítésére, a redistributív elemeket pedig igyekeztek elválasztani a biztosítási elemektől. A munkavállaló járulékterhet változatlanul hagyták, és a múltban szerzett jogosultságokhoz sem nyúltak. Az öt törvénytervezet tárgyalása során négyszáznál is több módosító javaslatot terjesztettek elő, ám érdemi vitára a plenáris ülésen már nem került sor. A nyugdíjrendszert megreformáló törvények közül a társadalombiztosítás ellátásaira és a magánnyugdíjra jogosultakról, valamint e

²⁵ BOD P.: For the Pension System and Reform. In: EHRlich É.–RÉVÉSZ G. (szerk.): *Human Resources and Social Stability During Transition in Hungary*. International Center for Growth, San Francisco, 1995. 173–174. 174.; idézi: MÜLLER i.m.

²⁶ MÜLLER i.m.; lásd még: AUGUSZTINOVICS M.: The Long-term Financial Balance of the Pension System – Macrosimulations. In: EHRlich É.–RÉVÉSZ G. (szerk.): *Human Resources and Social Stability During Transition in Hungary*. International Center for Growth, San Francisco. 1995. 210–228.

szolgáltatások fedezetéről szóló 1997. évi LXXX. törvény (Tbj.), és a társadalombiztosítási nyugellátásról szóló (Tny.) 1997. évi LXXXI. törvény 1998. január 1-jén, 01.), a magánnyugdíjakról és a magánnyugdíjpénztárakról szóló 1997. évi LXXXII. törvény (Mpt.) pedig mindezeket megelőzően, 1997. szeptember 1-jén lépett hatályba: miként azt a széleskörű reklámkampányban kiemelték, „*a régi nyugdíjrendszer nyugdíjba ment*”.²⁷

A reformnak köszönhetően nemcsak az állami – felosztó-kirovó – nyugdíjrendszer modernizálására került sor, hanem azt kiegészítették egy tőkefedezeti finanszírozású, kötelező előgondoskodáson alapuló magánnyugdíjpénztári (al)rendszerrel, létrehozva így egy kétpilléres, vegyes rendszert. A tervek szerint az állami nyugdíjrendszer 75 százalékos, a magánnyugdíjrendszer 25 százalékos arányban biztosította volna a vegyes rendszert választókat megillető nyugdíj szolgáltatásokat. Az Mpt. hatályba lépést követő két év állt a biztosítottak rendelkezésére: dönthettek úgy is, hogy maradnak az állami rendszerben, de választhatták a vegyes finanszírozású rendszert is, melyben az állami rendszerbeli tagságukat megtartva beléphettek egy önként választott, egyébként kötelező magánnyugdíjpénztárba. A munkaerőpiacra újonnan belépőket a választási lehetőség nem illette meg, ők kötelező jelleggel a második pillér tagjává váltak. A vegyes rendszert választók egy alkalommal, legkésőbb 2000 decemberének végéig meggondolhatta magát, és visszaléphetett az állami nyugdíjrendszerbe.

Létrejött egy harmadik pillér is, melyben a magánpénztári tagok tagdíj fejében nyugdíj megtakarítási célú biztosítási termékeket vásárolhattak az önkéntes kölcsönös nyugdíjpénztártól és biztosítóktól. A tagdíj alapját a pénztártag adóköteles jövedelme jelentette, mértékére nézve a Tbj. tartalmazott előírásokat. Kezdetben hat százalékot kellett fizetni a magánpénztárba, ezt emelték fokozatosan nyolc százalékra; a társadalombiztosítási járulék mértéke a magánpénztári tagok esetében csökkentett volt (mindössze egy százalék). A tagok befizetéseit egyéni számlán tartották nyilván, a megtakarításokat a pénztár befektette, az időskori ellátás a felhalmozott összeg függvényében alakult.²⁸

Az új nyugdíjrendszer kritikája

A felosztó-kirovó és a tőkefedezeti rendszer közötti legnyilvánvalóbb különbség az, hogy az előbbi esetében nincsen tőkésítés a rendszerben, ezért a nyugdíjakat az éppen aktív generációk befizetéseiből finanszírozzák. A tőkefedezeti rendszer

²⁷ MÜLLER i.m.

²⁸ BARTA J.: Az intézményesített kötelező, avagy „kötetlen” előgondoskodás szerepe és formái Magyarországon. Miskolc, 2012. 2. Elérhető: <http://bit.ly/36dHrP3> (letöltés: 2020. 03. 05.)

ezzel szemben tőkét gyűjt, a nyugdíjakat pedig a tőkéből, valamint annak hozamából fizetik. Ha a nyugdíjrendszer járulékkal meghatározott, úgy a nyugdíjjárulék, ha tőkefedezeti elven működik, a megtakarítás a biztos elem. Ez a majdan folyósítandó nyugdíj mértékéről már nem mondható el, hiszen az attól függően alakul, milyen hozamot sikerül realizálni a befektetett tőke után, illetve, hogy a nyugdíjigénylés időpontjában a tőke milyen feltételekkel lesz járadékra váltható. A járadékkal meghatározott rendszerekben a nyugdíj nagysága biztosnak tekinthető: a munkában töltött évek, az életkereset nagysága, illetve az utolsó aktív évek keresetének függvényében alakulhat.²⁹

Mosohyó Zsuzsát idézve feltehető a kérdés: vajon a tőkefedezeti rendszer önmagában jelent-e megoldást a társadalom előregedésének problémájára? *Mosohyó* szerint makroszinten zárt gazdaságban (vagy ha az egész világon általánossá vált az előregedés) a válasz nemleges, ugyanis az inaktív nyugdíjasok járadékának forrását csak a dolgozók által megtermelt javak jelentik. A tőkefedezeti rendszerben tehát, akár csak a felosztó-kirovó rendszerben, a keresztmetszeti egyensúlynak van jelentősége: a nyugállományúak jövedelme az aktív foglalkoztatottak megtakarításaiból ered. Az csak egy „mikrogazdasági illúzió”, hogy a tőkefedezeti rendszerben az egyén aktív évei során felhalmozott megtakarításai (vagyis a hosszmetzeti folyamat) biztosítja az idős korban kifizetendő jövedelem fedezetét; ennek magyarázata az, hogy „a nyugdíjkorai fogyasztás makrogazdasági meghatározottságú”.³⁰

Gyakori ellenérv a tőkefedezeti rendszerekkel szemben, hogy azok kevésbé kiszámíthatók, több bizonytalansági elemet hordoznak. Válság éveiben, és még inkább a válságot megelőző buborékképződés idején könnyen megeshet, hogy ha valaki olyan évben tölti be a nyugdíjkorhatárt, amikor alacsonyak az árfolyamok, akkor a nyugdíja jóval kevesebb lesz, mint azé, aki pár évvel korábban vagy később megy nyugdíjba. Éppen emiatt fordulhat elő az, hogy a tőkefedezeti rendszerű országokban recesszió idején sok nyugdíj előtt álló inkább kivárnak, és elhalasztja a nyugdíjba vonulását. *Kun János* szerint ez meglehetősen markáns beavatkozás a polgárok életébe, ráadásul, még fel is erősíti a válság idején egyébként óhatatlanul jelentkező munkaerőpiaci nehézségeket.³¹ Ez nem jelenti azt, hogy a felosztó-kirovó rendszerekben nem érhetnék meglepetések az embereket a nyugdíjtörvények módosításakor. Optimális esetben azonban a módosított szabályok csak jóval később lépnek hatályba, kellő időt biztosítva a felkészülésre.

²⁹ KUN J.: Magánnyugdíjpénztárak tündöklése és bukása. *Le Monde diplomatique, Magyar kiadás*, 2010. november. Elérhető: <https://www.magyardiplo.hu/2010-november/312-magannyugdijpenztarak-tuendoeklese-es-bukasa> (letöltve: 2020. 03. 05.)

³⁰ MOSOLYGÓ Zs.: A tőkefedezeti rendszer alapkérdéseinek új megközelítése. *Közgazdasági Szemle, LVII. évf.*, 2010. július–augusztus 612–633. 613–614.

³¹ KUN i.m.

„Minél magasabb az ország politikai kultúrája” – hangsúlyozza Kun János –, „annál több a változásra hagyott idő”.³²

Tény, hogy az 1994-es világbanki koncepciót számos kritika érte: a legfőbb ellenzői között említhetjük a Nemzetközi Munkaügyi Szervezetet és a Nemzetközi Társadalombiztosítási Szövetséget (ISSA). Miként arra Katharina Müller rámutatott: a kritikákat valójában „a neoliberális individualizmus és a jóléti állam bismarcki–beveridge-i hagyománya közötti konfrontáció” indukálja, a háttérben pedig az állam és a piac szerepére vonatkozó eltérő értelmezések, valamint az az aggodalom áll, mely szerint az egyének nem (vagy nem minden esetben) képesek a saját jólétüket érintő racionális döntések meghozatalára.³³

Egyes szerzők (Carmelo Mesa-Lago, 1996) szerint a Világbank és az ILO nyugdíjreform-koncepciója között – legalábbis, ami az első és a harmadik pillért illeti – túlságosan nagy különbség nincsen, és ezek egyikének koncepciója sem támadható alappal, hiszen teljesen indokolt valamiféle nyugdíjminimum bevezetése, miként az önkéntes nyugdíjtakarékoskodásra is szükség van.³⁴ Vitatottabb a második pillér, amely a Világbank javaslatában a magánnyugdíjalapokat jelenti: ez távolról sem kockázatmentes stratégia, ugyanis a majdani nyugdíjak a nyugdíjrata hozamától függenek, ezáltal pedig a befektetési kockázatot a nyugdíjasok kénytelenek viselni. Ha egy országban magas az infláció, az a felhalmozott nyugdíjtőke reálértékét veszélyezteti, márpedig ez ellen nem képes biztosítani egyetlen nyugdíjalap sem. Elvileg megoldást jelenthetne, ha a nyugdíjalapok kiterjesztenék befektetési portfóliójukat a nemzetközi pénzüpiacokra, erre azonban aligha találunk példát a gyakorlatban, ugyanis a politikusok és a közvélemény is azt várja el, hogy a nyugdíjtőkét a hazai piacon fektessék be. Ráadásul napjainkban már ez sem garancia a recesszióból eredő kockázatok elkerülésére, a globalizáció következtében ugyanis az egyik országban bekövetkező pénzügyi összeomlás hatása gyorsan tovább terjed más (különösen a fejlődő, kevésbé fejlett) országok pénzüpiacaira. Csak egy kiragadott példa: a mexikói peso 1994-ben kezdődő válsága a rákövetkező évben 2,5 százalékos veszteséget eredményezett a chilei magánnyugdíjalapoknál, ez pedig erőteljesen csökkentette a nyugdíjtőke értékét.³⁵

A Világbank érvei között kiemelt helyen szerepelt az is, hogy a tőkefedezeti rendszer hatására visszaszorulnak a járulékfizetés elkerülését célzó magatartások. Schulz-Weidner (1996) szerint azonban ez sem ennyire egyértelmű, és erre ugyancsak Chile példája mutat rá: 1996-os adatok szerint a chilei biztosítottak

³² KUN i.m.

³³ MÜLLER i.m.

³⁴ MÜLLER i.m.; MESA-LAGO, C.: Pension System Reforms in Latin America: The Position of the International Organizations. *CEPAL Review*, 1996 (60), 73–98.

³⁵ MÜLLER i.m.; lásd még: BOSWORTH, B. P.–BURTLESS G.: Social Security Reform and Capital Formation. In: SIEBERT, H. (szerk.): *Reshaping Social Security*. Mohr, Tübingen, 1998. 35–56.

mintegy negyven százalékka egyáltalán nem vagy nem rendszeresen teljesített befizetést a nyugdíjalapokba, és ez leginkább az egyébként is kitett társadalmi csoportokra, az alacsony és nem rendszeres jövedelemmel rendelkezőkre volt jellemző.³⁶ Az sem feltétlenül igaz, hogy a teljes nyugdíjprivatizáció az adminisztrációs terhek és költségek csökkentését eredményezné. Chilében például az új rendszer bevezetését követő években az adminisztrációs költségek – főként a jelentős marketingkiadások következtében – a működési költségek negyven százalékát is meghaladták. A mérleget még a magas tranzakciós költségek is rontották: a reformhoz ugyanis csak úgy lehetett megszerezni a politikai elit támogatását, ha nem engedik elveszni a korábbi rendszerben megszerzett nyugdíjjogosultságokat. A chilei kormány ezért elismerési kötvényeket bocsátott ki, amelyeket inflációkövetővé, és – négy százalékkal – kamatozóvá tettek. Ennek következtében a nyugdíjreformot követő első évtizedben a bruttó nemzeti termék (GNP) négy százalékát elérő nyugdíjhiány keletkezett, ami jóval meghaladta a tőkésített pillérben jelentkező (évi 2,4 százalék) többletmeztakarítást.³⁷ A világbanki koncepció kritikusai ezért arra az álláspontra helyezkedtek, hogy az új nyugdíj-ortodoxia egyáltalán nem biztosíték a gazdasági növekedésre, arról nem is beszélve, hogy – hangsúlyozta például Cichon (1995) – *hogy „a népesség öregedését nem szabad ürügyként használni a létező szociális védő rendszerek diszkreditálására és következképpén felszámolására – azért, hogy olyan rendszerekkel helyettesítsék őket, amelyek egy más célt szolgálnak”*.³⁸ „A nyugdíjreformok legfőbb céljának, függetlenül a javasolt modellől” – hangsúlyozta Monika Queisser (1998) – *„a nyugdíjaskori jövedelembiztonság javításának kell lennie. Egy politikai lépést, amely pozitív hatással más területeken, de nem javítja a nyugdíjellátást, nem szabad nyugdíjreformnak nevezni.”*³⁹

A chilei kormány is felismerte, hogy a nyugdíjreformtól várt kedvező változások nagy része el fog maradni: 1980 és 2008 között összesen negyvennégy alkalommal módosították a reformot bevezető törvényt. Az egyik legjelentősebb változtatás a nyugdíjtőke befektetésének szabályait érintette: lehetővé tették, hogy a nyugdíjalapok részvényekbe és külföldre is eszközölhessenek befektetéseket. Engedélyezték, hogy a nyugdíjalapok mellett más pénzüintézetek is kezelhessenek nyugdíjcélú megtakarításokat. Bevezettek egy elektronikus igénybe vehető, nyugdíjkalkulációt végző rendszert (*Scomp*).⁴⁰ Idővel azonban világossá vált, hogy a

³⁶ MÜLLER i.m.; lásd még: SCHULZ-WEIDNER, W.: Das „chilenische Modell” einer Privatisierung der Rentenversicherung – mehr Leistung für weniger Beiträge? *Deutsche Rentenversicherung, 1996 (3)*. 158–175.

³⁷ MÜLLER i.m.

³⁸ MÜLLER i.m.; lásd még: CICHON, M. (szerk.) (1995): *Social Protection in the Visegrád Countries: Four Country Profiles, ILO-CEET Report 13*, ILO-CEET, Budapest. 1995. 14.

³⁹ MÜLLER i.m.; QUEISSER, M.: *The Second-Generation Pension Reforms in Latin America*. OECD, Paris, 1998.

⁴⁰ FARKAS Zs.: Nyugdíjprivatizáció Latin-Amerikában és Közép-Kelet-Európában I. *Új Magyar Közigazgatás* 2015/1. 29–35. 33. Elérhető:

törvény időnkénti módosításától mélyreható változások nem remélhetők, ezért 2006-ban megkezdték egy strukturális reform előkészítő munkálatait, és ezt összekapcsolták egy széles körű társadalmi egyeztetéssel. A 2008-as reform célja a magánnyugdíjpénztári rendszer fenntartása és kiterjesztése volt, így 2012-ben kötelezték az önfoglalkoztatókat, hogy csatlakozzanak valamelyik nyugdíjalaphoz, a jövedelemmel nem rendelkezők (például a háztartásbeliek) számára pedig az önkéntes tagságot tették lehetővé. A 35 évnél fiatalabb munkavállalók közül azoknak, akiknek a jövedelme nem ért el egy meghatározott mértéket (a minimálbér másfélszeresét), állami támogatást nyújtottak, mégpedig olyan formában, hogy a minimálbér után járó nyugdíjjárulékot az állam fizette helyettük két éven át.⁴¹

A 2008-as chilei reform során intézkedéseket tettek annak érdekében is, hogy csökkenjen a nemek közötti egyenlőtlenség: a nők nyugdíja ugyanis rendszerint alacsonyabb a férfiakénál, mivel a gyermekvállalás, gyermeknevelés miatt hosszú évekre kiesnek a munkaerőpiacról. Bevezették például az anyasági támogatást: az anyákat minden élve született gyermek után a minimálbér 18-szorosának 10 százalékát kitevő összeg illeti meg, amely összeget az állam elhelyezi a nő egyéni számláján, az összeg kamatozik, majd a nyugdíjjogosultság megnyílásakor a nő felveheti azt. Lehetővé tették azt is, hogy bontóperben a bíróság a vagyonmegosztás részeként elrendelhesse az egyik fél (jellemzően a férfi) nyugdíjszámláján felhalmozott tőke egy részének (legfeljebb a felének) a másik fél egyéni számlájára történő átutalását. Igyekeztek javítani a nők munkavállalását lehetővé tevő feltételeken, így nagy számban létesítettek új bölcsődéket, óvodákat. A reform célja volt az is, hogy a magánnyugdíjbiztosítás költséghatékonyabb legyen a korábbiaknál. Ennek érdekében bevezették, hogy a pályakezdőket kötelező jelleggel ahhoz a nyugdíjalaphoz irányítják, amelynél a legalacsonyabb az igazgatási díj. Ez az újítás azért is bír nagy jelentőséggel, mert a magánnyugdíjalapok minden tag esetében azonos igazgatási díjat kötelesek felszámolni, ha tehát csökkentik az újonnan csatlakozók díját, akkor a díjsökkentést minden tag esetében alkalmazniuk kell.⁴²

http://kozszov.org.hu/dokumentumok/UMK_2015/1/04_Nyugdijprivatizacio.pdf (letöltve: 2020. 03. 05.)

⁴¹ FARKAS i.m. 34.

⁴² FARKAS i.m. 34.

Felhasznált irodalmak és jogszabályok

- SIEBERT, Horst: Pay-as-You-Go vs. Capital-Funded Pension Systems: The Issues. In: SIEBERT, Horst (szerk.): *Redesigning Social Security*. Mohr, Tübingen. 1998.
- JAMES, Estelle: *New Systems for Old Age Security. Theory, Practice, and Empirical Evidence*. World Bank, Policy Research Working Paper 1766, Washington D. C. 1997. <https://doi.org/10.1596/1813-9450-1766>
- WORLD BANK: *Averting the Old Age Crisis. Policies to Protect the Old and Promote Growth*. Oxford University Press, Washington D. C. 1994.
- ORENSTEIN, Mitchell A.: Globális nyugdíjpolitika. *Esély* 2017/6.
- MÜLLER, Katharina: A magyar nyugdíjreform politikai gazdaságtana. Összehasonlító megközelítés. In: AUGUSZTINOVICS Mária (szerk.): *Körkép reform után. Tanulmányok a nyugdíjrendszeréről*. Közgazdasági Szemle 2000.
- WORLD BANK: *Averting the old age crisis*. Oxford University Press. 1994.
- VISZKIEVICZ András: Egyéni számlás öregségi nyugdíjrendszer Magyarországon. *Századvég Műhelytanulmányok*. 2011/1.
- CHWIEROTH, Jeffrey: Neoliberal economists and capital account liberalization in emerging markets, *International Organization*, vol 61, no 2, 2007. 443-463. <https://doi.org/10.1017/S0020818307070154>
- GÖTTING, Ulrike: *Transformation der Wohlfahrtsstaaten in Mittel- und Osteuropa. Eine Zwischenbilanz*. Leske Budrich, Opladen. 1998.
- ROOTAERT, Christiaan: *Poverty and Social Transfers in Hungary*. World Working Paper 1770, Washington D. C. 1997.
- FERGE Zsuzsa: The Politics of the Hungarian Pension Reform. In: MÜLLER, K.–RYLL, A.–WAGENER, H.-J. (szerk.): *Transformation of Social Security: Pensions in Central-Eastern Europe*. Physica, Heidelberg. 1999. 231–246. https://doi.org/10.1007/978-3-642-58654-5_13
- ROCHA, Roberto: The Hungarian Public Must Be Better Informed about the Available Options. *Transición*, 1996/7 (1).
- CHARLTON, Roger – MCKINNON, Roddy – KONOPIELKO, Lukasz: Pensions Reform, Privatisation and Restructuring in the Transition: Unfinished Business or Inappropriate Agendas? *Europe-Asia Studies*, 1998/ 50 (8). 1413–1446. 1423.
- BOD Péter: For the Pension System and Reform. In: EHRlich É.–RÉVÉSZ G. (szerk.): *Human Resources and Social Stability During Transition in Hungary*. International Center for Growth, San Francisco, 1995.

AUGUSZTINOVICS Mária: The Long-term Financial Balance of the Pension System – Macrosimulations. In: EHRlich É.–RÉVÉSZ G. (szerk.): *Human Resources and Social Stability During Transition in Hungary*. International Center for Growth, San Francisco, 1995. 210–228.

BARTA Judit.: Az intézményesített kötelező, avagy „kötetlen” előgondoskodás szerepe és formái Magyarországon. Miskolc, 2012. 2.

KUN János: Magánnyugdíjpénztárak tündöklése és bukása. *Le Monde diplomatique, Magyar kiadás*, 2010. november.

MOSOLYGÓ Zsuzsa: A tőkefedezeti rendszer alapkérdéseinek új megközelítése. *Közgazdasági Szemle*, LVII. évf., 2010. július–augusztus

MESA-LAGO, Carmelo: Pension System Reforms in Latin America: The Position of the International Organizations. *CEPAL Review*, 1996 (60), 73–98.

BOSWORTH, B. P.–BURTLISS G.: Social Security Reform and Capital Formation. In: SIEBERT, H. (szerk.): *Redesigning Social Security*. Mohr, Tübingen, 1998. 35–56.

SCHULZ-WEIDNER, Wolfgang: Das „chilenische Modell” einer Privatisierung der Rentenversicherung – mehr Leistung für weniger Beiträge? *Deutsche Rentenversicherung*, 1996 (3). 158–175.

CICHON, Michael (szerk.) (1995): *Social Protection in the Visegrád Countries: Four Country Profiles*, ILO-CEET Report 13, ILO-CEET, Budapest, 1995.

QUEISSER, Monika: *The Second-Generation Pension Reforms in Latin America*. OECD, Paris, 1998.

FARKAS Zsuzsanna: Nyugdíjprivatizáció Latin-Amerikában és Közép-Kelet-Európában I. *Új Magyar Közgazgatás* 2015/1. 29–35.

RAED GHANEM*

The constitutional system in Syria

Abstract: The development of the constitutional system in Syria went through many stages until it reached what it is today. The Syrian constitutional system is currently based on the Syrian Constitution of 2012, which clearly adopted what is known as the semi-presidential system, and regulates the relationship between state authorities according to certain principles. This is in relation to the theoretical foundations, but in practice, this system has not escaped criticism related to some aspects, especially in terms of the relationship between the legislative and executive authorities.

Keywords: Syria, Constitutional System, Semi-Presidential System

Absztrakt: A szíriai alkotmányos rendszer fejlődése számos szakaszon ment keresztül, amíg elérte mai állapotát. A jelenlegi szíriai alkotmányos rendszer a 2012. évi szíriai alkotmányon alapul, amely egyértelműen elfogadta az úgynevezett félelnöki rendszert, és az állami hatóságok közötti kapcsolatot bizonyos elvek szerint szabályozza. Mindez összefügg elméleti alapokkal, azonban a gyakorlatban ez a rendszer nem kerülhette el a kritikákat, amelyek több ponton érintik, különösen a jogalkotó és a végrehajtó hatalom viszonyát illetően.

Kulcsszavak: Szíria, alkotmányos rendszer, félelnöki rendszer

DOI: 10.46942/SIDM.2020.2.37-54

Introduction:

Human societies have moved from a state of spontaneous assembly on goals that represent common interests that are modest in nature, to a state of organization represented in its highest manifestation in the concept of the state, which is the true culmination of the development of human societies in terms of thought and needs.

* Raed Jamal Ghanem, first-year international PhD student at the Ferenc Deák Doctoral School of Law, University of Miskolc, Faculty of Law, Institution of Legal History and Legal Theory, Department of Legal Theory and Legal Sociology. Supervisor: Dr. Hegyi Szabolcs PhD associate professor

This great development was accompanied by the establishment of agencies and institutions that manage the state in its modern sense and take it upon themselves to take care of the development needs and requirements for individuals.

In front of the great development from the spontaneous state to the organized state, a group of concepts began to appear, which was a natural result of the formation of the different social classes and also the existence of two classes within the community or one entity, namely the rulers (the authority) and the ruled (the people).

The set of factors and variables for each society led to the emergence of constitutional systems in various forms, which guided many changes through previous historical eras until they settled on what it is today.

Accordingly, legal and political studies and the opinions of the jurists have settled on the existence of three types of political systems, namely: (the parliamentary system, the presidential system, and the mixed system).

Perhaps it was not a coincidence that these political systems were represented by states of great symbolism, especially in the modern era, given the important historical events that these countries witnessed, including the revolutions that changed many constitutional concepts in the modern era.

Today, the United States of America is considered a representative of the presidential system, including the broad powers of the president who represents the executive authority. As for the parliamentary system, which is widely spread among countries, its best representative is the United Kingdom. And the last pattern, which some people call the mixed or hybrid system, which France adopted as a political system, as well as many countries.

Not far from that, it seems that the political system in Syria has settled on a mixed pattern, as this is evident by looking at the constitution and the nature of the relationship between the three authorities and this is what the researcher will review through this research, which is considered a kind of definition of the constitutional system in Syria.

This study will be based on several points through which it is possible to arrive at the true form and composition of the constitutional system, namely (the constitution, the three public authorities, the relationship between the legislative and executive authorities).

The Syrian Constitution (2012)

Since independence (1946), Syria has gone through many important historical changes and events, and accordingly, various constitutions have followed with the change of presidents and ruling regimes, especially during the period of military coups in the middle of the last century and beyond.

Today, the Syrian Constitution of (2012) is considered the source of the constitutional system in Syria. Therefore, we will study the contents of this constitution, its characteristics, and the method of its development:

Contents of the Syrian Constitution (2012)

The Syrian constitution consists of an introduction and 157 articles distributed in six chapters, where the *first chapter* talks about the basic principles of the state and society divided into four sections: political principles, economic principles, social principles, and educational and cultural principles.¹

The second chapter includes two main sections, the first on rights and freedoms and the second on the rule of law².

As for *Chapter Three*, it is composed of three sections, where the first chapter organizes the legislative authority, which is represented by the People's Assembly, and the second chapter relates to the executive authority, which is represented by the Republic President, the Council of Ministers and local administrative councils, and the third chapter organizes the judicial authority represented by the judiciary, the public prosecution and the administrative judiciary³.

The fourth chapter deals with the provisions related to the formation of the Supreme Constitutional Court and its powers⁴, *the fifth chapter* describes the method and procedures for amending the constitution⁵, and *the sixth chapter* contains general and transitional provisions⁶.

The method of developing the Syrian constitution (2012)

Constitutional jurisprudence has settled on dividing the methods of drawing up constitutions into two main methods. The first is a *non-democratic* method in which the rulers will prevail in drafting and establishing the constitution, which may take the form of a grant issued by the ruler to the people, or a contract between the ruler and representatives of the people from representative bodies. The second method is *democratic*, which expresses the victory of the will of the peoples and the transfer of sovereignty from the ruler to the nation or the people who became the

¹ Syrian Constitution 2012, Articles (1-32).

² Syrian Constitution 2012, Articles (33-54).

³ Syrian Constitution 2012, Articles (55-139).

⁴ Syrian Constitution 2012, Articles (140-149).

⁵ Syrian Constitution 2012, Article (150)

⁶ Syrian Constitution 2012, Articles (151-157).

sole owner of sovereignty in the state. The draft constitution was presented to the people to obtain their approval⁷.

As for the Syrian constitution of 2012, it was drafted through the constitutional referendum after a presidential decision was issued to form a national committee to prepare the draft constitution and then approve it in accordance with the constitutional rules.⁸

The referendum was called for by Presidential Decree 85/2012, which was approved after it was associated with the majority of the electorate in the aforementioned referendum.

The nature of the Syrian constitution and how to amend it

It is known that there are many divisions of constitutions according to many factors, for example there are written constitutions, and this is the case in most countries of the world, and there is the non-codified constitution, which is known to some as the customary constitution as in the United Kingdom.

In view of the procedures for amending constitutions, there are constitutions that can be amended with absolute simplicity, and they are called flexible constitutions, unlike rigid constitutions, which often require complicated procedures to amend. As for the duration, there are permanent constitutions that are commensurate with the nature of stable countries or those seeking stability, and temporary constitutions that often follow revolutions or political transformations or pertain to specific circumstances of a specific country.

Looking at the articles of the Syrian Constitution of 2012 that relate to the constitution, we see that this constitution is of a rigid codified type, as all articles of the constitution have been codified to include all constitutional aspects. As for flexibility, Article (150) of the Syrian constitution shows that there are special and strict procedures for constitutional amendment that make this constitution rigid.

Regarding the steps and procedures for amending the constitution according to the text of Article 150, they are as follows:

a) Amendment proposal

The right to propose amendment is either given to the legislative authority or the executive authority or to both, and the people may have the right to propose amendment in some countries of the world. What affects this trend is the form

⁷ for more, see: NEGRETTO, Gabriel L.: Democratic constitution-making bodies: The perils of a partisan convention, *International Journal of Constitutional Law*, Vol. 16, (1) 2018.

⁸ According to the decision, the committee was composed of 29 members, who are a mixture of political and legal experts from different fields. The committee has the right to seek assistance from whomever it deems appropriate to achieve its goal. Republican Decree No. 11 of 2012.

and nature of the political system and the extent of the tendency to support and strengthen one of the two authorities (legislative and executive) at the expense of the other.

The Syrian constitution has tended to give the right to propose amendment to the legislative and executive authorities in accordance with the principle of governance in Syria based on the balance between the two authorities, as we will see later.⁹

According to Article (150/A) of the Syrian Constitution: (The Republic President, as well as one-third of the People's Assembly members, has the right to propose to amend the constitution).

We note in this article that the executive authority has been restricted to the Republic President in terms of proposing amendment, and this is one of the aspects that indicates the strength of the presidential side in the political system in Syria.

b) Preparing the amendment project

According to what is stated in the current constitution, if the proposal to amend the constitution is on the part of the Republic President, he must present this proposal to the President of the People's Assembly in conjunction with the articles to be amended and the proposed articles in place of them with the reasons being mentioned¹⁰, and the members of the People's Assembly must be informed of this proposal along with its reasons for discussion in the next session.¹¹

On the other hand, if this proposal is on the part of the legislative authority represented in the People's Assembly, then this proposal must be submitted to the President of the People's Assembly in the name of the members who are not less than one-third of the members with mentioning all the details as is the case for the Republic President¹² and the Republic President must be informed of this proposal in order to send a delegate to represent him in examining the proposal in the special committee that the People's Assembly forms for this purpose.

c) Forming a special committee to examine and study the amendment proposal

According to the Syrian constitution of 2012 and the bylaw of the People's Assembly for the year 2017, the special committee to study the proposal for constitutional amendment consists of 25 members who are specialized in the People's Assembly. This committee is called by the People's Assembly office¹³,

⁹ The bylaw of the People's Assembly 2017, articles (173, 177) .

¹⁰ The bylaw of the People's Assembly 2017, article (174).

¹¹ The bylaw of the People's Assembly 2017, article (175).

¹² The bylaw of the People's Assembly 2017, article (178).

¹³ The People's Assembly office consists of the speaker, his deputy, two secretaries and two observers.

and it must give its report on the proposal within 15 days, which can be extended for 5 days.

d) Discussing and approving the amendment:

According to the bylaw of the Syrian People's Assembly, the council discusses the amendment after the report of the Special Committee has been issued or the period given to it to study it has expired, and it has no right to amend its texts.

If the Council approves the amendment by a majority of three-fourths of its members¹⁴, the amendment is considered final and notified to the Republic President and included in the Constitution¹⁵. In the event that the parliament rejects the proposal for amendment due to the failure to obtain the required majority, he informs the Republic President and it is not permissible to submit this proposal to the Council before the lapse of one year from the date of rejection.¹⁶

e) The approval of the Republic President

According to the text of Article 150 of the Syrian Constitution, as well as the text of Article 181 of the internal regulations of the Syrian People's Assembly, the amendment is not considered final and is not included in the constitution even though it has obtained the majority required by the People's Assembly, unless the amendment is approved by the Republic President.

Here, the researcher sees that the previous measures are subject to criticism because of the great power granted to the Republic President in confronting Parliament, with the rules and social groups it represents, which are the primary source of the constitution's legitimacy. Also, it must be pointed out that the role of the Supreme Constitutional Court is completely absent in these amendments in terms of the procedures followed, as they must be given even an advisory role in this regard.

Three public authorities

Traditional jurisprudence settled in the eighteenth century on dividing the functions of the state into three, namely: legislation, implementation and judiciary. This division became a basis for defining the competencies of the various state bodies.

¹⁴ The number of members of the Syrian People's Assembly is 250, meaning that at least 188 members must approve the amendment for it to be considered effective.

¹⁵ The bylaw of the People's Assembly 2017, articles (176/A),(181/A) .

¹⁶ The bylaw of the People's Assembly 2017, articles (176/B), (181/B).

In Syria, this division was supported by the current constitution of 2012, which limits the state's powers to three, and is singled out for this division, Chapter Three of the Constitution according to the following:

Legislature

It is the authority that issues general, abstract and binding laws within the state, and in Syria, the People's Assembly (Parliament) assumes legislative authority according to the Syrian constitution.

But when looking at other articles, we see that the task of legislation is not limited to the People's Assembly, as it is stated in the constitution that the Republic President has the right to prepare draft laws and refer them to the People's Assembly for consideration¹⁷.

Also, the constitution has given the president the right to issue decrees that have the same force of laws, and these decrees are submitted to the People's Assembly, which has the right to amend or repeal them by law. In addition, the constitution has given the right to the Republic President to issue laws approved by the People's Assembly and to object to them with a justified decision.¹⁸

And since the Republic President is the head of the executive authority, this matter would raise controversy over the president's role in the legislative process, which clearly does not take the executive capacity, which leads us to conclude that the legislative authority in Syria according to the 2012 constitution is not the prerogative of one party, which is a complex authority The People's Assembly and the Republic President participate in it.

Speaking of the People's Assembly, the most important points around it can be summarized as follows:

- The People's Assembly's mandate is four calendar years starting from the date of its first meeting, and it may not be extended except in case of war by a law. Members of the People's Assembly are elected by universal, secret, direct and equal suffrage in accordance with the provisions of the Election Law. A member of the People's Assembly represents the entire people, and it is not permissible to limit his mandate with any restriction or condition, and he must exercise it under the guidance of his honor and conscience.¹⁹

¹⁷ According to the text of Article 128 of the Syrian Constitution, the right to propose laws is a shared right between the Republic President and the Council of Ministers, which entails the necessity of government approval of the draft law before the president submits it to the People's Assembly.

¹⁸ Syrian Constitution 2012, Articles 100, 113.

¹⁹ Syrian Constitution 2012, Articles 56,57,58.

- A special law determines the system for electing members of the People's Assembly, their number, and the conditions that must be met by candidates. At least half of the members of the People's Assembly must be workers and farmers, and the law defines the definition of a worker and a farmer.²⁰
- The election law must include provisions that ensure:²¹
 - 1- The freedom of voters to choose their representatives and the integrity of electoral procedures.
 - 2- The right of candidates to monitor the electoral processes.
 - 3- Punishing those who tamper with the will of the voters.
 - 4- Determining the controls of financing the electoral campaign.
 - 5- Organizing electoral campaigning and the use of mass media.
- The People's Assembly assumed the following powers:²²
 - 1- Approval of laws.
 - 2- Discussing the ministry's statement.
 - 3- Withholding confidence in the ministry or one of the ministers.
 - 4- Approval of the general budget and final account.
 - 5- Approving development plans.
 - 6- Approving international treaties and agreements related to the safety of the state, which are peace and alliance treaties and all treaties related to sovereign rights or agreements that grant privileges to foreign companies or institutions. As well as treaties and agreements that incur expenditures by the state treasury that are not included in its budget, or that pertain to contracting loans, or that violate the provisions of the laws in force and whose enforcement requires the issuance of new legislation.
 - 7- Approval of a general amnesty.
 - 8- Accepting or rejecting the resignation of a member of the Council.

These were often the tasks of the People's Assembly that are related to being a representative of the legislative authority in the function of legislating and enacting laws and also in terms of being the representative of the people in some of the sovereign's actions. But we will see later on the parliament's role in the balance of power through its relationship with the executive authority.

²⁰ Law No. 5 /2014 regulates the general elections in Syria.

²¹ Syrian Constitution 2012, Article 61.

²² Syrian Constitution 2012, Article 75.

Executive Authority

The Republic President and the Council of Ministers exercise executive authority on behalf of the people within the limits stipulated in the Constitution.

a) The Republic President:

The Syrian Constitution of 2012 included general provisions related to the Republic President in terms of the method of election, the terms of reference and the conditions that must be met in the person of the candidate for the presidency of the republic, while the organizational matters and detailed special provisions were often regulated through laws that were enacted with a clear reference from the constitution, such as the General Election Law No 5/2014.

Some important provisions regarding the Republic President can be summarized in some points, in terms of the conditions that must be met by a candidate for the presidency, as follows::

- He must be over forty years of age.
- He must have Syrian Arab nationality by birth, of parents who possess Syrian Arab nationality by birth.
- He must be of civil and political rights and have not been convicted of a heinous crime, even if he is rehabilitated.
- He should not be married to a non-Syrian.
- He must have resided in the Syrian Arab Republic for a period of not less than ten continuous years of permanent residence when submitting the candidacy application.
- The candidacy application is not accepted unless the nomination applicant has written support for his candidacy from at least thirty-five members of the People's Assembly, and a member of the People's Assembly may grant his support to only one candidate.

Candidacy applications are examined by the *Supreme Constitutional Court*, and a decision is made within five days following the specified period for their registration, and the Republic President is directly elected by the people for a period of seven calendar years starting from the date of the end of the term of the incumbent president, and the Republic President may only be re-elected for one subsequent term.

The candidate who wins the position of President of the Republic is the candidate who gets the absolute majority of those who participated in the elections, and the Supreme Constitutional Court has jurisdiction to consider the appeals for electing the Republic President.

As for the *duties and tasks* assigned to the Republic President according to the 2012 Constitution, they are:

- 1) The Republic President ensures respect for the Constitution, the orderly functioning of public authorities, the protection of national unity and the survival of the state.
- 2) The Republic President nominates the Prime Minister and his deputies, nominates ministers and their deputies, accepts their resignations, and exempts them from their posts.
- 3) The Republic President, in a meeting with the Council of Ministers headed by him, sets the general policy of the state and supervises its implementation.
- 4) He calls the Council of Ministers to convene under his chairmanship, and he may request reports from the Prime Minister and the ministers.
- 5) The Republic President declares a state of emergency and abolishes it by decree taken in the Council of Ministers convened under his chairmanship and by a two-thirds majority of its members, provided that it is presented to the People's Assembly at its first meeting, and the law defines the provisions related to this.
- 6) The Republic President is the supreme commander of the army and armed forces and issues all decisions and orders necessary to exercise this power, and he may delegate some of them.
- 7) Appointing civil and military personnel and terminating their services in accordance with the law.
- 8) Conclusion and annulment of international treaties and agreements in accordance with the provisions of the constitution and the rules of international law.
- 9) The Republic President grants special pardons and has the right to restitution and bestow medals.²³

b) Council of Ministers

Despite the great powers granted by the Syrian constitution to the Republic President, who is considered the head of the executive authority, the Council of Ministers and its subsidiary bodies are practically the backbone of the executive authority. According to the 2012 Syrian constitution, the Council of Ministers is the supreme executive and administrative body of the state, and it consists of the prime minister and his deputies and ministers, and oversee the implementation of

²³ Syrian Constitution 2012, articles (83-117).

laws and regulations, and oversee the work of state agencies and institutions,²⁴ as mentioned earlier, the prime minister and ministers are named by the Republic President.

The Council of Ministers performs the following functions according to the constitution²⁵:

- Setting executive plans for the state's general policy.
- Directing the work of ministries and other public bodies.
- Preparing the state's general budget project.
- Preparing draft laws.
- Preparing development plans, developing production, investing national resources and everything that would support and develop the economy and increase national income.
- Contract and grant loans in accordance with the provisions of the constitution.
- .Concluding agreements and treaties in accordance with the provisions of the constitution.
- Following up on the implementation of laws, preserving the state's interests and security, and protecting the freedoms and rights of citizens.
- Issuing administrative decisions in accordance with laws and regulations and monitoring their implementation.

As for the responsibility of the government in accordance with the constitution, the Prime Minister, his deputies, and the ministers are civil and criminal responsible according to the law. The Republic President has the right to refer the prime minister, his deputies, and the ministers to trial for any of the crimes that any of them commits while assuming his duties or because of them.²⁶

On this point, the researcher believes that there is a kind of vague contradiction in the provisions of the constitution between the responsibility of the Republic President on the one hand and the Council of Ministers on the other hand. The justification for this is that the Republic President, according to the constitution, sets the general policy of the state in a meeting with the Council of Ministers and supervises its implementation, so in practice it represents the nucleus of the executive authority and the head of the pyramid. Therefore, why does the Republic President only be asked about the crime of treason in accordance with the provisions of the constitution? Especially with the expansion

²⁴ Syrian Constitution 2012, article 118.

²⁵ Syrian Constitution 2012, article 128.

²⁶ Syrian Constitution 2012, article 124.

of the powers granted to him? Where it was stated in the text of Article 117 of the Constitution: (The Republic President is not responsible for the actions he carries out in carrying out his duties except in the case of high treason).

Judiciary

As is the case in many countries of the world, the judicial system in Syria adopted the dual judiciary system (the French system) and did not adopt the unified system (the Anglo-Saxon system), that is, the ordinary judiciary, which is competent to resolve civil disputes between individuals and also between individuals and the state when it does not act as a public authority. And the administrative judiciary, which is competent to settle the disputes that arise between individuals and the government as a public authority.

In addition to the existence of the Supreme Constitutional Court, to which it has been assigned many tasks with the aim of preserving constitutional legality and preserving and protecting the constitution.

Thus, it can be said that the judicial system in Syria includes the following:

- *Ordinary judiciary*, which consists of a group of courts, including the ordinary courts, which are: Personal Status Courts, Magistrates Courts, Courts of First Instance, Appeal Court and Court of Cassation. And the exceptional courts, which decide on the cases referred to it according to a special law, and include: Juvenile Courts, Economic Security Courts, the Supreme State Security Court, Terrorism Cases Court, and Military Courts.
- *Administrative judiciary*. The State Council is considered the backbone of the administrative judiciary in Syria. It is an independent judicial and advisory body. The law defines its specializations and conditions for appointing its judges.²⁷
- *The Constitutional Judiciary*²⁸ which is represented by the Supreme Constitutional Court, which is an independent judicial body based in the city of Damascus²⁹. The Supreme Constitutional Court is composed of at least seven members, one of whom will be a president named by the Republic President by decree, and it is not permissible to combine membership of the Supreme Constitutional Court with assuming the ministry or membership in Parliament.

²⁷ The work of the State Council and its prerogatives were regulated by the law promulgated by Legislative Decree No. 55 /1959.

²⁸ The work of the Supreme Constitutional Court and the definition of its powers and the rights and duties of its members were regulated by Law No. 7/2014.

²⁹ Syrian Constitution 2012, article 140.

The term of membership in the Supreme Constitutional Court is four calendar years, subject to renewal, and members of the Supreme Constitutional Court may not be dismissed from its membership except in accordance with the law³⁰.

The Supreme Constitutional Court shall have jurisdiction over the following³¹:

- 1) Overseeing the constitutionality of laws, legislative decrees and regulations.
- 2) Expressing an opinion upon the request of the Republic President regarding the constitutionality of draft laws and legislative decrees and the legality of draft decrees.
- 3) Supervising the election of the Republic President and organizing the procedures for that.
- 4) Examining and deciding on the appeals regarding the validity of the election of the Republic President and the members of the People's Assembly.
- 5) The trial of the Republic President in case of high treason.
- 6) The law defines its other specializations.

Finally, there is a point worth noting, according to the text of Article 133 of the Constitution that the Republic President is the head of the Supreme Judicial Council, which guarantees the independence of the judiciary. In the researcher's opinion, this matter constitutes a clear violation of the principle of separation of powers and a violation of the independence of the judiciary, given that the president is the head of the executive authority, which may be an opponent before the judiciary.

The relationship between the legislative and executive authorities:

In theory, the system of government in Syria is close to a mixed system that combines the presidential model and the parliamentary model, and this is what some call the mixed or semi-presidential system (the French model). Here, it is imperative to discuss aspects of the relationship between the legislative and executive authorities because they represent the basis of this type of system.

When we read the texts of the Syrian constitution of 2012 and some laws and regulations, aspects of the relationship between the two authorities can be explained through the tools that each authority seeks to confront the other to maintain the balance of the constitutional system and ensure the exchange of

³⁰ Syrian Constitution 2012, articles (141-144).

³¹ Syrian Constitution 2012, article 146.

control between the two authorities, and this is exactly what constitutes the safety valve in this type of system.

The tools of the legislative authority to monitor the executive authority

There are many tools granted by the constitutional legislator to the legislative authority to monitor the actions of the executive authority for fear of tyranny or abuse of power. In theory, this matter is extremely important and constitutes a real guarantee not only of the legitimacy of the authority's actions, but also of public and private rights and freedoms.

- *Parliamentary questions*: Parliamentary questions are considered one of the important tools in parliamentary systems, and some consider them a form of cooperation between the two authorities and not only a means of oversight by the legislative authority.

The Syrian constitution has given the right to members of the People's Assembly to direct written questions to the ministers at any time through the Speaker of the People's Assembly, as well as the direct oral question of the minister if he is present at the session.³²

The bylaw of the People's Assembly defined the parliamentary question as "a member of the People's Assembly inquires of the prime minister, his deputies, or ministers about a matter that falls within their competence, or his desire to verify that a certain reality has occurred, or his inquiries about the ministry's intention in a matter."³³

- *The general discussion*: It is an exchange of opinion and advice between the Council and the Ministry on its policy and actions. Here, the request for discussion must be submitted by one of the council's standing committees or at least ten members after the ministry has submitted its ministerial statement.³⁴
- *Parliamentary Inquiry*: The council forms temporary special committees or assigns one of the permanent committees in the council to conduct an investigation and collect information about a public matter or a public body. The legislative and executive authorities must cooperate to make the committee's mission successful, then appropriate measures are taken based on the committee's final report.³⁵

³² Syrian Constitution 2012, article 74, bylaw of the People's Assembly 2017, article 197.

³³ bylaw of the People's Assembly 2017, article 196.

³⁴ bylaw of the People's Assembly 2017, articles(204-209).

³⁵ bylaw of the People's Assembly 2017, articles(82-87).

- *Interrogation*: It is the request of the Prime Minister, his deputies, or a minister to explain the reason for his behavior in any public affairs or the purpose thereof.

It is the request of the Prime Minister, his deputies, or a minister to explain the reason for his behavior in any public affairs or the purpose thereof. The permanent council committees or at least five members are entitled to direct interrogations to the government or to one of the ministers in matters falling within their competence, and it is not permissible for the interpellation to include something contrary to the constitution or the law or contain inappropriate expressions.³⁶

- *Withholding confidence*: It is very well known in parliamentary systems where the parliament withdraws confidence from the government. According to Syrian law, this procedure must take place after interrogation, and in the event that the majority is with a vote of no confidence, this shall be done and the Republic President is informed of the matter, and the government submits its resignation to the Republic President.³⁷
- *The president accused of high treason*: As mentioned previously, the Republic President has been exempted from political responsibility according to the constitution, but he is asked about the crime of high treason, and whoever brings this accusation to him is the People's Assembly.

The legislator required a majority of one-third of the council's members to present the indictment, while issuing the indictment requires a two-thirds majority of the council's members. The body responsible for trying the president is the Supreme Constitutional Court.³⁸

Means of the executive power to confront the legislative authority

We have seen how the legislative authority in Syria, represented by Parliament, possesses many means that enable it to monitor the executive authority, but in return, in order to maintain the balance, the constitutional legislator has given the executive authority many means to confront the legislative authority, even if these means, in the researcher's opinion, may be dangerous in some places.

³⁶ bylaw of the People's Assembly 2017, articles(210-215).

³⁷ bylaw of the People's Assembly 2017, articles(216-219).

³⁸ Syrian Constitution 2012, article 117.

- *Influencing the composition of the parliament:* It is true that the electorate is the one who chooses their representatives for parliament, but the executive authority, in one way or another, has influence in the composition of the parliament. The explanation for this is that the legislator has empowered the executive authority to take over all procedures that precede the electoral process, such as organizing electoral districts, preparing voters' records, and organizing election campaigning, as well as procedures that accompany the electoral process, such as organizing the polling process, counting the votes and announcing the election results.
- *The possibility of combining parliament membership with the ministry:* The Syrian constitution has permitted ministers to run for membership in parliament, and the General Elections Law has approved this matter, and thus the government will, through this matter, have a presence in parliament in a way that supports its policies and prevents pressure on it from Parliament.³⁹
- *Inviting the People's Assembly to convene:* The Republic President invites the parliament, as usual, to the first meeting in the new legislative round. This call must be within a specified period, otherwise the Council meets by force of law.⁴⁰

Also, the Republic President was given the right to call the parliament to meet on an exceptional basis if exceptional circumstances require that, provided that the parliament discusses the subject for which it was invited only.⁴¹

- *Legislation:* As mentioned in a previous topic of the discussion, the Republic President has been given the authority to legislate through the preparation and issuance of laws and legislative decrees that have the force of laws enacted by the People's Assembly.
- *Objection to and ratification of laws:* This right is also given to the Republic President according to the Constitution, as he can object to laws and return them to the People's Assembly, and he also has the power to ratify them.⁴²
- *People's referendum on important issues:* The constitution granted the Republic President the right to request a referendum on important issues related to the country's supreme interests. The result of the referendum is binding and enforceable from the date of its announcement. In this case, the Republic President may intend to

³⁹ Syrian Constitution 2012, article 126. Law of General Elections No. 5/ 2014, Article 42.

⁴⁰ Syrian Constitution 2012, article 64.

⁴¹ Syrian Constitution 2012, article 65.

⁴² Syrian Constitution 2012, article 100.

fortify himself with regard to a specific issue by supporting the people and avoiding the role of the People's Assembly and even the Constitutional Court in extending their control over the laws that obtain the approval of the people through a referendum.⁴³

- *Dissolution of the People's Assembly*: This is considered the most powerful weapon in the hands of the executive authority in the face of the legislative authority, as the Republic President has the right, based on the provisions of the Syrian constitution, to issue a decree dissolving parliament and inviting voters to hold new parliamentary elections. It should be noted that the president here has the discretionary power to dissolve parliament, as the law or the constitution did not indicate cases of dissolution of parliament, but only obliged the president to mention the reasons for dissolution in his decree.

The constitutional jurisprudence theoretically believes that this tool in the hands of the executive authority is equivalent to the tool of the legislative authority in withdrawing confidence from the government, and it guarantees political balance in this type of system.

The researcher believes that this tool is very dangerous, and the reason for this is not the nature of the tool itself, but because it is an addition to the very broad powers granted to the Republic President under the constitution, and this would give the effectiveness of the executive power at the expense of Parliament.⁴⁴

Conclusion

- In theory, the political system in Syria, according to the 2012 constitution, is a mixed or semi-presidential system, as some call it, and thus it combines the parliamentary and presidential systems.
- The political balance is the basis of the constitutional system in Syria, and this balance depends primarily on the legislative and executive powers.
- The constitutional legislator has tried to create a specific composition for the political system in Syria based on cooperation between the authorities without prejudice to the principle of separation of powers. But from the researcher's point of view, this matter is considered unreasonable from a practical point of view, given the nature of the relationship between the legislative and executive authorities and the extent of overlap in some of the disciplines for the benefit of the executive authority.

⁴³ Syrian Constitution 2012, article 116.

⁴⁴ Syrian Constitution 2012, article 111.

- The legislative authority has many means to confront the executive authority and monitor its actions. Perhaps the most powerful of these means is to withdraw confidence from the government. On the other hand, the executive authority also has many means to confront parliamentary pressure, which may reach the dissolution of Parliament by the President of the Republic.
- The broad powers of the President of the Republic are subject to criticism, especially in terms of their extension to the legislative authority and also to the judicial authority, since the president is the head of the Supreme Judicial Council with the highest judicial authority, as this constitutes a threat to the principle of separation of powers.
- There is a clear absence of the role of the Supreme Constitutional Court in some important matters, including amending the constitution. The importance of the constitutional judiciary's role in establishing constitutional legitimacy and protecting the constitution and the law in general is no secret.
- Finally, there is a note about the political responsibility of the President of the Republic, who is only asked about the crime of high treason, according to the 2012 constitution. For example, since the president is the head of the executive authority, which is subject to administrative law, why is not his questioning in the event of negligence or abuse of power? Why, on the other hand, is the government questioned even though it places its policy under the supervision of the President of the Republic?

References

- NEGRETTO, Gabriel L.: Democratic constitution-making bodies: The perils of a partisan convention, *International Journal of Constitutional Law*, Vol. 16, (1) 2018. <https://doi.org/10.1093/icon/moy003>
- Syrian Constitution 2012
- Republican Decree No. 11 of 2012.
- The bylaw of the People's Assembly 2017
- Law No. 5 /2014
- Legislative Decree No. 55 /1959.
- Law No. 7/2014.
- Law of General Elections No. 5/ 2014

KOVÁCS SÁNDOR*

What is power?

Abstract: What is power? What is rule? What is influence? How does political power work? Has anybody else got power besides the ones who execute power? How and what influence made political power change in our democratic modern world? Where is the limit where we can consider this change a started one? Is power the bigger force? Is ruling as big as power? Can we imagine power without influence? What groups hold power in their hands?

Key words: power, rule, politics, influence, society, executives of power

Absztrakt: Mi a hatalom? Mi az uralom? Mi a befolyás? Hogyan működik a politika hatalom? Van-e másnak hatalma a politikai hatalmat gyakorlókon kívül? Hogyan és milyen kényszerek hatására alakult át a politika hatalom napjaink demokratikus világban. Hol van az a határ, ahol ezt az átalakulást megindultnak tekinthessük? A hatalom a nagyobb erő? Az uralom van-e olyan erő, mint a hatalom? Befolyás nélkül el lehet képzelni hatalmat vagy uralmat? Mely csoportok kezében összpontosulnak ezek?

Kulcsszavak: hatalom, uralom, politika, befolyás, társadalom, a hatalom gyakorlói

DOI: 10.46942/SIDM.2020.2.55-72

"No, they cannot touch me for coining. I am the King himself."

According to our knowledge people used to live in communities. These community provided them the feeling of being safe and also the ability of surviving with the help of its multiplied power. Giving them protection against those dangers coming from dangerous surroundings which they were unprotected against. Practically it was obvious from the structure of the community and from the form of community that its life must have been conducted otherwise the individuals must have done everything on their favor of their own wishes which must have led to an unbearable situation as well. As far as we are considered the command of surviving was in the centre of our ancestors' life so the community required the situation of being ordered and the order also needed to be managed well. Those who were able to show and create the trustworthy guarantee of safe became

* Kovács Sándor, graduated PhD student. University of Miskolc Faculty of Law, Ferenc Deák Doctoral School of Law, Institution of Legal History and Legal Theory. Supervisor: Prof. Dr. Szabó Miklós university professor

¹ SHAKESPEARE William. *King Lear* Act 4 Scene 6

managers. Those who represented power besides control could gain exclusive power over the members of the community. The strict circumstances made them able to get their own way sometimes against the will of mass. Without having a certainly long history lesson on the topic, which we had discussed earlier, we can state that with the spread of humankind and the increasing number of communities and also the increasing number of members made the control and the dependence to be structured necessarily. With the appearance of a possible way for forming a leadership number of people who thought they were able to represent power increased and the power in this new kind of its form did not belong to those who also represented the biggest physical power. As a kind of tools to measure the value of power the communities accepted the right to distribute goods as times went by and later the right to dispose over money as a tool of representing power.

On the other hand there is a general public opinion that prostitution is one of the oldest job in the world. This job assumes some grades of communities of course too. But if we delve into the topic deeply we may come to the conclusion that prostitution is one of the necessities coming from the features of living in communities. Analogously as the person comes to the idea to sell his or her body for any reward, money we may realize that the forced necessity is getting a safe position within a family or a community served a good reason to recognize the importance of espionage. (Certainly it does not lock out the opportunity of spying to gain any benefit from prostitution and on the other hand prostitution is not allowed to make its own opportunities.) Members of communities with monitoring-as we say it in modern science-, the behavior, the growth, the coming down, the strengthen or the inability of the others or the majority simply absorbed into average realize the fact of espionage. As a result of this kind of behavior the structure of the known and well-known 'power' is worked out. With the growth of the complexity of different layers within a community (generally lowers , middle classes, soldiers, lords and upper classes) and of the discretion of the fact that as many people as many result of espionage the social relations are fixed and finding their meaning in the power over others and in the execution of power as well.

Weber defined power as a chance that an individual in a social relationship can achieve his or her own will even against the resistance of others.² As a very good example for that King Lear makes (coins) money in the play King Lear by Shakespeare. Shakespeare used the word counterfeiting which can mean that Lear had a will and made it real against the will or dislike of others. That's why he is the king himself. Lear proclaims is as that King. It is his prerogative to coin money what he coins is therefore genuine. To counterfeit to melt him down to touch him

² WEBER, Max: *Economy and Society* University of California Press, 1922. 77.

for coining consequently is at once necessarily to acknowledge his genuineness. All in all he had the power to do it.

According to Mills 'the outermost fringes of the power elite — which change more than its core — consist of 'those who count' even though they may not be 'in' on given decisions of consequence nor in their career move between the hierarchies. Each member of the power elite need not be a man who personally decides every decision that is to be ascribed to the power elite. Each member, in the decisions that he does make, takes the others seriously into account. They not only make decisions in the several major areas of war and peace; they are the men who, in decisions in which they take no direct part, are taken into decisive account by those who are directly in charge.³

We must judge men of power by the standards of power, by what they do as decision-makers, and not by who they are or what they may do in private life. Our interest is not in that., we are interested in their policies and in the consequences of their conduct of office. .We must remember that these men of the power elite now occupy the strategic places in the structure of American society; that they command the dominant institutions of a dominant nation; that, as a set of men, they are in a position to make decisions with terrible consequences for the underlying populations of the world. The idea of the power elite rests upon and enables us to make sense of (1) the decisive institutional trends that characterize the structure of our epoch, in particular, the military ascendancy in a, privately incorporated economy, and more broadly, the several coincidences of objective interests between economic, military, and political institutions; (2) the social similarities and the psychological affinities of the men who occupy the command posts of these structures, in particular the increased interchangeability of the top positions in each of them and the increased traffic between these orders in the careers of men of power⁴

A signifying element of this frequent idea is that it will not be able to be only expressed by actions. However, in certain crucial times actions can be postponed too. Waiting for understanding the difficulty of certain situations which is always not black or white, and is thoroughly enlightened upon how the power elite will cope with this situation and what will occur as consequence for them, making a delay in actions during a pandemic or delay in the taking of the necessarily known financial steps during a financial crisis is awkward. On occasion making decisions which are not really decisions relevant to the certain circumstances (non-action)

I think the decisions are addressed to the member of communities. However, the decisions and regulations or non-actions are not equivalent to all members of community because of their age or the level of their capability. Although in case of their situations everybody got involved in the consequences of these statements. Considering this situation properly where power can achieve its will against the will of others we must find and keep the balance between the decision-makers

³ MILLS C. Wright: *The Power Elite* University Press New York, 1977. 7.

⁴ MILLS C. Wright: *The Power Elite*, Oxford University Press New York, 1972. 8.

(direct or indirect) and the ones who bear decisions in order to avoid permanent unrest. It is represented in the quality of power and form of ruling.

As we know it in the classical Weber definition power is the chance where certain members of a social relation or connection will obey to certain amount of decisions⁵. Legal means a legitimate authority that is recognized as legitimate because it is not based upon force but it is justified voluntarily by both the executive and the ones who are ruled upon their inner impulse. ⁶A system that is legal is legitimate because *'it derives from a voluntary agreement of the interested parties. Domination will thus mean the situation in which the manifested will (command) of the ruler or rulers is meant to influence the conduct of one or more others (the ruled) and actually does influence it in such a way that their conduct occurs as if the ruled had made the content of the command the maxim of their conduct.'*⁷

There is a slightly nuanced interpretation of the definition of the meaning of power since the existence of nowadays democracy based on people's sovereignty as no one is allowed to rule over the free and equal citizens.⁸ According to Robert Dahl power is an ability to force someone to do something against his or her will.⁹

All in all we can conclude on our present social relations that the ruling elements of the ruling era deriving from social elements are that the members of community obey voluntarily in order to keep the safe and peaceful inner balance which would be out of question without the wishing this inner balance and they wouldn't merely do it on their own. Hence there is rising tension between the executives and the ruled ones who obey in order to keep peace. (about how the executives got to the position and situation that they can execute their power in order to get a need for authority we discuss it later) Tension is always a source of conflicts. Furthermore more interpretation is needed.

In the following paragraph I would like to quote Mr. Takacs's ideas about the feature of power.

The questions of the feature or characteristics of power are endless. One of these questions is whether power is a political relation (as we usually call it) or not and makes sense in another type of communities. This question is usually asked if we can talk about power outside the spheres of politics. And if yes, are we allowed to say that money is power or knowledge is power as well. And if we are (hence we like to hear sentences like those) in what meaning we are allowed to. These types of questions can be understood with two different meanings. One way of their interpretations is asking questions about the context of the utilization of

⁵ WEBER Max: i.m. 77.

⁶ BAYER József: *Basic elements of Political Studies*, Budapest, Napvilág Kiadó, 1999. 69.

⁷ WEBER Max: *Economy and Society*, University of California Press, 1922. 77.

⁸ BAYER József i.m p.70

⁹ DAHL Robert.: *The Concept of Power Behavioral Science department of Political Science Yale University 1957. 202-203.*

power whether utilization of power is political activity or not. If the answer is yes then power (in this relation) must be political.¹⁰

Politics is the field where continuous debates help to form consensus which provide the mass of people with the ability of living in peace. Basically abstracted from the irreconcilable differences in the ideology of social groups and their ideology on certain matters which the participants of politics obviously use in a high level to prove their existence. Partly from this usage and partly from the source of the rising tension arising at the starting point the political element of power does not miss the conflict.¹¹

In a society with a conflict the grip on power is nothing but holding the institutional order of decisions on others so the power from the alternatives on making decisions is a political terminus. Someone who talks about 'economical power' or 'intellectual power' must think of one of the pre-conditions of political power but not only the possibility of making decisions. To make money and knowledge be admitted by levels of society it must be transformed into a will against other's will or into a chance of influence and making it an institutionalized one and the monopoly of applying of different means of coercive. Sometimes it is not as easy as it is thought. They think it goes without saying from looking at it outside (or below).¹²

The characteristic of ruling power can be derived from the above. But with those complements of course that the different means of coercive mean to be the controllers of free thinking and they are almost represented on different media surfaces. The addressed of this kind of manipulation can become the elements of this kind of will of power based upon their habits and at last but not at least mainly of the level of their suggestibility. On the other hand it seems to be necessary to state that the means of coercive in a modern society are not only used by the power although the level and as a consequence of the individual and communal enduring skills can possess all kind of media surfaces, church, social communities and any other community building source, which can be suitable for manipulating others and the power also has got them. During this activity they can substitute and miss the lack of ruling feature for a long time with the fact that the members can connect to the different communities and sources on their own not resigned or despaired which can be new sources of later conflicts. In relation to the present something which can be source of a later conflict it will surely be.

There is another way of Takács's ideology to approach a possible answer through the source and skills of issues.

¹⁰ TAKÁCS Péter. *Államtan*, Fejezetek az állam általános elmélete köréből. Budapest, Budapesti Corvinus Egyetem, Közigazgatástudományi Kar, Jogtudományi Tanszék 2010. 145.

¹¹ DAHRENDORF Ralf. *Soziale Klassen und Klassenkonflikte* Stuttgart, 1957. 336.

¹² GOMBÁR Csaba – BIHARI Mihály: *A politikai hatalom kérdéséről*. In.: Politika és politikatudomány Budapest, Gondolat Kiadó. 1982. 447-502.

What is the origin of power? Potential of power can be for instance money, fund, information, knowledge, certain skills, organizational force or owing such sort of things that are needed by others. Among men the source of power can be women's charm among women –as they say it- cleverness of men or the safety they can provide. Most of the possessions (in certain circumstances) can be converted into power while other parts cannot. What can or not is a question of political trends of course. In a dictatorship for example experts of tolerance do not often get political instrumentalization but information about secret police has got serious value etc. The other question is what power can be transformed into? A question can arise if money can be transformed into power whether power can be transformed into power. The answer is up to everybody's own idea.¹³

Mills thoughts reach a fair value in the reflex of Weber's and the above mentioned ideas, in which he describes that ones who gain power can overcome the situation of ordinary people with all the information available and they can take the opportunities of making decisions or not. The lack of making decision can lead to much more serious consequences than making a decision.

To make the best of the comfortable situation of making or non-making decisions the executives of power must be aware of having the idea for sure that with every possibility they are able to leave behind and all the possibilities which are according to the definition of power (certain people obey to certain number of instructions) they are able to maintain the execute of power (not only in case of non-making decisions) under circumstances which can cause serious consequences to those who-or most of them- can- due to their social situation- make use of their ability to refuse situation of will of power or domination on them.

Not breaking the continuity of this idea and hopefully not on the wrong place here it is worth rethinking at this point who has got the possibility to become elements or executives of power. Either political activity or source of power is in the centre of our examination of the character of power we can hardly understand it without batting an eye at those who are justified to use the instruments of power and how they get into the position where they are allowed to use it.

In modern societies based upon the rule of law power is put in the hands of those who are counted worthy to by general free and secret elections. Considering the political activity those who are found to be worthy are members of any political communities. They are organized and they have organizations which requires a certain direction of thinking from their members or they demand a kind of willingness to change the way of thinking during the process if it is needed and make sure that the changing is provided mainly in case of governing. Maybe this is the only 'rough' demand of the typically political communities performing political

¹³ TAKÁCS P.: i.m. 145-146

activities and competing for power. In particular problems from the structure of organizations, inner tensions for instance the relationship between members and leaders party oligarchs etc only inadvertently connect to the condition of being appropriate by practicing the power.¹⁴

Political communities using their possibilities do not seem to be so choosy on their members. If we take a look at in our smaller or bigger surroundings we will see that someone who is obeying the sound of the era or would like to make ends meet by their own abilities or knowledge acquire a profession. This profession requires a credible certificate on elementary, secondary or high level by certified authorities. In most cases professional skills are needed to be proved by certifications of previous activities.

To connect a political community (in this field to take part in power) you do not need a certification to prove your knowledge or execute. The job of politicians may be the only profession in the world for which you do not need a certificate. If we consider it carefully we can see that we can come to the conclusion that getting a certificate would be impossible as there are no schools politician training. It can be surprising or even more dumbfounding considering every day execute or political activity that politicians reaching their planned goal in the community either in the local authority or in the House of Parliament will take part in making or non-making decisions which decisions would call for knowledge in different professions in certain time. Without scrutiny politicians besides their jobs in their electorate they take part in legislation. Reciting some of the words above it is not easy most of the times although seems to be obvious from outside (or under) Certainly from the side of political activity.¹⁵

However, it can not be avoidable but it is worth a glimpse into the job of a politician as the source of power. It is all the same anyway this point of view. If the politician has got an elementary occupation or a high level degree in several fields his or her job during taking part in power is providing power for sure with his or her votes and provide the continuity of power in his or her seat (perhaps in committees or in commissions in his or her job) It may sound familiar but everybody do the same on their working place¹⁶.

¹⁴ We could count other forms of communities such as civi organizations, campaigns, NGOs but I consider it to be the theme of another Ph.D dissertation.

¹⁵ GOMBÁR, Cs. - BIHARI, M.: i.m. 447-502.

¹⁶ To show this character a Polish series would be a perfect example. The original title is *Kariera Nykodema Dyzmy* Film Polski.pl Internetowa Baza Filmu Polskiego: <http://filmpolski.pl/fp/index.php?film=122855>: 1980. director: Jacek Bromski. download: August 4 2020. The story is about a man who has got serious existence problems. One day he found an invitation card on the street for a diplomatic event. He decides to attend the event. Not knowing anyone there he put himself into a tough debate with a man who is accidentally the hated Vice Prime Minister. This significant event becomes a turning point in the career of Nikos Dyzma, a funeral eulogist. After he embarrasses the hated Vice Prime Minister, his life changes dramatically. Dyzma rises

However, in their electorate (if he or she wins it as a private candidate he or she is a talented politician) he or she has to do his or her job with enough vehemence in order to gain the possibility to provide the continuity of his or her political party during next election as well as his or her own too. He or she can be able to get votes for herself or himself and for his or her party and these votes make him or her successful in his or her political career regardless his or her certificates because it is enough to be popular and well-known. Making his or her work or only just making himself or herself more and more popular can give him or her the possibility to get votes on the next election persuading his or her voters to believe him or her to be the best candidate at all. So as being the source of power he or she needs to have wide popularity and physical conditions to meet his or her voters at least as many times as it is enough not to turn any kind of interests towards him or her into an impersonal matter less relationship. And all of these he or she needs to have enough money. If a greater financial source is available, it will not mean a problem because during a politician's job there is no much money that would not be spent on certain matters. The job of an individual representative to be done properly requires many activities and much money. Takács's idea about the source of power is absolutely proved by logical assumptions: what can power be converted into. We can inquire about if money can be converted into political power than political power can be converted into money as well. Everybody can answer it easily.¹⁷

There is no any doubt about that democracy is a kind of political regime and well-organized politically. But it is not always unambiguous. In history we have many evidence of power not always conducted by political powers. In the typology of the forms of power and government there are military regimes, hierocratic regimes or structures such as power structures based upon clergy) technocratic regimes and bureaucratic ones (typically Chinese mandarin) if we mention technocratic regime, techno-bureaucracy (such as it was in Brazil between 1965-1985) techno-military regime as well. Furthermore, we know that some forms of power (for example military regimes) are often anti- politics if for the wrong efficiency of governmental system so called 'politician cobblers' are blamed for because of their corruption, particularism or their cultural behavior based upon their part of interest instead of general interest. The power model of technocracy since Saint-Simon and Comte is based on an openly formulated pre-suggestion

up the political ladder, becoming a hero to the workers, other elected officials and to their bored wives. Important people asks for his advice. We know from our studies that Benito Mussolini also started his career in the similar way. He was sent to a meeting of Conservative party to spy where he forgot his main aim and had a quarrel with the speaker which made him so popular with the attendants.

¹⁷ TAKÁCS P.: i.m. 146.

that the 'time of politics is over' and the conduction of public relations by politics is played out.¹⁸

In modern societies nowadays we do not have to take military regime into consideration. In this relation Fischella's thoughts may be the odd ones out. The reason of why they are here is that the demand for order is there in every society. The meaning of order or the word order itself for a long time meant the same: the military or the enforcement forces are taking part in the exercise of power. As Mills said: 'We must remember that these men of the power elite now occupy the strategic places in the structure of society; that they command the dominant institutions of a dominant nation; that, as a set of men, they are in a position to make decisions with terrible consequences for the underlying populations of the world.'¹⁹

However, it is not extreme to state that we should not take it for granted not to have military regimes in modern societies because it has gone out of fashion for years but for the fact that most of Europe's countries are now some kind of events which made them old-fashioned.

To prove it here's an example from Netherlands. The city council of Amsterdam had to measure the risk if they do not improve the traffic in the city which is so popular with tourists then later they have to face serious problem in traffic. They saw that the surface of the city is not available for this kind of improvement. They realized in the 60's that underground lines could solve this problem. Many old buildings must have been destroyed because of the construction in different part of the city. Part on the hippies who found shelter in these buildings and part on the mass who was puzzled by the demolish of old buildings riots flared up across the city against the policemen on the 24th March 1975. This day as it called 'Blauwe Maandag' made us remember of the day when so many policemen were sent into the streets of Amsterdam and the colour of their uniform painted the city blue. The unbelievable photos make it clear for everyone who is interested in the events that it cannot be a solution for the problem to escalate the civil disobedience as well as not the use of force to maintain the state order without control.²⁰

To keep an eye on the conclusion of the previous ideas and still share Fischella's thoughts (later about the 'politician cobblers') there is an other idea about the other aspects of the autonomy of politics considering its relationship with law since every community there is the right for law. Is the law the same as

¹⁸ FISICHELLA Domenico: *A politikatudomány alapvonalai*, Fogalmak, problémák, elméletek. Budapest, Osiris Kiadó, 2006. 67.

¹⁹ MILLS C. W.: i.m. 7-8.

²⁰ Photos of the event can be seen: <https://www.youtube.com/watch?v=U2g9a50q2Cs> downloaded: August 4. 2020.

the elements of political structures of certain communities? Can legislation neglect the work of its organizations created on political reasons for reaching its aim?

To examine entirely and only the law as the judicial system of certain political communities is only a historical concept (learnt from idea of history and institution history) which is existing in certain eras and places, by chance it is ruling, some times and somewhere it is missing or existing in only minority ideas and that's why it is not part of the connotation of its category or of its universal term.

Furthermore, law has got a some kind of independence from politics it has got its own space which can not be derived from politics and not always and not everywhere is the product of the decision of formal legislation of certain political community. Finally, our third statement is about the legal barriers of political power. The legal control of political power is singular however it covers political eras, values, interests, fights development of regimes so it does not play any role in the definition and declaration of the universal term of politics.²¹

In this train of thoughts we can state that laws are passed by members of parliament with or without any kind of backgrounds of their participants of politics during legislation it may impress in certain political milieu and political space that politics is ruling over law according to Weber) but law in reality not only an independent science but an independent execute as well which forms a separate unit free from politics. (during legislation participants who are legalized to pass laws are not competent to decide if the law passed by meet or not the expectations of the political participants. It is because the participants may or may not have the right background.

Therefore, we can finish the discussion of the question what role law plays beside politics. With the satisfying idea that development of laws is not affected by the competent or incompetent background of political participants. However, the background does not seem to be separable from the quality of political execute.

There is a great quotation by Pope Leo X: 'Since God has given us papacy. Let us enjoy it'²². Pope's power is a strange one. If we take a serious look at it we can see that church guided by him rules over souls. Immediately it is worth saying that every known church has got its own pope. Message holders (one or more) who represent church on the highest level. We talk about the head of Catholic Church as the wielder of power over souls here because it is easier in this way in order to demonstrate a demand on a starting point in the explanation of modern

²¹ FISICHELLA.: i.m. 70.

²² X. LEO: 'Since God has given us papacy, let us enjoy it.' Statement his brother, Giuliano, as quoted in *The Calims of Christianity* (1984) by William Samuel Lilly, p. 191. https://en.wikiquote.org/wiki/Pope_Leo_X?fbclid=IwAR04UOL1m3pxGE23F5FAnI_eqSoxLzU13GEdeYF2sAuD8d2UUUpXyYsO1P4 Downloaded August 4, 2020.

power. We may say that this explanation has been examined in many different ways. Machiavelli²³ found its main idea in his explanations 500 years ago and Gramsci²⁴ thought this explanation over (later in their works). To support the idea of finding the why Mills' words seem to be the most suitable "The fatal tendency of mankind to leave off thinking about a thing when it is no longer doubtful, is the cause of half their errors."²⁵

How can power elite get its own way against the will of people? What is the chance for obeying these will? Where does it come from that we accept the will of people who are in key-position. These questions emerged in Mill's work on power elite.

It is worth looking back in history to find explanations for these questions. Without spending too much time with the beginning of human society we can state that the hierarchical relationship has been discussed properly at the beginning of the dissertation. The stronger the more skillful takes it all. From our studies on History we know that there are examples where not always the stronger are the user of a chance. You can dominate over others awkwardly and powerless. Unquestionably some talent is necessary to do that. "When we are born, we cry that we are come to this great stage of fools"²⁶ says Shakespeare

We come to this world with different skills and into different circumstances. And these circumstances define our lives. From the closed world determined by skills and circumstances it is difficult but not impossible for the individuals to break out from or get on higher position. However, everybody has a part of their life which can not be explained. And maybe it is unnecessary to do that. These are our subordinate thoughts from our fears and from the inexplicable feature of the world surrounded. Some call it belief. Some call it conviction. And there may be the others who do not want it to be explained just take notice of it. Everybody has its own imagination and truth on his or her belief. We would live in a Shakespearian world without institutional power. Institutional world offers and sets up directions, principles which the majority obey in order to live in safe as the part of the whole. And these principles are written on paper or curved in stone by others in every case. Hierarchy of society and hierarchy of religious life.

Up to the beginning of the First Industrial Revolution communities more or less lived in the same structure (I consider the societies of the world which were influenced by the Industrial Revolution. Developed societies as we call it now) The main principles were given on social relationships. Under the influence of medieval epidemic the access to goods especially to land was changed mainly in

²³ MACHIAVELLI, Niccolo: *The Prince*, 1513.

²⁴ GRAMSCI Antonio: *Az új fejedelem*. Magyarországi megjelenés éve: 1977. Helikon Kiadó

²⁵ MILL John STUART: *On Liberty*. John W. Parker and Son, West Standard M. DCCC LIX. 78.

²⁶ SHAKESPEARE, William: *King Lear* Act 4 Scene 6, line: 197-198.

Western Europe but this method did not seem to be a long lived one. After the easing of death cases the traditional methods returned. The structure of society remained.

In this era the church earned a special dominance at this time of history. (there were churches existing or being under construction at that time but basically they are all the historical ones nowadays) Churches ruling over people's souls gained an unexperienced influence on the leaders of society. Since the head of society walked with god who was the god of Church as well.

Consequences of Industrial Revolution rearranged the custom of centuries. As we know it from our studies thousands of people became redundant in rural areas and they appeared in cities. Meanwhile people who were not landowners appeared in cities in these places left behind because of mechanization it was difficult to find job. Appearing of many people in one place generated new circumstances which demolished taboo of church.

'The capitalistic economy of the present day is an immense cosmos into which the individual is born, and which presents itself to him, at least as an individual, as an unalterable order of things in which he must live. It forces the individual, in so far as he is involved in the system of market relationships, to conform to capitalistic rules of action, The manufacturer who in the long run acts counter to these norms, will just as inevitably be eliminated from the spirit of capitalism 19 economic scene as the worker who cannot or will not adapt himself to them will be thrown into the streets without a job. Thus the capitalism of to-day, which has come to dominate economic life, educates and selects the economic subjects which it needs through a process of economic survival of the fittest.'²⁷ In capitalism similar to the situation after medieval epidemic a new opportunity arose for those who belonged to lower classes but were talented to turn into wealthy citizens of the new era. In this new kind of economic system apart from the usual not a (and not one) sovereign holds all kind of secular power. New kind of economic power creates new power poles. New economic order creates a new politics. According to Mills economic system consists of institutions that help people to organize their job, sources and technics in order to produce and distribute goods. Political system is built by institutions which are available for people to gain, organize and execute power or influence structures of society²⁸. New political order comes new characters alive.

It is a very important element that the accessibility and suggestibility of power arises which may seem unexplainable. To make it appear in the known form there

²⁷ WEBER, Max: *The Protestant Ethic and Spirit of Capitalism*, Routledge New York and London, 1930.

²⁸ MILLS, C. W.: *Hatalom – Politika – Technokraták Válogatás* C. W. Mills műveiből, Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó 1970. 61.

is one basic element thought to be unchangeable which need to be undermined: church.

In the second half of the 20th century beside religiousness dominating in dynasties and aristocratic appears a new phenomenon renegade among the civil and lower ranks.²⁹ But we can redefine it in the way that the new owners of economical power do not necessarily need a religious support or help to reproduce their results in economy. The inequality made by capitalism and the despair from religion give a new opportunity to those who want to influence and own power. Now not under the law of birth and origin.

One of the conclusion of these (and the starting point of the first crisis in capitalist society structure) is mass production. To take a look at the relation to work and the result of it and to the way of life we can come to the conclusion that men become estranged from the product of his or her work and it turns out to be only a piece of material that rules on him or her. He or she does not feel it to be his or hers own one and feels the process against himself or herself. In the hopeless week-days upon his or her human nature it is something that turns into a strange thing and become estranged from other people and other people's job and from the result of other people's job.³⁰

Among new relationships in the new economical circumstances the old ideas of Machiavelli seem to worth thinking it over again: 'Because there is nothing proportionate between the armed and the unarmed; and it is not reasonable that he who is armed should yield obedience willingly to him who is unarmed, or that the unarmed man should be secure among armed servants. Because, there being in the one disdain and in the other suspicion, it is not possible for them to work well together.'³¹ The frame of remarkably changed circumstances in common parlance would be described by Anatole France's words: "Let me give you a bit of advice, citizen; if you want to make your living, drop your patriotic packs of cards, leave your revolutionary symbols alone, have done with your Hercules, your hydras, your Furies pursuing guilt, your Geniuses of Liberty, and paint me pretty girls. The people's ardor for regeneration grows lukewarm with time, but men will always love women. Paint me women, all pink and white, with little feet and tiny hands. And get this into your thick skull that nobody cares a fig about the Revolution or wants to hear another word about it."

"What! not hear another word of the Revolution!... But, why surely, the restoration of liberty, the victories of our armies, the chastisement of tyrants are

²⁹ This kind of dissapointment or renegade can be found in Friedrich Wilhelm Nietzsche's work.

³⁰ NIEDENZU Heinz-Jürgen: *A materialista társadalomelmélet* – Karl Marx. In: Szociológia-elmélet. Szerk.: Julius Morel, Eva Bauer, Tamás Meleghy, Heinz-Jürgen Niedenzu, melmut Straubmann Budapest, Osiris Kiadó, 2000

³¹ MACHIAVELLI Niccolò: *The Prince*, Gutenberg Project <https://www.gutenberg.org/files/1232/1232-h/1232-h.htm> downloaded August 21. 2020.

events that will startle the most remote posterity. How could we not be struck by such portents?... What! the sect of the sans culotte Jesus has lasted well-nigh eighteen centuries, and the religion of Liberty is to be abolished after barely four years of existence!"

"You walk in a dream; I see life as it is. Believe me, friend, the Revolution is a bore; it lasts over long. Five years of enthusiasm, five years of fraternal embraces, of massacre of fine speeches, of Marseillaises, of tocsins, of 'hang up the aristocrats,' of heads promenaded on pikes, of women mounted astride of cannon, of trees of Liberty crowned with the red cap, of white-robed maidens and old men drawn about the streets in flower-wreathed cars; of imprisonments and guillotining of proclamations, and short commons, of cockades and plumes, swords and carmagnoles—it grows tedious! And then folk are beginning to lose the hang of it all. We have gone through too much, we have seen too many of the great men and noble patriots whom you have led in triumph to the Capitol only to hurl them afterwards from the Tarpeian rock,—Necker, Mirabeau, La Fayette, Bailly, Pétion, Manuel, and how many others! How can we be sure you are not preparing the same fate for your new heroes? Men have lost all count."³²

In modern compositions we can say that people are bored of the usual and unusual outward appearances of the world around them. The significant changes in their circumstances finally make them stick to fundamental basics. (Paint me a pretty woman man will always love pretty woman) On the other hand changes bring another opportunity to those who are more-skillfully, more talented stronger and cleverer than the others or they are just simply inventive in finding the possibilities in irreversible changes.

Comparing our world to that old one we can see that nowadays we live in changes that are incomprehensible. Practically we are under the influence of an unmanageable and confusing mass of information every day. Now we can see how bursting revolution in technology changed the life and the way of life in decades after Industrial Revolution but we can't say that the changes nowadays will bring results and consequences decades later. Considering also the field that how it will change the nature of power.

Back to the changes of structures in society in the 19th century the earlier references are hopefully utter the measure of fundamental changes in ordinary people's life and in the society formed by them. Earlier only a sovereign and upper classes approved ruled the life of society the appearance of interest became part of practicing power. (In many cases according to Mills if they don't make decisions in questions important for society)

³² FRANCE Anatole: *The Gods are Athrist*, Gutenberg Project, downloaded : August 21. 2020. <https://www.gutenberg.org/files/24010/24010-h/24010-h.htm>

It is worth discussing another problem: the reduce of the influence of Church's power. The influence itself would be interesting to discuss as well.

The influence within impressive relationships most of the time did not mean the declaration of free will but appears like a necessarily satisfying level of manifestation. To gain influence information is needed about the participants of influence who is it to and about. In order to get the right position in case of negotiation. Participants in this process can influence each other in different way with the information gained as it can influence the influencer's tools and method. Influence is normally one or only one tool to gain certain or well paraphrased political power. In this meaning power as a goal can be considered an end in itself. Diversely influence must be considered as a real prompt because it is always more than just a chance or an opportunity because in practice there is only real exerted influence. Influence appearing on non-practical surfaces is not influence but assumption.³³ The situation of influence can be symmetrical or asymmetrical. The power can be only asymmetrical just like dependence on the other hand³⁴.

What did the influence of church mean?

Church did not attempt to carry its will as the widest full power in point but define the inevitable as a necessarily appearing one among those who got in connection with it under their faith or in any other circumstances³⁵. Something which people necessarily and inevitably need. In this connection to keep its rule on it gets information from the whole through collaboration (such as confession, action of repentance) To gain secular power is not a goal nor an end in itself because it considers itself to be above secular power and thanks to it can win accidental or permanent power over the subjects as secular power. Its influence is a continuous reality it has got power and it can rule over those who are connected with it. This influence is through ceremonies, formality and has practiced it in inner matters since its establishment over those who are joined.

While the asymmetrical feature of secular world appears in demanding unquestioning adoption from those who fell within its cognizance church demands one thing the full faith in God as defines itself something optional the only thing which can build connection between God and people. So it does not demand adoption just offer a possibility for people to get in touch with God through religious exercise of faith³⁶.

During the process of the decrease of its influence clever people met the opportunity and demand of creating a church which formality and ceremonies are

³³ PRITTWITZ, Volker von: *Politikanalyse*, Leske+Budrich, UTB für Wissenschaft Opladen, 1994. 33-35

³⁴ BAYER, J.: i.m. 76.

³⁵ See Weber's definiton on obeying to commands Society and Economy 77.

³⁶ See Weber's definiton on wil Society and Economy 77.

not so strict and it gives the possibility of a loose spiritual ties for those who were disabled by their faith.

They have got strong faith in themselves they are reliable and they can offer the mass of people a formality which is absolutely proper to feel the absolute symmetrical feelings of joining a community free. Joining this communities has only got rules. Against the commandments of church. These communities are known as parties nowadays.

If we consider all the circumstances and feature of working of a party (or how it worked till last decade) we can find many similarities in formality and inner matters. As Church has got four principles the parties also have got four. First of all it is necessary a laissez-faire a conforming or an extravert atmosphere in society. Building up from this a 'legend' is also needed which requires an organization working hierarchically similar to priests and prelacy. In order to find marks existing in society. And last but not at least we need a sympathetic advocacy and demonstrable numerous members of the party. (Nowadays we can see examples of so called parties which can continued their work neither with emptied membership nor with never ever existed membership and it can go on without having no any way of formalities)

Changing in the structures of society appeared as a consequence of the Industrial Revolution of the 19th Century, the two cataclysm, the opposition of two world orders all created a laissez-faire, a comforting and an extravert atmosphere for organizing and surviving of parties in great numbers. Practically there were no any barriers in front of their existence.

In case of 'legend' one of the most significant conclusion is that some kind of spiritual and emotional basement which is suitable for fusing any remarkable differences must be offered to the mass. Church offered people an answer for the unexplainable and the inexpressible phenomenon in the picture of God who was acceptable for the mass and they were afraid of it too. Inner matters and formality as well. Nowadays forming or had already formed parties have to use the well-trying prompts to stand in front of people. God cannot be. But religion still can be: ideology.

Community forming organizations with political impulse after the first industrial revolution state themselves as a first step. At the same time in the certain atmosphere of society they declare what ideology they chose. They name their leaders (the priest) and their staff (the pontiff) Enabling mass to join they present persons (priests) who will transmit between the leadership and members. They will gain information from the members voluntarily. Instead of divine annunciation the ideology offered by leaders and accepted by members (mainly by founders) holds the community together. In connection with it offers itself to explain the recognition how different parties can be organized and maintain alongside the

same ideology: there are many churches among historical ones based upon the same starting point.

The parties creates community points, clubhouses where members can listen to the performance of salariat or they can even meet the leadership. There is a new element in it that the members are not only the listeners of the speeches (the predication) but they can interfere and form it by their attitudes (credo) when they are asked to vote. They ask for his or her vote until he or she fits to the position by paying the fee (church tax) and until he or she has not got a significantly different idea from the regulation or he or she has not been expelled from the party because of an unwanted behavior . (anathema) Parties howl slogans instead of prays instead of dogma they make annunciation. The most appreciable leaders match with the Saints in the interpretation of some members. Instead of emblems and flags of church they gather together under their own symbols. they build communities and offer their members the experience of being the member of community.

In the remarkably changed circumstances of society one of their goals beside community building and the moving part of their existence is taking part in power where they would like to have an asymmetrical power in society.³⁷ In point of power and rule can be defined as a political necessity rather than a chance. Which necessity is attentive to their interests more than the possibility. Like King Lear. They make money they may be kings in relations to society.³⁸

It is important to state that the mentioned structures of parties have only changed in the last 100 years in the way as ideology can change. As ideology is changed between the lines of members since there is no any barrier in front of changes. Someone who confesses ideology A in a party A the day after tomorrow can swear on an ideology X in either a party beginning with A alongside an ideology Z. But there is a chance to do the same in a party A. the accepted and confessed ideology is always determined by the leadership of the party which leadership has got power on decision making and power over members in case of proposal.

An other idea is to be made here on power. The Fourth Industrial Revolution may give over not only the remedies of old traditions of society but it will also have got basic political consequences. They will be examined in correlations in the following years and later ages. Politics were able to come over the hegemony of church but it can be presupposed that it will never be able to appear as an independent participant against the owner of Capitalism interest regarding the global progress.³⁹

³⁷ BAYER J.: i.m. 76.

³⁸ SHAKESPEARE W.: i.m. King Lear

³⁹ MILLS C. W.: i. m. 1972. 7-8.

References

- FRANCE Anatole : *The Gods are Athrist*, Gutenberg Project, <https://www.gutenberg.org/files/24010/24010-h/24010-h.htm> (downloaded 21st August 2020)
- BAYER, József: *Basic elements of Political Studies*, Budapest, Napvilág Kiadó, 1999
- DAHL, Robert.: *The Concept of Power Behavioral Science* Department of Political Science Yale University 1957.
- DAHRENDORF, Ralf: *Soziale Klassen und Klassenkonflikt* Stuttgart, 1957
- FISICHELLA, Domenico: *A politikatudomány alapvonalai, Fogalmak, problémák, elméletek*. Budapest, Osiris Kiadó, 2006.
- GOMBÁR Csaba – BIHARI Mihály: *A politikai hatalom kérdéseiről*. Politika és politikatudomány Budapest, Gondolat Kiadó. 1982.
- GRAMSCHI Antonio: *Az új fejedelem*. Published in Hungary: 1977. Helikon Kiadó
- NIEDENZU Heinz-Jürgen: *A materialista társadalomelmélet – Karl Marx*. In: Szociológia-elmélet. Szerk.: Julius Morel, Eva Bauer, Tamás Meleghy, Heinz-Jürgen Niedenzu, melnut Straubmann Budapest, Osiris Kiadó, 2000.
- MACHIAVELLI Niccolò: *The Prince*, Gutenberg Project <https://www.gutenberg.org/files/1232/1232-h/1232-h.htm> Downloaded: 21st August 2020.
- MILL John Stuart: *On Liberty*, 1859.
- MILLS, C. Wright: *Hatalom – Politika – Technokraták Válogatás C. W. Mills műveiből*. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó 1970.
- MILLS C. Wright: *The Power Elite*, Oxford University Press New York, 1977.
- SHAKESPEARE, William: *King Lear* Act 4 Scene 6.
- TAKÁCS PÉTER: *Államtan, Fejezetek az állam általános elmélete köréből*. Budapest, Budapesti Corvinus Egyetem, Közigazgatástudományi Kar, Jogtudományi Tanszék 2010.
- WEBBER, Max: *Economy and Society*, University of California Press, 1922
- WEBER, Max : *The Protestant Ethic and Spirit of Capitalism*, Routledge New York and London, 1930
- PRITTWITZ Volker von: *Politikanalyse*, Leske+Budrich, UTB für Wissenschaft Opladen, 1994.

LÉVAI ILDIKÓ*

A polgári jogi és büntetőjogi felelősség hasonlóságáról és különbözőségéről

Absztrakt: E tanulmányban a polgári jogi felelősség illetve a büntetőjogi felelősség hasonlóságait és különbözőségeit elméleti, jogszabályozási és alkalmazási síkon kíséreljük jellemezni, kezdve a tizenkilencedik századi hagyományos polgári európai kodifikációival. A polgári jogi felelősség hosszú fejlődése alatt - a nagy polgári jog törvénykönyvek koráig - a polgári jogi felelősség alapelvei és felelősségi feltételei szorosan kapcsolódtak a büntetőjogi felelősséghez. A polgári jog első nagy kodifikációjától kezdve, a Francia Polgári Törvénykönyvtől, és bizonyos mértékig az Osztrák Általános Polgári Törvénykönyvtől és azután a német Polgári Törvénykönyvtől is, választóvonal jelenik meg a polgári és a büntetőjogi felelősség között az inkrimináció módja tekintetében.

Kulcsszavak: civil rights, criminal law, liability, codifications of civil law

Abstract: In this study, we attempt to characterize the similarities and differences between civil liability and criminal liability on a theoretical, legislative, and application level, beginning with the nineteenth-century traditional European codifications of civil law. During the long development of civil liability - until the time of the great civil law codes - the principles and conditions of civil liability were closely related to criminal liability. From the first great codification of civil law, the French Code Civil, and, to some extent, also through the Austrian General Civil Code, and the German Civil Code afterwards, a dividing line between civil and criminal liability appears in respect of the method of incrimination.

Keywords: polgári jog, büntetőjog, felelősség, polgári kodifikáció

DOI: 10.46942/SIDM.2020.2.73-84

A felelősségről általában

A felelősség, mint elvont és elméleti kategória egyes források szerint Franciaországban¹ politikai fogalomként született meg valamikor a XVIII. század második felében.² Schipani és mások későbbiekben végzett kutatásai viszont igazolták, hogy a felelősség, mint főnév az olasz és az angol politikai nyelvzetben

* dr. Lévai Ildikó, harmadéves levelező tagozatos PhD hallgató, Károli Gáspár Református Egyetem, Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, Polgári Jogi és Római Jogi Tanszék, Témavezető: Prof. Dr. Szalma József egyetemi tanár, az MTA doktora

¹ BARABÁS Andrea Tünde: Kárjótétel a magyar büntető igazságszolgáltatás történetében, Magyar Jog, 1993/11. sz., 649-653.

² BERKES György: A büntetőjogi felelősség feltételei, Büntetőjogi kodifikáció, 2002/3. sz., 25-28

már a XVIII. század közepén megjelent. Nem vitatható el azonban a franciáktól, hogy a Napóleon uralkodása alatt elkészült Code civilben már jogi fogalomként használták a felelősség kifejezést, és a kódex hatására más nyelvekben és jogi kultúrákban is hamar elterjedt.

A római jog klasszikus időszakában a polgári jogi felelősség alapjaiban nem tért el a büntetőjogi felelősségtől, mivel funkciója szerint, hasonlóan a büntetőjogi felelősséghez, elsődlegesen pönális volt, a reparáció illetve a kompenzáció csak másodlagos, magyarázatra előbb megbüntették a károkozót, és csak másodlagosan került a károsult fél kártalanításra. Az első nagyobb polgári kodifikációtól kezdve, így a francia Polgári Törvénykönyv (Code civil), az Osztrák Általános Polgári Törvénykönyv (Das Allgemeine Bürgerliche Gesetzbuch, ABGB), és a német Polgári Törvénykönyv (Bürgerliches Gesetzbuch) is a polgári jogi deliktív felelősség és a büntetőjogi felelősség közötti határvonala az inkrimináció módjában mutatkozott meg, a polgári jogi inkrimináció a másoknak okozott kár általános tilalmával (általános inkrimináció) fogalmazódott meg, a büntetőjogi felelősség speciális, minden egyes cselekményt külön-külön pontosan előírt (speciális illetve individuális inkrimináció). A nullum crimen sine lege elv szerint értelmében nincs bűncselekmény törvény nélkül, ami azt jelenti, hogy amit törvény nem nyilvánít büntetendő cselekménynek (magatartásnak), azt nem lehet bűncselekménynek tekinteni. Csak olyan magatartás miatt vonható büntetőjogilag felelősségre bárki, amely magatartás az elkövetés időpontjában már szerepel bűncselekményként a Büntetőtörvénykönyvben. Ettől kezdve megváltozik a polgári jogi felelősség célja, a korábbi pönális megközelítés helyett a kártérítésére irányul. A büntetőjogi felelősség továbbra is a vétkességi elven alapszik (szubjektív felelősség), míg a polgári jogi felelősség a szubjektív felelősség mellett elfogadta a vétkesség nélküli, objektív felelősséget is.³ A XX. század közepén az objektív felelősségi szemlélethez közelített a híres Renné Savatier, a francia és az európai polgári jogi felelősség teoretikusa szerint: "A bűnösség annak a kötelezettségnek a nem teljesítése, amelyről az elkövető tudott vagy tudnia kellett."⁴

Tény, hogy a francia Code civilben már jogi fogalomként használták a felelősség kifejezést, és a kódex hatására más nyelvekben és jogi kultúrákban is gyorsan elterjedt.

A kifejezés hosszú fejlődésen ment keresztül, aminek következtében egy sokrétű, több értelemben is használt, kissé parttalan fogalomná vált.⁵

³ SALMA Jožef: redovni profesor Pravnog fakulteta u Novom Sadu *Pravne osobine građanske-pravne odgovornosti/Razgraničenje građansko-pravne od krivično-pravne odgovornosti/* br. 1–2/2008, Zbornik radova Pravnog fakulteta, Novi Sad, 2008., 79–98

⁴ SAVATIER V. René, *Des effets et de la sanction du devoir moral en droit positif Français devant la jurisprudence*, thèse, Poitiers, Paris, 1916, ., 131.; *ibid*, La responsabilité civile, op. cit, tom I., 5.

⁵ BLASKÓ Béla: *Možganatke az európai büntetőjog fejlődésének történetéből a feudalizmus virágzó és felbomló szakaszában*, Collectio Iuridica Universitatis Debreceniensis, 2006/6. sz., 51–75

A felelősség általános értelemben a társadalmi normáknak való állandó alávetettséget jelenti, valamint jelentéstartalmába beletartozik a társadalmi normák megsértése esetére előírt szankcióknak való alávetettség. Felelősségről azonban nem csak társadalmi értelemben beszélhetünk. A társadalmi felelősségtől megkülönböztethető a jogi felelősség (jogi normáknak való alávetettség) és a nem jogi felelőségek, úgy, mint a politikai, az erkölcsi, stb. felelőségek.

„*A felelősséget – Eörsi Gyula szavaival élve – társadalmi értelemben valamegy felröbátóán elkövetett társadalomra veszélyes magatartás váltja ki. A felelősség a társadalom nevelő funkciójának az a része, amely represszióval reagál a társadalomra veszélyes magatartásokra.*”⁶ A társadalomra veszélyes magatartásokat az állam jogellenessé nyilvánítja, és kikényszeríthető szankciókkal sújtja azokat, ezáltal védekezve a veszélyes magatartásokkal szemben a jog eszközeinek segítségével, kialakítva a jogi felelősség szabályait.

Tendenciális jogfejlődés

Mind a polgári jogi mind a büntetőjogi felelősség alapjai a *római jogra* vezethetők vissza.⁷ Valójában a polgári jogi és a büntetőjogi felelősség a római jog hosszú fejlődésmenete során egymástól szigorúan nem vált el. A polgári jogi deliktum egyúttal büntetőjogi deliktumként szerepelt. A deliktumok közös szankciójaként, a kezdeti szakaszban érvényesült a “szemet-szemért, fogat-fogért” elv, majd a következő szakaszban az ún. pönális elv, melynek lényege, hogy a kártérítési szankció dupláját (duplum), tripláját (triplum) avagy négyszeresét (quadriplum) tette ki az eredeti kárnak. Gyakorlatilag a kártérítési jogot is inkább a büntetés mint a térítés elve vezérelte.

A *középkori* (rendi társadalom idején) büntető és polgári jogi felelősség gyakorta, továbbra sem váltak el szigorúan egymástól. Előfordult, hogy a büntetőjogi inkrimináció (ez alatt értjük azt a módot, ahogyan a törvény előírja a deliktumot) általános volt (pl. az inkvizíció idején, eretneküldözés, boszorkányüldözés során), és nem különleges, ahogyan ezt a modern büntetőjog előírányozza. Az ún. általános büntetőjogi inkrimináció gátolta a jogkövetést, és csökkentette a jogbiztonságot.

A kezdetektől máig hosszú fejlődésen ment keresztül a bűncselekmények áldozatainak helyzetének megítélése, kárpótlása. Kezdetben a magán- és vérbosszú idején nem kizárólag az állam gyakorolta a büntetőhatalmat, hanem a sértett, vagy családja, nemzetsége. E büntetőhatalom részben fizikai erőszak alkalmazását,

⁶ EÖRSI Gyula: *Kötelmi jog*, Általános rész. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 2003., 239

⁷ FÖLDI András - HAMZA Gábor, *A római jog története és intéllitúái*, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1996.

részben vagyoni váltságot jelentett. A politikai hatalom azonban igyekezett saját kezébe összpontosítani az eddig tradíciókon alapuló igazságszolgáltatást, s azt az állam igényeinek megfelelően alakítani. A hagyományos nemzeti igazságszolgáltatás átalakult, az állam büntetőhatalmát képviselő bírák szerepe és hatalma megerősödött.⁸

A sértett fél vagy családjának, közösségének vagyoni, és ezáltal magánjogi jellegű kompenzálása az elszenvedett sérelmekért, fájdalmakért már hamar megjelent a történelemben, felváltva a kezdeti magán- és vérbosszú intézményeit. A kompozíció, a megváltás magánjogi jellegű szankció, mely meghatározó jelentőségű lépés volt az állami büntetőhatalom és az állami normák által szabályozott büntetőjog kialakulása tekintetében.⁹ Alkalmazására általában a magánszemély élete és testi épsége elleni bűncselekmények esetén került sor. A kompozíciót a sértő fél és a sértett, illetve a közössége közötti alku alakította ki. A kompozíció lényegében egy lehetőséget jelentett az olyan bűncselekmények esetében, amelyeknél a jogsértés az élet, testi épség és egészség jogi tárgyak ellen irányult. Ráadásul ezekben az esetekben a cselekmény bosszú formájában való megtorlása gyakran végződött az elkövető életének elvételével. A megváltás – bár erősen diszkriminatív formában – alternatívát jelentett a legsúlyosabb magánbüntetés kiváltására az okozott sérelem következményeinek csillapítását szolgáló pénzüsszeg fizetésével vagy más dolog átadásával.¹⁰

A kompozíció elterjedésével a büntetőjog a közjogiasodás szakaszába lépett, ami magával hozta a sértett szerepkörének gyengülését. Ez a folyamat vezetett oda, hogy fokozatosan kiteljesedett azon bűncselekmények száma, melyeket hivatalból üldöztek az arra hivatott állami szervek, míg a magánbűncselekmények száma visszaszorult. Végül az állam teljes mértékben monopolizálta, magának vindikálta a büntetőhatalmat. A közjogi jelleg felöltése inentől alapvetően elkülönítette a büntetőjogot a magánjogi jellegű polgári jogtól. A büntetőjog ugyanis a bűncselekményekkel szembeni védekezésben felismerte az állami és közösségi érdeket, és a kompozícióból kinövően megszülte a polgári jogi felelősség és a büntetőjogi felelősség különbözőségét. Ennek következtében többé nem a büntetőjog területéhez tartozott azoknak a károknak a megtérítése, melyet a bűncselekmény elkövetője a sértettnek okozott, hanem a polgári jog területére került.¹¹ A büntetőjog köréből a sértett akaratának jelentősége fokozatosan kikopott, és a polgári jogi kártérítés keretei közé vándorolt át.

8 EÖRSI Gyula: A jogi felelősség alapproblémái, Akadémia Kiadó, Budapest, 1961.

9 EÖRSI Gyula: i.m. 2003, 134-135.

10 FAYER László: *A magyar büntetőjog kézikönyve*, Franklin-Társulat, Budapest, 1900., 72-74.

11 FARKAS Ákos: *Kárjótétel és büntetőjog avagy hogyan kapcsolódhat egymáshoz elmélet és jogalkotás*, Magyar Jog, 1994/7. sz., 443-444.

A *polgári* korszakban, a büntetőjogi és polgári jogi deliktumok előirányzatuk módját, a felelősségrevonás célját, részben a felelősségi feltételeket és a szankciók típusát illetően, a büntető és polgári jogi kódexekben egymástól merőben eltértek.

Cél.

A többi elv mellett (pl. megelőzés, stb.) a büntetőjog irány elve maradt a *pönális* (megtorlási) elv, vagyis a bűncselekmény elkövetőjének - cselekményének, vétkességének súlyához mért büntetés, ami járhat pénzbüntetéssel, vagy szabadságvesztéssel. Ezzel szemben, a polgári jogi deliktum vezérlő elvévé a *tértítés* elve vált, ami azt jelentette, hogy a károkozó annyival tarozott, tartozik a károsultnak, amennyi a kár értéke. Tehát a polgári jogi felelősségrevonásnak többé nem volt megtorlási, hanem csupán kompenzációs jellege maradt. A modern XIX.-XX. századi polgári jogi kódexek (Német Polgári Törvénykönyv - BGB 1896, Osztrák Általános Polgári Törvénykönyv- ABGB, 1811, francia Code civil, 1804, stb., a magyar jogban az Apáthy nevéhez fűződő Kötelmi jogi tervezet, 1883) a *tértítés* elvét fogadták el. A polgári jog feladata ezentúl nem a károkozó büntetése, hanem károsult kárpótlása. Egyidejű polgári jogi és büntetőjogi deliktum esetében, a polgári perben megvalósítható a károsult javára a kártértítés, míg büntetőjogban a bűnvádi felelősségrevonás. A polgári jogban azonban kivételesen megmaradtak megtorlási (pönális) jellegű fragmentumok. Ez különösen a szerződési felelősség körében fordul elő. Pl. absztrakt kár, magasabb sérelemdíj szándékos személyiségi sérelem okozása esetén, stb.). Az angolszász jogban különösképpen a szellemi alkotások jogának megsértése esetén (pl. szerzői jogbitorlás) megtartotta az ún. punitive damage elvet, tehát az ezért járó kártértítés meghaladhatja a sérelemmel járó anyagi, v. vagyoni kár mértékét.

Felelősségi feltételek.

A polgári jogi és büntetőjogi felelősségi feltételek (jogellenesség, vétkesség, okozatosság, beszámíthatóság) névleg ugyan azonosak maradtak, de a két felelősségi rendszer egymástól való elválása után már más-más tartalommal jelelte meg. A *büntetőjogi jogellenesség* ezen túl azt jelentette, hogy a Btk-ban előírt konkrét tilalom megszegése esetén lehet a cselekvőt vagy a mulasztót büntetőjogi felelősségre vonni. Másszóval nem volt büntethetőség, ha az adott cselekmény nem volt tiltva a Btk-ban a cselekvés időpontjában). (Nullum crimen elve). Ezzel szemben a polgári jogi kódexek a kárfelelősséget az általános károkozási tilalomhoz fűzik (Akí másnak kárt okoz, köteles azt megtéríteni). A polgári jogi deliktum tehát nem egyedi tilalmak megszegéséhez kapcsolódik, mint a büntetőjogban, hanem általános tilalom, a károkozási tilalomhoz fűződik. Tehát ezen túl a büntető jogi inkrimináció különlegessé vált (minden egyes cselekményt pontosan leíró módon történik), a polgári jogi inkrimináció pedig általánossá vált, az általános károkozási tilalom bevezetésével. Igaz, a polgári jogban ugyan

maradtak különleges felelősségi alakzatok, pl. veszélyes üzemi, vagy objektív felelősség, állattartói felelősség, szakmai felelősségek, mint ügyvédi, orvosi, szerződési felelősség, stb.), de ezeknek “inkriminációja” gyakran nem a törvény tilalmából, hanem a károkozás módjából, avagy egyedi aktusok (pl. szerződés) megszegéséből eredeztethetőek. A *vétkeességi* felelősségi feltétel is névleg azonos, de más rendeltetéssel. A büntetőjogi felelősségnél, különösképpen mértékét illetően, lényeges az, hogy a tettes a cselekményt szándékosan, avagy gondatlanságból követte-e el, mert előbbi esetben a büntetés rendszerint súlyosabb. Ezzel szemben, a polgári jogban a szubjektív felróhatóság elvben, főszabályként nincs hatással a kártérítés mértékére. A teljes kártérítés elve szerint ugyanis a károkozó köteles megtérítenie a károsultnak okozott teljes kárát már a “legminimálisab” felróhatóság, azaz akár gondatlanság esetében is. Igaz, hogy az Osztrák Általános Ptk. bizonyos mértékben megtartja a differenciált kártérítési mértéket, attól függően, hogy a kárért a károkozó szándékosan, vagy gondatlanul okozta. Előbbi esetben teljes (felmerült kár, elmaradt jövedelem), utóbbi esetben pedig részleges (csupán felmerült kár) kárfelelősséggel tartozik. A hatályos magyar Ptk. is a személyiségi jogsértések esetén fizetendő sérelemdíj (2:52) mértékét, többek között a felróhatóság súlyától teszi függővé. Az *oksági* felelősségi feltétel elvben azonos a büntető és a polgári jogban. Az ok az a feltétel, amely nélkül a következmény nem állt volna be. Az *oksági elméletek* elvben azonosak a büntető és a polgári jogra nézve (pl. a feltételek egyenrangúságának elve, az okkumulációs és okkiválasztó elméletek, a döntő ok elmélete, az adekvát kauzalitás elmélete a hipotetikus kauzalitás elmélete, stb.). Erről ld. Szalma J. Okozatosság és polgári jogi felelősség, Miskolc, Novotni Kiadó, 2000). A deliktuális képesség, avagy beszámíthatóság, a polgári jogban a belátóképesség meghatározása eltérő módon történik meg a modern büntető és polgári jogban. A büntetőjogban érvényesül az *actiones libere in causa* elve, vagyis aki saját maga okozta belátóságának csökkenését (pl. alkohol, vagy drogfogyasztás esetén), nem mentheti ki magát a felelősség alól. A büntetőjogban főszabályként a tettes (vagy vele együtt a társtettes, a segítő), vonható felelősségre, más nem, míg a polgári jogban, kiskorú v. belátóképtelen, v. vétőképtelen személy kárselekményéért a szülő, vagy gyám, vagy akár intézmény (orvosi, iskolai) tehető felelőssé a másokért való felelősség szabályai alapján.

A *jogellenesség kizárása és felelősségszökkenés*, továbbá a felelősségmegosztás, tekintetében vannak közös nevezők és eltérések. Általában és főszabályként, mind a büntető, mind a polgári jogi felelősség kizárt, ha következmény előre nem látható, elháríthatatlan, külső hatás útján állt be (*vis maior*, v. erőhatalom). A büntetőjogi felelősség előre szerződéssel nem zárható ki, nem csökkenthető, a polgári jogi felelősség igen. Utóbbi pl. az ún. biztosítási önrész (vagyis a kár egy részének biztosított általi szerződési átvállalása) útján. A polgári jogban, a szerződési felelősségnél, a felelősség kizárható az ún. kötbér útján, vagyis amikor a szerződő felek külön szerződési klauzulával előíranyoznak nemteljesítés esetére

egy meghatározott pénzösszeg kifizetését. Többes károkozás esetén az új Ptk egyetemleges felelősséget irányoz elő, míg a bűncselekmény több személy által (pl. tettes, társtettes, segítő), elkövetett bűncselekmény esetében, tettének súlyával és hozzájárulásának arányában egyedileg differenciáltan vonható felelősségre. A polgári jog (új Ptk.) kivételesen kárfelelősséget irányoz elő az ún. megengedett károkozás esetére (pl. kisajátítás). A megengedett cselekményért senki sem vonható büntető szankció alá. A polgári jogban a kárhoz való károsulti, vagy harmadik személy általi hozzájárulás esetén a hozzájárulás arányában csökkenthető a kárfelelősség. A büntető jogban a felelősségsökkentés más mércék szerint történik, pl. a vétkesség enyhébb foka, megbánás, stb. útján és alapján. A közös felelősségkimentő okok körébe tartozik a jogos és szükséges önvédelem és kényszerhatás elhárítása irányában tanúsított védekezés, feltéve hogy ez a támadással, vagy a veszéllyel arányos.

A szankciók típusa.

A *szankciók* tekintetében is különbségek mutatkoznak. Elsősorban abban a tekintetben, hogy a szabadságelvonás (börtönbüntetés) csak a büntető jogban alkalmazható. A polgári jogban a szabadságelvonás kizárt mint szankció. A modern (polgári jogi) végrehajtási jogban többé, rendszerint, nem alkalmazható az “adóssági börtön” szankciója, amely helyettesítené a teljesítést. A büntetőjogi felelősség tehát személyes, a polgári jogi felelősség vagyoni jellegű.

Közös nevezők és különbségek

A fenti tendenciális jogfejlődés azt mutatja, hogy a közös gyökerek (római jog) ellenére mára már szinte teljes mértékben elvált egymástól a két felelősségi alakzat az inkrimináció módja, felelősségrevonás célja és a szankciók típusa tekintetében.

Mind a büntetőjogi mind a polgári jogi felelősségrevonás közös nevezője az, hogy egyik felelősségi alakzat sem alkalmazható, ha a cselekmény jogszerű, azaz nem áll fenn a *jogellenesség* felelősségi feltétele. Aki saját jogát gyakorolja senkinek sem árthat (*qui suo iure utitur, neminem laedit*). Azonban a polgári jogban előfordulhat a kérfelelősség, ha valaki jogával vissza él (*agere in fraudem legis* és *agere in fraudem partis*) és ezáltal másnak kárt okoz. Ugyanis a polgári jogban a joggal való visszaélés is (a törvény szavával ugyan nem, de a szellemével ellentétes magatartás) éppoly jogellenességnek számít, mint a közvetlen jogellenes magatartás (vagyis olyan magatartás mely egyaránt ellentétben áll a törvényi tilalom szavával és rendeltetésével, céljával). A felelősségi feltételek közül egymáshoz legközelebb állóak a “büntetőjogi” és a polgári jogi okozatosság. Elvben mind a büntető mind a polgári jogi felelősség esetében az a felelős, aki a cselekményt elkövette. Kivételt képeznek a polgári jogban a másokért való felelősség esetei. Pl. szülő vagy gyám

felelőssége vétőképtelen kiskorú cselekményéért, A szankciók tekintetében előfordulhat a *pénzbeli büntetés és bírság* mind a büntető mind a polgári jogban. Ezeknek jellege és célja azonban egymástól különbözik, a két felelősségi rendszerben. A pénzbeli kártérítés a károsultnak jár, a pénzbüntetés a fiscusnak. Habár a polgári jogban főszabállyá vált a térítési elv, a büntető jogból származtatott pönális elv is, kivételesen érvényesülhet, pl. az előbb említettekén kívül, a késedelmi kamatfizetés, vagy a szállítványozási szerződésnél a késedelmes teljesítés miatt a szállított árú értéke bizonyos százalékának kifizetése minden nap után fizetendő késedelem esetében. Itt ugyanis egy pönáléről van szó, amelynek értéke nem a valós kártól függ, hanem a szerződési rendelkezéstől, mely káratalányt, vagy becsült kárt jelent.

A felelősségkimentő okok jórészt megegyeznek a polgári jogi és a büntetőjogi felelősségi rendszerekben. Ezek közé tartozik a jogellenes támadás elleni arányos védekezés és a szükséghelyzetben tanúsított arányos elhárítás intézményei. Ezekben az esetekben kizárt mind a büntető, mind a polgári jogi szankció, feltéve, hogy a védekezés és az elhárítás a veszéllyel arányos.

Elvek mentén, a *megelőzés* egyaránt jellemző mind a büntető mind a polgári jogra nézve. Általában ezt (a prevenciót) szolgálják azok a szankciók, jogkövetkezmények, amelyeket mind a büntetendő cselekményre (büntetés), mind a polgári jogi deliktumra (kártérítés) nézve a törvények (Btk., Ptk.) előírányoznak. Tehát maguk a szankciók kilátásba helyezésének célja a büntetendő cselekmények és a polgári jogi deliktumok mellőzése, vagyis a potenciális elkövetők tartózkodása e cselekményektől, figyelemmel a kilátásba helyezett, rájuk nézve kedvezőtlen szankciókra. A polgári jogban a prevenciót szolgálja az ún. (környezeti) kárveszélyért való felelősség. A kárfelelősség rendszerint, főszabályként, akkor áll be, ha a kár beáll. Kivételt képez az kárveszély, mely “úton” van és bizonyos, hogy idővel beáll a végleges kár. Ilyen pl. az ionizáló sugarak hatása, vagy a szennyező anyagok vízbe, levegőbe bocsátása, stb. Ez esetben a polgári jog előírányozza az ún. környezetoltalmi acyio popularist, melynek lényege az, hogy környezeti kárveszély esetén a veszélyeztetett vagy akár bármely érdekelt kereseti kérelmében igényelheti a bíróságtól, hogy kötelezze az immitenset, a kibocsátót, megfelelő preventív intézkedésekre, mielőtt még beállna az életre, egészségre nézve káros hatás. Az Európai Unió közösségi irányelvi szabályaival összhangban a magyar környezetvédelmi, víz és földvédelmi jogszabályok az új, környezetre fokozottan veszélyes üzemek beüzemeltetése előtt a tervezőre és a kivitelezőre, azaz a későbbi működtetőre nézve kötelező környezetoltalmi intézkedések bevezetését irányozzák elő, ún. előzetes környezetoltalmi engedély útján. Ugyanakkor a szennyező anyagok kibocsátóira korlátok vannak előírva. Hogy ezeket betartják-e, kötelező a limitek környezeti ellenőrzése és ezeknek betartása hiányában, az előzetesen megadott környezeti engedély visszavonása. Itt felmerül az kérdés, hogy az

adminisztratív jogszerűség (pl. érvényes környezeti engedély) kizárja-e polgári jogi jogellenességet. A válasz: nem, mert a polgári jog általánosan tiltja a károkozást (mind a joggal oltalmazott vagyoni, mind a személyiségi javak vonatkozásában) s ez felülírja az adminisztratív jogszerűséget. Azaz, más szóval, a polgári jogi kárfelelősség nem zárható ki, csupán annak alapján, hogy a kibocsátó rendelkezik érvényes engedéllyel. Ha ugyanis ennek ellenére kárt okozott, felelősséggel tartozik, mégpedig az általános károkozási tilalom alapján.

Eljárásjogi szemszögből szemlélve, büntetőjogi előkérdés előfordulhat a polgári jogi kártérítési perben és megfordítva, polgári jogi előkérdés (pl. bigámia) a büntető eljárásban. Általában, amennyiben egy illetékes eljárásban el nem döntött jogkérdés feltételezi az adott eljárás kimenetelét, az eljáró bíróság az előkérdés megtárgyalását az erre illetékes bíróságnak átutalhatja, ami rendszerint megtörténik, vagy maga is dönthet erről, ami kivétel. A jogerősen eldöntött előkérdésről (pl. vétkességet illetően), mint jogkérdésről szóló marasztaló büntető bírósági határozat kötelezi a polgári kártérítési pert lefolytató bíróságot.

A különbségek és az eltérések számottevőek.

(1) A büntető jogi felelősségi rendszer kizárólag szubjektív felelősségen alapul, azaz nincs felelősség, ha a cselekmény elkövetője nem vétkes. Ő akkor felelős, akkor vétkes, ha tudatában volt cselekményének jogellenességével és ennek ellenére akarta e cselekményt és következményét, vagy az utóbbiakra könnyelműen ráállt. Tehát cselekményét szándékosan, vagy gondatlanságból követte el. Ez azt jelenti, hogy a büntető jogi felelősség nem lehet objektív, vétkességtől független. Ezzel szemben, a polgári jogi felelősség lehet szubjektív felróhatóságon (vétkességen) alapuló, de lehet vétkességtől független, vagy tárgyi, azaz veszélyes üzemi felelősség is. Utóbbi esetben bizonyítani kell a polgári kártérítési perben, hogy a kár a veszélyes üzem hatására jött létre, Nem szükséges az üzemeltető szubjektív felróhatóságának (vétkességének) bizonyítása.

(2) A büntetőjogban főszabályként nincs, a polgári jogban van harmadik személy cselekményéért való felelősség.

(3) A büntetőjogban alkalmazható szabadságelvonás kizárt a polgári jogban.

(4) A büntetőjogi inkrimináció egyedi, a polgári jogi inkrimináció általános.

(5) A büntetőjogban ismeretlen a jogszerű cselekményért való felelősség, a polgári jogban azonban ez elő fordul. Példa: Az Alaptörvény biztosítja a jogszerűen szerzett tulajdon folytonosságát. Ez alól, összhangban az Alaptörvénnyel, a kisajátítási törvénnyel szabályozott feltételekkel, a közérdekből történő kisajátítás, tulajdonmegszüntetés, kivételt jelent. Kisajátítás esetében a tulajdonost megilleti a méltányos kártérítés. (2007. évi CXXIII. törvény a kisajátításról, 1. § (1)) Másszóval, általában, a tulajdon megszüntetése jogellenes, Ezzel szemben ez kivételesen (csupán jogszerűen)

megszüntethető, ám ez esetben a volt tulajdonosnak kártérítés jár (Ld., Ptk. megengedett károkozásért való felelősség).

(6) Az új Ptk. számos esetben, azaz széles körűen, mind a szerződési, mind a deliktális károk körében kizárja a felelősséget, ha a cselekmény elkövetésének időpontjában a károkozó nem láthatta előre, vagy nem volt köteles előre látni a kárkövetkezmenyeket. (Ún. *előreláthatósági klauzula*). A polgári jogban vitatható, hogy ez a klauzula általános alkalmazhatósága indokolt-e. Hiszen a klasszikus kimentő okok fölébe helyezkedvén, ezeket szinte felül írván, szinte minden esetben, szubjektív okokra hivatkozván, lehetővé teszi a kárfelelősség kimentését. Pl. a hatályos magyar polgári jogban (Ptk.) nem bizonyítható az okság az olyan károk esetében amelyeket a károkozó a károkozás időpontjában nem látható elő, vagy nem volt köteles előre látni. (hivatkozni a megfelelő Ptk. rendelkezésre) E klauzula jobban oltalmazza a károkozót mint a károsultat. Habár a károkozási jogviszonyban a rendszerint favorizált oltalmazott inkább a károsult mint a károkozó. A büntetőjogban, úgy tűnik, nincs “előreláthatósági klauzulán” alapuló felelősségkimentés.

A polgári és büntetőjogi inkrimináció célja

A polgári és a büntetőjogi inkrimináció, ezzel együtt a polgári jogi felelősség és a büntetőjogi felelősség elkülönítése (elhatárolása), az (összehasonlító) polgári jogi kódexekben elhatárolásra került a felelősség megállapításának céljai szerint.

A polgári jogi inkrimináció és kárfelelősség célja magánjogi jellegű, és alapvető célja, hogy a károkozó, azaz a felelős személy (teljes mértékben) megtérítse az okozott kárt. Ezzel szemben a büntetőjogi inkrimináció és a büntetőjogi felelősség a megelőzésen túl az elkövető megbüntetését, vagyis a pönális funkcióban kifejezve közjogi jellegű, a közjog által védett társadalmi értékek megsértése miatt. A büntetőjog szabályai szerint kiszabott pénzbírság a fiscust illeti meg, míg a vagyoni és nem vagyoni károkozás pénzbeli megtérítése a károsultat illeti meg.

Tehát, amíg a polgári jogi inkrimináció módszere általános, hiszen általános normával tiltja a károkozás (*általános inkrimináció*) minden esetét, addig a büntetőjogi inkrimináció különleges, pontosan, egészen konkrétan leírva minden egyes bűncselekményt (*speciális inkrimináció*). A polgári jog első nagy kodifikációjától kezdve a polgári jogi felelősség változása figyelhető meg; ekkor már nem a büntetés céljául szolgál, azaz a károkozó megbüntetését szolgálja, hanem a károsult kártalanítását. Nyilvánvaló a váltás a büntetésről a helyreállításra (resztitúcióra), mint a felelősség céljára. Ekképpen változik a felelősség formája is. A büntetőjogi felelősség továbbra is vétkességen alapszik, míg a polgári jogi felelősség a vétkességen alapuló felelősség mellett elfogadja az objektív felelősséget is, amely nem a károkozó vétkességén alapszik, hanem ok-okozati összefüggésen, vagyis a

károkozás fokozott kockázatán. Az objektív felelősség szigorú tárgyi jellegéből adódóan nem feltétlenül jelenti, hogy a felelősség alóli kimentésnek helye nincs. A kimentési okok azonban a szubjektív alakzat felróhatóság hiányának bizonyítására lehetőséget nyújtó jellegétől eltérően olyan objektív körülmények, külső ráhatások, melyek már nem tennék indokolttá a kártelepítés körében a valódi károkozó felelősségre vonását. A vis maior és a károsult felróható magatartása klasszikus kimentési okok az objektív felelősség alól. A károsult felróható magatartása esetén a közrehatás nem elegendő mentesülési ok. A károsult felróhatóságának jellemzően olyan mértékűnek kell lennie, mely kizárólagos oka volt a kár bekövetkezésének.

A polgári jogi felelősség lehet deliktuális vagy szerződéses, míg a kontinentális büntetőjog nem irányozza elő a szerződésszegés büntetőjogi felelősségét.

A polgári jogi és a büntetőjogi felelősség feltételei (kár, a cselekmény jogellenessége, a cselekmény és a kár közötti okozati összefüggés és vétkesség, mint speciális feltétel, a szubjektív felelősség esetén, csak névlegesen megtartják ugyanazt a jelentést, fokozatosan eltérnek egymástól (kivéve az okozati összefüggést), amellyel a polgári jogi felelősség (akár károkozáson, akár szerződésszegésen alapul) teljesen elhatárolódik a büntetőjogi felelősségtől.

Következtetések

A büntető és polgári jogi felelősség közös nevezői a hagyományos római jogban találhatóak meg. A római jog esetszerűen szabályozta a deliktumokat és a crimeneket. Eredetileg szigorúan nem választván el egymástól a kettőt. A rendi kódexek egyik jellemzője, hogy tartalmaztak általános inkriminációt, ami előfordulóan jogbizonytalansághoz is vezetett a tekintetben mi a megengedett mi a tilos. A polgári jogi és büntetőjogi kodifikációk külön választották egymástól büntetőjogi és polgári jogi felelősséget, főként az oltalmi célok és a felelősség módja, neme tekintetében. Ennek alapján a felelősségi feltételek látszólagos megegyezése ellenére, e két felelősség között a modern európai kontinentális jogban, így a hatályos magyar jogban is, számos különbség mutatható ki. A polgári jogi kárfelelősséget az általános inkrimináció jellemzi, a büntetőjogi felelősséget pedig a különleges, egyedi inkrimináció. A speciális büntetőjogi inkriminációs elv, pontosítja az adott bűncselekményt, világosan elválasztja egymástól a tilos cselekményeket a megengedettektől. Míg a büntetőjog vezérlő elve a közérdek oltalma, addig a kárfelelősségi jog, ugyan a közérdekre tekintettel is, a magánérdekeket oltalmazza. Ennél fogva a büntetőjog vezérlő elve a pönális, a kárfelelősségi jognak pedig a térítési funkció.

Felhasznált irodalmak és jogszabályok

BARABÁS Andrea Tünde: Kárjótétel a magyar büntető igazságszolgáltatás történetében, Magyar Jog,

BERKES György: A büntetőjogi felelősség feltételei, Büntetőjogi kodifikáció, 2002.

BLASKÓ Béla: A büntetőjogi felelősség filozófiai alapjáról, Jogtudományi közlöny, 1995.

BLASKÓ Béla: Mozzanatok az európai büntetőjog fejlődésének történetéből a feudalizmus virágzó és felbomló szakaszában, Collectio Iuridica Universitatis Debreceniensis, 2006/6. sz.

EÖRSI Gyula: A jogi felelősség alapproblémái, Akadémia Kiadó, Budapest, 1961.

EÖRSI Gyula: Kötelmi jog. Általános rész. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 2003.

FARKAS Ákos: Kárjótétel és büntetőjog avagy hogyan kapcsolódhat egymáshoz elmélet és jogalkotás, Magyar Jog, 1994.

FAYER László: A magyar büntetőjog kézikönyve, Franklin-Társulat, Budapest, 1900.

FÖLDI András - HAMZA Gábor: A római jog története és intézményei, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1996.

SALMA, Jožef redovni profesor Pravnog fakulteta u Novom Sadu Pravne osobine građanske-pravne odgovornosti/Razgraničenje građansko-pravne od krivično-pravne odgovornosti/br. 1–2/2008, Zbornik radova Pravnog fakulteta, Novi Sad.

Magyarország Alaptörvénye 2011. április 25.

2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről

2017. évi XC. törvény a büntetőeljárásról

2007. évi CXXIII. törvény a kisajátításról

MÁTÉ DÁVID ADRIÁN*

A munka világának rugalmassága

Absztrakt: A munka világát egyre jobban áthatják olyan tényezők, melyek a klasszikus munkajogi gondolkodást kihívás elé állítják. Ezek között említhetjük korunk digitális változásait, valamint a Covid19 járványt. A változó környezetnek köszönhetően a munkaviszony szereplőinek gyorsan és hatékonyan kell reagálniuk, ahhoz hogy versenyben maradjanak. A munkajogi szabályozásban pedig egyre inkább kulcsszerepet tölt be a rugalmasság kérdésköre. Jelen tanulmányban a munkajogi rugalmasság témakörét járom körbe, valamint a járvánnyal összefüggő ideiglenesen bevezetett speciális szabályozást vizsgálom meg.

Kulcsszavak: rugalmasság, flexicurity, járvány, digitalizáció, munkajog, rendkívüli jogrend

Abstract: The world of work is increasingly permeated by factors that challenge classical labor law thinking. These include the digital changes and the Covid19 epidemic. Due to this changing, employees and employers need to react quickly and effectively to stay competitive. And the issue of flexibility is playing an increasingly important role in labor law. In the present study, I examine the issue of labor law flexibility, as well as the temporarily introduced special regulations related to the epidemic.

Keywords: flexibility, flexicurity, epidemic, digitization, labor law, extraordinary legal order

DOI: 10.46942/SIDM.2020.2.85-102

Bevezető gondolatok

A munka világának fejlődése során hosszú utat kellett megtenni, amíg a mai formában végezhetjük a munkánkat. Bizonyos típusú munkák, munkakörök szinte semmit sem változtak az idők folyamán. Rengeteg foglalkozás azonban megszűnt, kikopott mindennapi életünkéből. A fejlődés során ez egy természetes folyamatnak mondható jelenség. Bizonyos események lökészerű hullámot indítottak el a munka világában, amik drasztikus változásokat hoztak a szakmákban, illetve a foglalkoztatottak mindennapi életében. Ilyen esemény volt az ipari forradalomként

* dr. Máté Dávid Adrián, II. évfolyamos PhD hallgató, Miskolci Egyetem, Állam-és Jogtudományi Kar, Civilisztikai Tudományok Intézete, Agrár-és Munkajogi Intézeti Tanszék. Témavezető: Dr. Rácz Zoltán egyetemi docens

emlegetett gyors technikai fejlődés, ami alapjaiban változtatta meg a munkások életét, ezáltal megtörve a fejlődés egyenletes ütemét. Napjainkban szintén egy hasonló nagyságú, vagy talán még nagyobb mértékű átalakulásnak lehetünk részesei. Mi magunk résztvevőként talán nem érezzük olyan drasztikusnak, azonban ha belegondolunk abba, hogy a szüleink pályaválasztáskor milyen szakmák közül választhattak, rögtön érezzük a változás gyorsaságát. Nekik teljesen más jövőkép állt még a rendelkezésükre, mint a mai fiataloknak a pályaválasztás előtt. Ami számukra még egy kitalált és a valóságtól elrugaskodott jövőkép víziója volt, ma már nagy része valóra vált. A jelen munka világot erősen áthatják és átszövik a digitális hatások, amiket sok esetben még azoknak is tanulni és szokni kell, akik ezek között a körülmények között nőttek fel. A változás egyre gyorsabb ütemet diktál, amihez nagyon nehezen tudnak alkalmazkodni a munka világának szereplői. A résztvevőktől (tehát szinte mindenkitől) nagyfokú alkalmazkodóképességet és rugalmasságot kíván meg. Ez a tulajdonság nem csupán a felekre igaz, hanem a foglalkoztatásra irányuló szabályokra is. Ezek a szabályok egyfelől lekövetik az életviszonyokat, másrészt orientáló szerepet is betölthetnek. Korunk munkavégzése teljesen új alapokon nyugszik, mint a korábban. A digitális technológia olyan munkafolyamatokat vált ki, ami ennek előtt pótolhatatlan volt, és olyan új munkaköröket hoz létre, melyekről sosem hallottunk. A munkavégzés egyik fő jellege kérdőjeleződött meg, nevezetesen a személyes munkavégzés, ami a digitális világban már szinte egy hátráltató tényezővé válik. A személyes munkavégzés helyett sokkal inkább másra helyeződik át a hangsúly úgy, mint az eredményre. Ennek átadása vagy elérése pedig legtöbb esetben már megvalósulhat digitális eszközök útján. Éppen ezért a rugalmasság témakörének vizsgálata prioritást kell élvezzen, hiszen, ha a munkajog nem, vagy nem kellő időben reagál a társadalmi viszonyokra, könnyen túlhaladhat fölötté a gyakorlat. A modern piacgazdaságok foglalkoztatási szabályainak alakításában napjainkra két követelmény vált meghatározóvá, mégpedig a rugalmas foglalkoztatás megteremtése, valamint a munkavégzők szociális biztonságának garantálása.¹ Természetesen a jogszabályoknak még a XXI. században is biztosítaniuk kell a velük szemben támasztott követelményeket, mint a stabilitás, kiszámíthatóság, állandóság, jogbiztonság, és meg kell tartania követő jellegét, hiszen a jog elsősorban az életviszonyok változására tud reflektálni, arra alkalmas eszköz. Kissé paradox megközelítést tükröz a fentiek után, hogy a jog és a szabályozás rugalmasságáról beszélünk. Éppen ezért jelen tanulmány keretében arra teszek kísérletet, hogy megvizsgáljam milyen formában és keretek között tudunk rugalmasságról beszélni a munkajogi szabályozás kapcsán.

¹ Az Európai Közösségek Bizottsága, Zöld Könyv, A munkajog korszerűsítése szembenézve a XXI. század kihívásaival, Brüsszel, 2006.11.22.

Míndezeken felül jelenleg a koronavírus terjedése miatt világszerte komoly gondot okoznak a bevezetett intézkedések nyomán felmerülő gazdasági következmények. Ezeknek egyelőre csak kezdeti hatásaival szembesültünk. Ebben a helyzetben kiemelt szerephez jut a munkajogi szabályozás és annak jellege. Természetesen a kialakult helyzetben rendkívüli szabályok bevezetésére is sor kerül, ami további átmeneti rugalmasságot garantál a feleknek. A magyar munkajogi szabályozás vajon megfelelő teret biztosít-e a feleknek egy rendkívüli helyzetben is? Milyen lehetőségek és problémák merülnek fel a veszélyhelyzetre tekintettel módosított Mt. kapcsán? Többek között ezekre a kérdésekre keresem a választ.

A rugalmasság szerepe

A rugalmasság szó hallatán mindenkinek más jut eszébe, elsősorban attól függően, hogy milyen foglalkozást gyakorol. A rugalmasságról más módon beszélnek a közgazdászok, akiknek valószínűleg elsősorban a mikroökönómia területén belül használatos függvény jutna eszébe. A mérnökök feltehetően egy bizonyos anyagnak a rugalmasságára asszociálnának. Ezzel szemben a jogászoknak a rugalmasság alatt sokkal inkább egy szabály ugrana be, ami kevésbé merev. Egy olyan szabály, ami lehetővé teszi az eltérést annak érdekében, hogy akikre vonatkozik a szabály bizonyos keretek között saját maguk igényeihez igazítsák azt. Maga a rugalmasság tehát egyfajta keretszabályt jelent, ami az adott elvárt cselekvéseknek csupán egy „től-ig” keretet ad meg, amit ebben az esetben jellemzően a felek töltenek meg tartalommal, nem pedig más jogszabály. Éppen emiatt a rugalmasságnak, tehát az ilyen jellegű keretszabályoknak nincs létjogosultsága minden jogágban. Egyes jogágakban jobban még másokban szinte egyáltalán nem alkalmazhatók ilyen szabályok. A büntetőjog a szabályozás tárgykörének jellegéből fakadóan nem engedheti meg legtöbbször, hogy keretjelleggel szabályozzon, sokkal inkább a polgári jogban jellemző az ilyen jellegű jogalkotás. A polgári jogon belül is elsősorban a kötelmi jogra jellemző módszer lehet, ahol sokkal inkább a szerződéses felek akaratának érvényre juttatása az irányadó, mintsem a részletekbe menő kötött szabályzás. A szerződő felek maguk alakítják a jogviszonyt a szabályozás inkább kisegíti a felek közötti viszonyt, azok irányt mutatnak, keretet adnak a jogviszonynak. Rögtön párhuzamot is vonhatnánk a munkajoggal, hiszen a felek ott is szerződést kötnek.² Azonban a

² A polgári törvénykönyv kodifikációja kapcsán felmerült, hogy a munkaszerződést beemlék a polgári törvénykönyv kötelmi részében. Elsősorban a keretjelleggel történő beemlékés, valamint az ún. szabad szolgálati formáját kellene szabályozni a Ptk-ban. PRUGBERGER T.: Észrevételek az új Ptk. egyes szerződéseket tartalmazó fejezetéhez a szolgálatlalt kapcsolatos szerződés hiánya miatt, *Polgári jogi kodifikáció*, 2008/1. 21.

munkajogi jogviszonyok több szempontból is speciális jelleget öltenek magukra. Az egyik, hogy a kötelmi jog fejlődése során ugyan felmerültek és megjelentek új elemek, azonban jellemző karakterjegyeikben nem történt markáns változás. Példaként említhetjük az interneten keresztül történő szerződéskötést, melyre kétségtelen reagálnia kellett a jogalkotónak. A munkajogviszonyok speciálisabb helyzete egyfelől abból adódik, hogy a felek között fennálló hierarchikus helyzet nagyban meghatározza a felek helyzetét és kapcsolatát. A másik pedig, hogy a munka világában rengeteg olyan fejlődés ment végbe, amik alapjaiban határozták meg a munkajogi szabályokat. Ez az a terület, ahol egyszerre kell érvényre juttatni a kötelmi jogban általánosnak mondható szerződéses szabadságot, mégis korlátozni kell azt, hogy a felek közötti erőeltolódást egyensúlyba hozza a jogalkotó. A változó társadalmi viszonyok következtében ez a vállalkozás nem egy egyszeri feladat, hanem újra és újra kényes helyzetbe hozza a jogalkotót.

A munkajogi rugalmasságról többféle értelemben beszélhetünk. Ezek közül az egyik a szabályozás rugalmassága. Maga a szabályozás jellegének kialakítása során a jogalkotó figyelembe vehet olyan szempontokat, melyek áthatják az egész törvényt. Ennek alapján maga a szabályozás struktúrája úgy kerül kialakításra, hogy az lehetőséget biztosítson a feleknek arra, hogy a szabálytól eltérjenek, tehát diszpozitív normák alkalmazására kerül sor. A munkajogi szabályok rugalmassága kapcsán tehát a munkaszerződés mögött az egyéni akarat szabadságának érvényre juttatása kulcsszerepet játszik a jogviszonyban.³ A munkajogi rugalmasság témaköre szinte egybeforr a flexicurity koncepciójával. Az Európai Bizottság egyszerűen úgy definiálja a flexicurityt, hogy az „a rugalmasság és biztonság egyidejű erősítésére irányuló integrált munkaerő-piaci stratégia”⁴ A flexicurity magyar valósága egy sajátos, országspecifikus szociális és munkaerő-piaci modellt, stratégiát jelent. Ennek egyik eleme a munkajogi szabályozás jellege, amelyben a rugalmasság és a biztonság egyensúlyának elérése a nagy kérdés. Az egyensúly a jogi garanciák olyan mértékű intenzitását jelenti a jogviszonyban, amely a

Meglátásom szerint a munkaszerződések kétféle tipizálása a jövőben fontos szerepet tölthet be a munkajog rugalmassága szempontjából. A szabad szolgálati, valamint a függő munkával összefüggő szolgálati jogviszonyok indokoltására mutat rá a XXI. században rohamosan terjedő munkavégzésre irányuló egyéb jogviszonyok, melyek elsősorban a gig economy-nak nevezett területen figyelhető meg leginkább. TÓTH H.: A munkajog új kihívásai: a "gig" gazdaság munkavállalói csoportjai In: SZIKORA V. – TÖRÖK É. (szerk.): *Ünnepi tanulmányok Csécsy György 65. születésnapja tiszteletére* I.-II. kötet Debrecen, Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 2017. 395.

³ JAKAB N.: *Európai és magyar munkajogi szabályozás a változó gazdasági viszonyok között, különös tekintettel a magyar munkajogi kodifikációra*, Miskolc, Bíbor Kiadó, 2018. 103.

⁴ URBÁNNÉ MEZŐ J.: *Az ifjúsági munkanélküliség kihívásai az Európai Unióban* (PhD értekezés) Szegedi Tudományegyetem, Szeged, 2017. 43.

rugalmasságot igénylő munkáltató számára még motiváló az adott jogviszony munkajogi szabályozási keretek között tartására.⁵

A jelenlegi magyar munkajogi szabályozásról⁶ azt mondhatjuk, hogy a korábbiakhoz képest jóval nagyobb teret enged a rugalmasabb szabályozásnak. A munkáltató és a munkavállaló ismeri legjobban saját körülményeit, igényeit így a szabályozás több helyen nagyobb teret enged a felek megállapodásainak.⁷ Mindezt megerősíti a munka törvénykönyvéhez fűzött miniszteri indokolás, mely szerint a javaslat arra törekszik, hogy az európai munkajogi szabályok átvétele során kihasználja az azok által nyújtott lehetőségeket és a hazai munkaerőpiac igényeihez igazodó rugalmas szabályozást valósítsa meg. Ennek alapvető eszköze az is, hogy a munkajogi törvényi szabályozás a kollektív szerződések számára eltérést enged és ezzel – különösen a munka díjazása körében – a munkafeltételek alakításában meghatározó szerepet szán a munkáltatói és munkavállalói érdekképviseleteknek.⁸ A hatályos Mt. a rugalmas szabályozást lehetővé tevő, megállapodáson alapuló szabályokat preferálja, vagyis a XXI. század munkajogának modernizálását célul kitűző flexicurity koncepcióját tükrözi leginkább. Az Mt. egyik kiemelt jogalkotási célja volt a gazdasági környezet megváltozott szerkezetéhez és jellemzőihez való igazodás, és a hagyományos, védelmező jellegű munkajogi szabályozás részleges lebontása.⁹

Az Mt. módosítások legtöbbje is a rugalmasság szellemében születtek. A munkaidő-szervezést érintő módosításokhoz fűzött általános indokolás szerint az Mt. hatályba lépése óta szerzett tapasztalatok rávilágítottak arra, hogy a jogalkotói szándék csak részben teljesült, a kollektív megállapodások szerepe a hazai munkaerőpiac alakításában továbbra is viszonylag korlátozott maradt. A törvénykönyv rendszerében rögzített jogosultságoknak és kötelezettségeknek egy adott munkahelyre, gazdasági tevékenységre való alakítása ugyanakkor a munkaviszony szereplőinek az érdekkörébe tartozik, ezért a rugalmas szabályozás elengedhetetlen feltétele a közvetlenül érintett felek megállapodása, melyet a törvényt módosítás ösztönözni kíván.

A javaslat a hosszú termékciklusokhoz igazodó, hullámzó munkaintenzitást rugalmasan követő munkaidő-beosztásra kíván lehetőséget adni, mely igazodik a nemzetközi gazdasági környezetben működő hazai vállalkozásaink igényeihez is, melyeknek termelésüket a globális rendszerben kell megszervezniük.

⁵ JAKAB N.: Gondolatok a rugalmasság és biztonság egyensúlyáról Prugberger Tamás 80. születésnapja alkalmából, Miskolci Jogi Szemle 12. évfolyam (2017.) 2. különszám, 219.

⁶ 2012. évi I. törvény a munka törvénykönyvéről

⁷ KÁRTYÁS G.: *Munkáltatók az Mt.-ben: rugalmas regulák*, 2017. március 6., <https://jogaszvilag.hu/munkaltatok-az-mt-ben-rugalmas-regulak/> (letöltés dátuma: 2020. március 12.)

⁸ T/4786. számú törvényjavaslat a Munka Törvénykönyvéről, Általános indokolás 87.

⁹ JARJABKA T.: Az állam regulatív funkcióinak változása az új Mt.-ben, *Magyar Munkajog* E-Folyóirat 2015/1, 106.

A törvény célja – a teljesítendő munkaidő és az üzemidő jobb összehangolása által – a munkavállalók védelme, a változó gazdasági környezetben munkahelyük megtartásának, folyamatos és egyenletes bérkereseti lehetőségüknek biztosítása, és ezzel párhuzamosan a munkáltatók számára a termelés kiszámíthatóvá és tervezhetővé tétele, valamint a megfelelő munkaerő folyamatosan biztosítása.

A Javaslat megteremt a munkaidő hosszabb időszak alapulvételével történő megállapításának esetkörét, rugalmas lehetőséget biztosít a termeléshez igazodó munkarend megszervezésére. A munkaidő mértékének munkaidőkeretben történő meghatározására az időbeli korlátozást fenntartva, de annak mértékét megemelve, a szokásostól eltérő működési sajátosságú vállalkozások számára biztosítja az eltérést kollektív szerződéssel¹⁰

Az Mt. szabályozási rendszere tartalmaz kógens, relatív diszpozitív, valamint diszpozitív szabályokat. Az egyes fejezetek végén „Eltérő megállapodások” cím alatt rendezi a törvény, hogy a fejezet szakaszaitól való eltérés lehetséges-e és ha igen, milyen formában. Az említett cím tartalmazza lényegében az Mt. rugalmasságának alapjait. A munkajogi szabályozáson belül külön érdemes kiemelni néhány csomópontot és jogintézményt, melyek kifejezetten a munkaviszonyban álló felek közötti tág mozgásteret teszik lehetővé.

Vitán felül áll, hogy a munkaidő-szervezése a szabályozáson belül kiemelt jelentőséggel bír. A munkaszervezés teljesítése a munkaidő-szervezés keretei között realizálódik. Éppen ezért mindkét fél számára fontos szempont, hogy miképp alakul a munkaidő és annak beosztása. A hatályos Mt. több olyan szabályt tartalmaz a munkaidő-beosztás kapcsán, ami lehetővé teszi a rugalmasságot. Az elszámolási időszak, a munkaidő-keret alkalmazása tipikusan a rugalmas munkaidő-beosztást teszi lehetővé. A szabályozás azonban több olyan garanciális elemet tartalmaz, ami a felek közötti egyensúly megtartását célozzák. Ezek közé tartozik a munkaidő-keret tartamának maximalizálása, illetve kollektív szerződéshez kötött a hosszabb tartam alkalmazhatósága. Komoly garanciális korlátokkal kell szembenéznie a jogalkotónak ezen a területen, hiszen a munkaidő-szervezésre egyes szempontjairól szóló 2003/88/EK irányelvben foglaltakat figyelembe kell vennie.

A rugalmasság kapcsán mindenképpen említésre méltó a szabályzáson belül az atipikus munkavégzési formáknak a köre.¹¹ A munkaviszonyban való

¹⁰ T/15035. számú kormányzati törvényjavaslat A munkaidő-szervezés egyes kérdéseiről, 8.

¹¹ Nem összekeverendő a „foglalkoztatás nem standard formáival” (NSFE). Az ILO definíciója szerint ez egy olyan gyűjtőfogalom, amely magában foglalja a munkavégzés klasszikus formájától eltérő munkaformákat a határozott idejű ill. részmunkaidős foglalkoztatástól a hagnigazdaságig (gig economy). Célszerű felhívni a figyelmet arra, hogy az NSFE a „flexicurity”-vel szemben olyan rugalmas foglalkoztatási forma (flexibility), amelyből időközben a szociális biztonság elem (security) eltűnt. CSOBA J.: Flexibilitás a munkaerőpiacon. A munkavállalók szociális biztonságának ugródeszkája, vagy zsákutcája? *Munkaügyi szemle*, 2018/6. sz. 12.

foglalkoztatás rugalmassága megteremtésének egyik alapvető eszköze az ún. atipikus munkaviszonyok szabályozása. Az Mt. javaslata ebben a tekintetben azt a célkitűzést valósítja meg, hogy tág teret enged a felek megállapodásainak és e munkaviszonytípusok felek általi alakításába csak annyiban avatkozik be, amennyiben ez a munkavállaló garanciális érdekeinek biztosítása, illetve a nyomós közérdek védelme érdekében szükséges.

A munkaviszony számos típusáról az európai munkajog is rendelkezik. A határozott idejű munkaviszonyról a 99/70/EK irányelv, a részmunkaidőben történő foglalkoztatásról a 97/81/EK irányelv rendelkezik, míg a távmunkára a 2002-ben kötött Európai Távmunka Keretmegállapodás vonatkozik. Ezen közösségi normák közös vonása, hogy a foglalkoztatás rugalmassága mellett a munkavállaló biztonságát tartják szem előtt.¹²

A felek eltérő megállapodásán túl a feleket alakító jogviszonyban meghatározott szerephez jut, vagy inkább kellene jutnia a kollektív szerződésnek. Az Mt. javaslatához fűzött indokolás megállapítja, hogy tervezet erősíteni kívánja a munkajog szerződéses jogforrásainak jelentőségét, befolyását a munkaviszony tartalmának alakításában. A felek megállapodása jobban kifejezi érdeküket, mint az állam szabályozása, a megállapodás tartalma rugalmas, könnyebben változtatható, aktualizálható. A munkajog szerződéses jogforrásai jól alkalmazkodnak a felek között felmerülő érdekellentétek rendezéséhez. További lényeges változás a jogi norma és a kollektív szerződés egymáshoz való viszonya. A hatályos szabályozástól eltérően a Javaslat nem az ún. minimál követelményeket rögzíti, amelytől a kollektív szerződés csak a munkavállaló javára térhet el, hanem meghatározza a felek – elsősorban a munkavállaló – szempontjából garanciális normákat, amelyek kivételével a kollektív szerződés a jogi normától a munkavállaló javára, ugyanakkor terhére is eltérhet. A Javaslat törekszik a felek közötti egyensúly fenntartására, amelynek lényeges eszköze a kollektív szerződés.¹³ Mint ahogyan az korábban említésre került az Mt. módosítás indokolása is megállapítja, hogy a kollektív szerződésben rejlő lehetőségeket a felek nem aknázták ki megfelelően az Mt. hatálybalépése óta. Meglátásom szerint ennek a szemléletnek az erősítését érdemes lenne célul kitűzni, mert ebben rengeteg lehetőség rejlik továbbra is.

Munkajogi kihívások és rugalmassági kérdések járvány idején

Az emberiség történetében nem az első komoly járvány, azonban hosszú ideje nem volt dolgunk olyan jellegű járvánnyal, ami 2019 végén felütötte fejét. Rengeteg hatása van mindennapi életünkre, melyet jól tükröz, hogy hazánkban

¹² T/4786. számú törvényjavaslat a Munka Törvénykönyvéről, Általános indokolás 88.

¹³ T/4786. számú törvényjavaslat a Munka Törvénykönyvéről, Általános indokolás 181.

Magyarország Kormánya 40/2020. (III. 11.) Korm. rendeletével 2020. március 11-én kihirdette a veszélyhelyzetet a COVID-19 vírus (koronavírus) járvány elterjedésének megelőzése érdekében. Ezzel összefüggésben a Kormány 47/2020. (III. 18.) Korm. rendeletében a koronavírus világjárvány nemzetgazdaságot érintő hatásának enyhítése érdekében szükséges azonnali intézkedéseket vezetett be.¹⁴

A munkaerőpiacok változásait olyan gazdasági folyamatok is befolyásolják, amelyet a társadalmi innováció foglal magában.¹⁵ A kialakult helyzetet legtöbbször a negatív oldaláról közelítjük meg azonban egyfajta főpróbaként is értelmezhetjük. A digitalizáció kapujában állva, most élesben tesztelhetjük azt, hogy foglalkozások hány százaléka az, ahol azonnal lehetőség nyílik átállni a távmunkavégzésre és otthoni munkavégzésre. A bőrünkön tapasztalhatjuk minden pozitív és negatív hatását. Ezáltal a gazdasági következmények is mérsékelhetőek a járvány terjedésének lassításával párhuzamosan. Meglátásom szerint ez betekintést adhat számunkra a XXI. század innovatív munkajogi szemléletének megvalósíthatóságába.

Mindemellett a fent nevezett 47/2020. (III. 18.) Korm. rendelet a veszélyhelyzetre tekintettel átmenetileg különleges rugalmasságot elősegítő szabályokat vezetett be, melyek a következők:

6.§ (1) A veszélyhelyzet kihirdetéséről szóló 40/2020. (III. 11.) Korm. rendelet által elrendelt veszélyhelyzet időtartama alatt előírt tilalmak, korlátozások betartása érdekében a munka törvénykönyvéről szóló 2012. évi I. törvény (a továbbiakban: Mt.) a (2)-(4) bekezdés szerinti eltérő szabályokkal kerül alkalmazásra.

(2) Az Mt.-t a veszélyhelyzet megszűnését követő harminc napig azaz az eltéréssel kell alkalmazni, hogy:

- a) a munkáltató a közölt munkaidő-beosztást az Mt. 97. § (5) bekezdése szerinti közlési szabályoktól eltérően is módosíthatja,*
- b) a munkáltató a munkavállaló számára az otthoni munkavégzést és a távmunkavégzést egyoldalúan elrendelheti,*
- c) a munkáltató a munkavállaló egészségi állapotának ellenőrzése érdekében a szükséges és indokolt intézkedéseket megeheti.*

(3) A (2) bekezdésben foglalt szabályoktól eltérő kollektív szerződéses rendelkezéseket e rendelet hatályának tartama alatt alkalmazni nem lehet.

(4) A munkavállaló és a munkáltató az Mt. rendelkezéseitől külön megállapodásban eltérhetnek.

¹⁴ Magyar Közlöny: 2020. évi 47. szám

¹⁵ MÉLYPATAKI G.: Az új foglalkoztatási formák és a társadalmi innováció hatása a szociális biztonságra, Magyar Munkajog E-folyóirat 2019/1. 16.

A járvány nyomán életbe lépő korlátozások gazdaságra gyakorolt negatív hatásának enyhítését szolgálja a nevezett kormányrendelet.¹⁶ A továbbiakban ezeket a szabályokat kívánom megvizsgálni.

1) „a munkáltató a közölt munkaidő-beosztást az Mt. 97. § (5) bekezdése szerinti közlési szabályoktól eltérően is módosíthatja”

A kialakult járványügyi helyzetben túlságosan merevnek bizonyul a munkaidő-beosztásnak a közlésére vonatkozó szabálya. Főszabály szerint a munkáltatónak a munkavállaló munkaidő-beosztását legalább 7 nappal korábban írásban kell közölnie. Ettől a főszabálytól való eltérést tesz lehetővé az Mt. 97.§ (5) bekezdése, ami alapján a lehetőség van 4 nappal korábban közölni a munkavállaló munkaidő-beosztást abban az esetben, ha a munkáltató gazdálkodásában vagy működésében előre nem látható körülmény merül fel.

A fent nevezett kormányrendelet rendelkezései alapján pedig arra nyílik lehetősége a munkáltatónak, hogy a veszélyhelyzet megszűnését követő harminc napig a munkavállaló munkaidő-beosztásának közlését a beosztás szerinti napi munkaidő kezdetét megelőző 4 napon belül is közölheti. Természetesen ebben a helyzetben is elvárható, hogy a munkáltató „ésszerű időn belül” tegye meg a munkaidő-beosztással kapcsolatos közlést.

Érdemes említést tenni róla, hogy a munkáltatóknak továbbra is lehetőség nyílik a rugalmas munkaidő-beosztással kapcsolatban a munkaidő-keret jogintézményét alkalmaznia, ami sok esetben megoldást nyújthat a veszélyhelyzetben.

Természetes a munkavállalót védő garanciális szabály, hogy tervezhető és kiszámítható módon időben közölje a munkáltató a beosztást, azonban a XXI. század felgyorsult és változó mindennapjai között lehet túlságosan merevnek bizonyul az előírás. Ezen a ponton szintén indokoltá válhat a jövőben azt megfontolni, hogy a felek megállapodása alapján vagy kollektív szerződés hatálya alatt biztosítsa a jogalkotó az eltérés lehetőségét.

2) „a munkáltató a munkavállaló számára az otthoni munkavégzést és a távmunkavégzést egyoldalúan elrendelheti”

Előljáróban érdemes megemlítenünk, hogy az Mt. a távmunkavégzést szabályozza, az otthoni munkavégzést (home office-t) külön nem említi. A két jogintézmény sok mindenben azonos, azonban a kormányzati igazgatásról szóló 2018. évi

¹⁶ Veszélyhelyzetben rugalmas a munkajog, Magyar Nemzet, 2020. március 22. <https://magyarnemzet.hu/gazdasag/veszelyhelyzetben-rugalmas-a-munkajog-7914626/>, (letöltés dátuma: 2020. március 27.)

CXXV. törvény alapján¹⁷ a legfőbb különbség, hogy az utóbbi esetben a foglalkoztatott saját eszközeit használja a munkavégzéshez.

Az Mt. 53.§ foglalt munkaszerződéstől eltérő foglalkoztatásra eddig is lehetősége volt a munkáltatónak, így egyoldalúan elrendelhetette a munkaszerződéstől eltérő helyen (táv munka, home office) történő foglalkoztatást. Alkalmazásának azonban különböző korlátai vannak többek között, hogy naptári évenként a negyvennégy beosztás szerinti munkanapot nem haladhatja meg az ilyen jellegű foglalkoztatás.

Másik lehetőség, hogy a felek megállapodnak abban, hogy a továbbiakban home office, illetve táv munka keretében látja el munkáját. Ez lehet határozott, vagy határozatlan idejű megállapodás a felek között, mely lényegében a munkaszerződés közös megegyezéssel történő módosítását jelenti.

A fent nevezett kormányrendelet ide vonatkozó szakasza a munkáltatót eddig is megillető jogosultságának bővítéseként értelmezhető, nevezetesen, hogy a munkáltató a fent nevezettektől eltérően évenként a negyvennégy beosztás szerinti munkanapot meghaladón is elrendelheti a munkavállaló számára a táv munka/home office keretek között történő foglalkoztatást.

Abban az esetben azonban, ha munkaszerződéstől eltérő foglalkoztatás más munkakörben, vagy más munkáltatónál történő foglalkoztatásra irányul abban az esetben az Mt. 53.§-ában foglaltak lesznek irányadók, az ott szabályozott szűkítésekkel. Tehát a kormányrendeletben foglalt kivétel kifejezetten a munkaszerződéstől eltérő helyen (táv munka, home office) történő foglalkoztatásra irányul.

Fontos kiemelni, hogy továbbra is a munkáltatói jogosultságról beszélünk, melyből értelemszerűen következik, hogy a munkáltatónak nem kötelezettsége elrendelni azt, arról a munkáltató dönt nem pedig a munkavállaló. Főszabály szerint a táv munkában történő foglalkoztatáshoz szükséges eszközöket a munkáltató biztosítja, ezzel szemben az otthoni munkavégzés esetén a foglalkoztatott saját eszközeit használja, azonban nincs akadálya annak, hogy a felek eltérően megállapodjanak.¹⁸

3) „a munkáltató a munkavállaló egészségi állapotának ellenőrzése érdekében a szükséges és indokolt intézkedéseket megteheti”

A kormányrendelet ezen szakasza felhatalmazást ad a munkáltatónak olyan intézkedések megtételére, melyek a munkavállaló egészségi állapotának

¹⁷ 2018. évi CXXV. törvény a kormányzati igazgatásról, 125-126.§

¹⁸ BERKE Gyula: *Az új koronavírus miatti veszélyhelyzetben alkalmazandó munkajogi szabályok*, Budapest, Wolters Kluwer Hungary Kft. 2020. március 25.

ellenőrzésére irányul. Ilyen intézkedések lehetnek például a munkába lépés előtt alkalmazott lázmérés, vagy az orvosi kivizsgálásra kötelezés.

A felek alapvető és lényeges kötelezettsége a kölcsönös tájékoztatási kötelezettség, melyből fakadóan a munkáltató kötelezheti a munkavállalót a koronavírus-járvánnyal összefüggő egyes egészségügyi adatoknak a szolgáltatására.¹⁹ Azonban fontos továbbra is a GDPR-ra és a vonatkozó adatvédelmi szabályokra tekintettel lenni, a célhoz kötöttség elvét szem előtt tartani.

Megítélésem szerint mivel az egészséget nem veszélyeztető és biztonságos munkavégzés követelményeinek betartása a munkáltatót terheli emiatt a kormányrendelet rendelkezéseit megelőző időszakban is indokoltak lehetettek bizonyos egészségi állapot ellenőrzésre irányuló intézkedések is a munkavállalónak. Ezt a véleményt a GDPR rendelkezéseit szigorúan értelmezők nem feltétlenül osztják, tekintettel az egészségügyi adatok szenzitív jellegére. Természetesen az adott esetben dönthető el, hogy az elrendelt intézkedés arányos és szükséges volt-e, amely sok esetben függhet a járványügyi helyzet aktuális állapotától is.

4) „a munkavállaló és a munkáltató az Mt. rendelkezéseitől külön megállapodásban eltérhetnek”

Mint az már korábban említésre került az Mt. szabályozási rendszere tartalmaz kógens, relatív diszpozitív, valamint diszpozitív szabályokat. Az egyes fejezetek végén „Eltérő megállapodások” cím alatt rendezi a törvény, hogy a fejezet szakaszaitól való eltérés lehetséges-e és ha igen, milyen formában.

Ezt a szabályozási logikát írja felül a fent nevezett kormányrendelet, mely lehetővé teszi, hogy a munkaviszony alanyai az Mt. rendelkezéseitől külön megállapodásban eltérjenek. Tehát általános jelleggel lehetőség nyílik az Mt. szabályaitól való eltérésre, ha a munkáltató és a munkavállaló erről külön megállapodnak. Értelemszerűen az Mt. kógens részeitől is eltérést enged a kormányrendelet.

Ezzel a kormányrendelet a veszélyhelyzetre való tekintettel a lehető legnagyobb fokú rugalmasságot biztosítja a feleknek, hogy a fennálló helyzethez igazítsák jogviszonyukat. A munkajogász szakma álláspontja szerint, a kormányrendelet nevezett pontja alapján lehetőség nyílik a felek számára a kollektív szerződéstől is eltérni.²⁰

¹⁹ A Koronavírus-járvány munkajoga, 2020. március 13., <https://ado.hu/munkaugyck/a-koronavirus-jarvany-munkajoga/>, (letöltés dátuma: 2020. március 20.)

²⁰ BERKE Gy.: Az új koronavírus miatti veszélyhelyzetben alkalmazandó munkajogi szabályok, Budapest, Wolters Kluwer Hungary Kft. 2020. március 25.

A feleknek fontos szem előtt tartani, hogy a kormányrendelet céljával összhangban történjen meg a jogalkalmazás. Az átmeneti szabályok célja a gazdasági következmények enyhítése, így a munkáltatónak és a munkavállalónak is szem előtt kell tartania a másik fél szempontjait, ennek alapján pedig mindkét fél számára a lehetőségekhez képest legkedvezőbb megoldást választani. Hiszen a veszélyhelyzetet követően is szüksége lesz a munkáltatónak munkavállalóra. Továbbá az alkalmazandó munkáltatói intézkedések során tekintettel kell lenni az Mt. általános magatartási követelményeire, mely szerint: „*A munkáltató a munkavállaló érdekeit a méltányos mérlegelés alapján köteles figyelembe venni, a teljesítés módjának egyoldalú meghatározása a munkavállalónak aránytalan sérelmet nem okozhat.*”

Érdeemes kiemelni, hogy a nevezett kormányrendeletben foglalt rendelkezések a veszélyhelyzet megszűnését követő harminc napig alkalmazhatóak. Ebből fakadóan felmerülhet a kérdés, hogy mi történik azokkal a közös megállapodásokkal, amiket a veszélyhelyzet fennállása alatt kötött a munkáltató és a munkavállaló? Ebben az esetben a helyes értelmezés az, hogy azok a megállapodások, amiket a felek az Mt. alapján korábban is megkötöttek – amennyiben határozatlan időre kötötték – azok a veszélyhelyzet megszűnését követő 30 nap után is érvényesek és hatályosak maradnak a felek között. Azok a megállapodások, melyek kizárólag a veszélyhelyzetre való tekintettel a kormányrendeletben adott felhatalmazás alapján jöhettek létre, azok a veszélyhelyzet megszűnését követő 30 nap után hatályukat veszítik. Azt pedig, hogy meddig maradnak hatályban az átmeneti rendelkezések jelenleg nem lehet megmondani.²¹

További munkajogi kérdések a veszélyhelyzetben:

Mentesülés a munkavégzés alól

A munkavállaló főszabály szerint a járvány miatt továbbra sem mentesül a munkavégzési kötelezettség alól. Amennyiben nem megy be dolgozni a járványügyi helyzetre való hivatkozással, úgy a munkavállaló súlyos kötelezettségsgéztást valósít meg, így vele szemben az Mt.-ben foglalt szankciók alkalmazhatók.

Fontos, hogy a munkavállaló mentesül a munkavégzési kötelezettség alól abban az esetben, ha különös méltánylást érdemlő személyi, családi vagy elháríthatatlan ok miatt indokolt a távolmaradása (Mt. 55.§ (1) j)). Ez igazolt távollétnek fog minősülni. A közoktatás távoktatásra való átállása miatt tipikus ilyen eset lehet, amikor a munkavállalónak kiskorú gyermeke van, akinek a

²¹ A koronavírus elleni védekezésről szóló 2020. évi XII. törvény hatályvesztéséről a veszélyhelyzet megszűnésével az Országgyűlés dönt.

felügyeletéről más módon nem tud gondoskodni csak úgy, ha ő maga marad vele otthon. Ebben az esetben főszabály szerint a munkavállaló nem jogosult munkabérre. Ettől a felek eltérően megállapodhatnak. Nem összekeverendő azzal a helyzettel amikor a munkavállaló otthonról végzi a munkáját (home office), hiszen ott továbbra is munkavégzés történik.

Utasítás megtagadása

Főszabály szerint nem tagadható meg a munkáltató utasítása. Az utasítás megtagadásának kötelező és lehetséges eseteit az Mt. 54.§ tartalmazza. Ezek alapján előfordulhat olyan eset, amikor a munkavállaló jogszerűen tagadja meg az utasítást, így például ha saját vagy mások testi egészségét súlyosan és közvetlenül fenyegető utasítást ad a munkáltató. Ezek alapján jogszerű azon munkáltatói utasítás megtagadása, hogy a karanténban lévő beteg munkavállaló jelenjen meg a munkahelyen.

Karanténba lévő munkavállaló

Akiket hatósági intézkedés következtében karantén alá helyeztek, azok a kötelező egészségbiztosítás ellátásairól szóló 1997. évi LXXXIII. törvény 44.§ g) pontja szerint keresőképtelennek minősülnek. Erre az időre részükre táppénz folyósítására kerül sor. Fontos megjegyezni, hogy ebben az esetben a táppénz folyósítása az első naptól lehetséges és nincs szükség az Mt. által előírt 15 nap betegszabadság kiadására (1997. évi LXXXIII. törvény a kötelező egészségbiztosítás ellátásairól, 46.§ (2) alapján).

Érdemes kiemelni, hogy a 1997. évi LXXXIII. törvény 44.§ g) pontja tartalmazza azt a fordulatot, hogy „emiatt munkahelyén megjelenni nem tud és más munkahelyen (munkakörben) átmenetileg sem foglalkoztatható”. Ennek alapján úgy gondolom, hogy amennyiben az otthonról végzett munkának nincs akadálya – a munkavállaló nem beteg - abban az esetben a karanténba került munkavállaló nem minősül keresőképtelennek, munkáját a továbbiakban a munkáltató utasításainak megfelelően távmunka vagy otthoni munkavégzés formájában kell ellátnia.

Munkáltatói döntés alapján munkavégzés alól mentesített munkavállaló

Abban az esetben, ha a munkáltató úgy dönt, hogy a kialakult helyzetben nem folytatja a tevékenységét tovább, nem tudja biztosítani az egészséget nem veszélyeztető biztonságos munkavégzés feltételeit, vagy bármely okból nem engedi be a munkavállalót a munkahelyre, úgy a munkavállalót értesíteni kell erről. A

munkáltató által munkavégzés alól mentesített munkavállalót ekkor állásidőre járó alpbér illeti meg.

Ha a munkáltató elháríthatatlan külső ok (pl. járvány) miatt nem tud eleget tenni foglalkoztatási kötelezettségének ebben az esetben a munkáltató mentesülhet az állásidőre járó alpbér fizetése alól. (Mt. 146.§ (1))²²

Jogviszony megszüntetés

A felek továbbra is megszüntethetik a jogviszonyt közös megegyezéssel, felmondással, valamint azonnali hatályú felmondással. Felmondás esetén az irányadó szabályok betartása mellett (indokolás, felmondási idő, végkielégítés stb.) bármelyik fél jogosult felmondani a munkaszerződést. Munkáltató működésével összefüggő okra alapított felmondás jogszerűen tehető. Továbbá a munkáltató a határozott idejű munkaviszonyt felmondással megszüntetheti, ha a munkaviszony fenntartása elháríthatatlan külső ok következtében lehetetlenné válik.²³ Ezek az esetkörök tipikusan felmerülhetnek a járvány következtében. Az Mt. átmentő módosításainak a célja, hogy a nevezett felmondások helyett a munkáltató inkább más eszközzel éljen, amiről a felek megállapodhatnak. Ez a munkavállalót védő garanciális szabályok áttörésére ad lehetőséget, ami közvetlenül valóban hátrányosan hat a munkavállalóra, azonban, ha a rendelkezés célját szem előtt tartva születnek megállapodások, közvetve a munkavállalói érdekeket is szolgálja. Nevezetesen ettől a felmondások háttérbe kerülését várja a jogalkotó.

Azonnali hatályú felmondásnak, akkor van helye, ha a másik fél:

- a munkaviszonyból származó lényeges kötelezettségét szándékosan vagy súlyos gondatlansággal jelentős mértékben megszegi, vagy
- egyébként olyan magatartást tanúsít, amely a munkaviszony fenntartását lehetetlenné teszi.

A járványügyi helyzetben is könnyen előfordulhat, olyan kötelezettségzegés, amelyek okot adhatnak az azonnali hatályú felmondásra. Azonban csupán a munkáltató gazdasági nehézségei és a járványügyi helyzet nem nyújtanak megfelelő jogalapot az azonnali hatályú felmondásra.

A közös megegyezéssel történő jogviszony megszüntetésre eddig is lehetősége volt a feleknek. Ez a felek számára alkalmas lehet, abban az esetben, ha a

²² Összefoglaló egyes munkajogi szabályok alkalmazásáról a veszélyhelyzet kihirdetéséről szóló 40/2020. (III. 11.) Korm. rendelet által elrendelt veszélyhelyzet időtartama alatt, 2020. március, <https://munkajogilag.hu/osszefoglalo-egyes-munkajogi-szabalyok-alkalmazasarol-a-veszelyhelyzet-kihirdeteserol-szolo-40-2020-iii-11-korm-rendelet-atal-elrendelt-veszelyhelyzet-idotartama-alatt/>, (letöltés dátuma: 2020. március 26.)

²³ Kirúghatnak-e végkielégítés nélkül a koronavírus miatt? <https://www.hrportal.hu/hr/kirughatnak-e-vegkielegites-nelkul-a-koronavirus-miatt-20200319.html>, (letöltés dátuma: 2020. március 24.)

munkáltató gazdasági okból nem tudja tovább foglalkoztatni a munkavállalót. Ekkor a közös megegyezésben a felek érdekeit figyelembe véve lehet megszüntetni a jogviszonyt. Ekkor a munkavállaló akár megfelelő alkupozícióba is kerülhet, hiszen a munkáltató gyorsabban megtudja szüntetni a jogviszonyt, cserébe pedig a munkavállaló kérheti akár annak rögzítését a megállapodásban, hogy veszélyhelyzet után tovább foglalkoztatásra vállaljon kötelezettséget a munkáltató.

Ez megvalósulhat Ptk. szerinti előszerződés formájában, vagy akár egy olyan megállapodás keretében, ahol a felek megegyeznek a munkaszerződés teljesítésének felfüggesztéséről a veszélyhelyzet megszűnéséig. Ez esetben egy függő jogi helyzet áll fenn a feltétel bekövetkeztéig.

Szabadság

A munkáltató és a munkavállaló a kieső időtartamra az éves szabadságot akkor tudja kiadni, ha ebben a felek megállapodnak. Ha ilyen megállapodás nem születik, úgy az általános szabályok szerint a munkavállaló éves szinten 7 munkanappal rendelkezik. Fontos hangsúlyozni, hogy minden esetben legkésőbb a szabadság kezdete előtt tizenöt nappal közölni kell a munkavállalóval a szabadság kiadásának időpontját. Ebből eredően pedig nem kifejezetten alkalmas eszköz a munkáltató kezében a kialakult helyzet orvoslására.²⁴

A Munka Törvénykönyve három esetben írja elő a kötelező fizetés nélküli szabadságot, ilyenkor alanyi jogon jár:

- gyermek gondozása céljából a gyermek harmadik életéve betöltéséig (tipikusan a GYES jogosultság alatt), továbbá a gyermek tizedik életévének betöltéséig, amennyiben ezen időtartamra is fennáll a gyermekgondozási segélyre való jogosultság,
- a munkavállalót hozzátartozója tartós ápolása céljából az ápolás időtartamára, de maximum 2 évre (az ápolás indoklásáról orvosi igazolás szükséges),
- tényleges önkéntes-tartalékos katonaiszolgálat-teljesítés időtartamára.

A munkavállaló a fentiekől eltérő esetben is igényelhet a munkáltatótól fizetés nélküli szabadságot, ekkor azonban a munkáltató dönti el, hogy engedélyezi-e, és ha igen, milyen feltételekkel.

²⁴ SZÖRÉNYI M.: *Munkáltatói nehézségek koronavírus idején – kérdések és válaszok*, <https://ado.hu/munkaugyek/munkaltatoi-nehezsegek-koronavirus-idejen-kerdesek-es-valaszok/>, (letöltés dátuma: 2020. március 25.)

Az Mt. és a Kjt. viszonya

A közalkalmazottak jogállásáról szóló törvény (1992. évi XXXIII. törvény) alkalmazásának sajátossága, hogy a közalkalmazotti jogviszonyban az Mt.-nek a Kjt. által az alkalmazásból kifejezetten ki nem zárt szabályai is irányadók, illetve egyes esetekben a Kjt. kifejezetten rendelkezik az Mt. szabályainak a közalkalmazotti jogviszonyban való sajátos alkalmazásáról.

A veszélyhelyzetre tekintettel hatályba lépett kormányrendelet (kifejezetten) az Mt. rendelkezéseinek alkalmazását érinti. Ezek alapján az Mt.-nek a Kjt. hatálya alatt is alkalmazandó szabályait a kormányrendeletben foglalt (átmeneti) eltérésekkel kell alkalmazni. Ez a gyakorlatban azt eredményezi, hogy ahol a kormányrendelet megnyitja a felek számára az Mt.-től (bármilyen irányban) eltérő megállapodás lehetőségét, ott ez – a Kjt. hatálya alatt is alkalmazandó Mt.-beli szabály tekintetében – a közalkalmazotti jogviszonyban is alkalmazandó lesz. Egyebekben pedig irányadónak kell tekinteni a Kjt. alkalmazásában követendő szabályt, hogy a törvény rendelkezéseitől csak annak (a Kjt.-nek) és kifejezett felhatalmazása alapján lehet eltérni a közalkalmazott javára is. Továbbá ahol a Kjt. kifejezetten kizárja az Mt. szabályainak alkalmazását ott nincs lehetőség alkalmazni a kormányrendelet szerinti módosításokat.

Érdekes kérdést vehet fel továbbá, hogy az uniós jog milyen módon viszonyul a veszélyhelyzetben meghozott szabályokhoz, mivel a munkaidő-szervezés egyes szempontjairól szóló 2003/88/EK irányelvben foglaltak kötelezően alkalmazandók.²⁵ Meglátásom szerint azonban a Mt. szabályaitól való eltérés ideiglenesen a veszélyhelyzetben történő kárenyhítési céllal szükséges és arányos beavatkozás. Ennek következtében születhetnek olyan megállapodások, melyek ütköznek a nevezett irányelv rendelkezéseivel. Azonban esetről esetre kell majd azt eldönteni, hogy a kormányrendelet céljával összhangban történt-e a szabály alkalmazása és az nem sértette-e meg aránytalanul és szükségtelenül a munkavállaló érdekeit. Azonban az ítélkezési szünet elrendelésével a jogérvényesítés elhúzódására kell számítanunk.

Záró gondolatok

Láthatjuk, hogy hirtelen és váratlan események is mind felvetik a rugalmas munkajogi szabályoknak a kérdését. Természetesen egy rendkívüli helyzetben alapkövetelmény, hogy a kármegelőzés és kárelhárítás jegyében rugalmas szabályok

²⁵ 12 óra fölötti napi munkaidő – lehetséges-e járvány idején egy új kormányrendelet alapján? 2020.03.22., https://adozona.hu/munkajog/12_ora_folotti_napi_munkaido_lehetseges_e_j_0Y2NYC, (letöltés dátuma: 2020. március 27.)

legyenek alkalmazhatók. Azonban a jövő munkajogát is minden bizonnyal még inkább áthatja a rugalmasság eszméje veszélyhelyzet nélkül is. A rohamos technikai fejlődés, a szolgáltató ipar bővülése, az életviszonyok pluralitása mind-mind a felek szerződéses autonómiájának egyre nagyobb teret engedő munkajogi szabályozása felé orientálják. Az egyre nagyobb teret hódító munkavégzésre irányuló jogviszonyok nagy részében az eredményre helyeződik át a hangsúly, ami a klasszikus függő munkavégzés jellemzőitől mentes úgy, mint például a munkáltató által biztosított eszközök, a rendelkezésre állás, a foglalkoztatási kötelezettség. Meglátásom szerint a munkajog léte nem forog veszélybe, azonban nagyobb hangsúlyt kell fektetnünk a szabályozás rugalmasságának kérdéskörére, továbbá a munkavégzésre irányuló egyéb jogviszonyokra. Ez utóbbira jó kiindulási alapot biztosítanak a Ptk. kodifikációja során felvetett „szabad szolgálati” jogviszonyok bekerülésének ötlete a Ptk. kötetmi részébe.²⁶ A hagyományos függő munkavégzésre vonatkozó szabályok esetében pedig fontos szem előtt tartani a munkajog alapvető jellemzőjét, nevezetesen a felek hierarchikus helyzetét a jogviszonyon belül.

²⁶ PRUGBERGER T.: A kiszolgáltatottabb fél védelmének kérdése az új magyar Polgári Törvénykönyv Konceptiójának kötetmi jogi részében, Polgári jogi kodifikáció, IV. Évfolyam 3. Szám, HVG-ORAC Lap és Könyvkiadó Kft., 36.

Felhasznált irodalmak

Az Európai Közösségek Bizottsága, Zöld Könyv, A munkajog korszerűsítése szembenézve a XXI. század kihívásaival, Brüsszel, 2006.

CSOBA Judit: Flexibilitás a munkaerőpiacon, A munkavállalók szociális biztonságának ugródeszkája, vagy zsákutcája? *Munkaiügyi Szemle*, 2018/6.sz.

JAKAB Nóra: *Európai és magyar munkajogi szabályozás a változó gazdasági viszonyok között, különös tekintettel a magyar munkajogi kodifikációra*, Miskolc, Bíbor Kiadó, 2018.

JAKAB Nóra: Gondolatok a rugalmasság és biztonság egyensúlyáról, *Miskolci Jogi Szemle*, 2017. 2. különszám

JARJABKA Tünde: Az állam regulatív funkcióinak változása az új Mt.-ben, *Magyar Munkajog E-Folyóirat* 2015/1.

KÁRTYÁS Gábor: Munkáltatók az Mt.-ben: rugalmas regulák, 2017. március 6.

MÉLYPATAKI Gábor: Az új foglalkoztatási formák és a társadalmi innováció hatása a szociális biztonságra, *Magyar Munkajog E-folyóirat* 2019/1.

PRUGBERGER Tamás: A kiszolgáltatottabb fél védelmének kérdése az új magyar Polgári Törvénykönyv Konceptiójának kötelmi jogi részében, *Polgári Jogi Kodifikáció*, 2002/3. sz.

PRUGBERGER Tamás: Észrevételek az új Ptk. egyes szerződéseket tartalmazó fejezetéhez a szolgálattal kapcsolatos szerződés hiánya miatt, *Polgári jogi kodifikáció*, 2008/1. sz.

SZÖRÉNYI M.: Munkáltatói nehézségek koronavírus idején – kérdések és válaszok, <https://ado.hu/munkaugyek/munkaltatoi-nehezsegek-koronavirus-idejen-kerdesek-es-valaszok/>

TÓTH Hilda: A munkajog új kihívásai: a "gig" gazdaság munkavállalói csoportjai In: Szikora, Veronika; Török, Éva (szerk.) Ünnepi tanulmányok Csécsy György 65. születésnapja tiszteletére I.-II. kötet Debrecen, Magyarország: Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 2017.

URBÁNNÉ MEZŐ Júlia: Az ifjúsági munkanélküliség kihívásai az Európai Unióban. (PhD értekezés). Szegedi Tudományegyetem, Szeged, 2017.

NOVÁK ISTVÁN*

A női különjogok a házasságkötés előtt a dualizmus korában

Absztrakt: Tanulmányomban a női különjogok egyes alkotóelemeit vizsgálom: hogyan valósultak meg a házasságkötés előtt a dualizmus korában. A házasság intézményének új lehetősége a polgári házasság bevezetése a 19. század végén. Az ezt megelőző jegyesség egy olyan jogintézmény, amelyhez számos jog illetve jogszokás kapcsolódott. Ezek azonban nem az előszerződési jelleget hordozták. A hitbér egyes megfogalmazások szerint a hűség záloga volt. A hozomány ajándék jellege és annak sajátos jogi és társadalmi szerepe is a tanulmány során bemutatásra kerül.

Kulcsszavak: női különjogok, eljegyzés, hitbér, hozomány

Abstract: In my study, I examine some of the components of women's special rights: how they were realized before marriage in the age of dualism. A new possibility for the institution of marriage is the introduction of civil marriage in the late 19th century. The engagement before the marriage is a legal institution to which a number of rights and customs have been attached. These, however, did not feature the pre-contractual trait. According to some formulations, the morning-gift was a pledge of loyalty. The gift nature of the dowry and its specific legal and social role are also presented in the study.

Keywords: women's special rights, engagement, morning-gift, dowry

DOI: 10.46942/SIDM.2020.2.103-114

Bevezetés

A dolgozat a nők jogait illetően a dualizmus korára koncentrál. Ez az időszak a 19. utolsó harmadában és a 20. század elején valósult meg. A dualizmus 1867-től 1918-ig tartott, a kiegyezéssel vette kezdetét és az első világháború végén, hozzávetőlegesen az őszirózsás forradalommal ért véget. „*A női különjogok rendszerét három osztályba sorolhatjuk. Az első csoportba a házassági vagyoni jog körébe tartozó jogok, a jegyajándék, a hozomány, a hitbér és a közszerzemény tartoznak. A második csoportba a tartási jellegű jogokat soroljuk. Ezek a hajadoni jog és az özvegyi jog. A*

* dr. Novák István, abszolutóriumot szerzett PhD hallgató. Miskolci Egyetem, Állam-és Jogtudományi Kar, Jogtörténeti és Jogelméleti Intézet, Római Jogi Intézeti Tanszék. Témavezető: Prof. Dr. Sárly Pál, egyetemi tanár

*harmadikba pedig az öröklési jogi jellegű jog, a leánynegyed.*¹ A jogok közül a közélethez kapcsolódó jogokat vizsgálom, témám a nők házassági jogban érvényesíthető jogosultságai. Ezen belül is az eljegyzés, a jegyesség, a hozomány, és a hitbér néhány szempontjára térek ki.

A házasság intézménye a dualizmus korában

Mindenekelőtt a házasság fogalmát kell tisztáznunk. Az 1894. évi XXXI. törvénycikk² (Ht.) a házasság fogalmát nem határozza meg kifejezetten. A törvénycikk szövege³ és a hozzákapcsolódó indoklás⁴ egyes helyeit figyelembe véve talán azért sem került definíálásra, mert a 19. század végén az egyházi és más állami rendszerekben elterjedt volt az egy férfi és egy nő szövetsége, a gyermekek vállalása; ezek lényegi elemeket képeztek a házasság esetében. Ugyanakkor a fogalom az egyházak egy része esetében tartalmazta a felbonthatatlanságot, melyet a válás intézményének létrehozatala miatt éppen nem volt szükséges hangsúlyozni.

Az 1954. évi IV. törvény a ma hatályos polgári jog által szabályozott fogalomhoz hasonlóan határozza meg a házasság létrejöttét. Itt sincs egy olyan fogalom, amely konkrétan megfogalmazná, hogy mi is a házasság. „2. § (1) *Házasság akkor jön létre, ha az együttesen jelenlevő házasulók az anyakönyvvezető előtt személyesen kijelentik, hogy egymással házasságot kötnek. (2) Az anyakönyvvezető a kijelentés megtörténte után a házasságkötést a házassági anyakönyvbe bejegyzi. (3) A házasságkötés nyilvánosan, két tanú jelenlétében történik.*”⁵

¹ Vö. GÁBOR E.: *A nők vagyoni jogi helyzete a polgári Magyarországon.* (szakdolgozat) Miskolc 2013., 7. <http://midra.uni-miskolc.hu/document/14462/6765.pdf>

² A jogszabály létrejöttének okairól a következőt olvashatjuk: „A XIX. századi hazai szabadelvű gondolkodók szerint a polgári házasság eszménye az egyetlen lehetőség arra, hogy a különböző vallású vagy akár vallási szempontból nem elkötelezett felek olyan módon kössenek házasságot, hogy az egyikük lelkiismereti meggyőződését se sértse. A polgári házasság a házasság felbontása tekintetében lehetővé teszi, hogy a felek akarata ideológiai kényszer nélkül érvényesüljön. A szabadelvű kormányzatnak az egyik fő törekvése éppen a házassági jog kodifikálása, és ennek keretében a kánoni és az állami házasság szétválasztása volt. Az egyik legfontosabb indokként az ország felekezeti sokszínűségét jelölték meg, amely miatt sok fajta házassági jogi szabály érvényesült.” Vö. SZABÓ EDIT ÉDUA: *A házasság intézménye és a gyermekvédelem fejlődése Magyarországon,* Budapest 2012. 17. o. https://www.parlament.hu/biz39/isb/tan/hazassag_intezmenye.pdf (2020. 03.28.)

³ Vö. 1894. évi XXXI. törvénycikk a házassági jogról. (Ht.)

<https://net.jogtar.hu/getpdf?docid=89400031.TV&targetdate=&printTitle=1894.+%C3%A9vi+XXXI.+%C3%B6rv%C3%A9nycikk&referer=1000ev> (2020. 03.28.)

⁴ Vö. 1894. évi XXXI. törvénycikk indoklása a házassági jogról.

<https://net.jogtar.hu/ezerv-torveny?docid=89400031.TVI&searchUrl=/ezerv-torveny/ci%3Fpagenum%3D44> (2020. 03.27.)

⁵ 1952. évi IV. törvény a házasságról, a családról és a gyámságról.

A régi törvény szintén megfogalmazza azt a fontos ténny, hogy nem lehet tanúk nélkül a kijelentést megtenni, utal arra is, hogy együttesen és egyszerre kell jelen lenni az anyakönyvvezető előtt. A bejegyzés ebben az esetben is szükséges a jogszabály alapján. A két jogszabály gyakorlatilag ugyanarra utal: a házasság egy „magánjogi” aktus, aminek hatása „családjogi következményekben” nyilvánul meg, ahogy erre egyébként mind a két jogszabály és a ma hatályos Alaptörvény is utal. A ma hatályos Ptk. magába foglalta a családjogi jogszabályokat. Így ma, - szemben a régi Ptk.-val, - nem külön családjogi törvény, hanem a polgári jogi szabályok közé elhelyezett családjogi könyvről beszélhetünk. A korábbi szabályozáshoz hasonlóan, ez a jogszabály sem mond egy olyan fogalmat, amelyet vizsgálatunk tárgyává tehetnénk. Ugyanakkor azonban a Családjogi Könyvben megtalálhatóak mindazok az elemek, amelyekből egy házassági fogalmat meg lehet állapítani.⁶

„4:5. § [A házasság létrejötte] (1) Házasság akkor jön létre, ha az együttesen jelen lévő férfi és nő az anyakönyvvezető előtt személyesen kijelenti, hogy egymással házasságot köt. A nyilatkozat feltételhez vagy határidőhöz nem köthető.

(2) A kijelentés kölcsönös megtörténte után az anyakönyvvezető a házasság létrejöttét megállapítja és a házasságkötés tényét a házassági anyakönyvbe bejegyzi.

(3) A házasság az (1) bekezdésben foglalt feltételek hiányában nem jön létre. A nem létező házasságot úgy kell tekinteni, mintha meg sem kötötték volna.”⁷

A házasság tehát egy férfi és egy nő anyakönyvvezető előtt kijelentett egybehangzó nyilatkozata által jön létre, ahogy arra már utaltam és melynek ténye kerül bejegyzésre. A házasság fogalmában az egy férfi és egy nő szerepel, nem lehet azonos neműeknek a hazai jog alapján házasságot kötni. A fogalmi rendszerben nem szerepel a szövetség vagy éppen a szerződés szó, habár a két egybehangzó ígéret egy kölcsönös megállapodásra utalhat.

⁶ A házasság létrejötte cím alatt a házasság fogalma impliciten megjelenik, vagyis egy férfi és egy nő anyakönyvvezető előtt jelenti ki a szándékát a házasság megkötésére mindennemű feltétel nélkül. Mindezt rögzítenie kell az anyakönyvvezetőnek az erre a célra rendszeresített anyakönyvben. Ma hazánkban polgári jog szempontjából csak ez számít házasságnak, az egyházi házasság nem létező az állam előtt. Érdemes elolvasni az alábbi cikket: „...a legnagyobb kormánypart egyenrangúvá szeretné tenni a polgári és az egyházi esküvőt. Répássy Róbert, a Fidesz frakcióvezetője szerint az esküvő olyan családi esemény, amely során mindenkinek jogában áll eldönteni, hogy polgári vagy egyházi esküvőt akar. A Magyar Katolikus Egyház szívesen fogadja a Fidesz javaslatát az egyházi házasságkötés polgári érvényességének bevezetésére, de fontosnak tartja a felvetődő problémák jogi rendezését – nyilatkozta Csordás Eörs, az Esztergom-budapesti Főegyházmegye irodavezetője az MTI-nek. Szerinte az elképzelés megvalósításához konkordátum, vagyis az Apostoli Szentszék bejegyzése szükséges. Bölcseki Gusztáv püspök, a Magyarországi Református Egyház zsinatának lelkes elnöke szerint a javaslat még további egyeztetéseket igényel, de ilyen lépésekről még nincs tudomása.” JEZSÓ Á.: *Allamilag elismert egyházi esküvő?* Magyar Nemzet, 2001. május 17. https://mno.hu/migr_1834/allamilag-elismert-egyhazi-eskuvo-837535 (2019. 08. 07.)

⁷ 2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről.

Tanulmányomban szereplő fogalmaink, mint a jegyesség, hitbér illetve hozomány, a mai jogi szabályozásban már nem jelentenek „női különjogot”, legalábbis nem annak évszázados értelmében. Ma is létezik jegyesség, aminek ma is lehet jogi hatása, de ezt a Ptk. általános elvei illetve olykor vagyoni jogi és szerződésekhöz kötődő szabályok igazítják a valósághoz. A hitbér, mint olyan, eltűnt, bár némiképpen „tovább él” a házassági szerződésben, de már korántsem női jogként. A hozomány kérdését is szabályozni kell, hiszen a házasság vagyoni jogi helyzetét az esetleges bontóper során az is befolyásolja, hogy melyik fél mit vitt és kitől származóan az adott köteléki viszonyba.

Eljegyzés a dualizmus korában

Az 1894. évi XXXI. törvénycikk első fejezete az eljegyzésről⁸ szól. A korábbi egyházi, azon belül is felekezeti házasságjog eltérő módon szabályozta ezt a kérdést. Bizonyos előzményeket a római jog és annak interpretálása nyomán az európai házasságjogok területén is találunk, az egyházi, azon belül is a katolikus kánonjog jogi következményeket vont le erre nézve. A legnagyobb felekezet a dualizmus korában a katolikus volt, az 1917-es kodifikált kódexben az 1017. kánon 1. §. szabályozza annak alakját, formáját és érvényességét. Bár nem kötelező az egyházi jogrendszerben, a keresztény felekezetek jogában, mégis az egyház elismeri az eljegyzés lehetőségét. A szekularizált polgári házasságkötés kötelezővé tételével ennek az intézménynek is némiképpen tisztult a jelentése, legalábbis az egyes felekezetek joga helyett az egységes szabályozás mutatkozott meg.

Az eljegyzés nem előszerződés

Mielőtt a polgári házasságot megelőző jegyességet vizsgálnám érdemes rámutatni az egyházi szabályozásnak kialakulására. Ugyan az első kodifikált katolikus kódex csak a dualizmus korszakának végén jelent meg, de az eljegyzés szabályozása némiképpen a kodifikáció előtt is hasonló volt. Az 1917-es katolikus kódex a korábbi gyakorlatot mintegy összefoglalja. Az eljegyzést a plébános vagy ordinárius előtt, két tanú jelenlétében, írással illetve ordinárius vagy plébános előtt aláírva lehet érvényesen megkötni. Számos jogosultság és kötelezettség kapcsolódott hozzá.⁹ A polgári házasságról szóló, már többször említett és idézett törvénycikk szabályai a következők voltak: „1. § *Az eljegyzésből nem származik kereseti jog a*

⁸ Az eljegyzés fogalmilag egy olyan ígéret, amelyben a felek kijelentik, hogy egymással házasságra fognak lépni.

⁹ Vö. SÍPOS I.: *A katolikus egyház házasságjoga a Codex Iuris Canonici szerint*, Haladás Nyomda Rt., Pécs 1940. 61-65.

*házasság megkötésére. 2. § Bármely teljesítés kikötése arra az esetre, ha a jegyesek a házasságot meg nem kötnék, semmis.*¹⁰

Az első fontos szempont, hogy bár megmarad, illetve a polgári jog rendszerébe bekerül az eljegyzés, de ez nem kötelező és nem kapcsolódhat hozzá olyan kereseti jog, amely a házasság megkötését kötelezővé tenné. Előszerződésnek nem tekinthetjük. A polgári házasság szerződés jellegét az 1894. évi XXXI. törvénycikk 2. §-ból is levezethetjük. A teljesítés ugyanis a polgári jog egyik tipikus kifejezése a kötelmekkel, szerződésekkel kapcsolatban. A teljesítés kikötése a jegyesség során ugyanakkor semmisnek számít a házassági szerződés megkötésének elmaradása esetén.

A nők védelme

A nők helyzete mind a jegyesség, mind a házasságkötés esetén hátrányosabb volt a századok során. Pontosabban az egyes jogrendszerek, akár már az ókorban is, próbálták ezt orvosolni, erre számos lehetőséget találtak az egyes társadalmak. A Ht.-ben is megjelenik a jegyesség ellenére elmaradt házasságkötés miatt fellépő kár megtérítésének kötelezettsége, még akkor is, ha nem előszerződés. Bár ez nemcsak a nőkre vonatkozott, de a visszalépés sok esetben a férfi részéről történt, ebben a helyzetben ez a szabály lehetőséget adott bizonyos elégtételre.

„3. § *Az a jegyes, aki az eljegyzéstől alapos ok nélkül visszalépett vagy a másik jegyesnek a visszalépésre alapos okot szolgáltatott, a másik jegyesnek és rokonainak a kötendő házasság céljából tett kiadások erejéig kártérítéssel tartozik; és köteles azt, amit neki a másik jegyes vagy annak rokona a kötendő házasság okából ajándékozott vagy az eljegyzés jeléül adott, természetben visszaadni, vagy ha ennek helye nem lehet, értékét gazdagodása erejéig megtéríteni; a másik jegyes vagy annak rokona által a kötendő házasság okából részére tett ajándékozási ígéret pedig halálját vesztí. Az eljegyzéskor cselekvőképességében korlátolt jegyes kártérítéssel csak akkor tartozik, ha az eljegyzésbe törvényes képviselője bejegyeztet.*”¹¹

Az alapos ok nélkül visszalépő jegyes vagy a másik személy részére erre okot szolgáltató jegyes kártérítéssel tartozik a másik jegyesnek és rokonainak. Ez a kártérítés azonban nem korlátlan, csak a házasság céljából költött összegre és egyéb ehhez kapcsolódó kiadásokhoz kapcsolódik. Az eljegyzéshez kapcsolódó ajándékok illetve az eljegyzési gyűrű „visszajár”, vagy ha az nincs meg, akkor a gazdagodás mértékéig kell kártérítést adni. A törvény 4. és 5. §-a tovább korlátozza a térítési kötelezettséget.

¹⁰ Ht. 1-2. §.

¹¹ Ht. 3. §.

„A nőt ezeken túl még védte az a lehetőség is, hogy a házassági ígérettel elcsábított nőnek nem vagyoni kártérítést kellett adni.”¹² A nő védelme abból a felismerésből fakadt, hogy kikerülve a védelmet jelentő atyai hatalomból védtelenné válik. Éppen ezért a jegyesség is, az elcsábítás esetének szabályozása is erkölcsi, szokásjogi és végül jogi megoldást követelt. Ezt a „védelmet” egyébként a régi jogrendszerek is ismerték, érdemes e helyen utalni a Talmudra¹³, valamint a görög¹⁴ illetve a római jog¹⁵ rendszerét tanulmányozni.

Érdekes még magáról a jegyajándékról szólni (res parapernales). Ez azokat az ingó vagyontárgyakat jelentette, amelyeket a vőlegény vagy a nő apja a házasság előtt a menyasszonynak adott. Ezek a vagyontárgyak a nő magánvagyonába tartoztak, mellyel szabadon rendelkezhetett. Abban az esetben viszont visszakövetelhetővé vált, ha a házasság a nő hibája miatt nem jött létre.

„A házassági törvény megalkotói az eljegyzést joghatályában megszorított, alakszerűségekhez nem kötött szerződésnek tekintették, melyben a felek kötelezettségei és jogai között nem tettek különbséget – ahogy az OPTK sem a menyasszony, hanem valamelyik jegyes megajándékozását szabályozta (1247. § második mondat). Ezzel kiterjesztéssel nem csak a tradicionális jog jegy ajándékát értelmezték újra, hanem elváltakozták azt a hozománytól és ezzel gyakorlatilag ki is vették azt a házassági vagyoni jogi intézmények közül. A magánjogi kódex tervezeteiben a jegyajándék a házassági vagyoni jogban már nem kapott helyet, ami értelemszerű is volt, hiszen a tervezetek a házassági törvényt érintetlenül hagyták.”¹⁶

¹² Vö. BATA T.: *Az eljegyzés intézménye a magyar jogrendszerben, kitekintéssel néhány európai ország szabályozására*, Jogi Fórum Publikáció, 2012, 12.

https://www.jogiforum.hu/files/publikaciok/bata_timea_az_eljegyzes_intezmenye_a_magyar_jogrendszert_ben_kitekintes_eu%5Bjogi_forum%5D.pdf (2019. 04. 26.)

¹³ „A zsidóknál a mézesi jog kora szerint a vőlegény atya kéri meg a menyasszony kezét, akinek ha szülei beleegyeznek, megtörténik az eljegyzés, amelynek legfontosabb mozzanata a mohar (vagy mahar) lefizetése volt. Ez a menyasszony vételárát jelentette, azonban más szerzők álláspontja alapján inkább kártalanítás lehetett a nő szüleinek, vagy jegyajándék, ami később visszakerült a vőlegény családjához hozomány formájában.” Vö. RÁDONYI D.: *Sponsalia longa?* – avagy az eljegyzés (jegyesség) lehetséges joghatásai a magyar jogban, *Közjegyzők közlönye*, 2011/6. 22-23.

https://www.mokk.hu/regiodal/pdf/linkgyuito/KK/kozjegyzok_kozlonye_2011-6.pdf (2019. 04. 25.)

¹⁴ „A görögöknél a nővértel kivételén a történelmi korszakban, a perzsa háborúk után a megállapodáson alapuló házasságkötés volt a jellemző. A házasságot a jegyesek szülői határozták el, de a gyermekeik hallgatóságos beleegyezésével. A menyegzőt megelőzően kötött házassági szerződés (ami általában szóbeli megállapodást jelentett), az abban kikötött hozomány (hedna) megállapításával érvényességi feltétel volt. A vőlegény és a menyasszony csak ugyanazon állam polgárai lehettek, басак külön törvény alapján az idegen nem nyert házassági jogot. A házasságkötés utólagos bejelentése és lajstromozása is kellett a házasság érvényességéhez.” Vö. RÁDONYI: i.m. 23.

¹⁵ „Az eljegyzés (sponsalia) fogalmának a mai napig érvényes meghatározása a római jogból eredeztethető, Florentinus jogi defíniója szerint: „sponsalia sunt conventio et re promissio futurarum nuptiarum”, vagyis az eljegyzés megállapodás és kölcsönös ígéret a jövőbeni házasságra vonatkozóan.” Vö. RÁDONYI: i.m. 23-24.

¹⁶ HERGER CS.: A hozomány szerepe a magyar házassági vagyoni jog fejlődésében. *Jogtudományi Közlöny*, 2016/4. 196

A hitbér

„A hitbér (latinul *dos, dotalitium*) vagyoni igény, mely a férj vagyonát a feleség javára, mint zálogjogi terbelte. A hitbér a törvényesen férjhez adott nők díja, melyet férjeik jékvő jószágaiból és birtokjogaiból (s állásuknak megfelelően) részben szüzessége elvesztéséért, részben házassági kötelességük teljesítéséért volt szokás nekik adni. A hitbér intézményét az egyház azon törekvése hozta létre, hogy a házasságban gyengébb fél, a nő vagyoni helyzetét erősítse. Ennek legjobb módját abban látta, hogy a férj a házasságkötés alkalmából vagyonának egy részét felesége javára kösse le.”¹⁷ A jegyesség intézményében is észrevehető volt némi női jogvédelem, de a hitbér főszereplője a nő. A nő díja kifejezés talán idegenül és személytelenül hat, azonban nem a mai jogállami keretek között kell gondolkodnunk, hanem sokkal inkább történelmi mélységekbe kell helyezkednünk. A testi érték, a szüzesség, valamint a férjjel való törődés ellenértéke is lehetett ez az intézmény. A nők vagyoni helyzetének biztosítása akár „feminista” elemnek is felfogható. A gyengébb fél biztosítása a férj vagyonának lekötése által vált lehetővé. A törvényes hitbérnél magasabbat is meg lehetett állapítani, az erre való jogosultság a házasságkötéssel keletkezett, de kifizetését csak a házasság megszűnése után követelhetette az asszony a férj örököseitől. Házasságtörés esetén a hitbérre való igényét a nő elvesztette.

„A hitbért a házasság megkötése előtt általában írásban, sokszor házassági szerződés formájában kötötték ki. A megállapodást a menyasszony és a vőlegény, valamint 2-4 tanú írta alá és azt a jegyzőnél, vagy református községekben az anyakönyvi iratokat kezelő lelkésznél helyezték letétbe. A megállapodás körülményei és feltételei a helyi szokás szerint változtak.”¹⁸ Érdemes kiemelni a hitbér esetében a szerződés jellegét. Ez a hitelességet és bizonyíthatóságot erősítette. Érdemes megfigyelni, hogy egyfajta házassági szerződésről van szó, amelyekre azt mondhatjuk, hogy járulékos eleme a házasságnak, mint szerződésnek. Ez a szerződés mintegy megelőzi a házasságot, mint szerződést és jogi védelmet garantál.

„A törvényes feleség a férjétől eltartásra, életközösségre, a lakásban való bennmaradásra és adott esetben ápolatásra tarthat igényt, ahogy a férj is viszon. A feleséget elhagyó férj ellen bontópert lebetett indítani, de a házasság folytatására, ahogy a megkötésére sem kényszeríthető senki, a nő tartási igénye pedig érvényesíthető a vétkes férjjel szemben. Ezeknek a szabályoknak egy része nem jelentett radikális változást a házassági viszonyokban, a régi jogot nem alapjaiban, csak finoman módosították.”¹⁹ A későbbi polgári jog szabályai Európában szintén tartalmaznak helyenként vétkességi szempontot például a bontóperek esetében. A

¹⁷ Vö. *Magyar Katolikus Lexikon*: „hitbér” <http://lexikon.katolikus.hu/H/hitb%C3%A9r.html> (2019. 04. 19.)

¹⁸ Vö. *Magyar Néprajzi Lexikon*: „hitbér” <http://mek.oszk.hu/02100/02115/html/2-1324.html> (2019. 04. 27.)

¹⁹ GÁSPÁR G.: A női jogok a magyar rendi társadalomban. *Tolle Legge*, 2013/1. sz. http://tollelege.elte.hu/sites/default/files/articles/gaspar_noi_jogok.pdf (2019. 03.30.)

dualizmus korára a polgári házasságkötés bevezetésével már új szempontok merültek fel és ezek alapján került sor a szabályozásra. A hitbér ugyanis a polgári társadalomban a polgári Magyarországon a dualizmus korában is megmaradt. Az 1886 évi VII. törvény cikk 22. §-a így szól: „*A jogügylet érvényességéhez közjegyzői okirat kívántatik: a) azon szerződéseknél, melyek a házasságok mint ilyenek közötti vagyoni viszonyokat szabályozzák, akár a házasságra lépés előtt, akár azután kötettek; b) a házastársak és jegyesek között létrejött adásvevési, csere, életjáradéki, költsön, ingatlan dologra vonatkozó s három évnél hosszabb időre kötött bérleti és hasznóbérleti szerződésekénél, tartozás elismerést tárgyazó jogügyleteknél, engedményeknél, valamint általában mindazon jogügyleteknél, a melyek által egyik házastárs vagy jegyes ingatlan vagyonának tulajdonjogát vagy hasznóvételét bármily címen a másikra átruházza; c) ugyanazon személyek közötti ajándékozásoknál ingatlanokra általában, ingóakra pedig, amennyiben az ajándéklágy át nem adatott. A házasságok és jegyesek közötti jogügyletnek érvénytelensége esetében mindegyik fél tartozik a másiknak azt, a mit tőle az érvénytelen jogügylet folytán kapott, visszaszolgáltatni, mire nézve azonban a házasságok és jegyesek között létrejött magánokiratok egymással szemben sem bírnak bizonyító erővel. 23. § A jogügylet érvényességéhez közjegyzői okirat kívántatik továbbá: a) a házastársak és jegyesek között kiállított általános meghatalmazásoknál és b) a házastársak és jegyesek között váltóbeli kötelezettség vállalására, költsönvételre, tartozás elismerésére, ingatlan vagyon elidegenítésére vagy megterhelésére, továbbá ingatlan vagyonnak visszterher melletti szerzésre és jogról való ingyenes lemondásra szóló különös meghatalmazásoknál.”²⁰*

Koncz Ibohya tanulmányában²¹ is ismertetett törvényi szabályozás arra utal, hogy bár nincs kifejezett utalás a törvényekben a hitbére, ez mégis levezethető a jogszabály szövegéből, a korabeli jogi helyzetekből és ezért e törvényhely alkalmazható a nem taxatív felsorolás alapján. Változás azonban történt és a hitbér több szerző alapján kikerült a jogi szabályozásból, bár az írott hitbér részben megmaradt.

„Jelen tanulmány is igazolja, hogy az évszázadokon át ismert, a rendi társadalom számára teljesen megfelelt, alkalmazott jogintézmény szerepváltáson ment át. A kezdeti funkcióját – a házasság elhalásáért járó díj – teljesen elhagyva, további funkciót vett fel – a házastársi hűség záloga – és így alkalmassá vált, hogy a polgárosodó társadalom igényeinek továbbra is megfeleljen. 1899-ben Szily megfogalmazás szerint a törvényes hitbér inkább a már elavult intézmények közé tartozik. Ugyanezt az álláspontot képviselte a magánjogi kodifikációs folyamatok során Zsögöd Benő mint a házassági vagyoni jog szerkesztője kiemelte, hogy a törvényes hitbérenek semmilyen létalapja nem volt, a „mai viszonyokhoz

²⁰ 1886. évi VII. törvények az 1874:XXXV. tc. módosításáról és kiegészítéséről.

²¹ KONCZ I.: A hitbér, mint a rendi és a polgári korszak magánjogi jogintézménye. *Jogtörténeti Szemle* 2015/4., 44-49.

<https://majt.elte.hu/media/83/ce/aac2a3001c617084e24a64f8fe27fc0a55453aed45da9cb810b2ba240f/MAJT-Jogtorteneti-Szemle-201504.pdf> (2019. 03.30.)

alkalmazhatóság nincs”, ezért ki kell vezetni a jogrendszerből. Ellenben az írott hitbéreknél továbbra is látta létjogosultságát, sőt álláspontja szerint „egyik biztosítéka a hitvesi megfelelő magatartásnak”, ezért „külön intézményként” továbbra is fenn kívánta tartani.”²²

Mint látható az írott hitbér külön intézményi rangja egyes szerzők szerint lehetőséget teremt a hűség záloga biztosítására. Mások azon a véleményen voltak, hogy a rendi társadalomhoz való kötődése miatt inkább a megszüntetése a célravezető. „...a magyar általános polgári törvénykönyv szerkesztőbizottsága Erdély Sándor elnöklése alatt elfogadta a javaslatot, és meghatározta, hogy „a törvényes hitbér intézménye a polgári törvénykönyv tervezetében mellőzendő; ellenben a szerződéses hitbér fentartatik és a tervezet házassági vagyoni jogi részében, mint külön intézmény fog szabályozást nyerni”²³

A szándék tehát arra irányult, hogy a szerződéses hitbér maradjon fent és legyen része a házassági vagyoni jogi szabályozásnak. Ezzel a lehetőséggel a szerződéses jelleg és a biztosíték rendszer polgári szabályozása juthat érvényre.

A hozomány

„A házasság nő vagyonának hozományként leköötött része a szerződéses vagyoni jogon belül, éppen ezért rendi, illetve társadalmi állástól függetlenül volt jelen a tradicionális, majd a polgári magyar magánjogban, olyan jellemzőkkel, melyek világosan megkülönböztették a házánkban oktrojált jogként, átmenetileg érvényesülő osztrák polgári törvénykönyv hozomány-fogalmától. Bár Grosschmid Béni a hozomány előfordulását hazánkban a maga korában a „gyér” és „esetleges” jelzőkkel illette, a női szabadvagyon „verseny-intézményeként” mégis hehet biztosított számára magánjogi törvénykönyvünk első tervezetében (1900). Kérdéses azonban, hogy bár hangoztatták, ténylegesen mit értettek a magyar kodifikátorok a jogegyenlőség elve alatt a házassági vagyoni jogban, ha a férj tartási kötelezettségét és az azt többé-kevésbé ellensúlyozó hozományt még nem tekintették idejét múltnak.”²⁴

A fenti sorok jól összefoglalják a hozomány körül folyó vitát. Több esetben kerül megfogalmazásra a jogtörténészek körében hogy mi is tekinthető hozománynak. A hozomány azon vagyontárgyak összességét jelenti, amelyeket a nő vagy erre való tekintettel más valaki, a házasság terheinek fedezése céljából a férjnek átadott. Az átadás kifejezés azért is fontos, mert azok az ingóságok, amelyeket a férj házába vitt a nő nem minden esetben volt hozomány, másrészt lehettek olyan vagyoni elemek, amelyeket nem vittek a közös háztartásba. Ezért a hozományról kifejezetten rendelkezni kellett. A hozomány bizonyos esetekben összekapcsolódott a hitbéreknél és a jegyajándékkal. „Ha a hozományt a házasság

²² KONCZ: i.m. 47.

²³ KONCZ: i.m. 47.

²⁴ HERGER: i.m. 193.

*megszűnése után nem természetben szolgáltatták vissza a feleségnek, vagy jogutódainak, akkor a hitbérről és a jegyajándékokkal együtt ingatlanban, vagy pénzben kellett visszaadni.*²⁵

A hozománynak tehát végül is ajándék szerepe volt és a mai jogban egy olyan ajándéknak tekinthető, amit azért ad egy személy, mert a házasságkötés, mint jogi tény bekövetkezett vagy bekövetkezik. Az ajándék sorsát pedig a mai polgári jog is szabályozza és lehetőség van bizonyos esetekben visszaadásra illetve egyéb jogi aktusokra. „*Czövek, Jung, Szlemenics, Köny és Fogarasi egyetértettek abban is, hogy hozományt a férjen kívül bárki adhatott, így a különvagyonnal rendelkező nő vagy szülei, a férj szülei, távolabbi rokonok vagy akár idegenek is. A hozományadás jogi természetét szerint ajándékozás, azaz ingyenes és önkéntes jogügylet volt.*”²⁶ Mint ingyenes jogügylet egyetlen feltétele volt, nevezetesen az, hogy a házasságkötésre való tekintettel adják.

„*Mivel a magyar hozomány tárgya felett tulajdonjogi jogosultsággal a feleség rendelkezett, és a férjet a házasság megszűnésével az állag visszaszolgáltatásának kötelezettsége terhelte, a joggyakorlat szükségesnek ítélte, hogy a férj vagy törvényes képviselője a hozományt elfogadja. Ha a hozományt nem a feleség, hanem harmadik személy adta, azt a nő kezébe szolgáltatta ki. A férj, akit a házasság fennállása alatt a hozomány hasznélvezete illett, feleségétől követelhetette a hozomány átadását, de a hozomány nő kezébe juttatását az ígérvél szemben nem.*”²⁷ A hozománynak hasznélvezeti szerepe is volt. A hozomány átadását a rendi jogban a férj követelhetette az azt ígérőtől, de nem a feleségtől.

A már többször idézett tanulmányban egy olyan esetről ír a szerző, amelyből kiderül a hozomány tulajdonjogi helyzete. A dualizmus korában történt eset szerint közjegyzői okirat szükséges a tulajdonjogról való lemondáshoz. Ennek a lehetősége bizonyítja, hogy a tulajdonjog a nőt illeti: „*...a hozomány tulajdonjoga a nőt illeti, ki azt a házassági kötelék felbontásakor visszakövetelheti, mégpedig joggyakorlatunk szerint akkor is, ha a házassági kötelék az ő vétkecsége folytán bontatott is fel, kétségtelen, hogy felperesnek keresetelési joga van. Alperes nem bizonyította, hogy erről felperes az 1886. VII. tc. 22. § a, pontjában körülírt közjegyzői okirattal lemondott volna. A hozomány tulajdonjoga a nőt illeti és a visszakövetelési jogról is csak ő mondhat le, továbbá Dirnbach Adolf atya és két másik tanú nem igazolták, hogy a per alatt (az atya) alperesnek 3.000 koronát ígért volna. A szerződésből kitűnik, hogy felperes halála esetére is gondoskodni kívánt a hozományáról, amiből a lemondás színtügy nem következik.*”²⁸

Bár a hozomány fogalma azt tartalmazza, hogy azt a férj nem adhatja, azonban az 1840. évi VIII. és XVI. törvénycikk tervezet után az 1894. évi tervezet már ezt is lehetővé kívánta tenni. „*A magánjogi törvénykönyv tervezetének első szövegében tehát a hozomány szabályozása „rövidre fogva”, a nő szabadvagyonát kényszerűen nyert elhelyezését (112-120. §§).*”²⁹ A szerző ezután összefoglalja a tervezet felépítését: „...definiálás az

²⁵ GÁBOR: i.m. 15.

²⁶ HERGER: i.m. 197.

²⁷ HERGER: i.m. 197.

²⁸ HERGER: i.m. 198.

²⁹ HERGER: i.m. 202.

első szövegben elmaradt, de a lényegi kritériumok megfogalmazást nyertek: a hozomány a férj haszonélvezetére (112. §) leköötött vagyona (107. §) a nőnek vagy másnak (114.§); a különbözik a női szabadvagyontól (108. §), amit a közjegyzői okiratban, a férj javára történő lekötés tesz egyértelművé (113. §). A nőért, azaz más vagyonából történő hozományrendeléshez ezzel szemben közjegyzői okirat nem szükséges (114. §); tárgya lehet mindaz, ami haszonélvezet tárgya lehet, míg a hozományadás módja az ajándékozáshoz hasonlóan sokféle lehet (112. §).³⁰ Megítélésem szerint nagyon fontos volt a következő szabályozás: „Lehetővé vált a férj által nejeért magának adott hozomány (dos receptitia, 115. §), és elkülönítést nyert a hozományélvezet és a közönséges haszonélvezet (116.§).”³¹ Több tervezett és szövegmódosítás után végül is egy jól kidolgozott szabályozás került a hozománnyal kapcsolatban a hazai jogrendszerbe. „Kodifikálatlan kódexünk mindezzel a tradicionális jog alapján, de a jegyajándéktól pontosan elhatárolva és a joggyakorlatban eddig jelentkező bizonytalanságokra válaszolva rendezte a hozományt. Mivel az OPTK dos-a magyarországi érvénye alatt nem tudott gyökeret verni, ahhoz a kodifikátorok értelemszerűen nem is nyúltak vissza. Bár a grosschmídi női szabadvagyon-konceptió a házasság – gyakorta és nemzeti büszkeséggel hangoztatott – vagyoni önállóságán alapult, ez önmagában nem jelentette a jogegyenlőségi elv következetes érvényesítését. Ahogy a tradicionális jogban, majd az első négy tervezetben, úgy „kodifikálatlan kódexünkben” is a férj egyoldalú tartási kötelezettsége szerepelt (113. §). Az újdonság, hogy a nő szubszidiáriusan köteles volt vagyontalan és keresésképtelen férjét a közös háztartásban társadalmi állásának megfelelően, de vagyonának és szerző tevékenységének mértéke szerint eltartani (117. §), kivétel volt. Így a hozomány intézményének megtartása magánjogi törvénykönyvünk tervezeteiben azzal a szereppel, hogy a házassági terhek viselését a férjnek megkönnyítse, jól illeszkedett a kor tradicionális családmódeljéhez.”³²

Összegzés

Tanulmányomban az eljegyzés, a hitbér és a hozomány intézményének rövid bemutatására vállalkoztam. A rendi társadalmat felváltó polgári Magyarországon, mint oly sok más jogszabály, e területen is változás indult meg. A női külön jogok területének egy olyan szeletére mutattam rá, amelynek vizsgálatát ma sem haszontalan elvégezni, hiszen a polgári házasság bevezetésével továbbra is létezik a jegyesség és a hozomány újszerű intézménye. A mai polgári jog is nyújt némi

³⁰ Uo.

³¹ Uo.

³² Uo.

támpontot e kérdések tisztázására, azonban már nem női külön jogként, hanem a házastársak, mint egyenlő felek házasságban történő életformájuk jogi szabályozása területén. Ugyanakkor a népi hagyomány még ma is ismeri azokat a régi szokásokat, amelyeket a bemutatott terület ad élénk, és amelyre érdemes odafigyelni, még akkor is, ha több esetben egy sajátos „szokásjogról” van szó.

Felhasznált irodalmak és jogszabályok

BATA TÍMEA: *Az eljegyzés intézménye a magyar jogrendszerben, kitekintéssel néhány európai ország szabályozására.* Jogi Fórum Publikáció, 2011 május

GÁBOR Erika: *A nők vagyoni jogi helyzete a polgári Magyarországon.* (szakdolgozat) Miskolc 2013.

GÁSPÁR GABRIELLA: A női jogok a magyar rendi társadalomban, *Tolle Lege*, 2013/1. sz.

HERGER CSABÁNÉ: A hozomány szerepe a magyar házassági vagyoni jog fejlődésében, *Jogtudományi Közöny*, 2016/4. sz.

JEZSÓ ÁKOS: *Államilag elismert egyházi esküvő?* Magyar Nemzet, 2001. május 17.

KONCZ IBOLYA: A hitbér, mint a rendi és a polgári korszak magánjogi jogintézménye. *Jogtörténeti Szemle* 2015/4.

RÁDONYI DÉNES: Sponsalia longa? – avagy az eljegyzés (jegyesség) lehetséges joghatásai a magyar jogban, *Közjegyzők Közönye*, 2011/6.

SÍPOS ISTVÁN: *A katolikus egyház házasságjoga a Codex Iuris Canonici szerint*, Haladás Nyomda Rt., Pécs 1940. 61-65.

SZABÓ Edit Édua: *A házasság intézménye és a gyermekvédelem fejlődése Magyarországon*, Budapest 2012.

1894. évi XXXI. törvénycikk a házassági jogról.

1886. évi VII. törvénycikk az 1874: XXXV. tc. módosításáról és kiegészítéséről.

1952. évi IV. törvény a házasságról, a családról és a gyámságról.

PONGRÁCZ ILDIKÓ*

*Child in the labyrinth of the digital world – dangers and opportunities**

Absztrakt: A digitalizáció beférkőzött mindennapjainkba, átszövi életünk számos területét. Az új digitális generációk már egészen más információszerzési és személyiségfejlődési utat járnak be. Az online tér megnyílásával számos, a hétköznapi életet megkönnyítő új eszköz, új lehetőség jelent meg, életre hívva ezzel új veszélyeket is. Az internet térnyerésével a zaklatás, bántalmazás már az online térben is elkövethető cselekménnyé vált. A DGYS célja, hogy megvédje a gyermekeket az internet káros tartalmaitól és módszereitől, a kockázataitól, valamint felkészítse őket, szüleiket, tanáraikat a tudatos és értékkerentő internethasználatra. A resztoratív módszerek alkalmazása hatásos lehet az online (kortárs) zaklatás kezelésére.

Kulcsszavak: digitális generációk, online veszélyek, online zaklatás, resztoratív technikák

Abstract: Digitalization is embracing every aspects of our lives. Members of the new digital generation are on a completely different path of personality development. The online space has emerged many new opportunities, but it has also brought new threats, previously unknown deviations and crimes to life. With the rise of the internet bullying and harassment can already be committed online and it becomes a new type of school conflicts. The goal of the Digital Child Protection Strategy is to protect children from harmful content and risks on the internet and to prepare them for a conscious and value-creating use of the internet. The use of the restorative methods can be effective against the online harassment, and it is supported by the Digital child Protection Strategy, too.

Keywords: digital generations, online dangers, online harassment, restorative methods

DOI: 10.46942/SIDM.2020.2.115-132

* This research was supported by the project nr. EFOP-3.6.2-16-2017-00007, titled *Aspects on the development of intelligent, sustainable and inclusive society: social, technological, innovation networks in employment and digital economy*. The project has been supported by the European Union, co-financed by the European Social Fund and the budget of Hungary.

*"The nature (...) doesn't go away with a power outage."
/Sherry Turkle/*

Introduction

At the turn of the XX.th-XXI.st century changes accrued in production, economy, and society, in which information played the most decisive role. This process hasn't finished yet, it continues today. With the advent of the information age, the information society has emerged, which has three important, complementary pillars: technology, electronic content, and man himself. Technology has always been a major catalyst of development throughout history, providing the second pillar with the latest, most relevant electronic content. The third pillar is provided by man, whose knowledge and intelligence to take full advantage of new technical possibilities. The generation, distribution, dissemination, use, and management of information requires increasing economic, political, and cultural strength. So for good reason we say that the XXI. century is the age of information, of continuous technical development.

Digitalization is embracing every aspects of our lives, rewriting our communication, our learning processes, our work, administration, shopping habits, and human relationships. This continual change at the global level can be traced to the lives of families, to the ever-widening gap between generations, and to the changing situation of children. Nevertheless it has not avoid the everyday life of educational institutions, too, including more and more challenges to solve and contradictions.

Digital generations

The information explosion has brought the emergence of new generations who are already on a completely different path of information gathering and personality development than their predecessors. Before analysing the dangers of the digital world, it is inabitable to get to know better the characteristics of children of the net generation and all the occurrences which help us to understand them and all the situations that threaten them.

It is a natural phenomenon that the older generation will always see the next one differently, and this statement is increasingly valid today. The question that arises is that we really only have to think about the misunderstanding between eternal generations, or the situation is much more serious and have more serious consequences than the stylistic separation of generations.

The youngest members of the information society are „born in digital world,” "digital natives," the net generation, the download generation - just to mention a few of the names they are entitled to - who have never lived without computers

and the internet. Members of the Z Generation Z and the Generation Alpha are skilled at the technical level and technical achievements are a natural part of their daily lives.¹

The judgment of the digital generations is not without contradictions. Opinions differed as to whether the Generation Alpha can be considered the smartest age group of all time, or rather the age of so-called "silent generation" has come.

Today's children's digital brain can handle an incredible amount of information processing simultaneously, and their perception has accelerated significantly. The vibrant online environment, providing new information in every second, may have made it necessary, for example, they need more images per second to sense a series of images in motion. As a result of this cartoons produced 20-30 years ago do not meet the expectations of today's children's brain, those ones are boring for them. Thanks to the continuous stimulation of their ability to process multiple operations at the most responsive age of 1-4 years, multitasking becomes a natural requirement for them in their daily activities. The other point of view is the observation that it has become very common that Alpha children do not to speak until they are two and a half - three years old. They are so-called silent generation. At the same time, it is a scary phenomenon that a three or four-year-old children are so confident on the World Wide Web. However, the question arises that if, at a time when the neural network of the brain is developing at its most intense and the child is in the most receptive state, does not have enough real interaction, but digital stimuli actively surround it, does not distort too much his perception of reality or his compassion. It can be stated that while previous generations are interested in new technology, they use new tools, are represented on social networks, yet they are able to create real interactions, and can separate their online life from offline situations. On the other hand, members of the Generations Z and Alpha often have a major problem distinguishing their online and offline personality. Emotional incontinence among young people is intensifying through impersonal communication via the Internet.² They avoid situations that require personal, verbal communication, because it is difficult for them to recognize the meaning of facial expressions and gestures in face-to-face situations, and they also struggle to cope with their own verbal and emotional toolkits to express their emotions.

Consequenses of the excessive use of the Internet by today's children is sensory overload, which can lead to sleep disorders, sudden mood swings and

¹ Marc PRENSKY: Digital Natives, Digital Immigrants. In: *MCB University Press*, 9. vol., 5.no., 2001. october; Generation Z: born between 1995 – 2009; Generation Alpha: born after 2010

² TARI Annamária: *Bátor generációk#SzorongókTehatVagyok*, Tericum könyvkiadó, Budapest, 2017

outbursts from an early age.³ It is believed that excessive Internet use in early childhood leads to tissue loss and tissue wasting in the gray matter of the brain, and as a result, empathic skills, detection and integration of compassion are not well developed. Brain Researcher Susan Greenfield on Identity in the 21st Century⁴ examines the impact of electronic devices on children, and whether the overwhelming presence of images changes thinking. According to Greenfield, today's screen culture is characterized by continuous, fast cuts, visual and auditory effects, short, crude impulses to its instincts. The person whose brain is constantly and almost exclusively affected by these impulsive shifts in lightning speed, whose personality is controlled by „nobody's brain.” It is a terrifying possibility that as a result of the visual tide replacing the texts, more and more young people will not develop the synaptic connections necessary for the development of imagination, so their gray matter will become so-called "nobody's case" and their personality will be "nobody's scenario." They are incapable of interpreting abstract concepts and are unaware of the moral content of their actions because they cannot think through or understand the consequences of their actions.

Well, whatever we consider to be decisive, we have to realize that as the world evolves, the characteristics of generations will change, and the development of the brain itself will take different paths today, as it will be subjected to completely different stimuli. We have to accept that the Internet is essential for the Generations Z and Alpha, as it is their main form of communication, a new arena of community life. The Internet has become a medium of socialization. Hyper-connectivity, constant availability, and continuous flow of information appear to be essential requirements in their lives, but they are also increasing anxiety in young people.

Generation differences

Let us examine those age groups, who cannot be categorized as "digital natives"!

Those who are not conceived or born into the digital world, however they are knowledgeable and up-to-date in technical achievements, they can only be "digital immigrants."⁵ Many of whom are strangers in the virtual world, struggle with language disfunctions and barriers. The digital immigrant adapts to his or her environment while learning, but always retains its "accent" to some extent,

³ It called electric screen syndrome.

⁴ The theory is that we all have "someone, anyone, nobody, and creative brain," the only question is which brain structure, pattern of behaviour that dominates our actions. Accordingly, he identifies behaviour patterns by setting up four different so-called identity scenarios.

⁵ Generation 'veteran': - 1945, Baby Boomer: 1946-1964, Generation X: 1965-1979, Generation Y: 1980-1994. In: Marc PRENSKY: i.m.

meaning that the internet is not the primary source of information acquisition.⁶ The older generation has been socialized differently than their children and they are now learning the new digital language. And the language we learn later in life is stored in an other part of our brain, than the part of our mother tongue. The Baby Boomer age group is increasingly using the possibilities offered by the computer and the Internet. Generation X is able to adapt to an accelerated life, but they still insist on handwriting and they prefer to call instead of email. The Generation Y is a bridge between the ages before and after. They know a lot more about the digital world than their parents, they are keen and active in using digital tools, online opportunities for work, networking, and information, while being able to distinguish between the realities of their online and offline lives.

We cannot go beyond the contradiction either, that comes with changing the situation of children. Based on decades of research by Jean M. Twenge and Stacy M. Campbell⁷, the following observations are formulated. From the 1960s onwards, the role of individuality, self-fulfillment, and the need for a spectacular individual career gradually increased. As a result of this phenomenon people's self-esteem and narcissistic personality traits were extended as well. In parallel with the rise of individualism, the desire to conform to social expectations has diminished and the formerly strict rules of social behavior has loosened. In families, child-centered education has taken over, and the basic principle of education has been to allow the individuality of the child to unfold, resulting in fewer restrictions and more freedom for children. Human relations have become democratized. The increase in self-esteem and narcissism over the past decades has been well understood, which has been only strengthened by technological developments (eg selfie, social networking). The "I think I'm a special person" (self-marketing, "personal branding"), "I can live my life the way I want" attitude, self-centered self-love, overestimation of my abilities make it very difficult for both school and community, but at the same time they have higher expectations of both employers and educators. Members of previous generations (Baby Boomer, X Generation), due to their "old-fashioned" upbringing, take a different view of today's age, including children, and have the same expectations that their parents had previously set for them, although these two generations are different. So not only the old standard, but well-established traditional education methods are ineffective against them. Generational differences in mentality cause a great deal of tension and misunderstanding in the workplace and between teachers and students. In the eyes of young people, the teacher, and generally the older generation, is no longer the only and unquestionable source of knowledge. Celebrities, media personalities,

⁶ Marc PRENSKY: i.m.

⁷ J. M. TWENGE – S. M. CAMPBELL: Generational differences in psychological traits and their impact on the workplace, *Journal of Managerial Psychology* 2008, 23 (8), 862-877.

"youtube-gurus", vloggers are much more prominent in their role models today. For a long time, the general phenomenon whereby the younger learned from the older has fallen. Nowadays, digitalization has reversed the direction of socialization. "Young people, who are the owners of the digital knowledge will be teachers of the older generation."⁸

Schools are in a particularly difficult situation, not only because of the generational differences already mentioned, but also because of the increased demands placed on them. The exciting opportunities offered by the consumer welfare society, the online space, all socialize children to demand and expect this stimulating entertainment in all walks of life. Thus, it is a requirement for schools and teachers to deliver useful knowledge in an exciting, entertaining and diverse way. Many parents and students are increasingly beginning to interpret school as a service and expect high-quality, student-centered education. Parents and students are less and less willing to meet the requirements of the school, and it is noticeable that parents no longer look at the teacher in a traditional sense, and there is a growing need for teachers to meet the individual needs of parents and children.

Digitization has begun a process of value change and value rearrangement that poses many problems to be solved for generations. Integrating online and offline life in school and work is essential.

The dangers inherent in the nature of the Internet

With the opening of the online space, many new tools and opportunities have been created to make everyday life easier, and as technology advances, the number of novelties and opportunities approaches infinity, bringing new threats to life. One of the possible reasons for the appearance of previously unknown deviations and crimes is the anomie⁹ caused by new life circumstances, ie the lack of norms that exist in new, unknown life situations, where there is no rule that adequately orientates or the established social practice differs from the norm of society. It is indeed a major challenge for the legislator to keep up with the dynamically evolving technology and to solve the problems it brings to light with the same degree of legislative regulation as digital development would require.

By exploring the risks inherent in online communication, we can get closer to understanding the psychology of the virtual environment and its deviations, and exploring treatment options. Anonymity, one of these key risk factors, raises many dilemmas. By hiding your real name and identity, not only can you keep your

⁸ CSEPELI György: Régi és új. Digitális generáció. *Élet és Tudomány* 2003, 58. No.45. 1428–1430.

⁹ GÖNCZÖL Katalin - KERESZI Klára - KORENIK László - LÉVAY Miklós: *Kriminológia - Szakkriminológia*, Complex Kiadó, Budapest, 2006.

personal information safe, but the online identity that you create can help you live up to the potential of the online world. Without name and behind a mask not only facilitates networking, but can also cause many abuses. Secrecy, the physical distance from the other party (the victim), all provided by the Internet, allows for dehumanization, emotionless, all self-controlled actions, reduces empathy, and creates the appearance of irresponsibility and accountability. This has a profound effect on the relationship between the individual and the environment. Through these interactive processes the individual's relationship with himself/herself and the world is transformed. If this process becomes pathological, psychiatric disorders, personality disorder, addictive behaviors and online deviations will develop.

So while on the one hand we need to look at anonymity, which can provide scope for different forms of online harassment and abuse, on the other hand, we also need to talk about personal data circulating uncontrolled in the virtual world, by which may also put the individual at risk. In the network, user existence begins with the provision of personal information, while others are hiding, while others voluntarily disclose their data, photos, and current mood on social networking profile pages. Based on this information, the possibility of linking profiles is enhanced. Data circulating uncontrolled in virtual space can often be easily used for purposes beyond the data subject's original intent.

Nowadays, mobile applications and online services are increasingly targeting minors, which children pay for using their personal data. There are more and more games where you need to make small pay for smaller or bigger rewards, newer levels, and this is a great way to easily tempt a child.¹⁰

While researching the dangers of the Internet, we cannot go beyond content - typically sites that are violent, pornographic, suicidal, drug-taking, or malnutrition - that adversely affect the physical and mental development of minors and young people. They also have the risk that access to harmful content is not necessarily a matter of intention, and the user may accidentally open such pages.

Online deviancies

Thus, the online world is a space where you can take advantage of many attractive opportunities, where you can easily connect with unfamiliar people, share opinions and information. In most cases, children have a low sense of danger, which means that minors appear on both the victim and offender side of online deviations. The best example of this is online harassment.

¹⁰ Nemzeti Adatvédelmi és Információszabadság Hatóság: *Kulcs a Net világhoz*, projektfüzet, Budapest, 2013

Controversy between contemporaries at school is not new, as there has always been mockery, excommunication, possibly agony of activity among children, or the aggravation of physical aggression and disagreement. With the rise of the Internet, bullying has become an act that can be committed in online space, which can take place through a variety of offending behaviors and in many places it is more dangerous than offline bullying. The cyberbullying, which most affects the 10-16 age group, always starts with some personal motivation. The perpetrator harasses his or her victim repeatedly or continuously over time, harnessing some form of power imbalance to evoke fear, stress, or anxiety in his or her target, harming or compromising his or her safety. However, these harassing behaviors may vary. The most common forms of presentation are flaming, denigration, impersonation, outing, trickery, exclusion, cyberstalking and the online cyberthreats. Burning refers to an online fight in which mass messages are sent to the victim in an angry, threatening or vulgar manner. Significant amounts of denigration also occur. In this case, online messages are sent that are capable of violating the victim's reputation (for example, sending despicable drawings, testimonials, comments to the person's sexual abilities and dimensions to the school website). The purpose of impersonation is to destroy friendship, love, and social relationships by sending messages and texting on behalf of the victim (eg, taking care of their password). The talk is not negligible either, and in doing so, the perpetrator fraudulently obtains and shares the victim's secret, or embarrassing information, secret feature. We also need to talk about deliberate exclusion when someone is deliberately excluded from a particular online group (eg chat rooms). During cyberstalking, the victim's online habits were monitored and sending threatening, intimidating messages and using them to arouse fear of the other person's own security. Cyberthreats are direct threats or unsettling statements that suggest that their author is emotionally upset and is considering hurting someone or himself/herself or committing suicide.¹¹

Online harassment takes place in the public domain with the apparent consent of more witnesses than offline harassment. While formerly school-based bullying has ceased to exist, the victim remains in the victim's position at home due to the continued availability of the Internet. The anonymity of the bully can be more frightening for children, and may increase their sense of vulnerability, leading to serious psychological injury. Each of these offenses can have a very significant impact on the development of the minor victim's personality. It is not easy task for the victim to deal with long-term online abuse not detected by the environment in time, finding a way out which can lead self-harm to suicide. It is not unusual to become a victim again or even the victim become offender.

¹¹ Government Decision 1488/2016. (IX.2.) - Digital Child Protection Strategy

The National Authority for Data Protection and Freedom of Information: Key to the Net project booklet, published in 2013, also introduces meme-posting to online deviations. Usually, when creating a meme, a stranger is selected by the Internet community for their characteristics or manifestations. Most commonly known are the victims. Content can often consist of a speech, a joke, a rumour, a modified, unmodified image, a whole web page, a video clip, an animation, or even a surprising piece of news, among other things. These are generally well-known people, but it can happen that ordinary people (such as András Arató, a retired electrical engineer who, like Hide the Pain Harold became a meme star) - rarely children - get caught.

Nowadays, the term "trolling" is beginning to take over the place of flaming described earlier, which, however, describes a broader problem. A troll in Internet slang is someone who provokes provocative, irritating, irrelevant messages to an online community (such as an online forum, chat, blog, mailing list), or violently pushes his personal opinion with the intent of provoking violent reactions from other users or otherwise disturb or disable the thoughtful discussion.¹²

Sexual overheating and experimental behavior characterized by teenagers, or the lack of awareness of the severity of their actions, may be behind the spread of so-called sexting. Sexting refers to the transmission of erotic images or videos via infocommunication devices, which has become a fashionable phenomenon among young people in recent years. Reproduced images can be transmitted without further permission or other restrictions, thus allowing for abuse. In addition to irresponsibility, the desire for revenge can be a powerful motivator in certain situations. Usually in cases where after a breakup, one of the parties - usually a male - discloses footage of the couple. In relating sexting there are two problems appear: abuse of prohibited pornographic material and also misuse of personal data, but there is no common understanding of how to deal with the cause of the problem. The only problem is judging by the fact that, in many cases, the recordings are made and transmitted by the data owners themselves.¹³ Cyberbullying does not respect others privacy, while sexting as user open his/her private section, giving up protecting voluntarily. Thousands of child pornography ads are placed on Hungarian dating sites every year. According to data from the second project of the Eu Kids Online¹⁴ survey, almost 16% of Hungarian children

¹² Kulcs a Net világához: i.m.

¹³ SZATHMÁRY Zoltán: *Bűnözés az információs társadalomban, Alkotmányos büntetőjogi dilemmák az információs társadalomban*. Doktori disszertáció, PTE-ÁJK, Pécs, 2012

¹⁴ In 2011 the National Media and Infocommunication Authority has commissioned Eu Kids Online I-III projects, with the overall aim of discovering and understanding the characteristics of using the Internet by children and the risks and dangers associated with them.

aged 9-16 have encountered sexually explicit images or videos.¹⁵ Most of the sexually explicit content reaches the young generation by chance or is sent via messaging. It is common that young person can witness sexual actions of other persons on the Internet. In most cases, this is a specific message, but it is also sometimes the case that someone is asked to engage in sexual dialogue or to share photos of their intimate body.

And this is how we came to the issue of Internet paedophilia. A pedophile is an adult who, has a sexual desire for children due to personality disorder. The social perception of pedophilia is extremely negative and its various manifestations are punished by criminal law in a several state of affairs, such as sexual abuse or child pornography. Offenders naturally keep their activities secret, and the Internet is an excellent forum for experiencing pedophile desires through anonymity. Beyond individual crimes, online crime is also well suited to the realization of organized crime, as it is much faster to obtain and transfer child pornographic images through the network. The internet works as a tool for offenders to dating for sexual abuse, to build relationships, or to obtain pornographic material that seriously violates the real intent or interest of the victims. It is also a serious problem that in many cases, the victim himself/herself unintentionally facilitates the collection of pornographic images by voluntarily uploading the image of himself/herself.

In relation to Internet paedophilia, we have to mention so-called grooming, which can best be described as hacking. In this case, the majority of perpetrators hunt for months, with a consciously built strategy, for young people, girls and boys on social networks. They gain their trust, cheat on their personal information, engage them in their sex games via the Internet, and ultimately get them to meet in person. In the beginning, children, through a well-built relationship of trust, do not even recognize what is happening to them, nor does it cause them to fracture that the person who initially pretended to be peer, but it is not true in real. The excitement and curiosity in children is much greater. Because of their shame, they usually do not ask for help or they do it too late. Almost a quarter of Hungarian children have been in contact with an unknown person on the World Wide Web. One-third of them have personally met someone from online. This means that 7% of 9-16 year-old have already attended such a meeting. The proportion of acquaintances is above the average even in the age group of 13-14, but it reaches 43% in the age group 15-16.¹⁶

¹⁵ EU Kids Online II. A magyarországi kutatás eredményei – Készült a Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság megrendelésére. Szerkesztő: ITHAKA Nonprofit Kft., 2011. szeptember, http://nmhh.hu/dokumentum/3886/ITHAKA_EU_KIDS_Magyar_Jelentes_NMHH_Final_12.pdf (letöltve: 2019. 03. 20.)

¹⁶ EU Kids Online II.: i.m.

Adam Alter writes in his book, titled *Irresistible*. Why you are addicted to technology and how to set yourself free?, that in the 1960s young people had to maneuver between a few traps, which were cigarettes, alcohol, and expensive drugs that were generally difficult to access. In 2010, however, there are many more sources of danger that leads to the emergence of new addictions. These "traps" are Facebook, Instagram, porn, online shopping and online games. Addictive behaviors have long existed, but have become more prevalent in recent decades and are much harder to resist. We do not need to inject any substance into our body to develop these new addictions, and although they do not directly inject chemicals into the bloodstream, they do produce the same effect because of their compelling effect and excellent structure. And professionals who develop technologies, games, and interactive experiences precisely build on these effects. Full-immersive technologies like the virtual world evoke such an intense emotional experience that almost made for misuse. Of course, playing is good and kids can learn and practice a lot of things that can be important for their development. However the main interest of game manufacturers and game site operators is to make profit by selling more expensive toys, they encourage the user to make additional purchases, thus keeping the player as long as possible. It can be observed that in the case of theoretically free games, without the purchase of various "accessories" and help, the game stops or does not bring so much fun. Once you skillfully overcome the first difficulty in a computer game, and figure out how to handle the game effectively, than you can timelessly immerse in the alternation of tension and success. There are some games that are more motivating to continue than others. In daily multi-hour computering the most seductive games are the ones that allow to play with others through the Internet. Players' thoughts are preoccupied with the virtual world, the desire to be present even when they are not online (offline). Navigating a new world of senses is a fascinating experience for many players. The most popular game software for Hungarian children is an Internet role-playing game, which includes a number of attractive game elements, called the MMORPG (Massively Multiplayer Online Role-Playing Game) nails them in front of a monitor. The reward system in the games also provides for long play time. The attractive virtual gameplay environment, the myriad possibilities for the creation of a custom character by the player, and the adventure of working with other players are all great temptations. Registration for online games requires a username, a mailing address, an email address and the date of birth. Geographic information is needed to find the server and players closest to us.

The risk of developing behavioral addiction related to the Internet and Internet games can be expected primarily from those who are prone to it. The greater negative impact a child has, the more deficiencies (emotion, security, trust, love) he has to face in real life. Predispositions include family history (pathological

gambling, addictions, substance abuse, other psychiatric problems among first-degree relatives), family structure and functioning (divorced parents, domestic harassment, pathological patterns, emotional neglect, and impulse) personality basics, interest).¹⁷

The Digital Child Protection Strategy specifically identifies the negative impact of social media interfaces among online threats. In many cases, these surfaces present false images for children, ideas that may be considered to be accepted norms and followed as an example. The image conveyed in this way creates compliance constraint, which can carry not only privacy but also psychological risks.

The Strategy also outlines the potential for data protection abuse among threats, whereby any breach of data protection rules is considered a data protection abuse. Examples include online phishing, which is a way to deceive users into disclosing their personal and financial information through misleading e-mail messages or websites. Identity theft is an internet crime that is largely linked to phishing and social networking. It is very dangerous as it can have a serious impact on the victim's life. The perpetrators steal the identity of their victim, all their personal information, and in many cases obtain confidential information about the victim. Risky Internet activities include, for example, careless disclosure of personal information, registration for promising sweepstakes, which can easily lead to data protection incidents.¹⁸

Solutions

Adolescence is a time of path-finding, and experiencing large, sometimes extreme, emotional waves, and thus the most vulnerable period of one's life. The Information Age has brought the possibility of unlimited connection, yet young people, trapped in their own network of relationships, find it difficult to find their own reality, which has real emotions with strong attachments. The speed of the Internet world is outstripping reality, suggesting that everything can be achieved quickly if we do it right. You can learn quickly, find a partner, get rich, but on the other hand, personality development, gaining experience is a slow process and mostly happens offline. In fast-paced life, it is the hardest to teach slowness, love of slow emotions. Hyper-connectivity, constant availability, and constant flow of information are increasing anxiety in young people. Being present on social networking sites gives the appearance of active social life, but in reality it has many negative effects. The illusion of happiness, success, carelessness, perfection

¹⁷ Kulcs a Net világhoz: i.m.

¹⁸ Government Decision 1488/2016. (IX.2.) - Digital Child Protection Strategy

emanating from such sites appears as a wanted status in front all of them, the pursuit of which to attain may lead to a desperate, lonely, anxious effort.

According to Jean Twenge, the advances in information technology have brought the severe unhappiness of young people. In spite of the fact that today's young people are already in a much more secure position than ever before, they are not yet in an emotional balance.

However, shutting down the internet cannot be the solution to the problems, as it is a natural medium for them, and they live most of their days here, no wonder they are trying to resolve their frustrations here. That way, they can easily become the victims of the online abuse described above.

What can a worried parent do then? What can a teacher do?

Digital Child Protection Strategy

In 2016, as part of the Digital Success Program, Digital Child Protection Strategy of Hungary (DGYS) has become indispensable due to the emergence in recent years of new hazards and concepts in connection with the use of the Internet by children, which require new types of solutions and, to a limited extent, a new system of government instruments. The goal of the Digital Child Protection Strategy is to protect children from harmful content and methods on the Internet, from risks and to prepare them, their parents and their teachers for a conscious and value-creating use of the Internet. In addition to the development of protection methods, the strategy devotes a fundamental role to the development of media education and awareness. In its chapter on Security and Safety, it describes in detail the dangers of online space and explores the possibilities of protection. The strategy emphasizes that the awareness of parents and teachers and educators is key to the field. If people involved in the education of children do not have information about conscious use of the Internet, and do not able to intent and ability to convey this information, this can have serious consequences. In other words, the responsibility and the role of parents (the family) have outstanding significance in terms of consciousness; as in everyday life, they are (rightly) expected to provide a similar amount of help and assistance in the online world. It would greatly facilitate the raising of awareness if grandparents were familiar with the characteristics of children's use of the Internet and their relevant attitudes and habits as the Internet also plays a substantial role in the communication of grandparents and grandchildren. Teachers also have a prominent role and task. It is because the teacher is the adult who is, for example in a cyberbullying case, in a direct relationship with the victim and often with the perpetrators and victims, too, and may thus be a key actor in detecting and resolving conflicts. The role of teachers is thus manifested in the passing on of information, while they are also responsible for possessing the skills of

consciousness as an active participant of discussion and conflict management mechanisms within the framework of the educational system.¹⁹ It should also be developed, where the advantages of the use of the Internet and the related hazards are demonstrated to the target groups by similar-age schoolchildren. Participation in media education training should also be available to parents by organising courses that provide skills relevant to the use of the Internet at a reasonable cost in order to enable parents to use the skills so acquired in raising their children. An effort must be made in order to provide cost-free training courses, too, through the Digital Success Program Points (DSP Points). People working in the administration of justice, faced with crimes and other offences against children as part of their job (i.e. people working primarily at the police or the public prosecutor's office and judges) should be trained on an ongoing basis in terms of media education, focusing on the areas relevant for their jobs. The aim is to include digital security issues in the National Curriculum (NAT). The Ministry of the Interior, the Courts of Justice, the public prosecutor's departments, the Victim Protection Center of the Ministry of Justice, the International Child Protection Service, the National Media and Infocommunications Authority, the National Authority for Data Protection and Freedom of Information, the law enforcement agencies, the Media Council of the National Media and Infocommunications Authority, the Child Protection Internet Round Table, the Office of the Commissioner for Educational Rights, the Office of the Commissioner for Fundamental Rights, the child protection institutions and NGOs (interest organisations) are continuously cooperating in the implementation of the strategy and in launching various awareness campaigns. The Strategy will also initiate the development of a free-access, Hungarian-language child protection filtering software, as well as the development and operation of a website featuring safe content for minors.

Restorative methods

Chapter 3 of the Strategy provides a wide range of sanctions and assistance, from civil and criminal law tools, through the inaccessibility of electronic data, to alternative dispute resolution for school conflicts, of which the use of the latter as a secondary medium, has an undeniably significant educational, personality-shaping impact on the lives of all of us. Some of the conflicts that occur there are inherent in the existence of the community, but the effects of recognizing, identifying, and successfully or less successfully managing conflicts can go far beyond the school. Domestic and international research has confirmed that the role of the school is not only limited to the education of children, but also plays a

¹⁹ Government Decision 1488/2016. (IX.2.) - Digital Child Protection Strategy

decisive role in the process of becoming a criminal offender, as it handles conflicts and problematic children. Disorders of integration, learning difficulties, peer rejection, violations of school norms and responses from school all contribute to alienation from school, which is crucial for later problem behaviors, deviance, and criminalization.²⁰

The previously described cyberbullying, online abuse, harassment have added a new dimension to school conflicts. Contemporary offenders often do not know how long a "joke" will last and where the boundaries of the criminal category are, and bullying can often be interpreted as part of their entertainment, which is legalized by the online group norm. So what's going on in the classroom is not the important question for the teachers, but what's going on in the invisible online space! The difficulty of dealing with online abuse is the complexity of the situation, as it combines pedagogical, legal, and IT aspects. The biggest problem is that, in most cases, teachers do not even presume what conflicts in the classroom will develop in cyberspace. Most of them have difficulties handling computer devices, are unfamiliar with "trendy" mobile applications, and do not consider the Internet as an educational place, so they can reflect on situations in the classroom. Detecting cases of harassment committed to the detriment of children, whether by contemporary or other offenders, is difficult precisely because of the fact that they hide their abuse from their parents. Law as a deterrent is not relevant to young, child offenders. Deterrence does not work because it is hampered by the belief in online anonymity, which promises the illusion of impunity. The criminalization of Internet-based harassment is also problematic, partly due to age-related difficulties. The concept of harassment itself is not barrier-free, as in many cases the concept of everyday harassment does not overlap with the concept of criminal harassment. For teachers, the key to this would be to get to know and understand the different attitudes and online habits of today's children. It would be extremely important for them to be aware of and follow up on fashionable social platforms, applications, games, and to set an exemplary online presence for their students.

Decree No 20/2012 of 31 August 2012 of the Ministry of Human Resources on the operation of public education institutions and their use of names provides the opportunity for conducting, prior to the disciplinary procedure against the student, a conciliation procedure with a view to discussing and assessing the events leading to the breach of duty and reaching, on that basis, an agreement between the person suspected with the breach of duty and the aggrieved party to remedy the grievance (Section 53(2)). A similar legal institution is the procedure by an educational mediator, which may be conducted if the educational institution is unable to eliminate the threats to children or students by pedagogical means or

²⁰ SOLT Ágnes: *Peremen billegő fiatalok - Veszélyeztető és kriminalizáló tényezők gyermek- és ifjúkorban*. Doktori (Ph.D.) disszertáció, Budapest, ELTE-TÁTK, 2012.

where this is justified in order to protect the community of children or students. In such situations, the educational institution may turn to a conflict management consultant or the youth protection or family law service for assistance (Section 62(1)). Alternatively, the educational mediation may take place in the framework of a conciliation procedure. In other words, of the various forms of alternative dispute settlement, the Decree explicitly addresses the possibility of restorative mediation. Where an educational mediator is involved in the conciliation procedure, an agreement is reached between the parties if a common position has been reached between the aggrieved party and the negligent student with regard to the compensation for the damages caused by the breach of duty or the reparation or mitigation of its harmful consequences in another manner (Section 62(9)). Thus, the use of alternative dispute resolution, the restorative method, is not completely foreign to educational institutions. The Digital Child Protection Strategy seeks to extend the scope of this opportunity to include the resolution of online abuse situations affecting school communities. The various conducts qualifying as bullying or cyberbullying also need to be regulated outside criminal law, i.e. in the law of management and education. The point of such regulation is to increase the responsibility of schools and, as a long-term objective, to require schools to implement an anti-cyberbullying programme or at least a programme to promote the safe use of the Internet, to prepare, in their everyday practice, for managing online hazards in the form of internal protocols and special policies and to adopt an appropriate prevention strategy in order to ensure the peaceful co-existence of students and teachers according to predictable rules. In cases of cyberbullying, school protocols must also set out the procedure to be followed, possible administrative responses as well as civil law and criminal law consequences as the ultimate solution.²¹

A professional information day aimed at promoting the restorative approach, in addition to prevention was organized by the Victim Support Center established by the Ministry of Justice and the State Secretariat for Public Education of the Ministry of Human Resources on 16 February 2018 (OH, EKE OFI). The professional day put digital bullying and restorative grievance management on the agenda, with legal, pedagogical and psychological aspects of online harassment at school. Representatives of both the legal and psychological professions have highlighted the restorative method as a suitable tool for relieving the tension and anxiety arising from online violent activities. If such violent acts occur at school, the restorative method may be able to achieve non-violence by changing the atmosphere. Aggression between individuals can be seen as a symptom of the wider community, the whole school. Therefore, the main goal should be to change the school atmosphere and relationship system. It is basically built on

²¹ Government Decision 1488/2016. (IX.2.) - Digital Child Protection Strategy

transforming observers, eliminating observer behavior. These procedures are lengthy and that is why school staff must be committed to their success.

Summary

While we have all the capabilities and tools to communicate, and even to communicate at ever higher speeds, we are less and less able to talk to each other. The role and place of the child in society has changed. Children of earlier generations saw and heard less from the adult world, and the world of adults and children was more separated. Nowadays, children can go everywhere from their infancy (travelling by plane, eating in restaurants), exposed to more stimuli, the consequences of which are to be reckoned with. With the advent of the digital world, the emergence of online identity, the negative impact it has on offline personality, the constant need for sharing (oversharing), the increasing narcissism, and the growing online danger require constant attention, preparedness and it is a big challenge for all adults dealing with children. However, their situation is not simple, as there is no single set of rules or the doctrine of managing digital devices, when, how much, and how to use them properly. It is the responsibility of the family, the parents, first and foremost to try to be prepared for these situations, because if children cannot interpret something, it can lead to unresolved tensions. The situation of educational institutions and expectations towards schools have also changed. Traditional education methods are not able to fulfill their role any longer, the needs of new age groups require new attitudes and new tools. Digitalisation, however, not only has an impact on rethinking of teaching methods, but has also rearranged the appearance of problems and norms in school communities with the emergence of online deviations.

Online contemporary violence, as a new, "invisible" type of school conflict that generates serious tensions, creates difficulties in every aspect. According to psychological research it is argued that childhood abusive behavior is a natural part of becoming an adult, seeking community status, becoming independent, and how it contributes to later criminalization. However, personality disorientation due to online space, increasing aggression, dehumanization, and a sense of "protection" from anonymity, are all factors that can reasonably predict future criminal behavior. The situation of the school is often not easy to resolve traditional school conflicts either, and the burden of recognizing and dealing with the presence of online bullying is particularly difficult, but the school response to online and offline offenses is not negligible as it plays a key role in crime prevention.

Felhasznált irodalmak

CSEPELI György: Régi és új. Digitális generáció. *Élet és Tudomány* 2003, 58. No.45. 1428–1430.

EU Kids Online II. A magyarországi kutatás eredményei – Készült a Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság megrendelésére. Szerkesztő: ITHAKA Nonprofit Kft., 2011. szeptember, http://nmhh.hu/dokumentum/3886/ITHAKA_EU_KIDS_Magyar_Jelentes_NMHH_Final_12.pdf

GÖNCZÖL Katalin - KEREZSI Klára - KORENIK László - LÉVAY Miklós: *Kriminológia - Szakkriminológia*, Complex Kiadó, Budapest, 2006.

Government Decision 1488/2016. (IX.2.) - Digital Child Protection Strategy

Nemzeti Adatvédelmi és Információszabadság Hatóság: *Kulcs a Net világhoz*, projektfüzet, Budapest, 2013

PRENSKY, Marc: Digital Natives, Digital Immigrants. In: *MCB University Press*, 9. vol., 5.no., 2001. october; Generation Z: born between 1995 – 2009; Generation Alpha: born after 2010

SOLT Ágnes: *Peremen billegő fiatalok - Veszélyeztető és kriminalizáló tényezők gyermek- és ifjúkorban*. Doktori (Ph.D.) disszertáció, Budapest, ELTE-TáTK, 2012.

SZATHMÁRY Zoltán: *Bűnözés az információs társadalomban, Alkotmányos büntetőjogi dilemmák az információs társadalomban*. Doktori disszertáció, PTE-ÁJK, Pécs, 2012

TARI Annamária: *Bátor generációk#SzorongókTehatVagyok*, Tericum könyvkiadó, Budapest, 2017

TWENGE J. M.– CAMPBELL S. M.: Generational differences in psychological traits and their impact on the workplace, *Journal of Managerial Psychology* 2008, 23 (8), 862-877.

RICZU ZSÓFIA*

Táv munka vagy home-office? Táv munka szabályozásának összehasonlító elemzése a magyar és a török munkajogban

Absztrakt: A SARS-CoV-2 terjedése a világ összes országában a személyes kapcsolattartás mérséklését, illetve felfüggesztését eredményezte. A személyes kontaktok áthelyeződtek a digitális térbe, amely nem csupán a szabadidős tevékenységeket, hanem az oktatást és a munkavégzést is érintette. Ami eleinte szokatlan volt, az a járvány második hullámára már megszokottá és mindennapossá vált. Digitális eszközök alkalmazása révén áthidalható az elszigetelődés: az összeköttetés a nap 24 órájában rendelkezésünkre áll, legyen szó akár egy munkahelyi értekezletről, vagy egy egyetemi záróvizsgáról. A tanulmányomban a távmunkát, és home-office kérdését kívánom vizsgálni, amelyek már a munkajog és a nemzetközi szabályozás keretében is fontos napirenddé váltak.

Kulcsszavak: COVID-19, digitális átállás, távmunka, home-office

Abstract: The spread of SARS-CoV-2 in all countries of the world has resulted in the reduction or suspension of personal contact. Personal contacts have shifted to the digital space, which has affected not only leisure activities but also education and work. What was unusual at first was already commonplace by the second wave of the epidemic. Isolation can be bridged through the use of digital tools: the connection is available to us 24 hours a day, whether it is a work meeting or a university final exam. The study aims to examine teleworking, home work and teleworking, which have already become important agendas in the framework of labour law and international regulation.

Keywords: COVID-19, digital switchover, teleworking, home-office

DOI: 10.46942/SIDM.2020.2.133-146

Bevezetés

A pandémia és ahhoz kapcsolódóan meghozott korlátozó rendelkezések a munkavégzés helyét és mikéntjét is érintették, a COVID-19 első hullámának lecsengését és az elrendelt veszélyhelyzetet követően azonban foglalkoztatók fokozatosan érkeztek visszatérni a korábbi működési rendhez.

* Juhászné Riczu Zsófia, I évfolyamos, nappali tagozatos PhD hallgató Deák Ferenc Álla- és Jogtudományi Doktori Iskola, Miskolci Egyetem, Állam-és Jogtudományi Kar, Civilisztikai Tudományok Intézete, Agrár-és Munkajogi Tanszék. Témavezető: Dr. Mélypataki Gábor PhD egyetemi adjunktus.

A márciusban kialakult pandémia olyan helyzet elé állította nem csak a hazai, hanem Európa, sőt világszerte a kormányzatokat, amelyre nem láthattunk precedenst az elmúlt századokban. A járványhelyzet számos területen állította és állítja megpróbáltatások elé a jogalkotókat: az egészségügyi, gazdasági és ebből következően jelentős szociális krízis következményei közvetlenül érték el a munkavégzés területét.

Azon munkaköröknél, ahol korábban is számítógép, internet, illetve egyéb digitális kommunikációs eszköz alkalmazásával történt a munkavégzés, egyszerűbb volt az átállás a hirtelen, gyakorlatilag egy hétféle alatt kialakult új, otthonról történő munkavégzésre. E munkavégzést többen, többféle kontextusban távmunkaként jelölték meg, ezért úgy gondolom, hogy érdemes lenne a távmunka és az otthonról történő munkavégzés kifejezések definícióját tisztázni, munkajogi hátterét, szabályozást tekintve elkülöníteni.

Tekintettel arra, hogy a járvány a világ összes országában átalakította a foglalkoztatási körülményeket, több szemszögből is vizsgálat tárgyát képezték az egyes államok kormányai által hozott rendelkezések.¹ Mindenképpen szerettem volna egy, az Európai Unión kívüli, harmadik ország jogi hátterét is megvizsgálni a távmunkát illetően, a közös történelemre és a mai napig fennálló kereskedelmi kapcsolatokra tekintettel Törökországra esett a választásom. Az Italian Labour Law e-Journal folyóiratban Ceren Kasım vizsgálta a COVID-19 hatására Törökországban hozott rendelkezéseket, azonban elemzése a rövidített munkaidőtől illetve a fizetés nélküli távollétet helyezte a középpontba.²

Távmunka vagy Home-office?

A gazdaság globalizációja, a technológia gyors fejlődése és a tapasztalt társadalmi változások a klasszikus foglalkoztatási típusok jelentős változásához vezettek. Hasonlóképpen, a vállalkozások közötti erős kereskedelmi verseny arra készítette a gazdasági társaságokat, hogy csökkentsék költségeiket és rugalmas munkavégzést alkalmazzanak. A pandémia körülményei miatt a munka életében bekövetkezett változások és a rugalmasság és a szociális izoláció szükségességének eredményeként jelent meg a távmunka és a home-office.

Mindenek előtt le kell szögeznünk: a home-office nem egyenlő a távmunkával. A távmunka, mint atipikus munkaviszony került szabályozásra a 2012. évi I. törvényben, 196. § (1) értelmében „*a távmunkavégzés a munkáltató telephelyétől*

¹ Lásd Italian Labour Law e-Journal Vol. 13 No. 1S (2020): Special Issue: Covid-19 and Labour Law. A Global Review <https://ilcej.unibo.it/> (letöltés dátuma: 2020.04.21.)

²Ceren KASIM: COVID-19 and Labour Law: Turkey <https://ilcej.unibo.it/article/view/10806/10715> és <https://ilcej.unibo.it/article/view/10806/11106> (letöltés dátuma: 2020. 10.05.)

*elkülönült helyen rendszeresen folytatott olyan tevékenység, amelyet számítástechnikai eszközökkel végeznek, és eredményét elektronikusan továbbítják*³. Fontos kitétel, hogy a távmunka végzésről már a munkaszerződésben szükséges megállapodni, rögzíteni szükséges a munkáltató általi ellenőrzés ütemezését, a számítástechnikai vagy elektronikus eszköz használatának szabályait, továbbá azt a szervezeti egységet, amelyhez a munkavállaló munkája kapcsolódik. Ebből kifolyólag a távmunka fogalmi eleme, hogy a munkaviszony kifejezetten a távmunkavégzés céljából jön létre, továbbá hogy a munkavégzés rendszeresen távmunkavégzés keretében történik.

A fenti szabályozás fényében kijelenthetjük, hogy azon munkavállalók munkáját, akiknek a járvány miatt bevezetett korlátozások következtében átmenetileg elrendelték az otthonról történő munkavégzést, nem sorolhatjuk a távmunkavégzés esetkörébe.

Amennyiben a munkavállaló a szerződésében rögzített munkavégzési helytől eltérő helyen (tehát nem a munkáltató székhelyén, telephelyén), de továbbra is a munkáltató utasításának eleget téve végezte el munkáját, a munkaszerződéstől eltérő munkahelyen történő foglalkoztatásra került sor, melynek kérdését az Mt. 53. §-a rendezi: „a munkáltató jogosult a munkavállalót átmenetileg a munkaszerződéstől eltérő munkakörben, munkahelyen vagy más munkáltatónál foglalkoztatni.”⁴ A törvény az ilyen alkalmazás esetére időkorlátot határoz meg: a munkáltató által egyoldalúan naptári évente legfeljebb 44 munkanapra rendelhető el, a jogszabályban rögzített arányossági szabály és a szabály alól mentesülés eseteinek figyelembevételével. Ezen cikk hatálya alá tartozó foglalkoztatás i esetkört sorolhatjuk a home-office fogalma alá. Meg kell jegyeznünk, hogy az időkorlátokra vonatkozóan a veszélyhelyzet időtartama alatt a törvény rendelkezéseitől eltérést engedett a 47/2020. (III.18.) Kormányrendelet a 6. § (4) bekezdésében foglalt felhatalmazás alapján. Utóbbi esetben a munkáltató és a munkavállaló megállapodása alapján volt lehetőség a törvényben foglalt időkorlátot túl eltérő munkavégzési helyen történő foglalkoztatásra. (A 104/2020. (IV. 10.) Korm. rendelet szintén kiegészítette a munkajogi szabályokról szóló rendelkezéseket a járványhellyzettel összefüggésben: az Mt rendelkezéseit azzal az eltéréssel kell alkalmazni, hogy a munkáltató legfeljebb huszonegy havi munkaidőkeretet rendelhet el. Utóbbi azonban nem kapcsolódik szorosan a távmunka és home-office témaköréhez, ezért mélyebb elemzésére jelen írásomban nem térnék ki.)

A versenyszféra munkajogán túl vizsgálatot érdemel a közszolgálati munkaviszonyok szabályzata is. A 2018. évi CXXV. törvény (továbbiakban Kit.) elkülöníti a távmunka és az otthoni munkavégzés tematikáját:

³ 2012. évi I. törvényben, 196. § (1)

⁴ 2012. évi I. törvény Mt. 53. §

125. § [A távmunka]

(1) A távmunka a foglalkoztató kormányzati igazgatási szerv székhelyétől, illetve a munkavégzés rendes helyétől elkülönült helyen rendszeresen folytatott olyan tevékenység, amelyet információtechnológiai vagy számítástechnikai eszközzel (a továbbiakban együtt: számítástechnikai eszköz) végeznek, és eredményét elektronikusan továbbítják, ide nem értve az otthoni munkavégzést.

(2) A távmunka megállapodás alapján, a munkáltatói jogkör gyakorlója által meghatározott helyen végezhető.

(3) Ellérő megállapodás hiányában a munkavégzéshez, valamint a kapcsolattartáshoz szükséges eszközöket a munkáltatói jogkör gyakorlója biztosítja.

(4) A távmunkavégzésre vonatkozó részletszabályokat a Kormány rendeletében állapítja meg, amelynek alapján a munkáltatói jogkör gyakorlója a speciális feltételeket és szabályokat szabályzatban rögzíti.

(5) A munkáltatói jogkör gyakorlója előírhatja, hogy az általa biztosított számítástechnikai vagy elektronikus eszközt a kormánytisztviselő kizárólag a munkavégzéshez használhatja.

(6) A munkáltatói jogkör gyakorlója a távmunkát végző kormánytisztviselőnek minden olyan tájékoztatást köteles megadni, amelyet más kormánytisztviselőnek biztosít.

(7) A munkáltatói jogkör gyakorlója tájékoztatja a kormánytisztviselőt

a) a munkáltatói jogkör gyakorlója általi ellenőrzés szabályairól,

b) a számítástechnikai vagy elektronikus eszköz használata korlátozásának szabályairól.

(8) A munkáltatói jogkör gyakorlója állapítja meg az ellenőrzés módját és a munkavégzés helyeként szolgáló ingatlan területén történő ellenőrzés esetén annak bejelentése és megkezdése közötti legrövidebb tartamot. Az ellenőrzés nem jelenthet a kormánytisztviselő, valamint a munkavégzés helyeként szolgáló ingatlant használó más személy számára aránytalan terhet.

126. § [Az otthoni munkavégzés]

(1) A kormánytisztviselő és a munkáltatói jogkör gyakorlójának megállapodása esetén a kormánytisztviselő a munkáját a munkavégzés rendes helyétől eltérően a lakó-, illetve tartózkodási helyén, saját eszközeivel is végezheti.

(2) Az otthoni munkavégzésre abban az esetben kerülhet sor, ha az elvégzendő munka jellege ezt lehetővé teszi, továbbá ha az otthoni munkavégzés elrendelése vagy lehetővé tétele nem jár a kormányzati igazgatási szerv vagy a kormánytisztviselő számára aránytalan sérelemmel.

(3) Az otthoni munkavégzésre irányuló megállapodásban rögzíteni kell az otthoni munkavégzés idejét, az egyedileg elvégzendő feladatokat, továbbá a kapcsolattartás és az elvégzett munka leadásának módját és időpontját.

(4)* Az otthoni munkavégzés részletes szabályait a Kormány rendeletben, továbbá ennek keretei között a hivatali szervezet vezetője a közszolgálati szabályzatban állapítja meg.⁵

A vonatkozó cikkek világosan rámutatnak arra, hogy sokan helytelenül alkalmazzák a távmunka kifejezést a home-office szinonimájaként.

⁵ 2018. évi CXXV. törvény 125.-126. §

A 47/2020. kormányrendelet által bevezetett szabályok a veszélyhelyzet megszűnését követő 30 napig alkalmazhatóak, ez idő alatt rugalmasan kezelhető az eltérő munkavégzési helyen történő foglalkoztatás. E jogszabály azonban nem tér ki arra a kérdésre, hogy mi várható a veszélyhelyzet megszűnése után? Kétségtelen, hogy a home-office nem módosítja végleges jelleggel a munkavégzés helyét, ezért a veszélyhelyzettel függetlenül mindenképpen szükségesnek tartom munkahelyi belső szabályzat kialakítását (akár kollektív szerződések keretein belül) a szokásos munkavégzési helytől eltérő helyen történő foglalkoztatás szabályozására.

Táv munka szabályozása a török munkajogban

A témához kapcsolódóan úgy vélem, hasznos lehet más államok táv munka szabályozását vizsgálni, nem csupán európai, hanem nemzetközi szinten is, azonban a területi korlátok miatt egy Európai Unió kívüli államra esett a választásom: Törökországra. A török munkajog vizsgálatához hatalmas segítséget nyújtott Tankut Centel, az Isztambuli Koç Egyetem professzorának angol nyelven kiadott tanulmánya.⁶, mely átfogó elemzést ad a munkaadók és a munkavállalók törvényes jogairól, valamint érinti a bérek, a munkaidő és a munkaidő, valamint a munkaszerződések, valamint a kollektív munkajog kérdéskörét is. Tanulmányom elkészüléséhez elengedhetetlen volt a török Munka Törvénykönyv (4857 İŞ KANUNU) áttekintése, s bár alapszinten értem a török nyelvet, segítséget kértem Isztambulban élő barátaimtól a jogszabályok értelmezéséhez.

Ahogy Szigetvári Tamás is rögzítette: Az 1453-ban létrejött Oszmán Birodalom sikeresen alkalmazta a korábbi muszlim birodalmak államigazgatási elveit, ötvözve az akkori legfejlettebb bizánci hivatalnokrendszer tapasztalatait, nem mellőzve a türk hagyományokat.⁷ Úgy gondolom, ez is nagy szerepet játszott abban, hogy az Oszmán Birodalom a török hódítások nyomán szerzett, kontinentst áthidaló kiterjedése ellenére évszázadokon keresztül építette és fenntartotta hatalmát. A Birodalomban az iszlám nem pusztán vallásként, hanem a teljes társadalmi igazgatás elvének igényével lépett fel, így a gazdaság működésének alapelveit is szabályozta⁸. Tekintettel arra, hogy a Birodalom a szigorú vallási hagyományok fenntartása mellett a nyugati modernizáció felé is nyitott, elősegítette a modernizációs folyamatokat. A birodalmi államszervezet hosszútávú fenntarthatósága azonban megingott: az Oszmán Birodalom az első világháború

⁶ Tankut CENTEL: Introduction to Turkish Labour Law, Springer 2017. ISBN 978-3-319-65571-0

⁷ SZIGETVÁRI Tamás: Jogrendszer és versenyképesség Törökországban, Iustum Acquum Salutare XII. 2016. 2. 127–140.

⁸ Norman C. ROTHMAN: Islam in Turkey and Modernization: The Tanzimat Period. Comparative Civilizations Review, No. 56., 2007. 76.

végével megszűnt létezni. 1922. november 1-jén a Török Nemzetgyűlés megszüntette a szultánságot, majd 1923. október 29-én kikiáltották a köztársaságot. A Török Köztársaság első elnöke Musztafa Kemal lett, később felvette az Atatürk, azaz a „Törökök Atyja” nevet, és a mai napig ezen a néven ismert. Atatürknek köszönhetően olyan reformok mentek végbe, melyek a jogtudományt és a jogtörténetet is érintették, legjelentősebb az 1924 áprilisában elfogadott törvény a kalifátus valamint a vallási ügyek minisztériumának megszüntetéséről. Nevéhez fűződik a latin ábécé és a családnév törvény bevezetése (ezt megelőzően az itt élők vezetéknevek helyett rangokat használtak). 1926 ismét jelentős korszak kezdetét jelöli a török állam fejlődésében: olasz minta alapján a Büntető Törvénykönyvet, majd svájci modellt követve a Polgári Törvénykönyvet is kodifikálták. Jól látható, hogy a török jog a korábbi iszlám jogrendszerrel távolodva az európai jogrendszerek felé közelített, jogszabályok gyakran az európai jog fordítása nyomán kerültek átültetésre. Mindezek ellenére az iszlám vallás még a mai napig érezteti hatását nem pusztán a jogban, hanem gazdasági-társadalmi kérdésekben is.⁹

Törökországban polgári jogrendszer van érvényben, mely különböző európai jogrendszereken alapul. Törökország számos emberi jogi egyezményt aláírt, a jogrendszer alapjait az 1982-es alkotmányban fektették le, amelyet 2004-ben és 2017-ben jelentősen módosítottak.¹⁰ Törökország 1959-ben nyújtotta be első alkalommal csatlakozási kérelmét az Európai Gazdasági Közösségbe, a teljes jogú tagság bekövetkezése azonban máig bizonytalan, az Európai Unió tagsághoz hasonlóan.

A Köztársaság kikiáltásával együtt Törökország megkezdte a világi igazságszolgáltatási rendszerre való áttérés intézményi alapjainak megalapozását. A nyugat-európai országok alaptörvényeit fordítás útján törvénybe foglalták (többek között a már fentebb említett svájci Polgári Törvénykönyv szolgáltatott alapot a török polgári jogi szabályoknak). A kollektív munkajogról, továbbá a munkaügyi bíróságokról szóló törvény forrásait a kollektív munkaszervezetekről szóló német törvény és a munkaügyi bíróságokról szóló törvény tartalmazza.

Az 1982-es török alkotmány a legjelentősebb forrás, amely később többször módosításra került. Az alkotmány rendelkezései a jog elsődleges forrásai. Az állam alapvető céljai és feladatai közé tartozik *„az egyén és a társadalom jólétének, békéjének és boldogságának biztosítása; törekedni kell az egyén alapvető jogait és szabadságait korlátozó politikai, gazdasági és társadalmi akadályok felszámolására az igazságosság és a jogállamiság*

⁹Lásd: Kışlalı, Ahmet Taner: Atatürk és a Nyugat in: Kerekesházy József: Az igazi Kemál, Budapest, Terebess, 2000., <http://mek.oszk.hu/03800/03836/html/#36> (letöltés dátuma: 2020. 10.05.) és Kansu, Ceyhan Atuf: Mustafa Kemal Atatürk, Nap Kiadó kft, 2017.

¹⁰ Magyar Kereskedelmi és Iparkamara: Piaci útmutató a Török Köztársaságról <https://mkik.hu/> (letöltés dátuma: 2020.10.06.)

elvétel összeegyeztethetetlen módon; és az egyén anyagi és szellemi létének fejlődéséhez szükséges feltételeket biztosítani”(5. cikk.).¹¹

Munkaügyi jogszabályok

A törökországi munkaügyi jogszabályok mindig is a munkaügyi normák megállapításának fő eszközei voltak. Tehát a 2003-ban 4857. szám alatt elfogadott Munkaügyi Törvény szolgáltatja az alapot, amely az egyéni munkaerőt szabályozza. Ennek ellenére 2003-as törvénykönyv nem tekinthető a munkaviszonyok egészét irányító munka törvénykönyvének, tekintettel az 1967-ben 854. szám alatt elfogadott törvényre, amely meghatározza a tengeri szállítási munkákra alkalmazandó rendelkezéseket és szabályozza a tengerészek és munkáltatóik közötti munkaügyi kapcsolatokat. Hasonlóképpen, az újságírók és munkáltatóik közötti kapcsolatokkal foglalkozik az 1952-ben 5953. szám alatt elfogadott sajtótörvény. A kollektív munkajogra szintén külön törvények vonatkoznak, a 2012. évi 6356. számú a szakszervezetekről és a kollektív munkaszerződésekről szóló törvény, és a 2001-ben hatályba lépett 4688. sz. törvény, mely a köztisztviselők szakszervezetei és kollektív szerződéseiről rendelkezik. A másik jelentős jogforrás a török kötelezettségkódex, amelyet 2011-ben a 6098 sz. alatt kodifikáltak, valamint a főbb törvények és kódexek között szerepel a munkaügyi bíróságokról szóló törvény (1950, 5521. sz.), A nemzeti ünnepekről és az általános munkaszüneti napokról szóló törvény (1981., 2429. sz.), a minisztérium szervezéséről és feladatairól szóló törvény, a munkaügyi és szociális biztonságról (1985, 3146. sz.), a szakképzésről (1986, 3308. sz.) és a nemzetközi munkaerő-törvény (2016, 6735. sz.), végül a munkavédelemről szóló törvény (6631).¹²

Munkaszerződés

A munkaszerződés hazánkban is az individuális munkakapcsolatok alapja. Ennek megfelelően a munkaszerződés fontos forrás, amely meghatározza az egyes munkaviszonyokra alkalmazandó munkakörülményeket. Ily módon a munkavállaló és munkáltatója a közöttük fennálló munkaszerződés tartalma alapján megállapodnak szabályokról. Törökországban azonban a belső irányelvek is általános normaként vannak jelen a munkaviszonyban (tükrözik a munkajog általános törvényi feltételeit). Ezért a belső irányelvekre a Török Kötelmi Kódex olyan rendelkezései vonatkoznak, amelyek az aktus általános feltételeit szabályozzák. A belső irányelv rendelkezéseit a munkáltató előzetesen egyoldalúan megfogalmazza, és leírja a vállalatában alkalmazott egységes és általános

¹¹ T. CENTEL, im.p.9.

¹² T. CENTEL, im. p.11-12.

munkakörülményeket. Ennek megfelelően a munkáltató általános szabályokat vezethet be, amelyek a munka teljesítményét és a munkavállalók munkahelyi hozzáállását irányítják a vezetéssel kapcsolatos kérdésekben, valamint a munkavállaló engedelmisségi kötelességével kapcsolatban. Másrészt a munkavállaló vagy elfogadhatja az említett munkakörülményeket teljes egészében, vagy megtagadhatja a munkaszerződés aláírását. A munkáltató belső irányelvet készíthet, vagy teljesen elkerülheti az irányelv alkalmazását. E tény ellenére, noha nincsenek törvényileg kötelező szabályok, a belső irányelvek széles körben népszerűek a gyakorlatban. Hasonlóképpen nagy szerepük van a belső irányelveknek a kollektív szerződések kapcsán. Ennek megfelelően egy belső irányelv szabályozhatja és meghatározhatja a fegyelmi szabályokat és törvényeket, a munkavédelmi szabályokat, a munkaidőt, a túlzott munkát, a bérek fizetési idejét, az előlegeket, a kiegészítő kifizetéseket és a szociális segélyeket.¹³ A belső irányelvek alkalmazása nem zárja ki az individuális szerződések létét. A belső irányelv rendelkezései csak akkor kötelezőek, ha azokat a szerződés teljesítésekor világosan közzétették és a munkavállaló elfogadta azokat. A fentiek fényében nem lesz elegendő a belső irányelvet pusztán a létesítmény bármely pontján kiküldeni. A gyakorlatban a munkáltatók írásos dokumentumot kapnak az alkalmazottaktól, amellyel a munkavállaló megerősíti, hogy látta, elolvasta, elfogadta, tudomásul vette és magára nézve kötelezőnek ismeri el a belső irányelvet.

A munkáltató telephelyen az általános és egységes munkarendet a belső irányelvek mellett munkahelyi gyakorlatok is biztosíthatják. Ennek megfelelően a munkahelyi gyakorlatok az általános munkakörülmények kereteire épülnek. A munkahelyi szokások akkor alakulnak ki, amikor bizonyos tényleges hozzáállás és cselekedetek megismétlődnek a munkahelyen. Amikor a munkáltató állandóan és egyoldalúan, ugyanazon feltételekkel követel meg, és a munkavállaló ezt implicit módon elfogadja, akkor egy olyan munkahelyi gyakorlat érvényesül, amely szerződéses jellegűvé válik, bizonyos feltételek fennállása esetén a munkahelyi gyakorlat a munkaszerződések rendelkezésévé válhat.¹⁴ A 2003-as törvénykönyv előírja, hogy a munkahelyi gyakorlat által kialakított munkakörülmények lényegében csak a munkavállaló írásbeli beleegyezésével módosíthatók, amely garanciát biztosít a munkavállalók részére.

A munkáltató utasítási joga

A hazai távmunkaszabályozás kapcsán úgy gondolom, néhány mondatban érintenünk kell a munkáltató utasítási jogkörének helyzetét a török munkajogban: a munkáltató bevezetheti a munkavégzésre és a munkavállalók hozzáállására

¹³ T. CENTEL, im. p 13-14.

¹⁴ T. CENTEL, im p.14.

vonatkozó általános szabályokat, és munkavégzéshez kapcsolódóan különleges utasításokat adhat ki. A munkavállalók viszont kötelesek megfelelni az ilyen előírásoknak a jóhiszeműség elve által megkövetelt mértékben.¹⁵ A munkáltató által kiadandó speciális utasítások akkor lépnek hatályba, ha a munkavállaló tájékoztatása megtörtént. A munkáltató által kiadandó utasítások nem sérthetik vagy kerülhetik el a kötelező rendelkezéseket, az erkölcsi-etikai szabályokat, a közrendet vagy a személyiségi jogokat.¹⁶ A munkavállaló részéről a munkáltatói utasítások be nem tartása a szerződés megszegése esetén felmerülő jogi következményekkel jár.

A távmunka szabályozása

Törökország munkajogi szabályozását a 4857. számú törvény (4857. sayılı İş Kanunu'nun) foglalja magában, a 14 cikk tartalmazza a távmunkára vonatkozó rendelkezéseket. Törökországhoz képest az Egyesült Államokban és az Európai Unióban is számos olyan tanulmány született, mely a távmunkát állítja középpontjába. A változó gazdasági helyzetben a török szabályozás módosítása is elengedhetelenné vált, amely azonban a mai gyakorlatban nem elegendő.¹⁷ Az említett cikk 2016-ig a „Call on Call” címet viselte, melyet a 6715. számú törvény rendezett 2016-ban.

Taner Sevim a „Tele çalışma” című cikkében így fogalmaz: A távmunka-modell, amelyről az elmúlt években többször is hallottunk, mára törvényes alapokra helyezkedett hazánkban a 6715. számú törvény elfogadásával. Vitathatatlan, hogy bevezetése problémákat vethet fel, ugyanakkor jelentős előnyöket nyújthat a munkaadók számára: munkaidő, munkavégzési hely és az általános költségek tekintetében, amelyet a digitális és technológiai vállalatok különösen előnyben részesítenek. Ma a távmunka-modell egyik vitatott része a túlóra kérdésköre, elképzelhető, hogy nem lesznek jogosultak túlórára azok a munkavállalók, akik a távmunka keretein belül dolgoznak, hiszen gyakorlatilag a maguk határozhatják meg a munkaidejüket, ezáltal ez a munkavégzési forma megközelíti az önálló munka szintjét. Az ilyen új munkamodellekben a függőségi tényező lesz a munkaszerződés egyik fő eleme, a függőség a munkáltató utasítási jogkörében jelentkezik. Nem kétséges, hogy a jövőben, a távmunkára vonatkozó szükséges jogszabályok elfogadását követően, gyakrabban fogunk találkozni az

¹⁵ Türk Borçlar Kanunu Kanun Numarası : 6098 (2011) 399. cikk

¹⁶ Türk Borçlar Kanunu Kanun Numarası : 6098 (2011) 27. cikk (1) bekezdés)

¹⁷ Yeni çalışma sistemi tele çalışma ve evden çalışma modelinin incelenmesi <https://www.hukukihaber.net/makale/yeni-calisma-sistemi-tele-calisma-ve-evden-calisma-modelinin-h435822.html> (letöltés dátuma: 2020.10.08.)

üzleti életben a távmunka modelljével.¹⁸ A Taner Sevim által megjelölt 6715. számú törvény az ideiglenes munkaviszonyokról rendelkezik, elfogadásával a 2003-ban kiadott 4857. számú törvény került módosításra. A (2) cikkben érinti a távmunka kérdéskörét:

“Távoli munkavégzés; Írásban létrejött üzleti kapcsolat, amely azon az elven alapul, hogy a munkavállaló munkáját otthon vagy a munkahelyen kívül technológiai kommunikációs eszközökkel látja el, a munkáltató által létrehozott munkaszervezés keretein belül. A negyedik bekezdés rögzíti: munkaszerződésben rögzíteni kell munkaköri leírást, munkavégzés módját, a munkavégzés időtartamát és helyét, a bérek kifizetésének ütemezését, a munkáltató által biztosított felszereléssel és a védeműekkel kapcsolatos kötelezettségeket, a kapcsolattartás módját, valamint az általános és különleges munkakörülményekre vonatkozó rendelkezések.

A távról dolgozó munkavállalókat kizárólag a munkaszervezés jellege miatt nem lehet más eljárásoknak alávetni, kivéve, ha ennek alapvető oka van. A munkáltató köteles tájékoztatni a munkavállalót a munkavédelmi intézkedésekről, biztosítani az ezzel kapcsolatos képzést, biztosítani az egészségügyi felügyeletet, és megenni a szükséges munkavédelmi intézkedéseket a rendelkezésre álló felszerelésekkel kapcsolatban.

A távmunka eljárásait és alapelveit, valamint az egyéb kérdéseket a Munkaügyi és Szociális Biztonsági Minisztérium által kiadott rendelet határozza meg.”¹⁹

A török munkajogi kódexben a távmunka tehát hasonló megfogalmazást kapott, mint a hazai törvénykönyvben. „A távmunka a munka elvégzésének olyan formája, melyet kommunikációs eszközökkel végeznek, a munkáltató telephelyén kívül – ez leggyakrabban a munkavállaló otthonát jelöli”²⁰ A törvény a hazai szabályozáshoz hasonlóan kiköti, hogy munkaszerződés keretében meg kell állapodni a távmunkavégzésről, és a munkaszerződésnek ki kell térnie a munka elvégzésének módjára, munkaidőre, a munkabérré, a munkáltató által biztosított munkaeszközökre és az ehhez kapcsolódó kötelezettségekre is.²¹ A távmunka alkalmazása esetén a munkáltató köteles tájékoztatni a munkavállalókat munkahelyi egészségvédelmi és biztonsági intézkedésekről, egészségügyi ellenőrzésének elvégzéséről.²² A magyar szabályrendszerhez hasonlóan rendelkezik arról, hogy a távmunkában foglalkoztatott munkavállaló részére biztosítani kell az egyenlő bánásmód érvényesülését.

A klasszikus távmunka vizsgálatán kívül, a török szabályozást tekintve meg kell említenünk az otthoni munkavégzés témakörét is (vagy más néven házi szolgáltatási szerződés), mely álláspontom szerint a szabályozást tekintve nem fedl

¹⁸ Av.Taner SEVIM TELE ÇALIŞMA (TELE WORKING) <http://www.hukukgunlugu.org/tele-calisma-tele-working/> (letöltés dátuma: 2020.10.04.)

¹⁹ Kanun No. 6715 2. cikk

²⁰ 4857 Íş Kanunu 14. cikk (4) bek.

²¹ 4857 Íş Kanunu 14. cikk (5) bek.

²² 4857 Íş Kanunu 14. cikk (6) bek.

le a home-office kérdéskörét. A távmunka, mint kiemelt fogalom, egy olyan munkaforma, amelyben a munkát a munkahelyen kívül látják el, a klasszikus foglalkoztatási modelltől eltérően a távmunka tehát a munkahelyen kívül, bizonyos földrajzi határokkal működik. Az otthoni munkavégzés a török értelmezésben a távmunka egyik ága, azonban vannak bizonyos különbségek a munkajogban a házi szolgáltatási szerződések és a távmunka között. „*Klasszikus értelemben a távmunka az a fajta munka, amelyben a munkát a munkahelytől függetlenül végzik. A doktrínában bár a távmunka és az otthoni munka bár hasonló és gyakran szinonimaként használt fogalom, úgy gondoljuk, hogy a jogalkotó által megfogalmazott a távmunkát olyan legfelsőbb fogalomnak kell tekinteni, amely magában foglalja a távmunka és az otthoni munkavégzés fogalmait is.*” –áll Muhammet Erkam Güz és Mücahit Tüfekçi értekezésében²³

A Nemzetközi Munkaügyi Szervezet 1996-ban tartott Nemzetközi Munkaügyi Konferenciájának 83. ülésén elfogadták a 177. sz. Egyezményt és a 184. sz. ajánlást, amelyben fontos pont a munkavállaló szabadsága, hogy a munkáltató telephelyétől eltérő helyen végezze munkáját.²⁴ Az otthoni munkavégzést a török kötelezettségvállalásokról szóló 6098. számú kötelező törvénykönyv "Háziszolgáltatási megállapodás" (Evde Hizmet Sözleşmesi)²⁵ címmel szabályozza, amely 2012-ben lépett hatályba. A törvény a 2. cikkben meg is határozza a házi szolgáltatási megállapodást: Otthoni szolgáltatási szerződés, a munkavállaló saját otthonában vagy más helyen, személyesen vagy családtagjaival meghatározott díj ellenében teljesítse a vállalt szerződést. Ebből az aspektusból további vizsgálatokat igényel ez a munkavégzési forma, a megfogalmazás alapján nem érinti a home-office tárgyát. Álláspontom szerint, ahogy a megfogalmazásban is jelölve lett, közelebb áll egy vállalkozási szerződéshez, mint egy klasszikus munkaviszonyhoz, és bár jelen esetben külön törvényi rendelkezés vonatkozik a szociális biztonság garanciáira, a tényleges biztonság számomra megkérdőjelezhető, már-már a 'felxricurity' vonásait viseli. Vajon ez a fajta rugalmasság a törvényi megfogalmazásban milyen jogi garanciákat nyújt a munkát végzők számára?

„*Bár az otthoni munkavégzés, amely a távmunka egyik altípusa, részleges szabályozást ért el így a munkajogban, véleményünk szerint ez nem elég, és nem helyénvaló kétértelmű kérdéseket hagyni a szabályozásra. Az a véleményünk, hogy megfelelőbbek lennének a külön jogi előírások,*

²³ Muhammet Erkam GÜZ – Mücahit TÜFEKÇİ: [Yeni çalışma sistemi tele çalışma ve evden çalışma modelinin incelenmesi](https://www.hukukihaber.net/makale/yeni-calisma-sistemi-tele-calisma-ve-evden-calisma-modelinin-incelemesi) <https://www.hukukihaber.net/makale/yeni-calisma-sistemi-tele-calisma-ve-evden-calisma-modelinin-h435822.html> (letöltés dátuma:2020.10.08.)

²⁴ILO 177. számú egyezmény és 184. sz. ajánlás https://www.ilo.org/dyn/normlex/en/F?p=1000:12100::NO:12100:P12100_INSTRUMENT_ID:312522 és https://www.ilo.org/dyn/normlex/en/F?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO::P12100_INSTRUMENT_ID:312322 (letöltés dátuma: 2020.10.09.)

²⁵ Türk Borçlar Kanunu Kanun Numarası: 6098 (2011) 461-469. cikk

*amelyek az otthoni munkavégzés sajátos jellegét figyelembe véve és anélkül, hogy megfosztanák az otthoni munkavállalókat a munkajog által biztosított garanciáiktól.*²⁶

Meghatározását tekintve tehát a jogalkotó az otthoni munkavégzést bizonyos értelemben a távmunka fogalmának alárendelten szabályozza. Ezen magyarázatok keretein belül, mivel az atipikus munkastílusnak számító otthoni munkavégzés során a munkavállalók a munkáltató munkahelyén kívül végzik munkájukat, ezen a ponton nincsenek a munkaadó közvetlen irányítása és felügyelete alatt. Következésképpen ebben az esetben gyengül a munkáltató képessége a munkavállaló irányítására és ellenőrzésére. Bár a függőségi tényező gyengül ebben a munkamódszerben, nem tűnik el teljesen. Mert még akkor is, ha a munkavállaló a saját otthonában látja a munkáját, most a mai technológiával a munkáltatónak lehetősége nyílik különféle módon ellenőrizni a munkavállalóját. Emine Tozlu szintén megkülönbözteti a távmunkát az otthoni munkavégzéstől. Álláspontra alapján a munkahely központjától távol, a kommunikációs eszközök igénybevételével történik a távmunkavégzés, amely ugyan hasonlít az otthoni munkavégzésre, mégis külön kell kezelni a két esetet.²⁷ Prof. Dr. Fatih Usant idézve: *Az otthoni munkavégzés szempontjából olyan munkakapcsolat, amelyben a munkavállaló nem a munkahelyén, hanem otthon teljesíti a munkavégzésre vonatkozó kötelezettségét ezzel szemben az otthonról dolgozó olyan személy, aki díjazásból árukat vagy szolgáltatásokat állít elő, egyedül vagy családtagjaival együtt, egy kötött otthonban vagy egy általuk választott munkahelyen egy vagy több munkaadó számára.*²⁸ A fentiek fényében a „házi szolgáltatási megállapodást” kvázi a hazai bedolgozói munkavissonnal tudnám párhuzamba állítani.

Szintén egyezést mutat a hazai és a török jogi szabályozás az állásidő tekintetében. A török munkajogi kódex 66. cikkének értelmében A munkavállaló napi munkaidejébe beleszámítanak az alábbi időszakok:

„c) a munkavállaló a munkahelyén töltött ideje, azon időszakok, amely alatt a munkáltató nem tudott számára munkát biztosítani

d) átirányítás esetén az átirányítás helye szerinti telepbe helyen munka nélkül töltött idő (amennyiben átirányítás helye szerinti munkáltató nem tudott számára munkát biztosítani).²⁹

Sajnos a nyelvi korlátok és a rendelkezésre álló idő hiánya miatt a hazai, a szokásos munkavégzési helytől eltérő foglalkoztatás szabályaihoz hasonló

²⁶ M.E. GÜZ – Mİ TÜFEKÇİ: [Yeni çalışma sistemi tele çalışma ve evden çalışma modelinin incelenmesi](#)

²⁷ Emine TOZLU Genel olarak esnek çalışma sistemleri ve tele çalışma ve sıkıştırılmış iş haftasının karşılaştırılması Süleyman Demirel Üniversitesi Suleyman Demirel University Vizyoner Dergisi The Journal of Visionary Y.2011, C.3, S.4. p.99-116

<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/213973>(letöltés dátuma: 2020.10.09.)

²⁸ Prof. Dr. M. Fatih UŞAN İş ve Sosyal Sigorta Hukuku Uygulamasında Parça Başına Ücret, Ankara 2003. p. 60-61

²⁹ 4857 İş Kanunu 66. cikk

rendekezéseket ezidáig nem találtam a török munkajogi törvénykönyvben, amelyek hasonlóan a magyar rendelkezésekhez, lefednék a home-office szabályozásának tárgykörét. A jövőben mindenképp szeretném folytatni az erre vonatkozó kutatást, amelyhez azonban a nyelvismeretem fejlesztése elengedhetetlen.

A fenti példákra alapozva úgy gondolom, hogy bár vannak eltérések a távmunka szabályozását, és az egyéb atipikus munkavégzési formákra vonatkozó rendelkezéseket illetően, a hazai és török munkajogi szabályozás között a távmunka tekintetében párhuzamot vonhatunk, ha nem is teljes egészében, de az irányvonalak azonosak. Úgy gondolom ebben is jelentkezik az európai jog hatása a török jogrendszerre.

Összegzés

A COVID-19 járvány első hullámára tekintettel, és jelenleg a második hullám közepén megállapíthatjuk, hogy a változó foglalkoztatási feltételek új kompetenciákat követelnek a munkaadói és munkavállalói oldalon, valamint a jogszabályi háttér kialakítására tekintettel is. A munkaerőpiac a szakmai ismeretek meglétén túl megköveteli a digitális kompetencia és a rugalmasság birtoklását is. Az mindenesetre bizonyossá vált, hogy a technológiai fejlődés munkaerő-piaci és foglalkoztatáspolitikai hatásainak elemzését nyitott kérdésként kell kezelnünk. A kialakult pandémia jelentős mértékben hatással van az emberek mindennapjaira, amely megmutatkozik a munkajogi relációkban is.

Úgy gondolom, a járvány szignifikáns következményeire a foglalkoztatáspolitikai és munkajogi változások katalizátoraként tekinthetünk, egy olyan esélyteremtő átalakulásként, amely új dimenziókat nyithat meg a rugalmas munkavégzés tekintetében. A pandémia a mindennapjaink részévé vált, lassan megtanulunk együtt élni a maszk mindennapos használatával, s bár munkaerőpiaci jövőkép elég kiszámíthatatlan, úgy vélem, megfelelő foglalkoztatáspolitikai eszközök alkalmazásával, és megfelelő munkajogi háttér és szociális biztonsági rendszer kialakításával megteremthető az adaptáció.

A munkajogi kereteket olyan szituációk alakítják, amelyre nem nagyon találhattunk precedenst az elmúlt időszakban. A járványügyi helyzet a szociális ellátórendszerek instabilitását is fokozza, ebből kifolyólag a szociális biztonsági rendszerek és ellátórendszerek adaptálása a pandémiát követő munkamódszerekhez elengedhetetlen lesz.

A COVID-19 járvány második hulláma talán nem okoz akkora fennakadást sem a hazai, sem a török gazdaságban, mint az előző időszakban. Ha megvizsgáljuk, már most jelentős eltérések érzékelhetők a vírus első és a vírus második hulláma közötti reakciókban. 2020 tavaszán viszonylag alacsonyabb

esetszámokkal is az otthoni munkavégzést preferálták a munkáltatók, ősszel a kiemelkedően magas esetszámok mellett viszont ez a jelenség nem jelentkezett újra, és az részéről sem érkezett olyan jelzés, melynek keretében erősebben javasolná az otthoni munkavégzést illetve a tavaszihoz hasonló „ha teheted, maradj otthon” szlogent. Mégis öröndetes tény, hogy mindkét állam kormányának célja, hogy fejlett, a dinamikusan változó gazdasági igényekhez igazodó szabályozással segítse elő e foglalkoztatási formák terjedését és alkalmazási lehetőségeinek kiterjesztését, amely egyaránt a munkáltatók és munkavállalók érdeke is. Úgy vélem, az erre vonatkozó jogi háttér kialakítása hozzájárulhat a foglalkoztatás növeléséhez, és a munkahelyek védelmét célzó intézkedések együttes alkalmazásával támogathatja a munkahelyek védelmét.

A hazai szabályozás tekintetében az Innovációs és Technológiai Minisztérium közleménye alapján széles körű konzultációk, kezdődtek a gazdasági szereplőkkel a táv munka szabályainak módosításáról és kiterjesztéséről. A közlemény szerint a törvényi szintű változtatások akár már idén ősszel az Országgyűlés elé kerülhetnek megvitatásra. *„A tervek között szerepel a táv munka fogalmának kiterjesztése, a munkáltató és munkavállaló közötti megállapodás új alapokra helyezése, ami mindkét fél érdekeinek érvényesítését segítheti. A munkavégzés helye a munkavédelmi előírások betartása mellett szabadon választhatóvá válna”*³⁰ Bár a jogalkotás még várat magára, hiszem, hogy a kérdéskört sikerül a jogalkotónak a gazdaság igényeinek megfelelően átlátható, érthető, a gyakorlatban követhető, mindkét fél számára elfogadható és biztonságot nyújtó jogi háttér kialakításával szabályozni, és hasonlóan rugalmas szabályozás alakítható ki Törökországban is. Addig pedig bízzunk abban, hogy részletes szabályok hiányában helyesen alkalmazzuk a távmunkát és a home-office-t mindennapi munkánk során.

³⁰ Rugalmasabbá válhat a táv munka szabályozása <https://www.kormany.hu/hu/innovacios-es-technologiai-miniszterium/foglalkoztataspolitikaert-felelos-allamtitkarsag/hirek/rugalmasabba-valhat-a-tavmunka-szabalyozasa> (letöltés dátuma: 2020.09.15.)

Felhasznált irodalmak és jogszabályok

KASIM, Ceren: COVID-19 and Labour Law: Turkey, *Italian Labour Law e-Journal*, Vol. 13 No. 1S (2020): Special Issue: Covid-19 and Labour Law, <https://doi.org/10.6092/issn.1561-8048/10806>

CENTEL, Tankut: Introduction to Turkish Labour Law. Springer 2017.

SZIGETVÁRI Tamás: Jogrendszer és versenyképesség Törökországban, *Iustum Aequum Salutare* XII. 2016/2. 127–140.

ROTHMAN, Norman C.: Islam in Turkey and Modernization: The Tanzimat Period. *Comparative Civilizations Review*, No. 56., 2007. 76.

TANER, Kışlalı, Ahmet: Atatürk és a Nyugat. In: Kerekesházy József: *Az igazí Kemál*, Budapest, Terebess, 2000.

ATUF, Kansu Ceyhun: Mustafa Kemal Atatürk, Nap Kiadó kKft, 2017.

Magyar Kereskedelmi és Iparkamara: Piaci útmutató a Török Köztársaságról

SEVİM, Av.Taner: Tele çalışma (tele working) <http://www.hukukgunlugu.org/tele-calisma-tele-working/>

Prof. Dr. M. Fatih UŞAN İş ve Sosyal Sigorta Hukuku Uygulamasında Parça Başına Ücret, Ankara 2003. p. 60-61

Prof. Dr. KAPLAN, Emine Tuncay: *Atipik iş sözleşmelerinden evde çalışma ve tele çalışma*. Ankara, 2007.

GÜZ, Muhammet Erkam – TÜFEKÇİ, Mücahit: [Yeni çalışma sistemi tele çalışma ve evden çalışma modelinin incelenmesi](https://www.hukukihaber.net/makale/yeni-calisma-sistemi-tele-calisma-ve-evden-calisma-modelinin-incelenmesi) <https://www.hukukihaber.net/makale/yeni-calisma-sistemi-tele-calisma-ve-evden-calisma-modelinin-h435822.html>.

2018. évi CXXXV. törvény a kormányzati igazgatásról

2012. évi I. törvény a munka törvénykönyvéről

Riczu Zsófia

Távmunka vagy home-office? Távmunka szabályozásának összehasonlító elemzése a ...

DOI: 10.46942/SIDM.2020.2.133-146

STEFÁN IBOLYA*

*Data protection aspects of artificial intelligence**

Abstract: The purpose of this study is to examine the data protection aspects of artificial intelligence. Furthermore, to study the effect of the mentioned technology on the concept of personal data in this new, changing environment. Moreover, we describe the risks of the use of artificial intelligence from the viewpoint of the data subject. Later we focus on the possible solutions of the privacy concerns.

Keywords: artificial intelligence, emotions, data protection, challenges, risks, solutions

Absztrakt: Jelen tanulmány célja a mesterséges intelligencia adatvédelmi vonatkozásainak feltárása. Továbbá annak vizsgálata, hogy a változó környezetben az említett technológia milyen hatást gyakorol a személyes adat fogalmára. Ezen túlmenően a mesterséges intelligencia alkalmazása során felmerülő kockázatokat ismertetjük az érintettek szemszögéből. Végezetül pedig a felmerülő adatvédelmi aggályok megoldására fókuszálunk.

Kulcsszavak: mesterséges intelligencia, érzelmek, adatvédelem, kihívások, kockázatok, megoldások

DOI: 10.46942/SIDM.2020.2.149-166

Introduction

The number of researches, studies, and reports about artificial intelligence (hereinafter: AI) has increased significantly in recent years. Mankind has achieved the level of technological progress, where almost all the conditions are given to „revive” AI.¹ However, this new, exciting technology is also unknown, because we lack much information about the operation of AI. This technology has a massive

* dr. Stefán Ibolya first-year full-time PhD student, University of Miskolc, Faculty of Law, Department of Civil Law, Consultant: Dr. Pusztahelyi Réka PhD, Associate Professor

* This research was supported by the project nr. EFOP-3.6.2-16-2017-00007, titled *Aspects on the development of intelligent, sustainable and inclusive society: social, technological, innovation networks in employment and digital economy*. The project has been supported by the European Union, co-financed by the European Social Fund and the budget of Hungary.

¹ RODRIGUEZ, Jesus: About Google’s Self-Proclaimed Quantum Supremacy and its Impact on Artificial Intelligence. <https://towardsdatascience.com/about-googles-self-proclaimed-quantum-supremacy-and-its-impact-on-artificial-intelligence-63cb12d96527> (Date of download: 2020. 02. 09.)

effect on our everyday life² and has several concerns on data protection, but most people are unaware. In this study, we would like to describe the definition of AI and its most common fields of use. After that, we examine the data protection aspects of the technology from the viewpoint of the data subject. Furthermore, we study how AI can change the rules of right to privacy and the definition of personal data in the light of the General Data Protection Regulation (hereinafter: GDPR)³ and the Act on Right of Informational Self-Determination and on Freedom of Information.⁴ Finally, we would like to illustrate some possible solutions for privacy concerns.

Describing artificial intelligence and the technology in everyday life

An Attempt to define artificial intelligence

Describing AI in a general, unified definition is exceptionally challenging because many authors highlight various elements of the technology during the describing method. As a result, we believe that the most effective is, if we use the “European” concept of AI, which was created by the European Union. In 2018, the European Commission published a document, called Artificial Intelligence for

² Let us think about the appearance of autonomous vehicles and self-driving cars, see more about the issues of legislation JUHÁSZ, Ágnes – PUSZTAHELYI, Réka: Legal Questions on the Appearance of Self-driving Cars in the Road Traffic with Special Regard on the Civil Law Liability. *European Integration Studies* 12/1. (2016), 10–28.; JUHÁSZ, Ágnes: The regulatory framework and models of self-driving cars. *Zborník Radova Právni Fakuliet (Novi Sad)* 2018/3, 1371–1389.; JUHÁSZ, Ágnes: Transition of the driver's rights and duties in light of the automation of vehicles. In: Suchoza, Jozef; Husár, Ján; Hucková, Regíná (eds.): *Law, Commerce, Economy IX. Collection of Papers presented at an international scientific symposium LAW – COMMERCE – ECONOMY* held from 23rd -25th of October 2019 in High Tatras Košice, Slovakia, Univerzita Pavla Jozefa Šafaříka v Košiciach, 2019, 393–404.; PUSZTAHELYI, Réka: Strict liability implications of autonomous vehicles with a special view to programming choices. In: Suchoza, Jozef; Husár, Ján; Hucková, Regíná (eds.): *Law, Commerce, Economy IX. Collection of Papers presented at an international scientific symposium LAW – COMMERCE – ECONOMY* held from 23rd -25th of October 2019 in High Tatras Košice, Slovakia, Univerzita Pavla Jozefa Šafaříka v Košiciach, 2019, 468–478.; UDVARY, Sándor: A non-humán ágensek (intelligens rendszerek) jogi szabályozása – robotok, deikált rendszerek (önvezető autók). In: Homicskó, Árpád Olivér (szerk.): *A digitalizáció hatása az egyes jogterületeken*. Budapest, Károli Gáspár Református Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, 2020, 239–256.; UDVARY, Sándor: Az önvezető gépjárművek egyes felelősségi kérdései. In: Boóc, Ádám; Csehi, Zoltán; Homicskó, Árpád Olivér; Suchy, Róbert (szerk.): *70 Studia in Honorem Ferenc Fábrián*. Budapest, Károli Gáspár Református Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, 2019, 523–536.

³ Regulation (EU) 2016/679 of the European Parliament and of the Council of 27 April 2016 on the protection of natural persons with regard to the processing of personal data and on the free movement of such data, and repealing Directive 95/46/EC (hereinafter: General Data Protection Regulation)

⁴ Act CXII of 2011 on the Right of Informational Self-Determination and on Freedom of Information (hereinafter: Privacy Act)

Europe, which defined AI as follows: "Artificial intelligence (AI) refers to systems that display intelligent behaviour by analysing their environment and taking actions – with some degree of autonomy – to achieve specific goals."⁵ Later, in 2019 the High-Level Expert Group on Artificial Intelligence – established by the European Commission – specified the definition of the entity, as follows: "Artificial intelligence (AI) systems are software (and possibly also hardware) systems designed by humans that, given a complex goal, act in the physical or digital dimension by perceiving their environment through data acquisition, interpreting the collected structured or unstructured data, reasoning on the knowledge, or processing the information, derived from this data and deciding the best action(s) to take to achieve the given goal. AI systems can either use symbolic rules or learn a numeric model, and they can also adapt their behaviour by analysing how the environment is affected by their previous actions."⁶ However, we have to mention that this concept is not strict, as it will be modified parallelly with the technological development.

According to the definition of AI, we also have to state that we consider the mentioned technology as *software*⁷ and not as an autonomous robot which embodies artificial intelligence.⁸

The daily presence of AI

As we mentioned in the Introduction, artificial intelligence is a powerful, but unseen tool, which appears in our everyday life. Many people may wonder how it is can be possible if we do not see it daily. Moreover, the technology mainly represented in science fiction movies and books.

It is well-known that the mentioned technology closely related to information technology and computing. We are connected to the entity through devices, such

⁵ Artificial Intelligence for Europe – Communication from the Commission to the European Parliament, the European Council, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. COM(2018) 237 final (hereinafter: COM(2018) 237 final). Brussels, 2018. 04. 25., 1.: <https://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/1/2018/EN/COM-2018-237-F1-EN-MAIN-PART-1-PDF> (Date of download: 2020. 02. 09.)

⁶ Independent High-Level Expert Group on Artificial Intelligence: A Definition of AI: Main Capabilities and Disciplines. Brussels, 2019. 04. 08., 6.

⁷ See more about the definition of software BARZÓ Tímea: A szoftverek szerzői jogi védelmének határai. In: Pogácsás Anett (szerk.): *Quaerendo et Creando: Ünnepi kötet Tattay Levente 70. születésnapja alkalmából*, Budapest, Szent István Társulat, 2014., 46.: <http://www.mek.oszk.hu/18500/18583/18583.pdf> (Date of download: 2020. 08. 26.); BOÓC, Ádám: A dologi jog legfontosabb technológiai jogi kérdései, új technológiák joga és a dologi jog. In: Homicskó, Árpád Olivér (szerk.): *A digitizáció hatása az egyes jogterületeken*. Budapest, Károli Gáspár Református Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, 2020, 33–34.

⁸ See European Parliament resolution of 16 February 2017 with recommendations to the Commission on Civil Law Rules on Robotics (2015/2103(INL)), 59., point f): http://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2017-0051_EN.html (Date of download: 2020. 02. 21.)

as smartphones,⁹ computers and notebooks. We can find AI every day through the following forms and functions:

1. *Electronic mail services*: Many people have an e-mail address in this accelerated world; because this alternative allows to mail, and messages arrive faster than classic postal delivery. Therefore, the mentioned form of correspondence also very common in the business world and the state sector. According to electronic mail service, artificial intelligence fulfils several useful tasks, such as filtering spam,¹⁰ checking grammar or suggesting words and phrases.¹¹

2. *Virtual assistants*: The most popular virtual assistants are *Alexa* promoted by Amazon, *Siri* produced by Apple and the *Google Assistant*. The connection between the voice-controlled devices; that all of them working by artificial intelligence.¹² The use of devices varies widely because each of them can be connected or other smart tools, such as smartwatches, smart bracelets, smart televisions, smart speakers or other household appliances. Users give the devices verbal instructions to perform tasks, for example, “*Play a song*” or “*Turn the lights off*”.¹³ Moreover, some tools can detect the emotions of the user by examining the sentences of the speaker; the results can be stored and recalled later.¹⁴

3. *Recognition*: This is the most significant field of use of artificial intelligence. It is very well illustrated in a forecast, which says: “*The image recognition market is estimated to grow from USD 16.0 billion in 2016 to USD 38.9 billion by 2021, at the*

⁹ Concept of smartphone is not described unequivocally. The Encyclopaedia Britannica describe the tool as a “*mobile telephone with a display screen (typically a liquid crystal display, or LCD), built-in personal information management programs (such as an electronic calendar and address book) typically found in a personal digital assistant (PDA), and an operating system (OS) that allows other computer software to be installed for Web browsing, e-mail, music, video, and other applications. A smartphone may be thought of as a handheld computer integrated within a mobile telephone.*”

HOSCH, William L.: Smartphone. Britannica Encyclopaedia.: <https://www.britannica.com/technology/smartphone> (Date of download: 2020. 02. 12.)

¹⁰ VINCENT, James: Gmail is now blocking 100 million extra spam messages every day with AI.: <https://www.theverge.com/2019/2/6/18213453/gmail-tensorflow-machine-learning-spam-100-million> (Date of download: 2020. 02. 22.)

¹¹ THUBRON, Rob: New AI-powered Gmail feature can write emails for you.: <https://www.techspot.com/news/74533-new-ai-powered-gmail-feature-can-write-emails.html#commentsOffset> (Date of download: 2020. 02. 22.)

¹² TOP Intelligent assistants: <https://www.aican.hu/blog/2018/06/29/top-intelligens-asszisztensek/> (Date of download: 2020. 02. 22.)

¹³ <https://www.apple.com/siri/> (Date of download: 2020. 02. 20.)

¹⁴ FUREY, Eoghan – BLUE, Juanita: *Alexa, Emotions, Privacy and GDPR*. Proceedings of the 32nd International BCS Human Computer Interaction Conference, 2018 July, 2.: https://www.scienceopen.com/document_file/0ecd5de8-97ee-43ef-a292-c957a152076a/ScienceOpen/BHCI-2018_Furey.pdf (Date of download: 2020. 02. 20.)

*CAGR of 19.5% during the forecast period.*¹⁵ In this category we can differentiate between systems: facial, object – facial and object recognition also known as image recognition – and voice recognition. All forms of identification are based on the same method, but we would like to describe facial recognition because it is more relevant. The point of the method is that the software compares one picture – a portrait of a person – to several other pictures in a database. Moreover, in the process of facial recognition, AI can also identify emotions. The mentioned technology appears in *Windows Azure* or *Windows Hello*, which allows you to sign in by using facial identification.¹⁶

The data protection concerns of AI are quite compatible. First of all, the problem derives from the nature of the technology, as it needs a massive amount of data to work with. The information is later processed, analysed, stored, and it can be even recalled. This technology requires lots of data to learn and develop itself. Secondly, it is also concerning that the software does not use a general or specific group of data; instead, it often consumes sensitive information, such as data on health or biometric attributes. Intrinsically, the users – themselves – permit to collect this information by using the devices, but many of them are unaware of it.

Basics of the data protection legislation

History of data protection legislation

László Majtényi distinguishes three generations of data protection legislation.¹⁷ In this section, we use this approach to examine each generation of the mentioned legislation.

First-generation data protection legislation dates back to the 1960s, 1970s. In this period electronic-based state registers appeared, which allowed processing huge amount of data and accelerated search among the records. The first Data Protection Act went into effect in Europe during this era. The addressee of the legislation was the State, technically it was the only data controller, because of the

¹⁵ Image Recognition Market by Technology (Digital Image Processing), Component (Hardware, Software, Service), Application (Augmented Reality), Deployment Type (On-Premises, Cloud), Industry Vertical, and Region - Global Forecast to 2021.: <https://www.marketsandmarkets.com/Market-Reports/image-recognition-market-222404611.html> (Date of download: 2020. 02. 23.)

¹⁶ Windows Hello: Discover facial recognition on Windows 10: <https://www.microsoft.com/en-ie/windows/windows-hello> (Date of download: 2020. 02. 23.)

¹⁷ MAJTÉNYI, László: *Az információs szabadságok – Adatvédelem és közérdekű adatok nyilvánossága*. Complex Kiadó, Budapest, 2006, 94.

state registers. The rules aimed to regulate the new technology and to ensure transparency during the method of data processing. We need to underline that the data subjects had only a few rights, such as the right to rectification.

Regarding to the second-generation regulation, computers made a significant difference in the 1980s and the Internet in the 1990s. Controllers also appeared in the business sector, due to the increasing amount of data, as a result, these entities also became the addressees of the regulation. In the mentioned period there were several problems with international data transmission, legislators tried to solve it. Consequently, the "*Convention for the Protection of Individuals with regard to Automatic Processing of Personal Data*" – Convention 108 – was published in 1981, later it was followed by the "*European Data Protection Directive*" – Directive 95/46/EC of the European Parliament and of the Council of 24 October 1995 on the protection of individuals with regard to the processing of personal data and on the free movement of such data – in 1995.

Nowadays, we are in the age of third-generation regulation. Over the past 15-20 years, there were significant technological changes, therefore rules from the 1990s are not suitable, so legislation requires continuous revision.¹⁸ These days, individuals are much more aware of data protection, they want high-level protection for their personal data and do not want to be vulnerable because of their data.

The constitutional basis of data protection and its appearance in international documents

Describing the definition of data protection is rather difficult, as many authors have different views and emphasise different elements of the concept. Therefore, the general definition of data protection is perfectly formulated by the Hungarian author László Majtényi, he says: "*Data protection means the protection of the person, human, in other words: the protection of the data subject and not the data itself.*"¹⁹

The state has been maintaining registers for centuries in order to fulfil certain tasks, such as taxation. Growing needs of the modern state resulted in registering and processing huge amount of data, which was later supported by computing. In consequence, data protection and right to privacy appeared as a fundamental right. The mentioned constitutional right belongs to the group of third-generation

¹⁸ SZÓKE, Gergely László: Az adatvédelem szabályozásának történeti áttekintése. *Infokommunikáció és jog*, 2013/ 3, 108–111.: https://infojog.hu/wp-content/uploads/pdf/201356_SzokeGergelyLaszlo.pdf (Date of download: 2020. 01. 13.)

¹⁹ MAJTÉNYI, László: *Adatvédelem, információszabadság, sajtó*. Alkotmány- és Jogpolitikai Intézet, Budapest, 1997, 6.

„Az adatvédelem a személy, az ember, más szóval: az adatai védelmét, nem pedig magának az adatainak a védelmét jelenti.”

rights, which has been enacted due to technological development in recent decades.²⁰ Right to protection of personal data is closely linked to the right to respect for private and family life and as an instrument of privacy protection, it is also one of the personal freedoms.²¹

According to the Fundamental Law of Hungary: *“Everyone shall have the right to the protection of his or her personal data, as well as to have access to and disseminate information of public interest.”*²² In order to ensure the enforcement and protection of the fundamental right, the Fundamental Law of Hungary states: *“An independent authority created by means of a cardinal law shall supervise the protection of personal data and the granting of the right of access to data of public interest.”*²³ this institution is the National Authority for Data Protection and Freedom of Information in Hungary. The Fundamental Law of Hungary has been in force since 1st of January 2012; beforehand; the Constitution of the Republic of Hungary guaranteed the right to protection of personal data.²⁴ Furthermore, it stated: *“A majority of two-thirds of the votes of the Members of Parliament present is required to pass the law on the secrecy of personal data.”*²⁵ as a result, the constitutional right was protected to the utmost.

Right to the protection of personal data has been appearing “expressis verbis” in the above-mentioned documents, but according to the decision of the Constitutional Court of Hungary, the informational self-determination right also has a great significance. It seems in the Decision 15 of 1991 (13th of April 1991) of the Constitutional Court: *“The Constitutional Court, continuing to adhere to Dec. 20 of 1990 (X.4) AB (MK 1990/98), does not interpret the right to the protection of personal data as a traditional protective right, but as an informational self-determination right, with regard to the active aspect of this right.”*²⁶ Therefore, protection of personal data not only means the protection of an individual and his or her right to data protection but also the fact that he or she can make decisions about data. Furthermore, in the mentioned

²⁰ SÁRI, János – SOMODY, Bernadett: *Alapjogok – Alkotmánytan II.* (Negyedik, átdolgozott kiadás) Osiris Kiadó, Budapest, 2008, 133.

²¹ BALOGH, Zsolt – GÁRDOS-OROSZ, Fruzsina: A személyes adatok védelme és az információs önrendelkezési jog. In: Halász Iván (szerk.): *Studia Universitatis Communis: Alkotmányjog.* Dialóg Kampusz Kiadó, Budapest, 2018, 270.

²² Fundamental Law of Hungary (25 April 2011), Article VI, (3)

²³ Fundamental Law of Hungary (25 April 2011), Article VI, (4)

²⁴ Act XX. of 1949 The Constitution of the Republic of Hungary, Article 59, (1) *“In the Republic of Hungary everyone has the right to the good standing of his reputation, the privacy of his home and the protection of secrecy in private affairs and personal data.”*

²⁵ Act XX. of 1949 The Constitution of the Republic of Hungary, Article 59, (2)

²⁶ *„Az Alkotmánybíróság – a 20/1990. AB határozat szerinti eddigi gyakorlatát folytatva a személyes adatok védelméhez való jogot nem hagyományos védelmi jogként értelmezi, hanem annak aktív oldalát is figyelembe véve, információs önrendelkezési jogként.”*

Decision 15 of 1991 (13th of April 1991) of the Constitutional Court of Hungary:

<http://public.mkab.hu/dev/dontesek.nsf/0/1CFE263A376458F27C1258382003C412C?OpenDocument>
[nt](http://public.mkab.hu/dev/dontesek.nsf/0/1CFE263A376458F27C1258382003C412C?OpenDocument) (Date of download: 2020. 03. 28.)

decision – Decision 15 of 1991 (13th of April 1991) of the Constitutional Court – the Court stated: “...that the general and unified personal identification number (“PIN”) available for unlimited use is unconstitutional,”²⁷ and also contained the subsequent concept of the data protection regulation.²⁸

We have to mention the presence of the studied fundamental right in international documents. Previous international documents on human rights had not contained data protection provisions as it has been appeared in the past decades. It should also be noted, that the European Convention on Human Rights does not involve the right to protection of personal data; however Article 8 – ‘Right to respect for private and family life’²⁹ – is cardinal, because the Committee of Ministers of the Council of Europe often referred to the Article in their data protection decisions. Later, in 1981 the Council of Europe developed the ‘Convention for the protection of individuals with regard to automatic processing of personal data’, also known as ‘Convention 108’, which is applicable for private and public sector data processing.

It is important to note that the provisions of the Convention are compulsory only for states which have ratified it, and the access to the Convention is granted for non-member countries of the Council of Europe.³⁰

The right to the protection of personal data merely appears in the ‘Charter of Fundamental Rights of the European Union’³¹, as follows: “Everyone has the right to the protection of personal data concerning him or her. Such data must be processed fairly for specified purposes and on the basis of the consent of the person concerned or some other legitimate basis laid down by law. Everyone has the right of access to data which has been collected concerning him or her, and the right to have it rectified.”³²

²⁷ „...testület egyrészt állást foglalt a személyi szám mint korlátozás nélkül használható, általános és egységes személyazonosító jel alkotmányellenességéről, másrészt – a határozat indokolásában megalapozta a későbbi adatvédelmi törvény koncepcióját.”

Decision 15 of 1991 (13th of April 1991) of the Constitutional Court of Hungary: [http://public.mkab.hu/dev/dontesek.nsf/0/1cc263a376458f27c1258382003c412c/\\$FILE/en_0015_1_991.pdf](http://public.mkab.hu/dev/dontesek.nsf/0/1cc263a376458f27c1258382003c412c/$FILE/en_0015_1_991.pdf) (Date of download: 2020. 03. 28.)

²⁸ SÁRI – SOMODY: ibid. 134.

²⁹ The European Convention on Human Rights, Article 8 – Right to respect for private and family life: 1. “Everyone has the right to respect for his private and family life, his home and his correspondence.”

https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_ENG.pdf (Date of download: 2020. 03. 28.)

³⁰ Handbook on European data protection law (2018 edition). Released by the European Union Agency for Fundamental Rights and the Council of Europe., 2018, 22–25.: https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-coe-edps-2018-handbook-data-protection_hu_0.pdf (Date of download: 2020. 03. 28.)

³¹ After 1981, in 2000, the Charter of Fundamental Rights of the European Union was signed, which is legally binding for the Member States of European Union. See VARGA, Zsófia: Az Alapjogi Charta alkalmazási köre I. *Európai Jog* 2013/5, 17–29.: <https://europaiaalkotmanyiog.eu/?p=820> (Date of download: 2020. 03. 28.)

³² Charter of Fundamental Rights of the European Union, Article 8, 1. – 2.: https://www.europarl.europa.eu/charter/pdf/text_en.pdf (Date of download: 2020. 03. 28.)

Data protection aspects of artificial intelligence

Effect of artificial intelligence on the concept of personal data

We are examining the data protection aspects of artificial intelligence, after the detailed description of data protection basics. It is important to note that, in the context of data protection issues, we compare the General Data Protection Regulation and the rules of the Privacy Act. During the use of technology – because of its nature – it collects, processes, and manages a large amount of data; it even collects types of data we would not think of. As a result, we have concluded that the scope of personal data going to be growing, from time to time as the AI will be spread, and the significance of previously irrelevant information will grow. Therefore, information about emotions can be personal data,³³ as these are inseparable, just as information on political opinions or religious beliefs. Our affirmation is substantiated by a case in a study of Andrew McStay, according to it, a company wanted to assess how its customers respond emotionally to an ad. For this purpose, the company created a fictional brand, that sold coffee. After the ad was played outdoor, the passengers' reactions were monitored with hidden cameras and emotions were interfered from the analysis of customers' facial expressions.³⁴ According to the analysed data, individuals may be manipulated in the light of identified preferences.³⁵

Examining the concept of personal data, it seems from the national regulation is quite concise as follows: “shall mean any information relating to a data subject”.³⁶ In contrary, the definition in the GDPR is more detailed,³⁷ but in accordance with its content, both determinations have the same meaning. Both of the regulation

³³ For example, see SEDENBERG, Elaine – CHUANG, John: Smile for the Camera: *Privacy and Policy Implications of Emotion AI*, arXiv (arXiv: is an open access archive, owned by the Cornell University): <https://arxiv.org/ftp/arxiv/papers/1709/1709.00396.pdf> (Date of download: 2020. 03. 26.); MCSTAY, Andrew: Emphatic media and advertising: Industry, policy, legal and citizen perspectives (the case for intimacy). *Big Data and Society*, 2016 July – December: <https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/2053951716666868> (Date of download: 2020. 03. 26.)

³⁴ MCSTAY, Andrew: *ibid.* 3.

³⁵ The effect of artificial intelligence is constantly growing in the field of advertisement and online marketing. See PUSZTAHELYI, Réka: Emotional AI and its challenges in the viewpoint of online marketing. *Curentul Juridic 23/2. (2020)*, 13–31.

³⁶ Privacy Act, Section 3, point 2.

³⁷ GDPR, Article 4, point 1 ‘personal data’ means any information relating to an identified or identifiable natural person (‘data subject’); an identifiable natural person is one who can be identified, directly or indirectly, in particular by reference to an identifier such as a name, an identification number, location data, an online identifier or to one or more factors specific to the physical, physiological, genetic, mental, economic, cultural or social identity of that natural person; <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32016R0679&from=EN> (Date of download: 2020. 03. 27.)

confer the concept of sensitive data with the same meaning and wording; as regards, define genetic and biometric data, data concerning health.³⁸ Studying the mentioned definitions we see that the term *'emotion'* does not appear in the concepts. If we want to classify the information of emotion, the group of biometric data will be appropriate as the technology interferes this type of data from the examination of parts or the entire face, or analysing the voice, or heartbeat.³⁹ There is a point of view in the literature, that information of emotion ought to be in a new category of personal data.⁴⁰ However, we believe that possible concerns of the mentioned types of data can be solved with the rules in force.

It is important to know that GDPR prohibits processing of the special category data – biometric, genetic data and data concerning health – however, exceptions are also known, for example, data subject made public the information or give consent.⁴¹ The use of artificial intelligence may raise a few questions about the consent of the data subject as the person must be informed before giving the consent, but this may cause problems due to the complexity of the technology before giving the consent.

Principles of data processing

In order to validate data protection, the principles of data processing are cardinal, providing guarantee and safety for the individuals, data subjects. In consequence, it is highly important to examine the realisation of the principles and their connection – in general – with AI.

1. *Purpose limitation*: means that personal data shall be processed only lawfully and for specified purpose, it is applicable for every single stage of the

³⁸ Privacy Act, Section 3, point 3a. – 3c., GDPR, Article 4, point 13. – 15.

'genetic data' shall mean personal data relating to the inherited or acquired genetic characteristics of a natural person which give unique information about the physiology or the health of that natural person and which result, in particular, from an analysis of a biological sample from the natural person in question;

'biometric data' shall mean personal data resulting from specific technical processing relating to the physical, physiological or behavioral characteristics of a natural person, which allow or confirm the unique identification of that natural person, such as facial images or dactyloscopic data;

'data concerning health' shall mean personal data related to the physical or mental health of a natural person, including data related to the provision of health care services, which reveal information about the natural person's health status;

³⁹ According to the practice of the Hungarian Data Protection Supervisor, personal data also: *"biometric identifiers, namely measurable physical characteristics; such as fingerprint, picture of the retina and iris, geometry of the hand, the voice and characteristics of the face."*

JÓRI, András – SOÓS, Andrea Klára – BARTFAI, Zsolt – HÁRI, Anita: *A GDPR magyarázata*. HVG-ORAC Lap-és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2018, 76.

⁴⁰ MCSTAY, Andrew: *ibid.* 6.

⁴¹ GDPR, Article 9, 1. – 2.

method.⁴² We need to highlight that the controller shall apply this rule to even its internal organization. The mentioned principle is so essential that the change of the purpose results in a new, different data processing. In the practice of the Hungarian Data Protection Supervisor can be found cases when data processing was lawful, however the purpose had changed.⁴³

2. *Fairness and lawfulness*: mean that data processing shall be legal and transparent also for the data subject. Transparency may raises questions about how the principle will be ensured during AI operated data processing, as the technology is quite complex⁴⁴ and consists of unknown elements, even never known actions can occur. The case of the Facebook chatbots are a great example of the unpredictable nature of the technology. Chatbots were fulfilling some tasks, when they switched to an unknown language – which was new for the experts too – created by themselves, aimed to make communication easier between each other.⁴⁵ Therefore, transparency and ethics are even more important.

According to the practice of the Hungarian National Authority for Data Protection and Freedom of Information, the authority interprets its competence as an instrument for the protection of privacy.⁴⁶ As we mentioned earlier AI collects and processes a huge amount of data; as a result, protection of privacy is also important in the light of the technology. The significance of privacy protection is very well illustrated in the example of Amazon Alexa. The incident had generated resonance in the United States and Germany as the device can be found in many households worldwide. In the mentioned case, the intelligent assistant, Amazon Alexa recorded the conversations – number of 1700 – of an American user and sent it to a German consumer. The problem was revealed when the German user had replayed his recordings and realised those were unknown.⁴⁷

3. *Data minimisation*: point of the principle is that data processing is limited to necessary actions, a certain group of data and time. The mentioned principle has a great significance, for example, if a controller has the possibility to choose several data processing procedures of the same cost to achieve its goal, it will have

⁴² Purpose limitation also appears in Decision 15 of 1991 (13th of April 1991) and Decision 65 of 2002 (3rd of December 2002) of the Constitutional Court of Hungary.

⁴³JÓRI, András – SOÓS, Andrea Klára: *Adatrédelmi jog – Magyar és európai szabályozás*. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest 2016, 142–149.

⁴⁴ For example, the method of 'deep learning' or 'black box'. See RUSSELL, Stuart J. – NORVIG, Peter: *Artificial intelligence – A Modern Approach*. (Third Edition). Pearson Education Inc., 2010.

⁴⁵ CLARK, Bryan: Facebook's AI accidentally created its own language.: <https://www.businessinsider.com/facebook-chat-bots-created-their-own-language-2017-6> (Date of download: 2020. 02. 26.)

⁴⁶ JÓRI – SOÓS: *ibid.* 154–155.

⁴⁷ STATT, Nick: Amazon sent 1,700 Alexa voice recordings to the wrong user following data request.: <https://www.theverge.com/2018/12/20/18150531/amazon-alexa-voice-recordings-wrong-user-gdpr-privacy-ai> (Date of download: 2020. 02. 26.)

to choose the one that better serves data minimisation, so it affects fewer data. Furthermore, data minimisation shall be applied to consent-based data processing.⁴⁸

4. *Accuracy and storage limitation*: mean that data must be accurate and up to date during the processing method. The essence of storage limitation is to store data only for the needed time and the subject may be identified for a specified period.⁴⁹ As we mentioned before, AI operates an incomprehensible number of data and plenty database. Moreover, it stores and analyses data for its learning method and development process. Therefore, it is questionable how accuracy and storage limitation can be ensured.

We need to highlight *'integrity and confidentiality'* which principle cannot be found in the national regulation, but it is in the GDPR. The point of integrity and confidentiality that the safety of data must be ensured with technical and organizational measures during data processing. Measures of data security guarantee the requirement of data protection, as it is made a connection between data security and data protection.⁵⁰ The principal is cardinal in the light of AI because the collected data can be various – often genetic and biometric data – accordingly technology-specific safety measures are important.

Rights of the data subject

In this section, we only examine a few general rights of the data subject. It is important to ensure the rights of the data subject to avoid the abuse of them during the use of artificial intelligence.

1. *Right to prior information* signifies “...*right to be informed of the circumstances of data processing before the commencement of processing.*”⁵¹ Data controller and data processor shall inform the data subject before or after – forthwith – the start of data processing about i. e. the name and contact of the data controller, the purpose, the legal base of the processing of data.⁵² On the 9th of October 2015, the Hungarian National Authority for Data Protection and Freedom of Information has been issued a recommendation about the requirements of prior information, which includes official expectations regarding the rights of the data subject. Furthermore, it states the clarity of information. “*According to, the permanent practice of the Constitutional Court of Hungary, the Fundamental Law of Hungary, Article VI (2) states that one of the most important constitutional requirements of the right to the protection of personal data is »the entire route of data processing and handling shall be made accessible to*

⁴⁸ JÓRI – SOÓS: *ibid.* 157–163.

⁴⁹ Privacy Act, Section 4 (4)

⁵⁰ JÓRI – SOÓS – BÁRTFAI – HÁRI: *ibid.* 216.

⁵¹ Privacy Act, Section 14, point a)

⁵² Privacy Act, Section 16, (1) – (2)

everybody, i.e. everybody has to right to know who, when, where and for what purpose uses his data« This fundamental requirement can be prevailed by the priori information before the start of data processing.⁵³ It is important to know, that the recommendation must be taking into account. Both, the right to information and the above-mentioned principle of transparency pose the legal problem of how to ensure the provision of the principle and the right for the non-professional users of AI – who do not have computing skills – to be able to understand the complex processes and to make deliberate decisions about the technology in the future.

2. *Right to access*: accordingly, the data controller must make available every information about data processing upon the request of the data subject. This right could be called as the 'right to posterior requested information'⁵⁴ before the amendment of the Act, in 2018. The aim of the right to serve transparency and the inspect of lawful data processing.⁵⁵ Right to access also gains significance in the light of artificial intelligence.

3. *Right to rectification* means "...right to obtain from the controller rectification and/or amendment of his or her personal data upon request..."⁵⁶ Right to access has been including the possibility of data amendment, complement since 2018.

4. *Right to restriction of data processing* signifies "...right to obtain from the controller restriction of his or her personal data upon request..."⁵⁷ The aim of the right is to solve the uncertain data processing situations, technically it means the blocking of data.⁵⁸

5. *Right to erasure* means "...right to obtain from the controller erasure of his or her personal data upon request..."⁵⁹ We need to highlight that the case of 'logical erasure' – data is deleted only logically, but not physically – is inappropriate according to the

⁵³ „Az Alkotmánybíróság állandó gyakorlata alapján Magyarország Alaptörvénye VI. cikke (2) bekezdésében rögzített személyes adatok védelméhez való jog egyik legfontosabb alkotmányos követelménye az, hogy »mindenki számára követelhető és ellenőrizhető kell tenni az adatkezelés egész útját, vagyis mindenkinek joga van tudni, ki, hol, mikor, milyen célra használja fel az ő személyes adatait.« Ezen alkotmányos követelmény az adatkezelés megkezdése előtt az előzetes tájékoztatáson keresztül érvényesülhet.”

Recommendation of the Hungarian National Authority for Data Protection and Freedom of Information on the data protection requirements of prior information.: <https://www.naih.hu/files/tajekoztato-ajanlas-v-2015-10-09.pdf> (Date of download: 2020. 01. 21.)

According to Decision 15 of 1991 (13th of April 1991) of the Constitutional Court of Hungary:

“...the entire route of data processing and handling shall be made accessible to everybody, i.e. everybody has to right to know who, when, where and for what purpose uses his data”: [http://public.mkab.hu/dev/dontesek.nsf/0/1ce263a37645827c1258382003e412c/\\$FILE/en_0015_1_991.pdf](http://public.mkab.hu/dev/dontesek.nsf/0/1ce263a37645827c1258382003e412c/$FILE/en_0015_1_991.pdf) (Date of download: 2020. 04.02.)

⁵⁴ in Hungarian „*utólagos felvilágosításkérés joga*” See JÓRI – SOÓS – BÁRTFAI – HÁRI: *ibid.* 280–281.

⁵⁵ JÓRI – SOÓS – BÁRTFAI – HÁRI: *ibid.* 280–281.

⁵⁶ Privacy Act, Section 14, point c)

⁵⁷ Privacy Act, Section 14, point d)

⁵⁸ JÓRI – SOÓS – BÁRTFAI – HÁRI: *ibid.* 287–288.

⁵⁹ Privacy Act, Section 14, point e)

viewpoint of the Hungarian National Authority for Data Protection and Freedom of Information.⁶⁰

There is no doubt that the rights of data subjects are important, but we believe that right to restriction of data processing and right to erasure are more relevant with the use of AI, as the technology-powered and connected tools collect and share a wide range of data. However, the mentioned rights not only provide protection for personal data but also make it possible to control artificial intelligence, in consequence, ensure the protection of privacy, personal life.

Conclusions

According to the above-mentioned information, we can state data protection is quite complex and compatible in the light of artificial intelligence. Therefore, solving the emerging problems of the technology it is important to designate the legal framework and consider the nature of AI. First of all, it is important to establish an appropriate regulatory environment, which must include legal⁶¹ and moral-ethical regulations.⁶² Secondly, scientists have to build into the technology appropriate safeguards that guarantee the proper operation, to avoid or minimise the possibilities of data protection incidents, above all provide protection against AI, if any serious error occurs.

Moreover, it would be important to make it possible for AI to collect necessary data and store them only for a certain time, short period. It is worth considering making a general description, guidelines for the data subjects about the operation and the use of AI. Thereby, providing transparency, data protection and ensuring data subjects' rights. Besides that, it might be useful to make many people familiar with AI within the education of technology.

Furthermore, it is essential to reduce technologies like facial or voice recognition. We concede the major importance and usefulness of the technology in the field of law enforcement; however, other AI operated identification tools

⁶⁰ JÓRI – SOÓS: *ibid.* 209.

⁶¹ See more about the legal issues of the technology PUSZTAHELYI Réka: A veszélyes üzemi felelősség tényállása a mesterséges intelligencia fejlődésének tükrében. In: Certický, Mária (szerk.): *Innovatív magánjogi megoldások a társadalmi-gazdasági haladás szolgálatában*. Szeged, Magánjogot Oktatók Egyesülete, 2020, 61–74; PUSZTAHELYI, Réka: *A veszélyes üzemi felelősség szabályozási környezete*. Budapest, Nemzeti Közszerológiai Egyetem, 2019; PUSZTAHELYI, Réka: Liability for intelligent robots from the viewpoint of the strict liability rule of the Hungarian Civil Code. *Acta Universitatis Sapientiae Legal Studies* 2019/2, 213–230.; ZÓDI, Zsolt: What Will Robot Laws Look Like? The Code of AI and Human Laws. *Acta Universitatis Sapientiae Legal Studies* 2019/2, 253–268.

⁶² See more about the ethical regulations PUSZTAHELYI Réka: Bizalmunkra méltó MI – A mesterséges intelligencia fejlesztésének és alkalmazásának erkölcsi-etikai vonatkozásairól. *Publicationes Universitatis Miskolcensis Sectio Juridica et Politica* 2019/2., 97–120.

may raise privacy concerns. This result derives from the fact, that these devices are able to collect many types of data – the most intimate, sensitive data –, such as data about health, political opinion, or emotional state.

Concerns about facial recognition systems have already appeared in France and Sweden. On the other hand, the White House has asked European legislators to refrain from the over-regulation of artificial intelligence, as it could be an obstacle to innovation.⁶³ The European Commission published a document called *'White paper On Artificial intelligence – A European approach to excellence and trust'* on 19th of February 2020, which does not prohibit the AI operated identification systems but highlights the concerns of the technology.⁶⁴ It seems from the 'White paper' that the European Union does not want to restrain technological development, supports innovation; however, considers the possible data protection issues and tries to prepare for the risks of the technology.

⁶³ SHEPARDSON, David: White House proposes regulatory principles to govern AI use.: <https://www.reuters.com/article/us-tech-ces-ai-white-house-idUSKBN1Z60GL>. (Date of download: 2020. 02. 23.)

⁶⁴ European Commission: White Paper On Artificial Intelligence – A European approach to excellence and trust. COM(2020) 65 final, Brussels, 2020. 02. 19.: https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/commission-white-paper-artificial-intelligence-feb2020_en.pdf (Date of download: 2020. 02. 23.)

References

- BALOGH, Zsolt – GÁRDOS-OROSZ, Fruzsina: A személyes adatok védelme és az információs önrendelkezési jog. In: Halász Iván (szerk.): *Studia Universitatis Communia: Alkotmányjog*. Dialóg Kampusz Kiadó, Budapest, 2018;
- BARZÓ Tímea: A szoftverek szerzői jogi védelmének határai. In: Pogácsás Anett (szerk.): *Quaerendo et Creando: Ünnepi kötet Tattay Levente 70. születésnapja alkalmából*, Budapest, Szent István Társulat, 2014, 41–60.;
- BOÓC, Ádám: A dologi jog legfontosabb technológiai jogi kérdései, új technológiák joga és a dologi jog. In: Homicskó, Árpád Olivér (szerk.) *A digitalizáció hatása az egyes jogterületeken*. Budapest, Károli Gáspár Református Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, 2020, 33–34.
- JÓRI, András – SOÓS, Andrea Klára – BÁRTFAI, Zsolt – HÁRI, Anita: *A GDPR magyarázata*. HVG-ORAC Lap-és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2018;
- JÓRI, András – SOÓS, Andrea Klára: *Adatvédelmi jog – Magyar és európai szabályozás*. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest 2016;
- JUHÁSZ, Ágnes – PUSZTAHELYI, Réka: Legal Questions on the Appearance of Self-driving Cars in the Road Traffic with Special Regard on the Civil Law Liability. *European Integration Studies* 12/1 (2016), 10–28.;
- JUHÁSZ, Ágnes: Suchoza, Jozef; Husár, Ján; Hucková, Reginá (eds.): Transition of the driver's rights and duties in light of the automation of vehicles. In: *Law, Commerce, Economy IX. Collection of Papers presented at an international scientific symposium LAW – COMMERCE – ECONOMY held from 23rd -25th of October 2019 in High Tatras Košice, Slovakia, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach*, 2019, 393–404.; <https://doi.org/10.15584/znurprawo.2019.25.2;>
- JUHÁSZ, Ágnes: The regulatory framework and models of self-driving cars. *Zbornik Radova Pravni Fakultet (Novi Sad)* 2018/3, 1371–1389.; <https://doi.org/10.5937/zrpfns52-19047;>
- MAJTÉNYI, László: *Adatvédelem, információs szabadság, sajtó*. Alkotmány- és Jogpolitikai Intézet, Budapest, 1997;
- MAJTÉNYI, László: *Az információs szabadságok – Adatvédelem és közérdekeű adatok nyilvánossága*. Complex Kiadó, Budapest, 2006;
- PUSZTAHELYI, Réka: *A veszélyes üzemi felelősség szabályozási környezete*. Budapest, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, 2019;
- PUSZTAHELYI, Réka: A veszélyes üzemi felelősség tényállása a mesterséges intelligencia fejlődésének tükrében. In: Certicky, Mátó (szerk.): *Innovatív magánjogi*

megoldások a társadalmi-gazdasági haladás szolgálatában. Szeged, Magánjogot Oktatók Egyesülete, 2020, 61–74;

PUSZTAHELYI, Réka: Bizalmunkra méltó MI – A mesterséges intelligencia fejlesztésének és alkalmazásának erkölcsi-etikai vonatkozásairól. *Publicationes Universitatis Miskolciensis Sectio Juridica et Politica* 2019/2, 97–120.;

PUSZTAHELYI, Réka: Emotional AI and its challenges in the viewpoint of online marketing. *Curentul Juridic* 23/2. (2020), 13–31;

PUSZTAHELYI, Réka: Liability for intelligent robots from the viewpoint of the strict liability rule of the Hungarian Civil Code. *Acta Universitatis Sapientiae Legal Studies* 2019/2, 213–230.;

PUSZTAHELYI, Réka: Strict liability implications of autonomous vehicles with a special view to programming choices. In: Suchoza, Jozef; Husár, Ján; Hucková, Reginá (eds.): *Law, Commerce, Economy IX. Collection of Papers presented at an international scientific symposium LAW – COMMERCE – ECONOMY held from 23rd – 25th of October 2019 in High Tatras Košice, Slovakia, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2019, 468–478.;*
[https://doi.org/10.15584/znurprawo.2019.25.2;](https://doi.org/10.15584/znurprawo.2019.25.2)

RUSSELL, Stuart J. – NORVIG, Peter: *Artificial intelligence – A Modern Approach.* (Third Edition). Pearson Education Inc., 2010;

SÁRI, János – SOMODY, Bernadett: *Alapjogok – Alkotmánytan II.* (Negyedik, átdolgozott kiadás) Osiris Kiadó, Budapest, 2008;

SZÓKE, Gergely László: Az adatvédelem szabályozásának történeti áttekintése. *Infokommunikáció és jog*, 2013/ 3, 107–112.;

UDVARY, Sándor: A non-humán ágensek (intelligens rendszerek) jogi szabályozása – robotok, deikált rendszerek (önvezető autók). In: Homicskó, Árpád Olivér (szerk.): *A digitálizáció hatása az egyes jogterületeken.* Budapest, Károli Gáspár Református Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, 2020, 239–256.;

UDVARY, Sándor: Az önvezető gépjárművek egyes felelősségi kérdései. In: Boóc, Ádám; Csehi, Zoltán; Homicskó, Árpád Olivér; Szuchy, Róbert (szerk.): *70 Studia in Honorem Ferenc Fábián.* Budapest, Károli Gáspár Református Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, 2019, 523–536.;

VARGA, Zsófia: Az Alapjogi Charta alkalmazási köre I. *Európai Jog* 2013/ 5, 17-29.

ZÓDI, Zsolt: What Will Robot Laws Look Like? The Code of AI and Human Laws. *Acta Universitatis Sapientiae Legal Studies* 2019/2, 253–268.

TAKÁCS NIKOLETT*

The development of the CEAS and its current reform¹

Absztrakt: Jelen tanulmány fókuszpontjában az ún. Dublini Rendelet módosítási javaslata áll, mely az Európai Unión belüli nemzetközi védelem iránt beadott kérelmek tagállamok közötti elosztását szabályozza. Olyan innovatív megoldásokkal biztosítaná a túlzott ügyteherrel szembesülő tagállamok tehermentesítését, mint a referencia kulcs alkalmazása. Másfelől az ún. „buy-out” opcióval lehetővé válna az elosztásból való ideiglenes kimaradás. A család fogalmának kiterjesztése garantálná a családegyesítési eljárások hatékonyabb lefolytatását, valamint a végső döntés mihamarabbi meghozatalát.

Kulcsszavak: KEMR, Dublin IV, nemzetközi védelem iránti kérelem

Abstract: This study intends to evaluate the Dublin IV. proposal on the determination of the Member State responsible for adjudicating an application for international protection in the European Union. The proposal introduces several innovative initiatives such as a reference key which would disencumber overburdened Member States, the “buy-out” option which would enable a temporary opt out of distribution. As a reflection to new characteristics of mixed migratory flows, the notion of family would be extended in order to accelerate family reunification procedures and final decision making.

Keywords: CEAS, Dublin IV, application for international protection

DOI: 10.46942/SIDM.2020.2.167-178

Introduction

This study intends to give an overview of the development of the *Common European Asylum System* (hereafter: CEAS). It aims to describe the establishment of the first and second phases of the CEAS, including the birth of the Justice and Home Affairs cooperation between Member States since this is the area where

* dr. Takács Nikolett, graduated PhD student, Ferenc Deák Doctoral School of Law. University of Miskolc, Faculty of Law, Supervisor: Dr. Marinkás György PhD assistant professor

¹ The described article was carried out as part of the EFOP-3.6.1-16-2016-00011 “Younger and Renewing University – Innovative Knowledge City – institutional development of the University of Miskolc aiming at intelligent specialisation” project implemented in the framework of the Szechenyi 2020 program. The realization of this project is supported by the European Union, co-financed by the European Social Fund.

they need to act together in order to establish the law governing migratory situations. It briefly discusses the events of the 2015 crisis, since the latest reform of the CEAS is a reflection of the crisis. The new reform proposal introduces several innovative initiatives in order to reach an even harmonised level of the managing of migratory flows and the handling of applications. The current article extensively looks at the main elements of the reform, namely the Qualification and the Procedures Regulation furthermore at the Dublin Regulation and identifies the main attributes which makes the distinction between the proposed amendments and the current rules in force. Last, but not least it analyses the steps of the ordinary legislative procedure in which framework the reform currently is and then takes into account possible prospects of its manifestation in practise.

First Phase of the CEAS

Asylum law and policy in the EU falls into the field of Justice and Home affairs policy making. This area emerged by the Treaty of Maastricht² in 1993 despite of it, it developed into one of the fields which is fastest growing regarding the development and actions taken there. By the formation of this third pillar, member states admitted that they require issues falling under this area to be regulated on an intergovernmental level instead of diverse national legislation. Before the entry into force of the Maastricht Treaty, member states worked together on a legal instrument, managing migration in the EU. It became the Dublin Convention³ which in its nature, was a convention under international law, thus not automatically binding on all member states and required individual accession and ratification of member states. However, later on they were able to agree on a resolution regarding asylum procedures and to adopt a joint position on the refugee definition. With the Treaty of Amsterdam, power was conferred to the European Community to adopt measures in the area of asylum law. The establishment of the Common European Asylum System was the aim of the EU from 1999. A special meeting for the European Council was held in Tampere where several important decisions were adopted, among others the one on the development of the common EU asylum and migration policy. The system was built up in two phases. In the ‘first phase’ short term measures were aimed to be achieved from 2000-2005. To this end, several legislative measures were adopted, which are the following:

- establishment of the Eurodac system in 2000

² Treaty on European Union OJ C 191, 29.7.1992, p. 1–112.

³ Convention determining the State responsible for examining applications for asylum lodged in one of the Member States of the European Communities - Dublin Convention OJ C 254, 19.8.1997, pp. 1–12.

- adoption of the Dublin II. Regulation
- adoption of the reception conditions directive
- adoption of the qualifications directive
- adoption of the asylum procedures directive
- adoption of the temporary protection directive
- adoption of a directive regarding subsidiary protection
- lastly, the European Refugee Fund was founded in order to support member states centrally to be able to cope with the unequally distributed applications for international protection.⁴

Second Phase of the CEAS

Years passed by, social situations changed, implementation of the elements of the CEAS were in place, however the original aim of the system – namely the overall harmonisation of member states’ legislation regarding asylum matters – had still not been reached, which indicated the need for second phase measures which consisted of reviewing and amending existing legal instruments. The need was expressed in the frame of the Hague Programme on the development of JHA policy from 2005-2009.

The Commission concluded that the main aims of the first five years, laid down in the Tampere Conclusions had not been reached, however the foundations of a common asylum system had been successfully established. In the new agenda for the next five years the Commission stated that it aspires to make the Union and member states capable of providing minimum procedural safeguards, protection of fundamental rights and to provide international protection in accordance with the Geneva Convention on the Status of Refugees and other international treaties. Second phase measures are built on first phase measures that is why the Commission urged MSs to implement first phase measures without delay.

It is worth to be noted that in this document, the Commission proposed the establishment of such a practical collaboration between member states which will help addressing the pressure on various asylum systems stemming from their geographical position.

In the Hague Programme, the Council called on the Commission to develop an Action Plan in which all the objectives of the Programme are being translated into practical steps.

⁴ PEERS, S. *EU Justice and Home Affairs Law*. Volume I: EU Immigration and Asylum Law, Oxford Scholarship Online, August 2016 pp. 3-7.

In this action plan there was a separate section regarding the CEAS where, amongst others the establishment of a common asylum procedure and a uniform status for those who were granted international protection were addressed. Also the importance of member state cooperation was emphasized in this regard.⁵

As anticipated by the Programme, the second phase of the CEAS should have been concluded by the end of 2010.

Despite of the dedication and active approaches of the Commission, negotiations in the Council did not seem to flow expeditiously. To this end, the expected date of completion was prolonged until 2012 by the means of the European Pact on Immigration and Asylum⁶ from 2008. In this Pact the Presidency emphasized five commitments which continued to be pursued after the Hague Programme and which are amongst others the following:

- Organizing border controls to become more effective
- Organizing legal migration in line with existing capacities of the member states.

The Crisis and the First-hand EU Responses

The so-called migration crisis emerged in 2015 when the number of asylum applicants increased suddenly in EU member states. According to Eurostat, 1256,6000 first time asylum applicants lodged their claims in one member state, which constitutes a more than a 200% increase compared to the 562,7000 in 2014. The numbers almost stayed the same in 2016 with 1206000.⁷ For this situation, national asylum systems were not prepared and they were not able to properly register the applicants nor to process asylum applications in a reasonable period of time. It resulted in unauthorized entries into territories of member states and also in frequent secondary movements, since the applicants knew that in eg. Greece or Italy, their claim is not going to be processed within a reasonable period of time that is why they decided to move to another member state irregularly and hand in another application there. As a consequence asylum shopping became very frequent. Despite of the fact, that there was not a huge amount of applicants in member states, compared to their population, they still did not have the capacity

⁵ 2. STRENGTHENING FREEDOM. 2.3. COMMON EUROPEAN ASYLUM SYSTEM. Council and Commission Action Plan implementing the Hague Programme on strengthening freedom, security and justice in the European Union. OJ C 198, 12.8.2005, p. 1–22.

⁶ Council of the European Union, *European Pact on Immigration and Asylum* of 24 September 2008. <http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=EN&f=ST%2013440%202008%20INIT> accessed: 06.10.2019.

⁷ Eurostat, Asylum applications (non-EU) in the EU-28 Member States, 2008–2018 https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Asylum_statistics accessed: 06. 06. 2019.

to cope with the sudden increased influx. Therefore we might specify and call it an institutional crisis because member states were not able to implement EU policies anymore.

Since deplorable situations emerged in border states it became clear that applicants did not decide to stay in the member state of arrival and an onward movement towards the north could be seen. The CEAS is still a system of minimum standards thus a diversity of asylum procedures can be seen in different member states. What is more, the economic situation shows a significant discrepancy in member states. That is why they have better-resourced asylum systems and reception arrangements. The above mentioned facts resulted in a phenomenon of intensive asylum shopping which means the case when a third-country national applies for international protection not only in one but several member states with or without receiving the decision in the previous ones.

In general it may be observed that member states were not prepared to deal with such burden, even authorization and identification meant a significant difficulty. In this regard the EU response to the crisis may be summarized as follows: distinction may be devoted between internal and external response.⁸ As for the internal responses the hotspot approach may be mentioned where places of frequent first arrival were designated where member state officials worked together with EASO officials in the framework of Migration Management Support Teams (Article 18 Frontex Regulation) in five main areas. First, in the establishment of hotspots, the implementation of relocation decisions, effective return of migrants in no need of international protection, development of border control and management, and last but not least creating sufficient capacity to deal with lodged in applications. Another focal point is the question of relocation and resettlement. In this regard, emphasis was added to the relocation where the highly debated quota decision tried to disencumber the burden on most involved member states. On the other hand we may mention the external dimension of EU responses, namely the EU-Turkey Statement.⁹ It worked on two leading lines. The first one is when after the Statement an irregular migrant enters Greece through Turkey, then they are going to be returned to Turkey. This mission was going to be carried out in accordance with relevant standards of international law with special emphasis on the *non-refoulement* principle and the prohibition of collective expulsion. The second line is the 1:1 resettlement scheme under which for every Syrian being returned to Turkey from Greece, another Syrian will be resettled from Turkey to the EU drawing heavily on the UN vulnerability criteria. Besides

⁸ NIEMANN A., ZAUN N., EU Refugee Policies and Politics in Times of Crisis: Theoretical and Empirical Perspectives, *Journal of Common Market Studies*, JCMS 2018 Volume 56. Number 1. Pp. 3-22.

⁹ European Council, EU-Turkey statement, 18 March 2016. Press Release <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2016/03/18/eu-turkey-statement/> accessed: 2019.05. 21.

the aforementioned, Turkey took on the responsibility to try to reduce irregular crossings from Turkey to the EU, amongst others by preventing new sea or land routes to be established. The other response falling in the external dimension is connected with safe countries of origin. It is relevant to be examined during a status determination procedure whether the applicant is from a safe country of origin regarding her/his own circumstances since it means that they are not entitled to the protection of the international community and they can be returned safely. Up until now, there is no existing common list of countries of origin it depends on the member state concerned, to examine the given situations. To this end, in 2015 the Commission made a legislative proposal on establishing a common EU list of safe countries of origin, however later on this initiative became part of the 2016 reform proposals as part of the Proposed Procedures Regulation. Member states were not able to apply the Dublin system properly. Furthermore several member states suspended Dublin transfers into certain member states because there were not enough reception capacity and therefore overcrowded reception centres would have been waiting for the applicants where their treatment would have been contrary to the prohibition of inhumane or degrading treatment.¹⁰

A further crucial point is the increased border control placing heavy emphasis on the prevention of trafficking and smuggling of persons. Taking into account Frontex's limited capacities to control borders, the EU established the European Border and Coast Guard Agency¹¹ (EBCG) in 2016. The new agency retained the same name and same legal personality, however its tasks (Article 8) and authority became wider. It is going to employ almost twice of the persons as before and it is going to acquire and operate its own maritime, land and air assets. (Article 20, 21).

All of the EU actions without adequate financial support would not be made possible. To this end the EU established various trust funds in order to facilitate its action plans in practise. The EU Regional Trust Fund for Syria was established

¹⁰ For instance Germany suspended Dublin transfers to Hungary in 2017 relying on the systemic deficiencies in the asylum system. Finland did so with a court ruling by the Supreme Administrative Court which equals as a precedent to lower courts in the country. Italy made a decision on suspension of transfers alike. <https://www.ecre.org/germany-suspension-of-dublin-procedures-to-greece-set-to-end-on-15-march-2017/>

<https://www.asylumlawdatabase.eu/en/content/finland-supreme-administrative-court-rules-against-dublin-iii-returns-hungary-due-%E2%80%98systemic>

<https://www.ecre.org/italy-hungary-is-unsafe-country-for-transferring-asylum-seekers-under-dublin-regulation/>

¹¹ Regulation (EU) 2016/1624 of the European Parliament and of the Council of 14 September 2016 on the European Border and Coast Guard and amending Regulation (EU) 2016/399 of the European Parliament and of the Council and repealing Regulation (EC) No 863/2007 of the European Parliament and of the Council, Council Regulation (EC) No 2007/2004 and Council Decision 2005/267/EC OJ L 251, 16.9.2016, p. 1–76.

in 2014 in order to help Syrian refugees within their country of origin and in the neighbouring states. This was followed by the Emergency Trust Fund for Africa in 2015 in order to effectively address the root causes of irregular migration. The task of the Trust Fund for the Central African Republic is to support post-conflict and transition-period activities such as public health facilities, employment or the support of refugees.¹²

The most recent legislative package

After relying on exclusively ad-hoc measures¹³, a rather crisis management approach, the EU worked towards a durable solution to establish a stable asylum framework which is able to deal with future challenges like the one before.¹⁴ That is why in 2016 the European Commission introduced its Communication, entitled *'Towards the reform of the Common European Asylum System and enhancing legal avenues to Europe'*¹⁵. Two months later the Commission adopted the first legislative package of proposals to reform the CEAS. It set forth three main initiatives, namely:

- proposal for the amendment of the Dublin Regulation
- Proposal for the amendment of the Eurodac regulation¹⁶
- Proposal for a regulation establishing a European Asylum Agency in order to replace the European Asylum Support Office (EASO).

¹² NIEMANN A., ZAUN N., supra note 8.

¹³ The hot-spot approach, the EU-Turkey Statement, the highly debated quota decision and different resettlement schemes.

¹⁴ However such phenomenon is not unique and is not new. In the past times, we have already witnessed a considerable flow of forcibly displaced persons, for instance after the second world war. JAMES. L. Carlin, Significant Refugee Crises Since World War II and the Response of the International Community, *Michigan Journal of International Law*, Volume 3 Issue 1 1982.

¹⁵ European Commission, Communication from the Commission to the European Parliament and the Council towards a reform of the Common European Asylum System and enhancing legal avenues to Europe, COM(2016) 197 final.

¹⁶ Regulation (EU) No 603/2013 of the European Parliament and of the Council of 26 June 2013 on the establishment of 'Eurodac' for the comparison of fingerprints for the effective application of Regulation (EU) No 604/2013 establishing the criteria and mechanisms for determining the Member State responsible for examining an application for international protection lodged in one of the Member States by a third-country national or a stateless person and on requests for the comparison with Eurodac data by Member States' law enforcement authorities and Europol for law enforcement purposes, and amending Regulation (EU) No 1077/2011 establishing a European Agency for the operational management of large-scale IT systems in the area of freedom, security and justice, *OJ L* 180, 29.6.2013, pp. 1–30.

Another two months passed by during which the Commission continued its work on the proposals for the CEAS reform. It published the second legislative package regarding the following amendments of the existing EU asylum *acquis*:

- Proposal for a new regulation to replace the Asylum Procedures Directive
- Proposal for a new regulation to replace the Qualification Directive
- Proposed amendments for the Reception Conditions Directive.

The next step in the legislation process was when the Parliament expressed its views on the package and its particular elements. Regarding the cornerstone element of the CEAS, namely the Dublin Regulation, the Parliament adopted a report¹⁷ in which it called for interinstitutional negotiations and pointed out where the proposal needs amendments in its view. These main areas were the reform of the criteria, where the report would suggest to replace the default criterion, namely, the member state where the first application was lodged in, with the member states least burdened. The following area was the corrective allocation mechanism, where the report suggested that this mechanism should include a choice element of the applicant. According to this part, the allocating state would list the four least burdened member states in order for the applicant to choose the one which is going to deal with her application.

Procedures Directive → Procedures Regulation

Another significant change is the type of legislative instrument which would alter the applicability of the measures included. Regarding procedures; instead of amending the Asylum Procedures Directive, the Commission proposed the establishment of a Regulation which equals to directly applicable measures. Thus working towards reaching a fully harmonised system of international protection assessments. The main goals of the regulation are, amongst others, to achieve a higher convergence of asylum decisions and to prevent onward movements in the territory of the EU. The application of the amendment would result in simpler, clearer and shorter procedures. Shorter time limits apply to the applicant to engage in the procedure and also for authorities to carry out the examination of the applications not only at the administrative but also at the judicial level. The six month time-limit is still valid for the first instance decision to be made. In case of

¹⁷ Report on the proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council establishing the criteria and mechanisms for determining the Member State responsible for examining an application for international protection lodged in one of the Member States by a third - country national or a stateless person (recast)(COM(2016)0270–C8-0173/2016–2016/0133(COD))

unfounded applications, the regulation intends to shorten the duration of the procedure in order for authorities to be able to devote more time for examining claims that are not manifestly unfounded and the applicants concerned are in possible need of international protection. The regulation reacts to the newly emerged situation when the number of applications for a member state to adjudicate on increase significantly in a considerably short period of time. In this case, authorities are allowed to extend the examination period with further three month, however during this time, the member state may rely on the help of the European Union Agency for Asylum (Article 34). A very welcomed amendment of the regulation may be found amongst the procedural guarantees where it is introduced that the applicant is entitled to free legal assistance during the whole procedure (Articles 14, 15). This is definitely a forward-leaning measure since these days the presence of a legal advisor during proceedings is rare since not too many applicants can afford to have one by their side. That is why the presence of *pro bono* legal advisors in transit zones and first reception centres became a well-known practise.

A further welcomed measure that the regulation places special emphasis on the needs of applicants with special needs and unaccompanied minors.¹⁸ (Articles 19, 22) The regulation introduces, amongst others the safe third country concept with a new approach by creating a European safe third country list (Article 45).

Qualification Directive → Qualification Regulation

The main reason behind the amendment of the current directive is that there were no consistency amongst recognition rates¹⁹ in member states. Therefore, by issuing a directly applicable qualification regulation, perhaps a more harmonized pattern is going to appear. In order to obtain convergence in asylum decisions and to prevent secondary movements, the regulation introduces further obligations on the side of the authorities and the applicants as well. It establishes, amongst others an obligation of authorities to examine the possibility of the use of an Internal

¹⁸ The case of unaccompanied minors is a pressing issue in member states, since they tend to avoid undergoing a status determination procedure. For example in 2018 the disappearance of at least 10,000 migrant children in Europe was reported by Europol. They constitute a highly vulnerable group of migrants not only because their situation is not clear but because they are present in a foreign country without a family member or an adult otherwise responsible for them. Many of them are feared to be exploited and to become victims of trafficking, forced labour or sexual abuse. The reason behind their behaviour of going underground may be that they hear about never-ending status determination procedures and deplorable reception conditions what they are trying to avoid.

¹⁹ Eurostat, Asylum Decisions in the EU 75/2016 - 20 April 2016. <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/7233417/3-20042016-AP-EN.pdf/34c4f5af-cb93-4ecc-984c-577a5271c8c5> accessed: 11.06.2019.

Protection Alternative²⁰ (hereafter: IPA)²¹. In the Recast Qualification Directive in force, it is only an optional step for the case officer, however in the new legislative source it becomes mandatory. UNHCR, as a highly relevant actor in the field expressed its comments on the amendment. Regarding the mandatory IPA checks, it found out that it would not assist the main goals of the whole reform. For example, in order to make a grounded decision on IPA there is a requirement of a strong and updated Country of Origin Information to be duly considered which is not always readily available. Furthermore the case is even more complicated when the persecutor is the state itself. Taking the aforementioned into account, UNHCR is strongly on the position that the nature of IPA checks should not become mandatory.²² The regulation otherwise, reflects on the newly emerged situations during the crisis, for example extending the definition of family members to the newly formed family ties after leaving the country of origin (Article 2 (9)). The regulation also provides a stronger role of EASO (Articles 7 (3), 8(3), 11(2) (b), 15, 17, 20(a)), particularly in providing country of origin information which is to be determined in EU level. After the Commission made the proposal in 2016, the Parliament and the Council added their positions in 2017, however in the COREPER there were no agreement in 2018. Thus the Austrian Presidency held bilateral negotiations and proposed further amendments on the proposal.

Dublin Regulation

The cornerstone document of the CEAS is the one which determines the distribution of claims between member states, namely the Dublin Regulation. The proposal does not change the current criteria for establishing the member state responsible for adjudicating asylum applications. It introduces several innovative initiatives such as a reference key which guarantees to disencumber member states which are facing a higher amount of claims and it redistributes the extra burden

²⁰ (27) Internal protection against persecution or serious harm should be effectively available to the applicant in a part of the country of origin where he or she can safely and legally travel to, gain admittance to and can reasonably be expected to settle. Directive 2011/95/EU of the European Parliament and of the Council of 13 December 2011 on standards for the qualification of third-country nationals or stateless persons as beneficiaries of international protection, for a uniform status for refugees or for persons eligible for subsidiary protection, and for the content of the protection granted OJ L 337, 20.12.2011, p. 9–26. (RCD).

²¹ For a detailed overview of the basis and scope of the internal protection alternative see: J. SCHULTZ, *The Internal Protection Alternative in Refugee Law*, Brill, 2018.

²² UN High Commissioner for Refugees (UNHCR), UNHCR, *Comments on the European Commission Proposal for a Qualification Regulation - COM (2016) 466*, February 2018, available at: <https://www.refworld.org/docid/5a7835f24.html> [accessed: 22.06.2019]

amongst other member states based on their GDP and population (Articles 35, 36). It creates a “buy-out” option which enables a member state to opt out from the distribution for twelve months by providing a certain amount of money for other member states to enable their continuous work (Article 37). Having regard, the above mentioned opportunity, it puts member state solidarity out for a challenge, since this way the burden could still fall on the least supplied member states, only with more financial assistance.²³ Another changing aspect of the regulation creates a reflection to the new characteristics of the mixed migratory flows, since the proposal considers to extend the notion of family to the ones which was formed during the migratory routes, thus accelerating family reunification procedures and final decision making (Article 2 (g)). Applying the Dublin Regulation means a challenge to member state solidarity as well. Regarding the

Conclusion

The current reform proposal was introduced in 2016 by the Commission in the framework of an ordinary legislative procedure which means that in the next stage it would require the opinion of the Parliament and the approval of the Council. However, up until now it did not happen and there were disagreements, especially on the topic of the solidarity of member states. This kind of blocking of the reform may diminish the whole initiative, since after the 2019 parliamentary elections the willingness of states towards further harmonisation of the EU asylum *acquis* may decline. Although, regarding parts of the proposal, a certain development has been reached. Five proposals, amongst others the Qualification Regulation, reached the stage of trilogue negotiations. However none of the proposals were adopted before the new parliament was elected, thus the Council will have to conclude negotiations with the newly elected members of the Parliament. Unfortunately all, the Parliament’s work could become void, since there is a so-called ‘unfinished-business’ provision, introduced in the Parliament’s procedural rules and according to this: “*at the end of the last part-session before the elections, all Parliament’s unfinished business shall be deemed to have lapsed*”. Although Rule 229 also contains the following provision: “[A]t the beginning of each parliamentary term, the Conference of Presidents shall take a decision on reasoned requests from parliamentary committees and other institutions to resume or continue the consideration of unfinished

²³ There are different views, regarding the balancing of member state participation in the Dublin procedures. For example, one supports a creation of a supranational agency which could create reception centres in the most burdened member states and would also be charged with the relocation of applicants to least burdened member states. J. MITCHELL, The Dublin Regulation and Systemic Flaws, *San Diego International Law Journal*, Vol. 18.: 295, 2017.

business'²⁴. Stemming from this section, the Committees may still decide on continuing with the work of their predecessors.

References

JAMES. L. Carlin: Significant Refugee Crises Since World War II and the Response of the International Community, *Michigan Journal of International Law*, Volume 3 Issue 1 1982.

MITCHELL, Jason: The Dublin Regulation and Systemic Flaws, *San Diego International Law Journal*, Vol. 18.: 295, 2017.

NIEMANN Arne – ZAUN Natascha: EU Refugee Policies and Politics in Times of Crisis: Theoretical and Empirical Perspectives, *Journal of Common Market Studies*, 2018 Volume 56. Number 1. <https://doi.org/10.1111/jcms.12650>

PEERS, Steve: *EU Justice and Home Affairs Law: Volume I: EU Immigration and Asylum Law*, Oxford Scholarship Online, August 2016.

SCHULTZ, Jessica: *The Internal Protection Alternative in Refugee Law*, Brill, 2018.

²⁴ European Parliament, Rules of Procedure of the European Parliament, 8th parliamentary term - July 2018. http://www.europarl.europa.eu/doceo/document/RULES-8-2018-07-31-RULE-229_EN.html?redirect accessed: 20.05.2019.

ZÁMPORI ANNA*

Admission of video- and voice recordings obtained without permission as a means of evidence

Absztrakt: A Polgári Perrendtartásról szóló. törvény a bizonyítás körében alapelvként a tényállás szabad megállapításának elvét rögzíti. Ez magában foglalja egyrészt a bizonyítás lefolytatásának formai szabadságát, valamint azt a lehetőséget is, hogy a bíróság bármely alkalmas eszközt bizonyítékként felhasználjon. A törvény a bizonyítási eszközöket csak példálózóan nevesíti, ami azt jelenti, hogy az eljárás során a törvényben foglaltakon kívül is felmerülhetnek olyan további, külön nem nevesített bizonyítási eszközök, amelyeket a perben a bíróság szabadon mérlegelhet. Jelen tanulmány a jogsértő bizonyítási eszközökről és a rájuk irányadó jogszabályi környezetről, valamint az ehhez kapcsolódó bírói gyakorlatról szól.

Kulcsszavak: polgári eljárásjog, bizonyítás a polgári perekben, jogsértő bizonyítási eszközök, titkos kép- és hangfelvételek

Abstract: The Act on the Code of Civil Procedure establishes the free determination of facts as a principle of proof, which is most evident in the free system of proof. This includes, on the one hand, the formal freedom to take evidence and, on the other hand, the possibility for the court to use any appropriate means as evidence. The law lists the means of proof only by way of example, meaning that in addition to the provisions of the law, additional, unnamed means of proof may arise during the proceedings, which the court is free to consider in the lawsuit. The present study aims to provide a comprehensive picture of the unlawful means of evidence and the legal environment governing them and the relevant judicial practice.

Keywords: civil procedure law, taking evidence in civil cases, unlawful means of taking evidence, secret video and voice recordings

DOI: 10.46942/SIDM.2020.2.179-192

The freedom of ascertaining the relevant facts of the case is a principle of the taking of evidence set out by the Act CXXX of 2016 on the Hungarian Code of Civil Procedure (hereinafter: New Code), prevailing mainly in the free evidentiary régime. The principle includes in one hand the formal freedom of the taking of

* dr. Zámpos Anna, harmadéves, nappali tagozatos PhD hallgató, Deák Ferenc Állam-és Jogtudományi Doktori Iskola. Miskolci Egyetem, Állam-és Jogtudományi Kar, Európai és Nemzetközi Jogi Intézet, Polgári Eljárásjogi és Nemzetközi Jogi Tanszék. Témavezető: Dr. Nagy Adrienn PhD egyetemi docens

evidence and on the other hand the possibility of admitting any evidence deemed indispensable. The Act does not provide an exclusive list of the means of evidence, meaning that other instruments not included in the Act may be admitted and deliberated willingly in a proceeding as well.

On general principle the facts based on which the case can be decided shall be adduced by the party bearing a vested interest in persuading the court to recognize them as true. The phrasing of this provision by subsection (1) of section 164 of the Code of Civil Procedure of 1952¹ made its practical management and adaptation simple, enabling the reversal of the burden of proof. Section 265 of the New Code has not amended this provision, only refined its phrasing by using the expression of ‘interest of proof’ instead of the term of ‘onus of proof’. When using the wording ‘burden’, we could rightfully assume the entitlement of either of the parties to *demand* proof from the other, however, in reality neither of them have such an obligation or entitlement in connection with each other. As a result, the author – in agreement with the opinion of Ferenc Kobler – reckons this new wording more fortunate than the old phrasing: ‘burden of proof’.

The special rules of substantial law and the New Code both provide a legal way to deviate from these provisions and reverse the onus of proof. Subsections (2) and (3) of the same section introduce the institution of evidentiary predicament, the regulations of which have been molded by judicial practice. Exemptions in favor of the disadvantaged party have already been granted in cases of flagrant asymmetry of information, exonerating him from proving facts and providing evidence otherwise indispensable in order to corroborate his claim, and as a consequence devolving the burden of refuting the accusations on the opposing party.

The New Code permits the use of the rules of evidentiary predicament to the disadvantaged party in five cases, when: a) the opposing party controls all data considered indispensable for his motion for the presentment of evidence, b) evidencing factual claims is beyond his means, however, the opposing party can be expected to refute the facts alleged, c) the successful taking of evidence failed due to reasons attributable to the opposing party; d) Subsection (5) of section 269 on the unlawful means of evidence, and e) subsection (4) of section 331 refers back to the provisions on evidentiary predicament as well. Technological advancement gradually led to video- and voice recordings becoming widespread, thus establishing their growing importance as evidence in civil procedures. As a consequence, the New Code regulates video- and voice recordings as a new means of evidence amongst the separate rules on the methods- and means of evidence. Despite their slightly different nature, they are regulated in connection with physical evidences.

¹ Act III of 1952 on the Hungarian Code of Civil Procedure (hereinafter: Old Code)

With regard to the fact that owing to the progression of communication and multimedia devices these kinds of evidences became more frequent, a significant novelty – namely section 269 of the New Code on unlawful means of evidence and their admissibility – has been introduced to the rules on the taking of evidence. The constant recurring of the question of the admissibility of unlawful or illegally obtained evidences made statutory regulation inevitable. The primary aim of the legislation was to implement the principles of judicial practice into written norms.

The most frequent means of unlawful evidence are secret video- and voice recordings, yet the illegal use and publication of confidential information obtained via electronic communication, and therefore the breach of privacy is becoming more common as well.²

The Old Code did not contain any provisions on illegally obtained evidences. Legal practice had to be molded by judges, who were aided by some of the most excellent legal experts. Juridical literature has elaborated three theories on the admissibility of these kinds of evidences. József Farkas was on the point of view that for the sake of justice courts may admit any kinds of evidence suited for corroborating the factual claims, except for evidences the admissibility of which is explicitly prohibited by law. Even though he admitted that a secret voice recording violates privacy as soon as it is created, he opinionated that in the course of the taking of evidences the prevailing of the principle of good faith shall not come into confrontation with the requirement of seeking justice. According to him privacy is already violated when the secret voice recording starts. Denying its admissibility as evidence would achieve neither protection, nor reparation, therefore invalidating arguments based on the protection of privacy.

Owing to the increasing validation of rights to personality at the end of the 80's László Székely has categorically refused the admissibility of all means of unlawful evidence in judicial proceedings. Based on his standpoint built upon the principle of legality, free evidentiary régime cannot lead to the violation of other legal provisions. The Code obliges the parties to exercise their rights and fulfil their procedural obligations in good faith, and to refrain from any action and procedural act that is purposely intended to or may lead to the delay of the procedure or the disconcertment of finding the objective truth. Székely agreed with Farkas that the procedural principle of good faith shall not come into confrontation with the requirement of seeking justice. He reckons that in the absence of a universal right, the obtainer of the illegal voice recording does not 'merely' violate the principle of good faith, but stands on the grounds of illegality from the moment he starts recording. Accordingly, the creation and use of secret

² ADRIENN NAGY: A bizonyítás megváltozott szabályai az új polgári perrendtartásban, *Advocat* 2017/különszám 19. p.

recordings does not breach the principle of good faith, but instead endangers the prevailing of the fundamental principle of legality.³

According to Miklós Kengyel, when deciding on the admissibility of illegally obtained evidences, the principle of reciprocity shall prevail, meaning that each and every case shall be deliberated individually before adjudicating whether the illegality of obtaining the evidence outweighs the opposing party's unlawful actions. However, this procedure cannot be regulated in an exact manner. The legislator of the New Code – correctly – took the theory of Miklós Kengyel as a basis, therefore making the decision on the admission of unlawful means of evidence part of the discretionary power of judges. Kengyel realized that in case the legislator took the theory of Farkas as a basis, free evidentiary régime would make the admission of all illegally obtained or fabricated evidences possible in order to decide on the case, thus fulfilling the vision of Székely. Nothing would prevent the parties from proving their right with unlawful means of evidence and the principle of 'the end justifies the means' would prevail, slowly undermining the rule of law.

The author thinks that the implementation of the principle of reciprocity into the New Code may be beneficial in the future. The prohibition of automatic dismissal of illegally obtained evidences gives the opportunity of defense to those forced into judicial proceedings by the unlawful acts of others. The author agrees with the theory of Miklós Kengyel that owing to the uniqueness of every case, this institution cannot be regulated with one, concrete, general provision. Only a judge may deliberate whether the illegality of obtaining that particular evidence weighs out the opposing party's unlawful actions.⁴

In order to retain the parties from obtaining evidences considered material for the case in an unlawful manner, section 269 of the New Code – as a general rule – prohibits the admission of illegally obtained evidences.

To clarify the types of evidences affected by this general rule subsection (1) of section 269 defines the notion of unlawful means of evidence. A means of evidence shall be considered unlawful, if:

- a) it was obtained, or produced by violating one's right to life and physical integrity, or by use of threat to that effect;
- b) it came to existence by other illegal means;
- c) it was obtained unlawfully; or
- d) it would constitute a violation of rights relating to personality if put before the court.

³ LÁSZLÓ SZÉKELY: A titkos hangfelvételek perbeli felhasználhatóságáról, *Jogtudományi Közlöny* 1988/11, 603-604. pp.

⁴ MIKLÓS KENGYEL: *Magyar polgári eljárásjog*, Osiris Kiadó, Bp. 2013. 210. p.

Article a) of subsection (1) of section 269 categorically prohibits the admissibility of all evidences provided by the perpetrator of the listed actions. Since qualifying the unlawfully obtained evidence as inadmissible could make the argumentation of the affected party significantly harder or even impossible, the admissibility of the illegally obtained evidences in all other cases – articles b) to d) – shall be decided by the court in its discretionary power, but with regard to specific criteria. The court in its deliberation shall take into account the actions of the affected party taken in order to corroborate his argument by legal means, that is to say – subjectively – how hard it is to provide evidence in a lawful manner. For the sake of ensuring the prevailing of the principle of equality of arms, the party seeking evidentiary predicament shall prove that he did everything as can reasonably be expected in order to provide evidences in a legal way. This means that as long as there is any way to provide evidence legitimately – meaning that it is not objectively impossible –, even if it is more complicated than obtaining evidence illegally, the argument has to be proven that way.

In case the court finds the evidence inadmissible and the party cannot prove his arguments otherwise, the court may apply the provisions mentioned above in a way that does not violate basic human rights, and at the same time pays attention to the practice of the Constitutional Court, the European Union and the international community as well.

The author also wants to emphasize subsections (2) and (3) of section 269, making it clear that the court is not obliged to specifically examine whether the evidence qualifies as illegal or not. However, in case a means of evidence is considered manifestly unlawful (i.e. the voice recording contains the threatening of someone's life) the court shall take this into account of its own motion, and shall inform the parties thereof (thereby creating the opportunity to refute the alleged illegality of the evidence). In general, the unlawful nature is apparent only in a small number of evidences, in most cases a certain background information is needed in order to determine the illegal means of the proof. This supports subsection (3) stating, that where a means of evidence is not considered manifestly unlawful, the unlawful nature of such means of evidence shall be reported without delay by the opposing party of the party presenting it. The act does not provide a general protection for everyone against the admission of illegally obtained evidences, but only for those who wish to live with this opportunity. The opposing party may decide not to report the unlawful nature of such means of evidence or even to give his approval to its admission in order not to deprive the court of information considered crucial and relevant in connection with the proceedings.⁵

⁵ VARGA ISTVÁN- ÉLESS TAMÁS: Szakértői Javaslat az új polgári perrendtartás kodifikációjára, HVG-ORAC 2016, 399. o.

Subsection (4) of section 269 of the New Code seeks to create a legal environment capable of reacting to the variegation of the possible use of illegally obtained evidences in legal proceedings. The legislator found that the most practical way of achieving this goal is to grant discretionary power to the courts. The provisions of the aforementioned section are practically the written manifestation of judicial practice. Article b) of subsection (4) comprehends the theory of reciprocity of Miklós Kengyel, based on which the illegality of the admission of the evidence shall not weigh out the legal interest the party aims to enforce. Article c) referred to above translates the expected definitive nature of the unlawful means of evidence (coherently remarked by rulings) into written legal provisions. The court shall adjudicate whether the evidence is considered so material for the case, that in its absence no composing decision may be reached. The author still believes that the bestowing of evidences of a definitive nature by the parties itself is of very subjective nature.

Articles d) and e) originate from judicial practice as well, stating that exceptionally, the court may admit an unlawful means of evidence weighing the gravity of other evidence available and all circumstances of the case. In case the court is capable of reaching a reasonable decision based on other evidence available, the presentation of the parties and all circumstances of the case, the unlawful means of evidence shall be deemed inadmissible. Under optimal conditions – according to the author – the court should reach its decision in all proceedings without the further violation of the rights of the parties. The abovementioned provisions confirm that – provided that its requirements are met – the admission of illegal evidences constitutes as an *ultima ratio*, a last resort.

Subsection (5) of section 269 of the New Code contains provisions for cases when subsection (4) is not applicable, meaning, that if the unlawful means of evidence is inadmissible and the party presenting the evidence is unable to corroborate facts considered material for the case by other means, the court may apply the rules of evidentiary predicament. There is a presumption of asymmetry of information between the parties by the legislator.

By reversing the onus of proof previous regulations were trying to help the party deprived of information into a more favorable position. Case law confirms that under such circumstances the party deprived of information considered material for the case usually resorts to obtaining evidences by illegal means in order to get himself into a more favorable position in the proceedings. Since the aim of the legislator is not the hamstring of providing evidences, this legal solution creates an opportunity for the parties to prove their arguments even by unlawful means, given that such evidence qualifies as material for the case and the facts cannot be proven otherwise.

Subsection (6) of section 269 extends the scope of the previously described provisions beyond physical evidences. The below-mentioned cases corroborate

that unlawful means of evidence occur almost entirely in the form of video- and voice recordings, yet the legislator – rightfully, according to the author – has extended the scope of the regulation on illegally obtained evidences to other kinds of evidences as well. Otherwise one could rightfully presume that only physical evidences, and primarily video- and voice recordings could be used or procured in an unlawful manner, despite the fact that it may happen with any kinds of evidence (i.e. preparation and ordering of the witness what to say and not to say in the testimony, and also what not to remember; and the “influencing” of private expert opinions).

The author would like to review three judicial decisions, all of which have already been addressed by her previous research on this topic. All of these judgements constitute as a milestone in connection with the admissibility of unlawful means of evidence, significantly shaping judicial practice, and through judicial practice section 269 of the New Code implementing this practice into legislation.

A high number of decisions where unlawful means of evidence (mostly video- and voice recordings) have been submitted refer to decision no. BH1985.75, the first case where a court had to examine the question of the admissibility of illegally obtained evidences in connection with the collision of two fundamental rights, and which case went all the way to the Supreme Court. The plaintiff and the respondent were neighbors, but owing to the thin walls, respondent could hear the swears of plaintiff about which he made several voice recordings. Subsequently these recordings have been admitted as evidence in a proceeding against plaintiff accused of slander. The Supreme Court decided that the recordings per se do not violate the privacy of plaintiff, all the while emphasizing that the admission of the recordings as evidence constitutes as publishing, therefore obliging both parties to meet the requirement of the proper exercise of rights. On the basis of these circumstances and the referred section of the Act IV of 1959 the Supreme Court has reached the decision, that *“the taking of evidence serves the public interest of ensuring the prevailing of justice in both judicial and other proceedings as well. As a result, the admission of an otherwise lawfully obtained voice recording does not constitute a breach of law, given that it is a proof of the violation of the rights of its creator.”*

As the above-mentioned case shows the mid 80’s has brought several changes to judicial practice, which viewed the interests of the party violated in his rights more and more secondary to seeking justice. Courts were on the point of view (except for some ad hoc decisions) that unlawful means of evidence shall be admitted to all judicial and misdemeanor proceedings regardless of the fact whether they have been obtained through a violation of someone’s right to personality or not.

Ad hoc decision no. BH1993.365. became a milestone in the history of judicial practice as well. This judgement was the first to introduce the requirement of the

prevailing of the principle of reciprocity – especially in connection with the admissibility of secret voice recordings –, and based on which the Supreme Court set out that the courts shall deliberate how the requirement of the proper exercise of rights may be implemented into the free evidentiary régime of civil procedure.

Another significant decision has been made in the form of BH2015.38., which became the basis of the regulations coming into force on 1 January 2018. The plaintiff – in order to prove his incapability of raising children – has made several voice recordings without the knowledge or permission of respondent. Both the court of first instance and the court of appeal has made its decision on the custody of the child based on the other evidences available. The court of first instance has found the other evidences available sufficient for deciding the case, therefore disregarding the recordings. The court of appeal however was on the point of view that the voice recordings apparently violate respondent's right to privacy, secret, personality and the internationally acknowledged principle of equality of arms as well. “[...] *the unlawful obtaining of the recording per se does not forbid its evaluation as evidence. Judicial practice however demands the fulfilment of additional requirements as well: the illegally obtained voice recording may be admitted as evidence only in case it is the only available alternative for deciding the case and administering justice.*” With regard to the fact that both courts were in the possession of several evidences, we may conclude that the voice recordings were not the sole possibility of unfolding the reasons behind the different parenting of the parties. The court of appeal properly highlighted, that: *“since the CD presumably does not contain the full raw material of the recordings of several months, the convincingness of the evidence would at best be limited, notwithstanding the fact that plaintiff had had the opportunity to manipulate respondent by his direct provocation.”*⁶

Based on the above we may conclude that in case no reasonable decision can be reached without such evidence, the free evidentiary régime makes it possible to admit illegally obtained voice recordings as evidence even in child custody proceedings in order to prove the incapability of raising children of the opposing party. At the same time the circumstances of the obtaining of the evidence and its possible manipulation shall also be taken into account. Owing to the fact that in this particular case several evidences capable of unfolding the reasons behind the different parenting of the parties were available to the courts, and also with regard to the several opportunities of plaintiff to manipulate the voice recordings, the court declared the inadmissibility of the recording and its rescript as well.

The decision of the Curia specifies three conjunctive requirements in connection with the admissibility of secret recordings:

a) justice may not be administered otherwise, meaning that as long as there are other means of evidence available all illegally obtained evidences shall be declared inadmissible.

⁶ BH2015. 38.

b) they corroborate facts considered material for the case: meaning that the evidence is of such informational importance which makes it suited for deciding the case. It must be noted however, that owing to the fact that each party considers different circumstances important in order to persuade the court of his right, the assessment of the weight of the evidences stands on fairly subjective grounds.

c) the party adducing the evidence had no possibility of manipulating the recordings: strictly speaking the 2nd council of the Curia set out a practically unachievable requirement in connection with secret recordings. Since – agreeing with the opinion of András Grád –, “[...] *we have to face the sorrowful truth that there is not a single evidence about which we could with absolute certainty declare that it could not have been manipulated in any way. In case we acknowledge this fact, we have to ask the rhetorical question of why would we exclude only video- and voice recordings from the means of evidences.*”⁷

By looking at judgements we may conclude that there was not a single, uniform professional point of view in connection with the Old Code on the admissibility of recordings obtained without the permission of the other party as evidence. On the other hand, the standpoint on their application has been very consistent despite the significant differences in their requirements. Seemingly courts do not wish to admit illegally obtained video- and voice recordings as evidences – therefore excluding them –, especially when facts may be corroborated by other means of evidence as well, and in case that there is even a minor doubt about the possible manipulation of such recording.

With respect to the above we may set out that the legislator recognized the social and legal demand of implementing judicial practice on unlawful means of evidences into procedural law correctly.

Regarding civil proceedings, it can be argued, that courts are to encounter an increasing portion of unlawfully obtained means of evidence. Based on their allegedly increasing tendency and the changes of the legal background, the renewal of the Old Code became more and more urgent. To address the requirements posed by social and technical development, the regulation introduced several new elements, one of which would be the regulation of section 269. Changes in social and economic relations have gradually led to an increasing amount of cases with flagrant assymetry between the parties, making their argumentation even harder in proceedings. The increase in the number of unlawfully obtained evidences presented to the courts may be considered a social reaction as well. Coping with the legal aspects of handling such evidences gathering through the rapid proliferation of technical devices capable of recording data, image and voice, a mostly unified system of procedural rules came to light; however, on the other

⁷ GRÁD ANDRÁS: Lesben álló bizonyítás- a titkos felvételek felhasználhatósága a bírósági eljárásban, Családi Jog 2016/3 25-33.o

hand, the actual rulings of the respective courts can still vary significantly. According to the author section 269 is flexible and practical enough to create a legal background that takes the diversity of the cases into account, thus becoming applicable in every situation. This argumentation is supported by the court orders described above as well. The related ruling of the Constitutional Court⁸ shows that the emphasis on the right to private life and the right to a fair trial has been getting progressively stronger since the end of the XX. century. Following this chain of thoughts, we could pose the question of: what kind of legal protection could the party violated in his rights resort to in case a secret video recording about him were to be admitted by the court as evidence?

The basic right to privacy, and also the rights to facial likeness and voice recordings (deriving from privacy) have been provided with an explicit legal protection by the Fundamental Law. While Articles II and VI of the Fundamental Law specify these rights, the Second Book of the Civil Code converts them into substantial provisions. Procedural rules are set out by Chapter XXXVIII of the New Code.

As described above it is not uncommon in litigations for either of the parties to support their claims by adducing evidences obtained through the violation of the the privacy of the opposing party. Pursuant to article (1) of section 2:48 of the Civil Code a secret recording violates privacy as soon as it is produced regardless of whether it has been admitted in the judicial procedure or not, therefore allowing the use of the sanctions contained within sections 2:51-2:53 of the Civil Code. The prominent experts featured in the author's paper have all dealt with this issue, however the present article would like to introduce only the position of László Orbán and László Székely among them. The mediation "school" represented by László Orbán wished to enforce the consequences of violating the rights relating to personality set out by the Civil Code as a sanction of preparing secret recordings; meaning that they would have allowed the unconditional admissibility of illegally obtained voice recordings as evidences, all the while emphasizing that the party presenting such evidence "shall bear the civil and possible criminal consequences of his actions".⁹ According to Székely this would lead to a practically unsustainable situation. Providing but not allowing that someone could successfully enforce his claim before one court, while the other court dismisses it based on the same evidence would mean no less than giving up

⁸ 14/2004. (V. 7.) AB határozat; 30/2014. (IX. 30.) AB határozat; 3312/2017. (XI. 30.) AB határozat, 11/2007. (III. 7.) AB határozat

⁹ ORBÁN LÁSZLÓ: A hangfelvétel alkalmazásának néhány kérdése a polgári eljárásban; Polgári Eljárásjogi Füzetek VIII. 172. o.

the principle of consistency of the jurisdiction, and would further undermine the already unfavorable image of justice in the public opinion.¹⁰

In the event that a party is unable to prove his allegations by any legal means, only by evidences obtained through the violation of the opposing party's rights to personality, there is a confrontation between two basic rights. On the one hand the above-mentioned right to the protection of privacy and in the present case the right to personality derived from it are conflicted with the basic right to a fair trial declared by Articles XXIV and XXVIII of the Fundamental Law. In such a case the necessity-proportionality "test" (already used in the practice of the Constitutional Court) shall be concluded with regard to all circumstances of the case. The author shares the point of view of the ad hoc decision no. BH1985.57. also cited in her paper, stating that the administering of justice is a kind of public interest, which in appropriate cases may restrict the personal rights of the parties.

In support of this line of reasoning the author would like to draw attention to several judgements. The below-detailed decisions explain cases where either of the parties sought to corroborate his reasoning or refute the opposing party's arguments with evidences obtained or fabricated unlawfully. As a result, the party violated in his rights to personality initiated legal proceedings against the offender in order to claim the objective sanctions listed in the Civil Code or to claim restitution.

Decision no. PJD2016.20. is worth highlighting as well, stating that *"Provided that the taking or the use of a video- or voice recording does not cause disproportionate harm to the affected party, the taking or the use of a video- or voice recording in order to prove an imminent or present violation in the public- or the legitimate interest of the party does not constitute as a serious breach of law."*

The respondent of the case made several voice recordings about his conversations with plaintiff without his consent, and what is more issued them as evidences in a lawsuit against his employer on the unlawful termination of his employment. The employer sought the declaration of inadmissibility of the evidence owing to the fact that it was obtained without the consent of the plaintiff of the present case. Plaintiff in his letter to respondent requested (to no effect) the deletion of these recordings. Respondent was on the point of view that "in case a voice recording obtained unlawfully is presented in order to prove the violations of the rights of its presenter, it shall be admitted by the courts." The author wants to emphasize the following findings of the Court of Appeal: "[...] judicial practice in similar cases consistently requires the prevailing of the requirement of fair dealing set out by subsection (1) of section 1:3 of the Civil Code. Parties shall enforce their claims in line with the interests of society. Only those rights shall be

¹⁰ SZÉKELY LÁSZLÓ: A titkos hangfelvételek perbeli felhasználhatóságáról, Jogtudományi Közlöny 1988/11. szám 603-606. o.

legally protected, the exercise of which does not violate the prohibition of the abuse of rights [subsection (1) of section 1:5 of the Civil Code]. Consequently, a party intending to conceal his false statements and the dismissal of the evidences containing the truth may not refer to his violation of rights – misusage of the recording – successfully.”

The Court of Appeal of Debrecen as the court of appeal of the previous case has emphasized in its ruling¹¹, that situations like this “*can also be regarded as a kind of justifiable defense which does not provide a general right in case of imminent threat or violation that has already occurred, but simply leaves it without sanction {cf. with section [73] of decision no. 3312/2017 (XI.30.) of the Constitutional Court}.*”

BDT2018.3877. also contains valuable findings, ruling that “*the admission of video- and voice recordings obtained without permission does not violate the rights to personality, given that they are used solely to refute and disprove the claims of the opposing party in order to protect the legal interest of the presenting one.*” Plaintiff in his application sought for the court to declare that respondent has infringed her right to privacy by making video- and voice recordings of her without approval, moreover submitted them as evidences in their divorce proceedings as well. The court of appeal emphasized inter alia that in the light of plaintiff’s arguments it was necessary to examine the defendant’s interest in making and using video- and audio recordings without permission, and how that compares to the prevailing of respondent’s rights to facial likeness and voice recording. In this context the court of first instance was right to take into account plaintiff’s contradictory statements made in the divorce proceedings and the fact that respondent had no legal means to prove his allegations.

From the point of view of balancing plaintiff’s right to privacy and defendant’s legitimate private interest it was not decisive whether the evidence has been admitted in the divorce proceedings or not. Any other interpretation would lead to the conclusion that the taking and use of a voice recording constitutes illegal only in case it is not admitted by the courts. Such an interpretation cannot be derived either from the wording of the legislation or from the presumed will of the legislator, but would at the same time unduly disadvantage the party with the onus of proof.

The Supreme Court was also on accord with the decision of the court of first instance, not considering the legal harm of the plaintiff disproportionate in connection with the intrusion of his privacy. The court argued, that the defendant was in need of evidentiary predicament and providing evidence, thus the admission of the recording known only by the parties – therefore not making it public – prevented the disproportionate harm of the rights to personality of

¹¹ Pf.20.781/2018/4.

plaintiff. Therefore, it can be stated that respondent has not acted in a legally abusive way.

Based on the above the author thinks that the plaintiff would obviously also have had the possibility to address the legal harm suffered. Regarding the necessary legal possibilities, both the positive and the procedural law would have supported a lawsuit for either objective or subjective sanctions to pursue against the respondent. To succeed in that regard, it would have had to be successfully proven before the court, that the mentioned video- or voice recording taken without permission was an unnecessary and disproportionate intrusion of privacy. In connection with that, ruling no. 3312/2017. (XI.20.) of the Constitutional Court should count as normative, sections [39] and [43] of which state the following:

„[39] Regarding the pursue of the proponent’s right to the inviolability of mail, the acting courts concluded, that although an intrusion of privacy occurred, it cannot be considered as unlawful, for “based on the prescriptive legal norm (BH1985.57.) even a possibly unlawfully acquired evidence can be considered applicable in an official procedure” (ruling no. Pjf.IV.20.726/2014/4. of the Curia, page 11.), and also, because „in a civil lawsuit before the court, the obligation of providing the evidence necessary to evaluate the case, based on section 164 of the Civil Code, falls on the party presenting it” (ruling no. 2.Pjf.20.677/2013/10. of the Metropolitan Court of Appeal, page 5.).

[43] 3.3. Regarding proportionality – based on the practice of the Constitutional Court – it is about whether the importance of the goal of pursuing to achieve and the fundamental right violated while doing so weighs equally. Meaning that during its deliberation did the court pay attention to the fact that during the restriction it shall use the mildest means necessary, so to say that the level of restriction shall not exceed the level absolutely necessary in order to reach the fundamentally justified means.”

References

GRÁD András: Lesben álló bizonyítás- a titkos felvételek felhasználhatósága a bírósági eljárásban, Családi Jog 2016/3 25-33

KENGYEL Miklós: Magyar polgári eljárásjog, Osiris Kiadó, Bp. 2013. 210. p.

NAGY Adrienn: A bizonyítás megváltozott szabályai az új polgári perrendtartásban, Advocat 2017/különszám 19.

ORBÁN László: A hangfelvétel alkalmazásának néhány kérdése a polgári eljárásban; Polgári Eljárásjogi Füzetek VIII. 172.

SZÉKELY László: A titkos hangfelvételek perbeli felhasználhatóságáról, Jogtudományi Közlöny 1988/11, 603-604. pp.

Zámpori Anna

Admission of video- and voice recordings obtained without permission as a means of evidence

DOI: 10.46942/SIDM.2020.2.179-192

SZÉKELY László: A titkos hangfelvételek perbeli felhasználhatóságáról, Jogtudományi Közlöny 1988/11. 603-606.

VARGA István- ÉLESS Tamás: Szakértői Javaslát az új polgári perrendtartás kodifikációjára, HVG-ORAC 2016, 399.

11/2007. (III. 7.) CC Decision

14/2004. (V. 7.) CC Decision

30/2014. (IX. 30.) CC Decision

3312/2017. (XI. 30.) CC Decision

Act III of 1952 on the Hungarian Code of Civil Procedure